

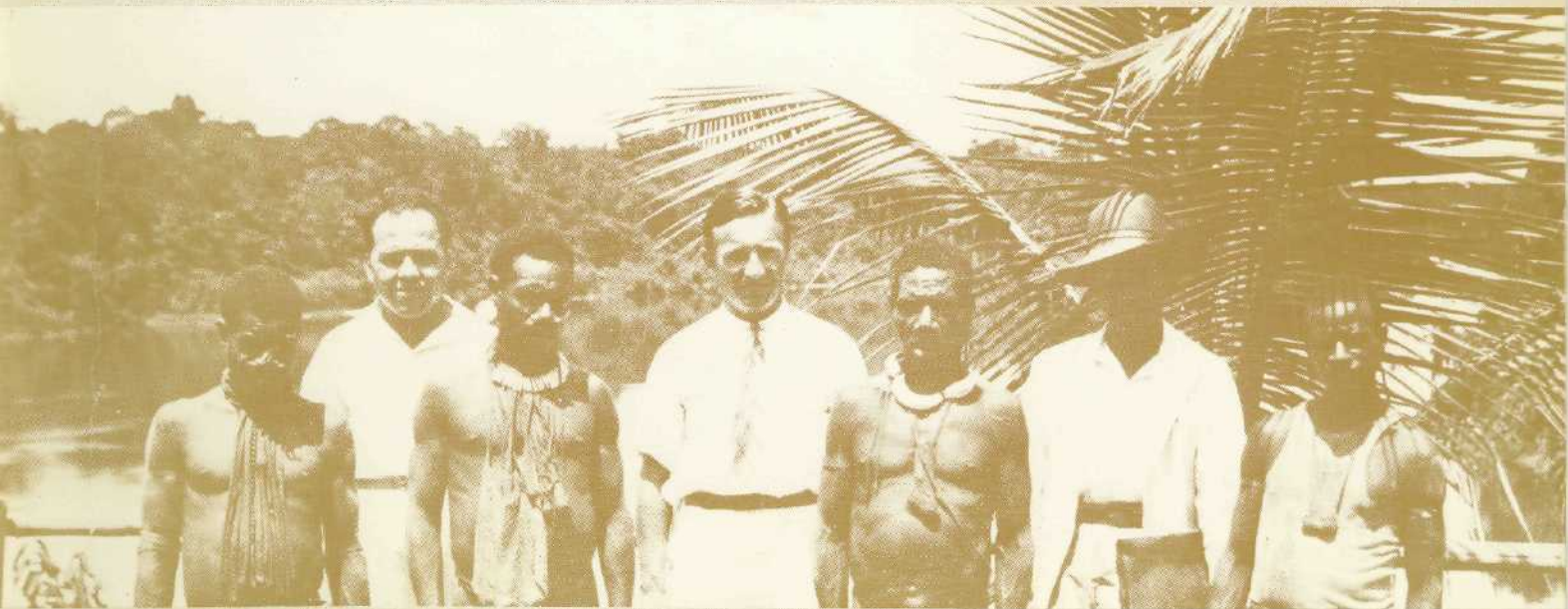
IRIAN JAYA SOURCE MATERIALS

No. 2 Series A - No. 1

**MEMORIES VAN OVERGAVE VAN DE
AFDELING NOORD NIEUW-GUINEA**

edited by

J. MIEDEMA
W.A.L. STOKHOF

IRIAN JAYA SOURCE MATERIALS

No. 2

SERIES A: MEMORIES VAN OVERGAVE
No. 1: AFDELING NOORD NIEUW-GUINEA

edited by

J. MIEDEMA
W.A.L. STOKHOF

DSALCUL/IRIS

Leiden-Jakarta 1991

Irian Jaya Source Materials (IJSM) is issued in the frame of the Irian Jaya Studies Project (IRIS), initiated by the Irian Jaya Study Centre (IJSC) in Jayapura, Indonesia, and the Department of Languages and Cultures of South-East Asia and Oceania (DSALCUL), Leiden University, The Netherlands.

IJSM consists of two series:

Series A: Memories van Overgave

Series B: Special Manuscripts

Series editors:

J. Miedema, W.A.L. Stokhof

Editorial Assistant:

T. Titahena

Editorial Board:

P.H.W. Haenen

V.J.H. Houben

F. Huizinga

A.B. Lapian

E.K.M. Masinambow

J.G. Vredenburg

All correspondence concerning Irian Jaya Source Materials, including orders, should be addressed to:

The Secretary Irian Jaya Source Materials

IRIS project, Department of Languages and Cultures of South-East Asia and Oceania

(DSALCUL), Leiden University

P.N. van Eyckhof 3 (gebouw nr. 1165)

2311 BV Leiden, The Netherlands.

National Library: Cataloguing in Publication

MIEDEMA, J.

Irian Jaya Source Materials No. 2:

Series A: Memories van Overgave

No. 1: Afdeling Noord Nieuw-Guinea/

J. Miedema, W.A.L. Stokhof. --

Leiden: DSALCUL/IRIS, 1991

XII pp.; 26 cm.

ISBN 979-8282-00-0.

I. Title.

1. Irian Jaya 995.1

II. Stokhof W.A.L.

Copyright (C) DSALCUL

First published 1991

Photograph:

KITLV no.19.034 L.J.A. Schoonheydt (centre), Kaja-Kaja Papuans and two naval officers, Upper-Digoel, March 18, 1933.

Map revised by J. Miedema

The editors are indebted to Government of Indonesia and the Government of The Netherlands for supporting the IRIS project, including this series.

TABLE OF CONTENTS

	Prevace	ix
	Abbreviations	x
I.	<i>Krom, C.C., Memorie van Overgave van de Afdeeling Noord Nieuw-Guinea, Manokwari 1924 [MMK 371]</i>	1
I	Aardrijkskundige beschrijving	1
II	Bevolking	1
III	Voortbrengselen	2
IV	Transportmiddelen	2
V	Bestuur	3
VI	Politieke toestand	5
2.1	<i>Graaff, W. van de, Memorie van Overgave van de Afdeeling Noord Nieuw-Guinea, Manokwari 1925 [MMK 372]</i>	7
I	Aardrijkskundige beschrijving	7
II	Bevolking	7
III	Onderwijs en zending	8
IV	Voortbrengselen	8
V	Transportmiddelen	9
VI	Bestuur	10
VII	Politieke toestand	11
2.2	<i>Graaff, W. van de, Geheim. Bestuursmemorie bij Overgave van het Bestuur over de Afdeeling Noord Nieuw-Guinea, Manokwari 1925 [Appendix MMK 372]</i>	13
A.	Bijzonderheden omtrent bevolking en de politieke toestand	13
I	Inheemse bevolking	13
II	Niet-Papoea's/Amberies, vreemde oosterlingen	15
III	Europeanen en de met hen gelijkgestelden	16
B.	Aangelegenheden waaraan speciale aandacht moet worden geschonken	16
C.	Bijzonderheden van anderen aard	16
	Zending	16
3.	<i>Beets, K.Th., Memorie van Overgave van de Afdeeling Noord Nieuw-Guinea, Manokwari 1938 [MMK 373]</i>	18
	Inleiding	18
I	Aardrijkskundige beschrijving	20
	a. Ligging, grootte, grenzen	20
	b. Algemeene gesteldheid van den bodem	21
	c. Kusten	23
	d. Rivieren en meren	23

	e. Wegen en paden	24
	f. Kampongs	25
	g. Flora en Fauna	25
	h. Klimaat en Moessons	25
II	Bevolking	26
	a. Afkomst, stam- en klasseindeeling	26
	b. Sterkte	27
	c. Godsdienst	29
	d. Talen	32
	e. Bewapening en vechtswijze	33
	f. Woningen en gebouwen	33
	g. Middelen van bestaan	34
	1. Landbouw	34
	2. Boschbouw	39
	3. Veeteelt en pluimvee	40
	4. Handel	41
	5. Jacht en visscherij	42
	6. Industrie	43
	h. Gezondheidstoestand	44
	i. Onderwijs	45
	j. Economische toestand en vooruitzichten	46
III	Voortbrengselen	47
	a. Uit het dierenrijk	47
	b. Uit het plantenrijk	48
	c. Uit het delfstoffenrijk	48
IV	Transportmiddelen	52
	a. Te land	52
	b. Te water	53
	c. Door de lucht	53
V	Algemeene inrichting	54
	a. Europeesch Bestuur	54
	b. Inlandsch Bestuur	58
	c. De Landschapskas van Noord Nieuw-Guinea	62
	d. Belastingen en Heerendiensten	65
	e. Justitie en gevangeniswezen	65
VI	Kolonisatie	68
VII	Politieke toestand	88
	a. Inwendige toestand	88
	b. Verhouding tot de omliggende rijken	92
VIII	Andere onderwerpen die vermelding verdienen	94
	a. Pacificatie	94
	b. Exploratie	95
	c. Uitbreiding van leger en veldpolitie	98

	d. Verhouding Bestuur-Zending	100
	e. Japansche grondaanvragen	105
	f. Regeling van het Arbeidsvraagstuk	108
	g. Landschapshoutzagerij	110
	h. Waterleiding	110
	i. Electriciteitsvoorziening Manokwari	111
	j. Slotbeschouwing	112
4.	<i>Courtois, J.W.M., Memorie van Overgave van den Afdeeling Noord Nieuw-Guinea, Hollandia 1948 [MMK 374]</i>	114
I	Ontstaan der afdeeling, grenzen en administrative indeeling	114
	a. Ontstaan	114
	b. Grenzen	114
	c. Administrative indeeling	115
II	Bevolking	117
	a. Opmerkingen	117
	b. Politieke ontwikkeling	124
	c. Beïnvloeding van de bevolking	128
	d. Rapat	131
	e. Stemming onder de bevolking	132
	Sentani	132
	Depapre	134
	Tobati, Enggros, Naafri	135
	Kajoe Poelau en Kajoe-Batoe	136
	Skou-Kampongs	136
	Seroei	137
	f. Bestuursmaatregelen	139
III	Bestuur	140
	a. Europeesch bestuur	140
	b. Amberic- en Papoea-bestuurspersoneel	143
	c. Administratief Personeel	144
IV	Politie	145
	a. Algemeene Politie	145
	[b not found]	
V	Justitie	147
VI	Onderwijs	149
VII	Economische situatie en ontwikkelings- mogelijkheden	153
	a. Voedselproductie	153
	b. Landbouwvoorlichtingsdienst	156
	c. Export-productie	157
	d. Dienst boschwezen	158
	e. Handel	158

	f. Maatschappijen	159
	g. Trans- en emigratie, exploratie	159
	h. Distributie	159
VIII	Verkeer en Waterstaat	161
	a. [no title]	161
	b. Verbindingen te water en door de lucht	162
IX	Dienst volksgezondheid	162
	a. [no title]	162
	b. Gezondheidstoestand der bevolking	165
	Slotbeschouwing	165
Map:	The Division (Afdeling) North New Guinea (1938)	xiii
	Explanatory note on how to use the indexes	167
	Index of topics	167
	Index of places, tribal groups and peoples	182
	Index of persons	193
	Appendices:	
1	SCHEMA voor inhoud en indeeling van militaire memoriën	198
2	The divisions North New Guinea, West New Guinea and South New Guinea (1953)	2001

PREFACE

A general introduction to the Series 'Irian Jaya Source Materials' (IJSM) is presented in the first volume of the Series (Miedema, J. and W.A.L. Stokhof, eds., Irian Jaya Source Materials, No. 1, Introduction. Leiden/Jakarta: DSALCUL/IRIS). That introductory volume deals with the administrative history of Netherlands New Guinea and particularly with the Memories van Overgave (MvO = 'Memoranda of Conveyance'¹) including their importance for the Irian Jaya studies. The same volume further includes:

- a geographico-chronological list of the MvO,
- an alphabetical list of authors,
- figures showing the names and composition of the Afdelingen (Divisions) in Dutch New Guinea in the late thirties, mid-forties and mid-fifties,
- maps showing the boundaries of the Afdelingen (Divisions) and Onderafdelingen (Subdivisions) in the late fifties,²
- a list of instructions for writing a Memorandum concerning outlying districts.³

The present volume contains all the MvO⁴ of the Afdeling⁵ Noord Nieuw-Guinea. As information on the aim and content of the IJSM is found in the introductory volume, we shall confine ourselves to some editorial notes on the reproduction of the Memoranda. Generally, the original text, including spelling mistakes and differences or inconsistencies in orthographical rules, will be maintained. However, as far as the lay-out is concerned several adaptations have been made:

- the headings of chapters, sections, subsections and paragraphs (if available) have been standardized,
- blank lines and indications of paragraphs have been left out if redundant,
- the marginal notes in the MvO⁶ will be reproduced here in foot notes,
- a table of contents is added if absent in the original MvO⁷; together with the existing tables of contents the newly provided ones are presented in one general table of contents,
- in the general table the distinctive Memoranda have been marked 1, 2, 3 and 4.

As the Memoranda concerned do not have an index, a general index will be added to each Series A volume. For the making of this index two additional adaptations have

¹ Memoranda on the state of affairs written by parting officials for the benefit of their successors.

² Note that the Pre-World War II boundaries of the Division North New Guinea (this volume p. xiv) do not correspond with the Post-World War II boundaries of 1948 (this volume MMK 374).

³ As the list concerned refers to instructions dated 1940, in this volume we have added the pre-1940 scheme according to which the Pre-World War II MvO had to be written (see Appendix).

⁴ Including a so-called 'Bestuursmemorie': an additional 'Memorie', which originally had a private character. For additional information about the developmental history of the Memoranda see also Graaff, M.G.H.A. de and A.M. Tempelaars, *Inventaris van de Memories van Overgave 1849-1962 op microfiches*. Den Haag: Algemeen Rijksarchief Tweede Afdeling, 1991.

⁵ The Memoranda of the *Onderafdelingen* (Subdivisions) will be published afterwards if time permits.

⁶ In general these notes are comments by the superior of the writer of the MvO, followed by a reaction to these comments.

⁷ As two of the Memoranda concerned do not have a table of contents (Krom 1924 and De Graaff 1925), tables of contents have been reconstructed according to the headings in the original text.

been made:

- the spelling of general terms, such as the titles of the colonial administrators, have been standardized,
- the pages of all the Memoranda in one volume are numbered consecutively.

ABBREVIATIONS

adj.	adjunct
A(d)sp.	a(d)spirant
Afd.	Afdeling
Alg.	Algeme(e)n(e)
AHBA/A.H.B.A.	Aspirant HBA
ALS/A.L.S.	Algemeene Lagere School
AR/A.R.	Assistent-Resident
ASS/A.S.S.	Algemene Subsidieregeling Inlands Lager Onderwijs
Austr.	Australisch
BA/B.A.	Bestuurs-Assistent
Bat.	Bataviaasch
BB/B.B.	Binnenlands Bestuur
Ber.	Berichten
bijv.	bijvoorbeeld
BOW/B.O.W.	[not found]
CHBA/C.H.B.A.	Candidaat Hulp Bestuurs-Assistent
DI.	Deel
DVG/D.V.G.	Dienst Volksgezondheid
d.w.z.	dat wil zeggen
EAW/E.A.W.	[not found]
e.d.	en dergelijke
e.e.a.	een en ander
ethn.	ethnologisch
e.v.	en volgt
fgd.	fungerend
ged.	gedeelte
GH/G.H.	Gezaghebber
gouv(ts).	gouvernements
HBA/H.B.A.	Hulp Bestuurs-Assistent
HM/H.M.	Hare Majesteits
HPB/H.P.B.	Hoofd Plaatselijk Bestuur
Inl.	Inlands
IVC/I.V.C.	In- en Verkoop Centrale
i.v.m.	in verband met
jl.	jongstleden
KIM/K.I.M.	Komitee Indonesia Merdeka
KIT	Koninklijk Instituut voor de Tropen
kl.	klasse
KL/K.L.	Koninklijke Landmacht
KNIL/K.N.I.L.	Koninklijk Nederlands-Indisch Leger
KNILM/K.N.I.L.M.	Koninklijke Nederlands-Indische Luchtvaart Maatschappij
KNG/K.N.G.	Kolonisatie Nieuw-Guinea
KPM/K.P.M.	Koninklijke Paketvaart Maatschappij

LCVP	[not found; type of boat]
LST	[not found; type of airplane]
lt.	luitenant
LVD/L.V.D.	Landbouw Voorlichtingsdienst
m.a.w.	met andere woorden
MGD/M.G.D.	Militair Geneeskundige Dienst
MMK	Memories Ministerie van Koloniën
m.i.	mijns inziens
N-	Nieuw-/Noord-
Nat.	Natuurkundig
N.G.	Nieuw-Guinea
NICA/Nica	Netherlands Indies Civil Administration
NIGIEO/Nigico	Nieuw-Guinea Import- en Export Onderneeming
NKK/N.K.K.	Nanye Kohatsu Kaisha [a Javanese 'Company for South Sea Development']
nl.	namelijk
NNGPM/N.N.G.P.M.	Nederlandsche Nieuw-Guinea Petroleum Maatschappij
ns.	namens
N.S.	Nieuwe Serie
NSB/N.S.B'er	lid der Nationaal-Socialistische Beweging [1931-1945]
NV/N.V.	Naamloze Vennootschap
o.a.	onder andere
O.L.	oosterlengte
o.m.	onder meer
PKI/P.K.I.	Partai Kemerdekaan Indonesia
PKII/P.K.I.I.	Partai Kemerdekaan Indonesia Irian
plv.	plaatsvervangend
RVD/R.V.D.	Rijks Voorlichtingsdienst
SIKNG/S.I.K.N.G./	
Sikng	Stichting Immigratie Kolonisatie Nieuw-Guinea
SOP/S.O.P.	School Opleiding Parachutisten
t.	ten
t.a.v.	ten aanzien van
t/b	ter beschikking
T- en E-	Trans- en Emigratie-
terr.	territorium
tijd.	tijdelijk
T.L.V.	Taal, Land, Volk
t.W.	ten westen
t.O	ten oosten
t.Z.	ten Zuiden
Utr.	Utrechtsche
UZV/U.Z.V.	Utrechtsche Zendingsvereniging

VKNG/V.K.N.G.	Vereeniging Kolonisatie Nieuw-Guinea
v.m.	voormiddag
vn./vnl.	voornamelijk
VNZ/V.N.Z.	Vereenigde Nederlandsche Zending
Vr.	vreemde [oosterlingen]
V & W	Verkeer & Waterstaat
v.z.v.	voor zover
Wet.	Wetenschap(pen)
Wis.	Wiskunde
w.g.	was getekend
wnd.	waarnemend
w.o.	waaronder
zgn.	zogenaamd
Zend.	Zending(s)
Zn.	Zoon
ZHEG	Zijne Hoge Excellentie de Gouverneur

1. KROM, C.C., MEMORIE VAN OVERGAVE VAN DE AFDEELING
NOORD NIEUW-GUINEA, MANOKWARI 1924 [MMK 371]

I Aardrijkskundige beschrijving

Een aardrijkskundige beschrijving van de afdeeling Noord Nieuw-Guinea kan hier wel achterwege blijven. Zie daarover het verslag van de militaire exploitatie van Nederlandsch Nieuw-Guinea, 1907-1915 (Ambtelijke Bibliotheek no. 58).

II Bevolking

Als boven.

Aan een schatting der totale sterkte der bevolking waag ik mij niet. De best bevolkte streken zijn wel de Schouten-eilanden en Japen en de eilanden der Radja-Ampat-groep (Sorong). Van het binnenland is ons nog steeds weinig bekend. Meer en meer begint het bestuur zich te bemoeien met woningbouwen kampongvorming door de bevolking, vooral die aan de kust gevestigd is. De paalwoningen boven het water der zee moeten geleidelijk aan verdwijnen. Het voornaamste middel van bestaan is helaas nog steeds de paradijsvogeljacht. Uit politieke overwegingen werd voor het seizoen 1924 de onderafdeeling Sorong en een groot deel van de onderafdeeling Manokwari voor die jacht gesloten, n.l. de gansche z.g. "Vogelkop". Elders is de afdeeling sedert 1924 het jagen op de vogels overal slechts veroorloofd aan jagers, behorende tot de inheemsche bevolking. Zeker een aanzienlijke beperking en het is te wenschen dat deze maatregelen en de mindere vraag naar de vogels op de markt het hunnen zullen bijdragen om de jacht geheel te doen eindigen. Zij is het meest onzedelijk bedrijf dat hier bestaat. Zij beneemt het volk allen lust of drang tot geregelden arbeid; de boschproductendie, behoorlijk geëxploiteerd, den handel zouden doen opleven, blijven waar zij zijn; landbouw of veeteelt kent men hier niet; jacht, visscherij of industrie op eenigszins groote schaal wordt nergens bedreven. Hierop maakt wel een uitzondering de bevolking van Schouteneilanden, waaronder het smidsvak veel beoefend wordt (parangsmeden). Zij reizen voor dat doel ook overal heen. Het onderwijs is voor het over groote gedeelte in handen van de protestantsche zending. Drang naar onderwijs bestaat natuurlijk ook hier niet en de bevolking der vele gesubsidieerde scholen moet met kunst en vliegwerk op sterkte gehouden worden om de aanspraak op subsidie niet te verliezen. Het "Arbeid Adelt" klinkt overigens veel krachtiger van het spreekgestoelte der zendelingen en goeroe's, opdat tenslotte ten minste het gekerstende gedeelte der bevolking een voorbeeld worde voor de overige Papoea's. Voor zoover de bestuursambtenaar het ervaart blijkt alle arbeid, in welken vorm ook, voor den Christen-inlanders uit den boeze of niet noodig. Opvallend is hier het verschil in de toestanden onder de Christen- en onder de Islamsche bevolking. Enkele zendelingen zien dat in en beginnen hun werkwijze in de gewenschte richting te veranderen. Ik noem in de eerste plaats hier den zendingleeraar D.C.A. Bout, die vroeger heel goed werk verrichtte te Miei aan de Wandamenbaai en thans, na terugkeer van buitenlandsch verlof op het eiland Japen geplaatst, ook daar zeker met krachtige hulp en steun van het bestuur goed werk verrichten zal.

III Voortbrengselen

Veel vogels en een weinig damar. Copra wordt grootendeels door de niet-inheemsche bevolking gewonnen en in den handel gebracht. Landbouwondernemingen van belang treft men niet aan. De Mapia-eilanden verloren in de onmetelijke Stille Oceaan en bijna ongenaakbaar, vormen een klapperonderneming van eenige beteekenis. Enkele uit Australisch Nieuw-Guinea uitgeweken Duitschers trachten hier en daar een kleine concessie machtig te worden, vooral op de eilanden. Zij drijven daarbij handel en koopen copra en damar van de bevolking op. Waarschijnlijk zullen die ondernemingen zich later oplossen in een groot Duitsch-Nederlandsch concern, voor welke belangen den hertog Adolf van Mecklenburg zich interesseert en een reis in deze streken maakte in october 1923. Alle levensmiddelen moeten ingevoerd worden, tot visch en kippen toe. Het land zelf levert van die zaken slechts zeer onvoldoende en schreeuwend duur op, als gevolg van boven beschreven luiheid en arbeidschuwheid der bevolking.

IV Transportmiddelen

Bestaan niet te land.

Hier en daar vindt men meer of minder geschikte wegen, waar het bestuur dan ook een paar politiepaarden (paarden van het landschap) stationeerde ten behoeve van de hoofden of ambtenaren: Op Schouteneilanden (Bosnek), Japen (Seroei), bij het Sentanimeer (Hollandia-DojoBaroe), aan de Wandamen-baai (Wasijor en Mie) en te Wariab, waar ook van landschapswege eenige picolpaarden met draagtuigen werden gestationeerd ten behoeve van de patrouilles der gewapende politie in het Arfakgebied.

Overigens heeft het verkeer uitsluitend te water plaats. De bestuursambtenaar te Sorong beschikt nog over het laatst overgebleven gewestelijk motorzeilvaartuig voor zijne dienstreizen in zijn eilandenrijk. Dit scheepje voldoet niet aan de behoeften. De assistent-resident beschikt eens in de drie maanden ongeveer over een gouvernementsstoomer van Amboina, om de ruim 1400 Kilometers lange kust van zijn ressort en de daarbij behoorende eilanden te bereizen. In den regel is het vaartuig dan uit en thuis een maand ter beschikking. Te Manokwari zelf is een gewestelijk communicatievaartuig, "de Pandora" gestationeerd. Met dat scheepje mag in den gunstige moeson (oostmoeson, april tot augustus) het kruisgebied, besloten binnen de lijn getrokken van kaap Mamori naar kaap d'Urville bevaren worden, behoudens de beperking dat met dat schip nimmer bezocht worden de Schouteneilanden en de noordkust van Noemfoor en Japen. In den westmoeson (van september tot maart) is het kruisgebied veel kleiner en besloten binnen een lijn, getrokken van eerst genoemde kaap naar den Pinkster-Oosthoek in de Geelvinkbaai.

Ten slotte mogen de zuidkust van Noemfoor en Jappen alleen bij zeer gunstig weder, liefst in de kentering worden bezocht. De bestuursambtenaar te Seroei kan dan in de gelegenheid worden gesteld de z.g. Waropenkust te bezoeken.

Dezerzijds is het voorstel aan den hoofdinspecteur van scheepvaart gedaan om

het stokoude besluit (G.B. van 13 augustus 1938 no. 30), waarbij bovenbedoelde kringgebieden worden bepaald, te doen wijzigen, zoodat ook de noordkustbevaaren kan worden tot Kaap de Goede Hoop en wel in de maanden juni en juli. Dit is het belang van een betere communicatie met de z.g. Amberbakenstreek. De resident stelde telegrafisch voor ook de Schouteneilanden in die uitbreiding op te nemen. Intusschen is een telegram ontvangen dat op de voorstellen gunstig is beschikt.

Overigens heeft alle transport in prauwen (grootere en kleinere vlerkprauwen) over zee plaats. Met bewonderenswaardigen moed wagen de bewoners van Noemfoor en Schouten-eilanden zich vaak met hunne ranke vaartuigjes in volle zee, onder vasten wal te bezoeken. Ook de handelaren van Sorong komen geregeld naar Manokwari maar gebruiken daartoe grootere en beter getuigde vaartuigen. Ongelukken komen vaak voor. Vooral door de hevige zeestroomingen worden de vaartuigen dikwijls dagen en dagen uit hun koers gedreven en sterven de opvarenden den hongerdood of van dorst.

V Bestuur

De afdeling is volgens de nieuwe organisatie, Staatsblad 1924 no.29, verdeeld in vier onderafdeelingen. De afdeling omvat het noordelijk gedeelte van Nederlandsch Nieuw-Guinea van af Tandjoeng Sele, met de bijbehorende eilanden en eilanden-groepen; waarvan de voornaamste zijn de Radja Ampat groep en Schouteneilanden, het eiland Japen en Noemfoor.

Aan het hoofd staat een assistent-resident met standplaats Manokwari. Als hoofd ook aan den onderafdeeling Manokwari wordt hij daar bijgestaan door een gezaghebber bij het Binnenlandsch-Bestuur. De drie andere onderafdeelingen Sorong, Bosnek en Hollandia worden bestuurd door een gezaghebber bij het Binnenlandsch-Bestuur. De onderafdeeling Manokwari omvat het kustgebied tusschen Kaap de Goede Hoop en de Waponggarivier, benevens het eiland Noemfoor, de Mapiagroep en de kleinere eilanden in de Geelvinkbaai, en is verdeeld in zes districten, bestuurd door districtshoofden, door het landschap bezoldigde Ambtenaren.

1. Amberbaken - Warparperi
2. Noemfoor - Namber
3. Manokwari - Manokwari
4. Wariap - Momi
5. Wandamen - Waaijor
6. Mooreilanden - Wainami

De onderafdeeling Worong [Sorong], hoofdplaats van dien naam, omvat het kustgebied tusschen Tandjoeng Sele en Kaap de Goede Hoop en de eilanden groep der Radja Ampat, bestaande uit Waigeo, Salawati en Batanta met bijbehorende eilandjes.

De onderafdeeling is verdeeld in:

1. eiland Waigeo, ressort van een bestuurs-assistent met standplaats Naferboei,
2. districten onder een districtshoofd, a. Sorong, met standplaats voorloopig

te Sorong, maar bestemd voor het besturen van den vasten wal met standplaats Nooi, b. Salawati met standplaats Sailolof.

Bij schrijven van 14 februari 1924 no.136/L werd bij den resident aangedrongen om het oorspronkelijk plan tot inrichting van een derde district, nl. op de noordkust van het eiland Waego met standplaats Kabare goed te kennen. Zulks deed ik om nu eens met volle kracht het m.i. wel belovende en veel te stiefmoederlijk behandelde eiland behoorlijk te gaan besturen. Op de eigenlijke Schouteneilanden wordt de gezaghebber bijgestaan door twee districtshoofden, een te Korido en een te Warsa.

Op Japen is het bestuur in handen van een bestuurs-assistent te Seroei en een districtshoofd te Pom. De bestuurs-assistent onderhoudt ook een weinig de aanrakingen met de Waropenkust. Deze kust wordt zelden door het bestuur bezocht. Alvorens meer direct bestuur daar in te voeren zal een expeditie daarheen noodig zijn, zij slechts bij wijze van machtsvertoon. Op mijn bezoek aan die kust heb ik niet bepaald een indruk gekregen, dat de bevolking ons vijandig is; wel meen ik te hebben opgemerkt, dat men van meerdere inmenging onzerzijds niet zoo zeer gediend is. Zeker uit vrees dat dan aan de vele daar nog voortbestaande wantoestanden als snellen en drankmisbruik, een einde zal worden gemaakt. De bevolking is er, zoo goed en zoo kwaad dat gaat, in de inkomstenbelasting aangeslagen en deze wordt ook zoo goed en zoo kwaad dat gaat geïnd. Zij wordt grootendeels opgebracht in sago en boschproducten, voornamelijk sago. De z.g. belasting-sago wordt slechts bereid en is zeer minderwaardig. De goede sago wordt aan de handelaren verkocht.

De onderafdeeling Hollandia vormt het overige kustgebied van de afdeeling. De standplaats van den bestuurs-ambtenaar is Hollandia, gelegen aan de Humboldtsbaai. Liggende in de bedding van een vroegere rivier blijft het gevaar van wegspoelen door een bandjir immer groot. In 1923 werd door een plotseling opkomende bandjir veel schade aangericht.

De voortgestelde verplaatsing van dezen bestuurszetel naar het gunstige gelegen Sarmi zal nog wel eenigen tijd zich laten wachten. Hoewel gunstiger gelegen, ook meer in het midden van het ressort, biedt Sarmi een zeer slechte ankerplaats voor schepen, wat wel een groot bezwaar is. De gezaghebber wordt in het bestuur over deze uitgestrekte onderafdeeling bijgestaan door twee bestuurs-assistenten, een te Sarmi en een te Demta. Wanneer de hoofdplaats naar Sarmi werd overgeplaatst zou de bestuurs-assistent naar Hollandia of naar Dojo Baroe aan het Sentanimeer kunnen gaan. Ik had mij voorgesteld hem naar het achterland van Sarmi te laten verhuizen, naar de z.g. Saberi- en Armatiga-streek, opdat ook hier in 't binnenland wat meer bestuurtoezicht kome.

Behalve deze bestuurs-assistenten heeft men nog een districtshoofd ter hoofdplaats Hollandia, en te Dojo Baroe aan het Sentanimeer en een te Bonggo voor de z.g. Bonggostreek. De kampongs worden bestuurd (wanneer het dien naam mag hebben) door kamponghoofden onder allerlei titels; eigenlijk familiehoofden. Erfopvolging bestaat bij geen dier ambten of bedieningen. De kamponghoofden zijn onbezoldigde dienaren van het landschap en ontvangen slechts de 3% collecteloon voor hunne bemoeiingen bij het innen der inkomstenbelasting.

De bestuurs-assistenten en districtshoofden worden bijgestaan door districts-

schrijvers en ieder hunner beschikte over twee politieoppassers. In de onderafdeeling Manokwari zijn deze alle afgeschapt, omdat de districtshoofden daar elk beschikken over 6 man politie agenten, een weinig afgericht te Manokwari en bewapend met Beaumont-karabijn en klewang. Deze politieagenten dienden weder ter vervanging van de gewapende politie. Deze laatste politiemacht is het vorige jaar zeer sterk ingekrompen, m.i. te sterk. Te Manokwari liggen nog 3 brigades (tijdelijk 5 omdat met het oog op de patrouilles in het Arfakgebergte 2 brigades van Fakfak werden aangetrokken), te Hollandia 3 brigades (eigenlijk te Sarmi, waar een groote kazerne beschikbaar was en welken plaats ook weer midden in de onderafdeeling is gelegen) en 2 brigades te Bosnek). Verder is voor elken bestuurs-assistent $\frac{1}{2}$ brigade beschikbaar. Voor het gouvernement worden de gewone belastingen opgebracht door de niet sultansonderdanen. De sultansonderdanen betalen inkomstenbelasting, eigenlijk een hoofdgeld, daar het moeilijk is het inkomen van den Papoea te berekenen.

Van de vogelhuiden wordt bij uitvoer tolrecht en van de boschproducten de z.g. ngase betaald ten faveure van den landschapskas van Noord Nieuw-Guinea. De vorsten van Tidore worden vertegenwoordigd voor Noord en West Nieuw-Guinea door den regent, wiens standplaats bij de opheffing van het gewest Nieuw-Guinea van Manokwari naar Amboina werd overgebracht. Voor de rechtspraak zijn nog geen vaste regelen gemaakt. Over de inheemsche bevolking wordt rechtgesproken door de raden van hoofden met den betrokken bestuursambtenaar als leider. Deze zijn ook magistraat in hun ressort. Ter hoofdplaats Manokwari is de assistent-resident der afdeeling Voorzitter van den landraad en residentierechter.

VI Politieke toestand

In 1922 hadden in de onderafdeeling Sorong enkele moorden plaats op Chineesche handelaren. Bepaald van politieke beteekenis waren die niet. De verslagenen bleken hun ongeluk aan eigen schuld te wijten te hebben. Gedurende mijn bestuur werd er geregeld op aangestuurd dat de Chineezzen zich uitsluitend vestigden daar waar een bestuurszetel is. Voor hun veiligheid elders kan niet worden ingestaan en die loopt al zeer spoedig gevaar door hunne handelingen tegenover de Papoeasche bevolking in het binnenland. Ter zelfder tijd hadden ook onregelmatigheden plaats op Biak (Schouteneilanden). Deze droegen een sterk politiek karakter. De bevolking uit het binnenland trok een massa naar de negorijen aan de kust om daar te moorden en brand te stichten (raaktochten). Zulks uit wraak omdat die negorijbewoners aan de kust het gehate gouvernement goedgezind zijn. Dat waren de binnenlanders weder niet, waarschijnlijk ten gevolge van zware heereendiensten eenige jaren geleden en van wrok over strenge bestraffing van hoofden en bevolking in dien tijd. In het binnenland wordt nog geregeld door gewapende politie gepatrouilleerd. Evenals de daders der Chineezzenmoorden in Sorong, werden ook de deelnemers aan deze raaktochten intusschen opgevat en gestraft.

Omtrent den politieken toestand aan de Waropenkust had ik het boven reeds met een enkel woord. In der tijd, toen er nog een militaire macht in het Arfakgebergte

was (Wariap en Momi), is er sprake van geweest die voor een excursie daarheen te zenden, in verband met moorden, snel- en rooftochten enz. De kust der Waropen is echter overal tot diep in het binnenland zeer moerassig en de bevolking die zich in de duizende kreekjes schuilhoudt, zeer bezwaarlijk te genaken. De toestand is er later langzamerhand beter geworden en ik geloof niet dat er voldoende aanleiding meer bestaat voor duur machtsvertoon. De commandant van H.M. Opnemingsvaartuig "Tijdeman" heeft zich in juli 1923 beklaagd over weigerachtigheid, ja zelfs vijandigheid der bevolking tegenover de bevelen van het bestuur, welke ook ten behoeve van de werkzaamheden van dat vaartuig moesten worden gegeven. Toen ik in januari jl. een bezoek aan de Waropenkust bracht bleek mij van vijandigheid der bevolking niets. Het bedoelde verzet had plaats gehad in de kampong Waren, waar de bevolking was destijds met de hoofden stom dronken. Tengevolge van voortdurend drankmisbruik is de bevolking van Waren steeds lastig te beheerschen, vooral een van de beide in die kampong wonende stammen. Zie daaromtrent mijne aan de resident gerichte brieven van 2 februari l.l. nos. 324/K3 en 325/K3.

Rest nog bespreking van den politieken toestand in het Arfakgebergte. Bij mijn komst in de afdeeling in maart 1922 bevond zich te Momi een excursiedetachement militairen voor aanraking met de Arfakkers en wegaanleg naar de Anggimeeren. In de laatste helft van 1922 werd dat detachement teruggeroepen en tegen mijn advies in ook niet vervangen door een paar brigades gewapende politie. Wat te voorzien was gebeurde, de vreedzame bevolking aan de kust tot zelfs onder den zaak van de hoofdplaats Manokwari werd lastig gevallen door de bewoners van het gebergte, al was het alleen maar omdat zij de militairen vroeger geholpen en gesteund hadden. Vanaf april 1923 is er weder geregeld gepatrouilleerd eerst met een, later met twee brigades gewapende politie. Een jaar later, april 1924, was de toestand reeds zooveel verbeterd, dat de ter beschikking van den assistent-resident gestelde aspirant-controleur Reinking met succes een patrouille vergezeld. Zie mijne brieven van 20 april 1923 no. 1125/C5, 12 juli 1923 no. 1392/C5 en 29 april 1924 no. 1111/C5.

Ik acht een bestuursvestiging aan de Anggimeeren niet gewenscht, ook om gezondheidsredenen en voorloopig ook niet noodig. Volstaan kan worden met overeenkomstig het voorstel van genoemde ambtenaar ter beschikking op de door hem aangewezen geschikte plaats een eenigszins goed verblijf te bouwen en op de Anggimeeren het ter hoofdplaats liggende sloepje, oorspronkelijk ook werkelijk voor den dienst op die meeren bestemd, te stationeeren.

Een en ander ten gerieve van de ambtenaren en van het districtshoofd te Wariap, wanneer deze de patrouilles gewapende politievergezellen. Vaste legering van gewapende politie te Wariap of Momi is niet noodig en kan volstaan worden met geregelde ter beschikking stelling van een of twee brigades, maandelijks af te lossen.

Manokwari, 2 Juni 1924.
De aftredend assistent-resident

Voor eensluidend afschrift
De commies

(w.g.) C.C. Krom.

(w.g.) [...]

2.1 GRAAFF, W. VAN DE, MEMORIE VAN OVERGAVE VAN DE AFDEELING NOORD-NIEUW-GUINEA, MANOKWARI 1925 [MMK 372]

In verband met mijn verblijf gedurende elf maanden in deze afdeling hebben de toestanden daarin zich niet noemenswaardig gewijzigd en zij het mij vergund in hoofdzaken te verwijzen naar de Memorie van overgave van mijn ambtsvoorganger geschreven in juni 1924, terwijl ik mij veroorloof hier en daar die Memorie aan te vullen.

I Aardrijkskundige beschrijving

Wordt verwezen naar de Memorie van den toenmaligen Assistent-Resident C.C. Krom.

II Bevolking

Als boven.

Onder de goed bevolkte streken kan ook aangemerkt worden de noordkust van Noord Nieuw-Guine[a] in de onderafdeeling Hollandia en wel gelegen tusschen de plaatsen Beetaf en Kaptiau. De zoogenaamde "Vogelkop" is nog steeds voor de vogeljacht op de gele paradijsvogel gesloten, terwijl bij beschikking van den Gouverneur van 3 maart 1925 no. 24/L ook een gebied¹, zulks ten verzoeke van de Australische Regeering, werd verboden voor de jacht. Het verdient overigens aanbeveling voor het jaar 1926 de jacht te sluiten op het eiland Jappen en wel om de volgende redenen:

- a. de daar aangetroffen paradijsvogelsoort is verboden voor uitvoer buiten Ned. Indie, doch zulks geschiedt clandestien,
- b. het aantal dier vogels is in de laatste jaren beduidend afgenomen, terwijl deze vogelsoort als de mooiste in Ned. Nieuw-Guine[a] mag worden beschouwd.

Een langzame en geregelde beperking van het vogeljachtgebied zoude der [zou de] bevolking, al lijkt het op het eerste gezicht vreemd, ten goede komen. In den jachtijd immers zwerven de Papoea's steeds in de bosschen, leeren er schieten en nemen vele, natuurlijk niet de goede eigenschappen over van hunne opdracht- en voorschotgevers, die mede de bosschen intrekken om toezicht te kunnen houden op de met hunne geweren geschoten vogels. In dit zoo uitgestrekte gebied met de zoo geringe ten dienste staande politiemiddelen is toezicht hierop niet wel mogelijk en blijken de verbodsbepalingen in de praktijk een wasse[n] neus. De Papoea's verlaten voor heele weken hunne vrouwen en kinderen, in al dien tijd wordt feitelijk door hen niet gewerkt; het loopen in de bosschen is voor hen een tweede natuur geworden, kan niet als arbeid worden aangemerkt. In den jachtijd haalt de Papoea geen damar, copra wordt weinig bereid, naar andere bosch-producten wordt niet gezocht. Op deze wijze komt de mannelijke Papoeabevolking nooit tot geregelde arbeid. De winst die bij de jacht op paradijsvogels

¹ Welk?. Heer Resident. Dit is een kleine strook langs de grens [...] Hollandia en Austral. Nieuw-Guinea, zulks om daar een neutrale zonde te hebben. De grenslijn om die strook is in [...].

wordt gemaakt komt, 't spreekt haast van zelf, niet in handen der Papoea's². Zij krijgen een weinig voorschot en voor het binnenbrengen der vogels wat kralen, tabak, een kapmes en wat niet uit het oog verloren moet worden - clandestien hagel en kruit. Uit het vorenstaande blijkt meen ik wel de Papoea met de vogeljacht noch economisch noch geestelijk gebaat is.

III Onderwijs en zending

Slechts te Manokwari heeft men een gouvernementsschool der 2e klasse, met een groot aantal leerlingen. Het overige onderwijs is in handen der protestantsche zending. De resultaten zijn zeer verschillend, het onderwijs der zending staat echter ver beneden dat van de gouvernementsscholender 2e klasse³ bijvoorbeeld. Doch de bedoeling der zending is ook niet in de eerste plaats kennis bij brengen, maar wel kerstening dus geestelijke verzorging. Aan een oordeel hieromtrent wil ik mij niet wagen. Alleen merkt men op dat onder de inheemsche christenen den drang tot werken, vooral handenarbeid, niet toeneemt, stelt hiertegenover eens de inlandsche moslimsche bevolking.

De zendingsressorten treft men aan: te Manokwari (Zendelingleeraar Jens)⁴, te Miei, voor de Wandammenbaai (Zendelingleeraar Starrenburg), te Seroei voor Jappen en de Waropenkust (Zendelingleeraar Bout), te Sarmi, noordkust van Nieuw-Guine[a] van Sarmi tot Demta (Zendelingleeraar de Neef), te Genjem in het Nimborangebied (Zendelingleeraren Bijkerk en Schneider). De juiste plaats van nederzetting is nog niet bekend, het zendingsressort Hollandia behoort hier ook toe. Te Korido, Biak en voor de Schouteneilanden (zendeling-leeraren Agter (Korido) en Hartweg (Biak).

IV Voortbrengselen

Buiten copra, vooral bereid op de noordkust van Noord Nieuw-Guine[a] in de zoogenaamde Bonggostreek en in het ressort van de gezaghebber te Sorong, dient nog te worden vermeld tripang, masoei [massooi], schelpen, damar en in de maanden november tot en met februari ook notenmuskaat en foelie. Damar wordt te Seroei, Pom en Bosnek afgescheept ook te Saonek en Sorong, doch in verband waarschijnlijk met roofbouw is de opbrengst van het eiland Waigeo dalende. Notenmuskaat wordt aangetroffen in het wild aan de Wandammenbaai, terwijl schelpen, tripang en de masoei (boombast voor verfstof en het looien) op vele plaatsen aan de kust en de eilanden

² Hetzelfde bezwaar geldt even strek tegen damarzoeken en andere boschproducten. Ook dan wekenlang zwerven in bosch op voorschot, winst voor Chinees of andere voorschotgevers (28.1).

³ Het aanleggen van peil Gvts 2de kl. school is te hoog De zendingssscholen moeten gelijk zijn aan dorpsscholen. Een vervolgschool daarop = 2de kl. school (28.1).

⁴ Voor [...] Hr. Resident. Het ressort van den heer Jens is vrijwel de oafd. Manokwari. Mij is tenminste geen afwijking bekend. Gedeeltelijk oafd. Manokwari ([...] Noemfoor en westzijde der Geelvinkbaai) en de oafd. Sorong.

worden gewonnen¹. Buiten de landbouwonderneming Mapia, is er een geregelde aanplant op het eiland Wakde een klapperonderneming in wording van de Phoenix Handel en Cultuur Maatschappij, terwijl men op de eilanden in de onderafdeeling Sorong ook eenige geregelde aanplantingen aantreft. Indien gewaakt wordt tegen den klappertor en klapperrat is van een klappercultuur in deze afdeeling wel wat te verwachten². Waar overigens invoer van Javaansche koelies wegens de groote kosten bezwaarlijk plaats kan vinden, meen ik dat de overige culturen zooals koffie, thee, rubber, cacao, suiker enz. geen kans van slagen hebben. Het arbeidsvraagstuk geeft hier de doorslag, goede gronden heeft men genoeg, doch de Papoea is niet aan geregeld werk gewend en van nature zeer lui. Hunne behoeften zijn nihil, wat sago of eetbare wortelsoorten, soms wat visch er bij indien voorhanden dat is alles, werken om in hun levensonderhoud te voorzien hebben zij dus nimmer geleerd. Aan kleeren hebben zij geen behoefte, alleen de christen-Papoea kleedt zich gaarne met de onontbeerlijke stroochoed daarbij.

V Transportmiddelen ten behoeve van het bestuur

Bij hetgeen door den heer Krom te dezen oprichte is mee gedeeld, zij nog aangeteekend het bestuur dat door den Gouverneur opdracht is gegeven de motorschoener "Agatha" te Manokwari gestationeerd, te repareren. Einde juni 1925 zal die schoener gereed zijn en weder in dienst kunnen worden genomen. In overweging wordt gegeven die schoener ter beschikking te stellen van den gezaghebber te Seroei. Het eiland Jappen en de Waropenkust zijn bijna uitsluitend te water te bereiken en uit een bestuursoogpunt valt daar nog veel te doen. Het verkoopen van de schoener, indien blijkt dat het vaartuig na de ondergane reparatie weer goed bruikbaar is, ontraad ik. De schoener is naar ik vermeen zeevaardig en zoo'n vaartuig heeft het bestuur hier noodig. De "Agatha" kan indien de "Pandora" in reparatie of dokken moet dien gewestelijken stoomer ook vervangen. Waar nu weder de afdeeling N.N. Guine[a] komt te ressorteeren onder Ternate en bestemd is een onderafdeeling te worden, zal m.i. de besturende ambtenaar of ambtenaar te Manokwari ook niet zoo dikwijls de beschikking krijgen over een gouvernementssstoomer; de beschikking te hebben over een tweetal vaartuigen³ zal dan geen overbodige luxe blijken te zijn.

¹ Wordt hier de boschproductenbelasting betaald? Heer Resident. V.z. en b. alleen bij uitvoer per K.P.M., daar er dan controle is van de reizend ambtenaar. Voor Tripang [...] wordt een [...] retributie verschuldigd.

² Worden de keuren van [...] T. en O. toegepast? Heer Resident. Of zij in de praktijk worden toegepast is mij gedurende den korten tijd dat ik in N.N.G. was, niet gebleken. Zij zijn m.i. wel toepasselijk.

³ De "Agatha" is voor Jappen. Heeft Gez. Manokwari een [...] vaartuig als de Pandora nog noodig? Kan niet volstaan met motorboot type "KK" of "EKI". Heer resident. Twee vaartuigen te Manokwari komen mij overbodig voor. Een zeevaardige boot voor reizen in de Geelvinkbaai lijkt mij wel noodig.

VI *Bestuur*

Aan het vermelde door mijn voorganger ware het volgende toe te voegen. De plaatsing van een Bestuurs-Assistent te Saonek werd, aangezien deze titularis benoemd werd tot posthouder op de Natoena-eilanden (Residentie Riouw en Onderhoorigheden) niet meer vervuld. Volstaan kan worden met een districtshoofd. In de onderafdeeling Sorong heeft men dan een viertal districtshoofden n.l. te Salawati met standplaats Sailolof, te Sorong bij den gezaghebber, te Saonek voor zuid-Waigeo en de omliggende eilanden en te Kabare voor Noord-Waigeo¹. Verder is de standplaats van den gezaghebber van Bosnek (Mokmer) verplaatst naar Seroei. De overweging, dat Bosnek een zeer ongezonde plaats is waar veel malaria heerscht, heeft in deze het meest gegolden. Het verdient vervolgens aanbeveling een districtshoofd te plaatsen op het eiland Nace bij de Waropenkust². Van daar uit is hij per prauw in twee uren tijds³ bij den vasten wal en kan van af zijn standplaats steeds aanraking zoeken met de Waropenkust Papoea's.

De zendingleeraar Bout heeft in de maand Mei 1925 een tocht gemaakt per prauw langs die kust en zeide mij nog vele wantoestanden aangetroffen te hebben, doch de bewoners zijn niet zoo kwaad als men denkt en in de thans aldaar nog heerschende ontoelaatbare toestand [kan] zelfs met geringe bestuursmiddelen, wat politie enz. betreft, verandering gebracht worden. Ter zake verwijs ik naar mijn geheime Bestuursmemorie. Wat de onderafdeeling Hollandia aanbelangt zij vermeld dat te Demta geen Bestuurs-Assistent meer bescheiden is, met een goed districtshoofd kan worden volstaan. Voor de zoogenaamde Nimboranstreek is een districtshoofd aangesteld, de standplaats is nog niet vastgesteld, de functionaris is ook nog niet aangesteld⁴.

De districtshoofdplaats Dojobaroe (Sentanimeer-district) is verplaatst naar Ifar, eveneens aan het Sentanimeer gelegen, in alle opzichten eene betere vestiging. Hetgeen de Assistent-Resident Krom mededeelt omtrent de politiemacht is niet meer geheel juist en verdient aanvulling. Zoo bestaat [bestaan] er bijv. geene vaste bezettingen meer te Bosnek en Sorong⁵. Naar Bosnek wordt geregeld een brigade of halve brigade Gew. Pol. gezonden vanuit Manokwari met opdracht daar te patrouilleeren. Te Seroei is in stede van 1/2 brigade een brigade als vaste bezetting gekomen, voorts wordt te dezen opzichte verwezen naar de zoogenaamde dislocatie dier politie. In verband met de vermindering der sterkte der Gewapende Politie - die in 1924 haar beslag kreeg, is door den Gouverneur een proef genomen met indienststelling van inheemsche d.w.z. Papoeasche politie. De sterkte van deze zoogenaamde⁶ landschapspolitie bedraagt 677 man. Een 40-

¹ (commentaar onleesbaar).

² Nooit op een eiland doch op vasten wal.

³ 2 uur = heen, terug 4 uur verloren.

⁴ [...] Waar is de standplaats Genjem?. Heer Resident. Genjem ligt in het binnenland, het staat niet op de kaart, [...] ligt ten westen van het Sentanimeer.

⁵ ?. Thans te Bosnek wel; te Sorong is alleen [...] pol.

⁶ Waarom zoogenaamd? Het is landschapspolitie.

⁷ Momenteel in dienst 63 man.

tal hunner werd opgeleid en gedriid te Amboina, in februari van dit jaar afgericht en in den praktischen dienst beproefd. In verband met hunne korte opleiding (drie maanden) is het resultaat tot nog toe bevredigend te noemen. Men heeft echter nog af te wachten wat de toekomst zal leeren, absoluut zeker is dat zij steeds onder deskundig toezicht moeten staan, anders verslapt de discipline en vergeten deze politiemannen hetgeen zij geleerd hebben. Verwacht kan worden dat zij als surrogaat der gewapende politie, mits steeds zooals hooger gezegd, onder strenge en deskundige leiding gesteld, wel zullen voldoen. Zij zijn bewapend met Beaumont-karabijnen en korte sabel. Het gemis van een behoorlijk onderlegd kader is echter reeds in den korten tijd van dienst (ongeveer 4 maanden) reeds merkbaar. Van deze landschapspolitie zijn geplaatst:

te Sorong	6 man
te Amberbaken	5 man
te Manokwari	12 man
te Namber (Noemfoor)	5 man
te Momi	5 man
te Wasijor	5 man
te Bosnek	5 man
te Warsa	5 man
te Bonggo	10 man
te Napan	5 man.

Van de hier te Bonggo gestationeerde politie zal indien het districtshoofd der Nimboranstreek aldaar is gearriveerd een vijftal daarheen vertrekken. Door de invoering dezer landschapspolitie is het personeel der algemene politie van 14 tot 8 man ingekrompen, terwijl de landschapsoppassers eene vermindering van ?¹ man heeft ondergaan.

VII Politieke toestand

De politieke toestand zooals die ten vorige jare door mijn voorganger werd beschreven is nog meer ten goede gekeerd. Van moeilijkheden met de Arfakkers werd niets meer gemerkt of vernomen. Controleur Reinking heeft meermalen patrouilles in het Arfakgebied vergezeld zonder ook maar eenige moeilijkheid of vijandschap der bevolking te ondervinden. Toch zal in de eerste jaren nog steeds om de drie/vier maanden gepatrouilleerd moeten worden in dit gebied bij wijze van machtsvertoon slechts. De Arfakker moet weten dat de Compénie de macht bezit als het noodig is hen te straffen.

Omtrent de bergbevolking op het eiland Biak handelt mijn schrijven van 5 juni 1925 no. 1782/PS waarnaar korthedshalve wordt verwezen. Overigens kan gezegd worden dat de inheemsche bevolking rustig is, dit geldt natuurlijk slechts van die gebieden waarmee het Bestuur direct contact heeft of onderhoudt. Wat in de verre binnenlanden

¹ Heer Resident. Dit herinner ik mij momenteel niet, daar het voor mijn tijd plaats had.

gebeurd in dit zoo uitgestrekte gebied? Wie kan dat zeggen, doch dat slavernij, pandelingschap enz. er welig tieren is voor mij een vaststaand feit. In de Waropenkust dus voor het bestuur niet bezwaarlijk bereikbare streken treft men pandelingschap, hoeveel [hoewel] niet veelvuldig, aan (vide mijn geheime Bestuursmemorie).

Manokwari, Juni 1925
De Assistent-Resident
van Noord Nieuw-Guine[a],

W. van de Graaff

2.2 GRAAFF, W. VAN DE, GEHEIM. BESTUURSMEMORIE BIJ OVERGAVE VAN HET BESTUUR OVER DE AFDEELING NOORD NIEUW-GUINEA, MANOKWARI 1925 [APPENDIX MMK 372]

A Bijzonderheden omtrent bevolking en de politieke toestand

I Inheemsche bevolking

Omtrent de politieke toestand onder de inheemsche bevolking valt niet veel bijzonders mede te deelen. Van onrust of iets dergelijks werd niets bespeurd terwijl de inheemsche bevolking blijkbaar nog niets van den invloed van het communisme ondergaan heeft. Behoudens onderlinge veeten onder naburige stammen, die nog wel jarenlang zullen voortduren, indien het Bestuur zich niet intensiever met de toestanden in de binnenlanden bemoeit, is de toestand gunstig te noemen. De houding der bevolking der zoogenaamde "Vogelkop" gaf geen reden tot klachten de lieden brachten hunne belastingpenningen voor zoover zij te bereiken zijn, zonder moeilijkheden voor de inners op. Alleen op de toestanden aan de Waropenkust moet meer aandacht worden geschonken.

De politiek van onthouding, d.w.z. van het zoeken naar aanraking onzerzijds dient te worden verlaten. In de Waropenkust heerschen nog toestanden, die, in een gebied onder Nederlandsch gezag, niet mogen en kunnen worden getolereerd. De zendelingenleeraar D.C.A. Bout te Seroei, die in de maanden april en mei jl. een lange tocht door het hierbedoeld gebied maakte, en die van af het eiland Koroedoe tot en met de plaats Waren alle nederzettingen der Papoea's langs de kust heeft bezocht, verklaarde mij en op zijne verklaringen kan men op aan, dat hij bijna in alle kampongs de lieden aangetroffen had in een meer of minder dronken toestand, het gebruik van Sagoweer is daar onbeperkt, terwijl er pandelingschap bestaat en het uitvechten van veeten schering en inslag is. De kamponglieden te Wonti en vooral te Noeboai tyraneeren de andere kleinere kampongs, en de hoofden dier kampongs, daardoor in staat gesteld door het groote aantal strijdbare mannen organiseeren raaktochten niet met het doel om te doden, doch om lieden van de kleinere kampongs gevangen te nemen en hen eerst uit te leveren nadat een van te voren vastgestelde hoeveelheid tabak, pinang of andere gebruiksartikelen door de onderhavige kampong is opgebracht.

De oorzaak van deze toestanden moet men volgens den heer Bout echter dieper zoeken. De Chineezzen en zoogenaamde Amberies (vooral degenen die niet te Seroei woonachtig zijn doch hunne woonplaats hebben op de kleinere kustplaatsen en waar het toezicht op hun handel en wandel van bestuurswege vrijwel onmogelijk is), die op goeden voet verkeerden met de invloedrijkste en machtigste hoofden aan de Waropenkust zijn de feitelijke oorzaak van de hier beschreven wantoestand. Door lieden als pandelingen te houden en hen alleen vrij te laten door inlevering van tabak enz. zijn de andere kleinere kampongs gedwongen om zich die artikelen aan te schaffen. Die artikelen worden ingekocht of ingeruild tegen sago bij de hooger genoemde Chineezzen en Amberies en zoo onstaat de toestand dat de lieden der kleinere kampongs moeten werken en produkten zoeken om hunne als pandeling gehouden lieden vrij te krijgen. De heeren der grootere kampongs hebben zodoende de door hen gewenschte waren terwijl de Amberies en

Chineezen hierbedoeld ook daarbij zijde spinnen. De heer Bout zeide mij verder dat de bevolking niet hem vijandig gezind was en hij zelf haar heeft kunnen overhalen om naar Seroei te komen en zich weer onder het Nederlandsch bestuur te stellen. De lieden zijn dan ook gekomen, doch er was geen Europeesch bestuursambtenaar toen te Seroei bescheiden zoodat het districtshoofd het bestuur heeft vertegenwoordigd. Tijdens mijn bezoek te Seroei 26 en 27 mei jl. hebben lieden van kampong Sanggei mij om bescherming gevraagd tegen de kampong Noeboai, omdat zij steeds overlast hadden van de lieden van Noeboai en dat door Noeboai hem verboden was om visch te vangen in een gebied dat feitelijk althans volgens eigen beweren tot hun kampong behoort. Verder werd mij medegedeeld dat twee lieden van de kampong Pemai gevangen genomen en nog gevangen gehouden waren door lieden van kampong Serabei. De lieden van het eiland Naoe hadden ook klachten en wel tegen de Waropenkustbewoners n.l. dat zij niet altijd naar de vasten wal konden oversteken zonder steeds op hun hoede te moeten zijn. Volgens de heer Bout is de bevolking door drankmisbruik en wat daaraan vanzelf annex is, reeds merkbaar gedegenereerd: ook tegen dit misbruik dient van bestuurswege een stokje te worden gestoken. De beste maatregel om een einde aan deze toestand te maken is intensiever bestuursbemoeyenis, deze kan geleidelijk of direct toegepast worden. Ik geef de voorkeur, en de heer Bout adviseerde mij ook in dezen zin, aan het eerste. Treedt men direct met kracht tegen deze kustbevolking op dan zal de hulp van veel politie door het Bestuur wellicht moeten worden ingeroepen, men weet dan wel waar men begint doch niet waar men eindigt. De terreingesteldheid is geheel ter voordeele der Papoea's, overal kreekjes en ondiepe riviertjes, alles een moerasgebied; dat het ageeren in zoo'n terrein buitengewoon bezwaarlijk is behoeft geen betoog. De geleidelijke aanraking met het bestuur dacht ik mij als volgt: op het eiland Naoe niet ver dus van de Waropenkust zal een handig districtshoofd moeten worden geplaatst. Hij moet de beschikking hebben over een brigade gewapende politie, die politie gaat echter op zijne tochten naar de Waropenkust niet mede, doch de Waropenkajer moet weten dat er over gewapende macht indien noodig kan worden beschikt. Die brigade politie is gemakkelijk te vinden, n.l. 10 man van Manokwari en 10 man van Demta. De tegenwoordige sterkte van 1 1/2 brigade te Demta acht ik overbodig. Bij de hier voorgestelde maatregel behoort verder een scherp toezicht op de gedragingen der chineezen en amberies. Indien bijv. op de invoer te Seroei, of liever gezegd het eiland Jappen, van Tabak streng toezicht wordt gehouden en uitvoer naar de Waropenkust worden verboden, heeft men reeds de Waropenkajer in zijn macht. Het verbod om buiten de standplaats van het districtshoofd of dan besturende ambtenaar te wonen is een machtig wapen tegen niet bonafide handelaren, doch de bepalingen laten niet toe die maatregel toe te passen. Dan nog zijn de toestanden in het Arfakgebergte EN van het eiland Biak nog niet zooals het wezen moet en kon. Welke maatregelen daar waren te nemen, ter zake wordt verwezen naar mijn aan den gouverneur gericht schrijven van 5 juni 1925 no. 1782/P.S.

II Niet-Papoea's/Amberies, vreemde Oosterlingen

De zoogenaamde Amberies nemen in deze afdeling een eigenaardige plaats in. Zij kwamen hierheen meestal als vogeljagers en voor den handel in vogelhuiden, doch toen de verbodsbepalingen werden ingevoerd dat slechts Papoea's ter vogeljacht mochten, was er voor het overgrootste deel hunner moeilijk een middel van bestaan te vinden. Dat zij dus om zich in hun levensonderhoud te kunnen voorzien niet altijd het rechte pad betreden is een uitvloeisel der omstandigheden. De meesten drijven ruil handel met de Papoesche bevolking en vestigen zich bij voorkeur op plaatsen waar geen bestuur bescheiden is. De Chineezers zijn zooals in de geheele Indische archipel de kleinhandelaren. Ook onder hen treft men enkelen die meer of min oirbare praktijken bezighouden zooals het clandestien opkopen van vogels uit het gesloten jachtgebied, verkoop van kruit en hagel en ouder geweren aan de Papoea's enz. Als in dit opzicht minder goed bekend staande Chineezers moeten worden vermeld te Manokwari, Ong boen Hay, Tan Djoe en Lie Tay heng en te Sarmi de persoon van Lien Tjong. Hetzelfde staat op de volgende Amberies n.l. Rips te Demta, J. Tompo op de Pajjen en de gebroeders Palit te Sarmi.

Voorts wordt de aandacht gevestigd op de in deze afdeling geïnterneerde personen allen Javanen n.l. Pangeran Ario Soerjo Soetanto te Hollandia en Hadji Misbach en Raden Reksosakoro te Manokwari. Pangeran Soetanto vertoeft te Hollandia met zijn geheele gezin, is een vorstzoon uit het Mangkoenegarangsche huis en bekomt ook zijn onderstand van bedoeld zelfbesturende rijk. Hadji Misbach en Reksosakoro zijn gouvernements bannelingen, de eerste krijgt geen onderstand, terwijl de laatstgenoemde f 10,- 's maands toelage geniet voor zijn levensonderhouden voor dat zijner vrouw. Toen Hadji Misbach in de maand augustus 1924 alhier arriveerde trad hij direct zeer arrogant op, trachtte ieder om het minder parlementair uit te drukken te overdonderen. Hij begon met direct bijeenkomsten te organiseren hield cursussen om de lieden zoogenaamd het streven van het communisme bij te brengen, in het kort maakte hij propaganda voor zijne reactionnaire beginselen, doch zijn bemoeizucht met alles en nog wat liep zoo ver dat hij kamponghoofd der moslimsche gemeente en de pangoeloe al gauw tegen zich kreeg. Ook de overige moslims keerden zich langzamerhand van hem af en tenslotte had hij buiten zijn lotgenoot Reksosakoro nog maar een moslim als volgeling n.l. de waschman Senin. Met behulp van den sergeant der gew. politie Rantoeng (reeds overgeplaatst naar elders) kreeg hij toen een tiental Menadoneesche christenen. Hij beloofde hun gouden bergen, groote salarissen enz. enz. doch toen Hadji Misbach zich blijkbaar zijne beloften niet goed meer herinnerde en de geldzendingen uit Java niet meer vloeiden viel er voor dezen communist niets meer over dat om herrie met zijne Menadoneesche vrienden te zoeken. Thans leeft hij met zijne familie zoo goed als afgezonderd, hij ziet wel in dat hij hier ten minste niet veel kan bereiken. Een tijdlang heeft de P.K.I. te Ternate nog voeling met Hadji Misbach gehad, doch ook die connectie is blijkbaar zoo langzamerhand verflauwd, men bemerkt ten minste niets meer daaromtrent. Op Hadji Misbach is toegepast het toezicht op zijn brieven en andere correspondentie zooals bedoeld bij Staatsblad 1893 no.240. Omtrent Raden Reksosakoro valt niets bijzonders te vermelden alleen dat hij tot de trouwe bezoekers van de woning Misbach behoort.

III Europeanen en de met hen gelijkgestelden

Omtrent deze lieden valt weinig mede te deelen. Voor wat betreft de van Duitsch Nieuw-Guine[a] uitgeweken Duitschers woonachtig in de onderafdeeling Hollandia wordt verwezen naar de bestuursmemorie van den juist afgetreden gezaghebber Frohwein. In de onderafdeeling Manokwari wonen de Duitschers Schrieber, Drege en Peuker beide eerstgenoemden hebben betrekkingen bij de Phoenix Handel en Cultuurmaatschappij laatstgenoemde tracht in zijn levensonderhoud te voorzien door kleine tuinbouw en aanplant van klappers. In de onderafdeeling Sorong treft men aan de gebroeders Stiller en Kern, zij trachten door opkoop van copra, tripang schelpen een middel van bestaan zich te verschaffen, doch buiten de jongste der heeren Stiller, gaat het hun zoo ik verneem niet naar den vleesche. Voorts treft men een drietal Japanners aan n.l. te Manokwari, Wasior en Sarmi woonachtig. Zij zijn respectievelijk scheepstimmerman, timmerman en klein handelaar, hun gedrag laat niets te wenschen over.

B Aangelegenheden waar[aan] speciaal aandacht moet worden geschonken

In de eerste plaats verwijs ik naar mijn schrijven van 31 mei jl. no. 32/geheim en naar de bestuursmemorie van den heer Frohwein waar behandeld wordt het onderwerp "Bandjier vrijmaken van de plaats Hollandia". In de tweede plaats "De bouw van nieuwe loodsen bij de kazerne der Gew. politie te Manokwari". Met het werk is men sinds medio 1924 bezig, doch plotseling (vorige maand) werd opdracht door de B.O.W. gegeven het werk stop te zetten en zoo goed als alle uit Amboina gekomen timmerlieden enz. keerden naar Ambon terug. Ik veronderstel dat de begrooting van kosten belangrijk is overschreden. De timmerlieden en werkbaas toucheeren m.o. te groote salarissen zonder evenredig veel te hebben gepresteerd.

C Bijzonderheden van anderen aard

Zending.

Het zendingswerk in deze afdeeling wordt verricht door de Utrechtsche Zendingsvereniging. Ik wilde niet hier het zendingswerk annex het doch meer speciaal de verhouding van de ambtenaren B.B. en de heeren zendelingen. Die verhouding laat over het algemeen weinig te wenschen over, met uitzondering van de verhouding van het B.B. en den zendeling D.B. Starrenburg. Om niet in herhalingen te treden verwijs ik naar hetgeen ik vermeldde in mijn schrijven van 10 juni jl. no.47/geheim. De heer Starrenburg is inderdaad iemand wien men nooit naar den zin kan maken, niets, van het bestuur zoowel het Europeesch als inlandsche deugt, trouwens liet deze zendeling niet meer malen der bevolking blijken door mededeelingen dat het gouvernement slechts van de Papoea iets haalt zooals belastingen en verrichten van heerendiensten. De zending

daartegenover brengt der Papoesche bevolking wat n.l. scholen, kleeren en vooral op geestelijk gebied de eenige en ware godsdienst zonder welken men nimmer zalig kan zijn. Ik ben geen vijand van de zending, integendeel, ik zie het vele goede niet over het hoofd en de overige hier bescheiden zendelingen zullen dat meen ik ook getuigen dat ik de zending geen kwaad hart toedraag. Zoowel in Borneo als ter Sumatra's oostkust kon ik best met de heeren zendelingen opschieten. Ik ben altijd dezen heeren tegemoet gekomen waar ik kon, doch men moet weten te geven en te nemen en ik geloof dat de heer Starrenburg die kunst niet verstaat en dat vindt zijn oorzaak daarin dat hij een materialist is van de ergste soort. Voor geldverdienen wijkt bij dezen zendeling alles. Het is daarom ook moeilijk om niet in botsing met den heer Starrenburg te komen, samenwerking is ten eenen male buiten gesloten. Met alles en nog wat, rechtspraak, woningbouw en alle andere uitsluitend B.B.-zaken bemoeit hij zich en heeft er een oordeel over. Het gewezen districtshoofd Timboeleng van Wasior heeft zulks aan den lijve ondervonden. Ofschoon ik vele gevallen weet die een eigenaardige kijk geven op het karakter van den heer Starrenburg zal ik maar memoreeren de invulling der staten voor het aanvragen van subsidie voor de zendingsscholen in zijn ressort. Ik ben en wordt persoonlijk doch ik meen dat deze geheime memorie alleen bestemd is voor mijn opvolger, die ik niet ontmoet, en natuurlijk den Gouverneur van dit gewest, zoodat vermelding van het vorenstaande in deze memorie m.i. wel behoort. Ik spreek echter de wensch uit dat mijn opvolger zelf zal oordeelen en door mijn geschrift het verkregen veroordeel van zich zal werpen.

Met de overige zendelingen staat het bestuur op goeden voet en inzonderheid de zendeling D.C.A. Bout te Seroei verstaat wonderwel het begrip "samenwerking", alles interesseert dezen zendeling; zijne scholen zien er keurig uit, zijn hospitaal is met bescheiden middelen aardig opgezet, hij tracht de bevolking niet alleen geestelijk doch ook economisch vooruit te brengen. Met dezen man is het voor een bestuursambtenaar een genoegen om samen te werken. Hij bezit veel initiatief doch wil het bestuur op zijne voorstellen niet ingaan, dat spijt het hem en daarmee basta.

In het begin mijner bestuursperiode alhier bereikten mij klachten van het niet uitbetalen en te weinig betalen der salarissen van de goeroe's. De zending heeft deze voor haar onaangename kwestie thans uit de wereld geholpen. Buiten de subsidie die het gouvernement aan het zendingsonderwijs verleend, wordt thans van landschapswege een bijdrage (10% op de belasting) gegeven voor de aanschaffing van leermiddelen en onderhoud meubilair der gesubsidieerde scholen. Het verdient aanbeveling dat er verantwoording dier gelden wordt ingediend, niet dat de heeren beheerders der scholen zich aan die gelden zullen vergrijpen, doch wel om na te gaan of inderdaad slechts die gelden worden aangewend voor het bestemde doel en niet bijvoorbeeld voor een extra verlof aan een goeroe enz. Vermindering van het percentage der opcenten op de belasting der inheemsche bevolking kan een nauwkeurig nagaan der verandering der gelden wellicht tot resultaat hebben.

Manokwari, Juni 1925

De assistent-resident,

W. van de Graaff

3. BEETS, K.Th., MEMORIE VAN OVERGAVE NOORD NIEUW-GUINEA,
MANOKWARI, 1938 [MMK 373]

Inleiding

Es reden und träumen, die menschen viel
Von besseren künftigen Tagen
Nach einem glücklichem, goldenen Ziel
Sicht man sie rennen und jagen
Die Welt wird alt und wird wieder jung
Doch der Mensch hofft immer Verbesserung.

"Hoffnung"

Schiller

Den assistent-resident van Noord Nieuw-Guinea wacht een mooie, doch moeilijke en zware taak. Mooi, omdat het zijn bekoring heeft pionierswerk te kunnen verrichten in een gebied, dat nog voor het grootste deel onbekend is en het een ieder dankbaar moet stemmen mee te mogen werken aan de openlegging en ontwikkeling van dit groote onbekende gebied met zijn onbegrensde mogelijkheden, welke nog in nevelen gehuld zijn en een verrassing kunnen blijken wanneer men eens zal zijn doorgedrongen, de nevelen vervaagd zijn en de vele moeilijkheden overwonnen zijn geworden. Moeilijk, daar van het fysiek veel vereischt wordt in verband met het ongezonde moordende klimaat, de slechte gezondheidstoestand, de malaria, geesel van Nieuw-Guinea, de geboden zeevastheid, de vermoeiende landtochten en de slechte verkeersmiddelen en dito verbindingen. Voorts eischt de kolonisatie van de assistent-resident als voorzitter van het Kolonisatie-Comité veel tact en geduld. In de laatste jaren staat dit -tot dusverre zoo stiefmoederlijke bedoelde land - in de volle belangstelling, niet het minst doordat Nieuw-Guinea thans door het openleggen en de grootere belangstelling voor de Pacific meer in het centrum is komen te liggen door zijn kwetsbare ligging in de Groote of Stille Oceaan en derhalve uit internationaal oogpunt meer aandacht aan deze "hoeksteen van ons koloniaal gebouw" dient te worden gewijd dan voorheen, zoodat het gouvernement genoodzaakt is de koloniale taak ten opzichte van Nieuw-Guinea krachtiger dan tot dusverre aan te vatten en een meer actieve ontwikkelingspolitiek te voeren. Door de regeering ware voldoende fondsen beschikbaar te stellen voor verkenningswerk in onbekend terrein en bijv. 2 officieren of gezaghebbers voor Nieuw-Guinea te benoemen, die belast kunnen worden met de exploratie van de binnenlanden en hen een bodemkundig-ambtenaar en boschbouwkundig-ambtenaar te doen toevoegen voor het uitbrengen van rapporten omtrent de landbouw mogelijkheden (cacao, katoen, oliepalmen, rubbercultuur en dergelijke), benevens de mogelijkheden op terrein van boschwezen (uitvoer van hout, damar, massoi en eventueele andere boschproducten).

Een nieuwe tijd is in 1935 ingeluid met het geronk der vliegtuigen van de N.N.G.P.M., in welk jaar een aanvang is gemaakt met de luchtkaarteering van Nieuw-Guinea wat van onschatbare waarde is voor de kennis en ontwikkeling van dit land. De

vredige rust in Papoealand, waar nog geen auto's en geen telefoons zijn om de menschen op te schrikken, is plots verstoord door het gezoem van de vliegtuigen, welke als groote vogels het land en omringende zee overvliegen en verkennen en een nieuwe geest brengen. Een booze of goede geest vragen de Papoea's zich ernstig af! Zal de nieuwe tijd Papoealand verbetering brengen? Geld en nog eens geld is daarvoor noodig! Zijn er fondsen?

Over Nieuw-Guinea is reeds veel geschreven en de litteratuur hierop betrekking hebbende is zeer uitgebreid.

Vermeld dienen o.a. te worden:

- 1 Verslag van de Militaire Exploratie van Ned.N.Guinea 1907-1915.
- 2 G.A.J. v/d Sande. Nova Guinea. Résultats de l'expédition Scientifique Neerlandaise à la Nouvelle Guinee en 1902 (meerdere deelen, minstens IV). Leiden. Brill.
- 3 J.F.A. de Clerq en F. Schmolz. Ethn. beschrijving van de W- en N-kust van Ned. N. Guinea. Leiden 1893.
- 4 G.F. de Bruyn Kops. Bijdragen t.d. kennis der W- en O-kust van N. Guinea. Bat. Nat-Tijdschrift 1. 1850.
- 5 G.J. van Hasselt. Neu-Guinea und die Papoea's. Elberfeld Alg. Mission Zeitschrift 4. 1877.
- 6 A. Goudswaard. De Papoea's der Geelvink-baai. Schiedam Roelants 1863.
- 7 J.L. van Hasselt. Gedenkboek van een 25-jarig Zendingleven op N. Guinea. Utrecht Kemink en Zoon 1888.
- 8 W.L. Jens. Nieuw-Guinea Utr. Ber. Zend. Vereen. N.S. 24 1883 (39-41).
- 9 F.J.F. van Hasselt. Nieuw-Guinea. Utr. Ber. Zend. Vereen. N.S. 24 1911 (107).
- 10 A. Wichman. Over phospheriet van het eiland Ajawi (of Mios Korwar t.N.W. van de Schouteneilanden). A-dam versl. Wis- Nat. Afd. K. Acad. Wet. XXXIV (1e.ged.Dec.1915).
- 11 Dr. W.K.H. Feuilletau de Bruyn: Economische ontwikkelingsmogelijkheden van Noord Nieuw-Guinea enz. Koloniale Studiën October 1933 p. 514-539. Vergelijkingen tusschen Ned. en Austr. Nieuw-Guinea.
- 12 J.F. Rouffaer. De drie opvaarten der Mamberamo (N. N. Guinea) Juli 1884. Januari 1900 en Juni 1906.
- 13 Het boek Nieuw-Guinea. Deel I en II. Op initiatief en onder redactie van Dr. W.C. Klein n.i. uitgegeven door het Molukken-Instituut. Drukkerij en uitgeverij J.H. de Bussy Amsterdam 1935 en 1937.

Enz. enz.

De Gewestelijke Bibliotheek te Amboina is op het gebied van litteratuur over Nieuw-Guinea zeer goed voorzien. Voorts moge worden verwezen naar de memories van overgave van de verschillende onderafdeelingsschefs, (voornamelijk, die van controleur Kuiper) waaraan meerdere gegevens voor deze memorie zijn ontleend.

*I Aardrijkskundige beschrijving**a Ligging, grootte, grenzen*

Wat ligging, grootte en grenzen betreft moge worden verwezen naar de aan deze memorie gehechte schetskaart der afdeeling Noord Nieuw-Guinea. Tot januari 1937 werd door mij het bestuur gevoerd over de afdeeling West en Noord Nieuw-Guinea, welke destijds gevormd werd door de onderafdeelingen Sorong, Manokwari, Seroei, Hollandia en Fakfak. Deze afdeeling strekte zich uit van Hollandia tot het oosten van Mimika en kon feitelijk niet meer van uit Manokwari worden overzien en gecontroleerd worden als gevolg van de pacificatie, de kolonisaties te Manokwari, Oransbari en Hollandia, de Japansche grondaanvragen, olie-exploratie enz. Bovendien was de verbinding van uit Manokwari met de onderafdeeling Fakfak te bezwarend en tijdroovend om deze afdeeling, die een gebied van naar schatting 9 à 10 x Nederland omvat, behoorlijk te kunnen besturen.

Het was daarom juist gezien, de onderafdeeling af te scheiden van de afdeeling West en Noord Nieuw-Guinea en wederom de afdeeling West Nieuw-Guinea in te stellen, welke thans in 4 onderafdeelingen werd onder verdeeld. Bij Staatsblad 1936 no. 566 werd de afdeeling Noord Nieuw-Guinea in het leven geroepen met behoud van Manokwari als afdeelingshoofdplaats. Volgens dat Staatsblad omvat de afdeeling Noord Nieuw-Guinea de onderafdeelingen Midden-Vogelkop (Amaroe), Sorong, Manokwari, Seroei en Hollandia benevens het bestuursressort Sarmi, hetwelk officieel nog wordt gerekend tot de onderafdeeling Hollandia te beheeren, doch de facto als een volwaardige onderafdeeling wordt beschouwd, bestuurd door een gediplomeerd gezaghebber.

Evenwel behoorde de onderafdeeling Midden-Vogelkop in werkelijkheid tot de afdeeling West Nieuw-Guinea en niet tot Manokwari. Bij Staatsblad 1937 no. 557 is dit gewijzigd, zoodat Midden-Vogelkop thans officieel bij de afdeeling Fakfak gevoegd is. De grenzen der onderafdeeling Midden-Vogelkop zijn echter nog niet vastgesteld. De onderafdeeling Manokwari stond tot 15 oktober 1937 onder den assistent-resident en deze werd in het bestuur bijgestaan door een controleur ter beschikking, met standplaats Manokwari. Bij Staatsblad 1937 no. 557, in werking getreden 15 oktober 1937 werd de controleur ter beschikking officieel onderafdeelingsschef van Manokwari tevens hoofd van plaatselijk bestuur.

De grootte der afdeeling Noord Nieuw-Guinea wordt geschat op ongeveer 7x Nederland en omvat het gebied gelegen tusschen de zee van Halmaheira en de grens met Austr. Nieuw-Guinea. De afdeeling wordt begrensd ten noorden door de zee van Halmaheira, ten oosten door de Stille of Groote Oceaan, ten zuiden door Australisch Nieuw-Guinea en ten westen door de afdeeling Fakfak en onderafdeeling Merauke. Het ressort wordt momenteel bestuurd door den assistent-resident, bijgestaan door een controleur en vier gediplomeerde gezaghebbers en wat het inlandsch bestuur betreft bijgestaan door 27 bestuurs-assistenten en 8 hulpbestuurs-assistenten. De grens met Australisch Nieuw-Guinea is officieel vastgesteld. De grenzen tusschen de diverse onderafdeelingen zijn niet vastgesteld en vrij fictief, daar de grensgebieden voor het

grensgebieden voor het grootste deel nog terra incognita zijn. Volgens Staatsblad 1937 no. 556 bestaat:

- 1 De onderafdeeling Sorong uit het westelijk gedeelte van N.Guinea, tusschen Kaap de Goede Hoop en Tandjoeng Sele, met omliggende eilanden, waaronder de groep der Radja Empat, bestaande uit de eilanden Waigeo, Salawati, Batanta en Misoel met bijbehorende eilanden, met standplaats Sorong.
- 2 De onderafdeeling Manokwari uit het kustgebied van Nieuw-Guinea tusschen Kaap de Goede Hoop en de Waipoga-rivier, met standplaats Manokwari. Tot de onderafdeeling dient echter ook gerekend te worden het eiland Noemfoer en de eilanden Mansinam, Roemberpon, Meos, Waar, Aoeri- eilanden, Roon en Haarlem- en Mooreilanden, benevens eenige kleinere eilanden, met standplaats Manokwari.
- 3 De onderafdeeling Seroei, bestaande uit de Schouten-eilanden, Paidaido-eilanden, Meos Koena, de Jappen-groep, het eiland Koeroedoe, benevens de Waroppen-kuststreek tusschen de Waipoga- en Mamberamo-rivier, met standplaats Seroei.
- 4 De onderafdeeling Hollandia, bestaande uit het noordelijk gedeelte van Nederl. Nieuw-Guinea ten oosten van de Mamberamo-rivier tot de grens van Australisch Nieuw-Guinea met standplaats Hollandia en voor wat betreft het westelijk deel der onderafdeeling, bijgestaan door een gezaghebber of fgd. controleur, met standplaats Sarmi. Het bestuursressort Sarmi omvat de Koemamba-eilanden, de Wakde-groep, de Podena-eilanden benevens het gebied tusschen de Mamberamorivier en de grens van het district Demta. Wat verdere bijzonderheden betreft van ligging, grootte en grenzen der onderafdeelingen wordt verwezen naar de betrekkelijke memories van overgave der diverse onderafdeelingschefs dezer ressorten.

b Algemeene gesteldheid van den bodem

Door de studiecmissie van het Indisch-Comité voor wetenschappelijke onderzoekingen is in maart 1932 een belangwekkend rapport uitgebracht met betrekking tot de economische en in het bijzonder de landbouw-economische ontwikkelingsmogelijkheden van Nieuw-Guinea, waarin tevens de algemeene bodemgesteldheid van Noord Nieuw-Guinea behandeld werd. Verwezen moge worden naar dit rapport. Deze studiecmissie was van meening dat de hoedanigheid van den bodem slechts door lokaal onderzoek en het nemen van monsters door deskundigen kon worden uitgemaakt en achtte een onderzoek ter plaatse onmisbaar en meende dat in verband met landbouwmogelijkheden daarvoor in de eerste plaats de vulkanische terreinen in aanmerking kwamen, zooals:

- 1 het achterland van Amberbaken,
- 2 het heuvelland tegenover Sorong en de vallei van de War Samson,
- 3 het Arfakgebergte,
- 4 het vanwege zijn ligging zoo gunstige heuvelterrein rondom Manokwari en werd
- 5 voorts de aandacht gevestigd op de hoogvlakte rondom de Anggimeren en de terreinen rondom het Sentanimeer, waarmede echter niet gezegd werd dat in de andere streken geene voor landbouw geschikte gronden aanwezig zouden zijn. Zoo is bijv. omtrent de Waipoga-vlakte niets bekend.

Omtrent de mijnbouw mogelijkheden werd door de studiecmissie nog opgemerkt dat de mijnbouw vermoedelijk nooit tot de ontwikkeling van Nieuw-Guinea zou bijdragen, daar volgens de tot nu toe bekende gegevens het Nederlandsche deel van Nieuw-Guinea geen noemenswaardige afzettingen van metalen bevat.

Wat de aanwezigheid van petroleum betreft meende de studiecmissie evenwel dat het tertiaire heuvel terrein aan den zuidkust van de Vogelkop en op het schiereiland Bomberai wel een goede kans gaven om petroleum terreinen van economische waarde te vinden en de belangstelling hiervoor bij alle in Nederlandsch-Indië werkzame petroleum-maatschappij zoo groot was, dat zij slechts op de afkondigingen van de vergunningen wachtten om met het terreinonderzoek te beginnen, doch de aardolie industrie zeer gelocaliseerd zou zijn en voor de landbouw-economische ontwikkeling van de streek van weinig beteekenis zou zijn (inmiddels heeft de N.N.G.P.M. vergunning verkregen tot exploratie van 10.000.000 ha grond en is inderdaad op het schiereiland Bomberai en ten noorden van de Vogelkop met de exploratie en het boren naar petroleum in 1935 en volgende jaren begonnen).

De studiecmissie stelde als eindresultaat van haar onderzoekingen voor naar de bovengenoemde terreinen in de buurt van Hollandia een zoo sober mogelijk opgezette expeditie te zenden met de opdracht omtrent de geschiktheid voor landbouwkolonisatie van die streken de noodige gegevens te verzamelen wat betreft bodemgesteldheid en bodemvorm, klimaat aan- en afvoermogelijkheden en gezondheidstoestand.

Naar aanleiding van dit rapport is in 1932 conform dit voorstel een bodemkundige expeditie gezonden naar Nieuw-Guinea, die bodemkundige onderzoekingen heeft verricht onder leiding van den bodemkundig-ambtenaar A.F. Wentholt (daar de leider der expeditie ir. Van den Brand wegens ziekte verhinderd was de tournee mee te maken). Achteraanvolgens werden onderzocht:

- 1 de War Samsonvallei en het omringende berg- en heuvelland,
- 2 het landschap Amberbaken,
- 3 het achterland van Manokwari,
- 4 de Anggimerenstreek,
- 5 het Anggimerengebied en de kustvlakte bij Momi.

Vide de daarover ingediende verslagen van 28 juni 1934, van 7 februari 1934 en 5 november 1935, opgemaakt door den bodemkundige H.J. Te Riele aan de hand van door den heer Wentholt verstrekte gegevens en vide het voorloopig verslag van den heer Wentholt over het achterland van Manokwari van 11 november 1933 en het technisch verslag van de doorsteek Pim-Kota Radja, Kojaboe, Sentanimeer, Iffar, Dojobaroe, Sabron, Mariboe, Dépapre op 11 tot 15 september 1932, naar welke belangrijke rapporten verwezen moge worden.

In december 1937 werd onder leiding van den heer Carbasius in het Ransikigebied nog een bodemkundige exploratie verricht door den bodemkundig-ambtenaar Wentholt en in de Ransikivlakte ongeveer 2500 ha grond geschikt bevonden voor landbouwcultures, waarbij hoofdzakelijk gedacht werd aan oliepalmencultuur en rubber. Vermeld dient nog te worden de moddervulkanen in de Waroppenstreek, gelegen in het gebied, welke vulkanen 2 á 300 m hoog zijn en een groot complex omvatten.

In maart 1938 is door mij nog over en langs de hellingen dezer vulkanen gevlogen met een Sikowsky van de N.N.G.P.M. Wat betreft de bodemgesteldheid in de diverse onderafdeelingen wordt verwezen naar de betrekkelijke memories van overgave der onderafdeelingschefs.

c Kusten

Zie Zeemansgids voor de Oost-Indische Archipel deel V. Op vele plaatsen is de kust rotsachtig, op andere plaatsen moerassig, op enkele plaatsen vindt men vlakten aan de kust, op andere plaatsen weer vindt men heuvelland tot aan de kust. De kust vertoont eenige diep insnijdende baaien. De voornaamste baai, de Geelvinkbaai gelegen tusschen Tandjong Saw[.]d en Kaap d'Urville, heeft een breedte van 400 km en dringt 250 km landwaarts in.

De Schouteneilanden en Jappen beschutten haar ten deele voor de deining van de Stille Oceaan.

Manokwari ligt aan de Dorehbaai; zeer beschut door de voor de baai liggende eilandjes en is het geheel jaar door gemakkelijk toegankelijk. Behalve de Dorehbaai is belangrijk de Wandammenbaai. De Oemarbaai is van geen belang voor de scheepvaart. Vermeld dienen nog te worden in het Sorongsche Dorehoem-baai, verder langs de kust naar Manokwari gaande de kleine Geelvinkbaai. In het Sarmische dient nog vermeld te worden de Maffinbaai en in het Hollandiasche de Tanahmerahbaai en de Humboldtbaai, waaraan Hollandia is gelegen.

In den oostmoesson tijd is de kust op vele plaatsen zeer ontoegankelijk bij Maga (Sorong), Amberbaken (Manokwari), Momi (Manokwari), Sarmi, Bonggo (Sarmi). De kust van de Geelvinkbaai is vanaf de Waipoga tot bij Napan moerassig. Ook de Waroppenstreek tot aan de Mamberamo is moerassig. De vlakke kust is bij Sarmi ongeveer 12 km bij Takar 6-7 km breed. Zij bestaat uit een zandig strand van enkele tientot hondertallen meters breedte, waarop door de Papoea's meestal klapperboomen worden geplant. Daarna volgt een 3-6 km breede strook, die met ondoorwaadbare moerassen en vaak open lagunes is bezet. In het Hollandiasche is de kust rotsachtig en loopt het bergland door tot aan de kust (Cycloopeberge en bergland bij Tanahmerahbaai). Overigens wordt verwezen naar de memories van overgave van de onderafdeelingschefs.

d Rivieren en meren

De voornaamste rivier is de Mamberamo, die voor groote schepen diep het binnenland in bevaarbaar is. Tot aan Pioniersbivak zullen K.P.M.-schepen de Mamberamo kunnen opvaren. De Mamberamo is een breede, machtige diepe stroom vol kronkelingen. Bij Schouteneiland levert de Mamberamo gevaar op in verband met een groote steen, die juist in de bocht ligt. Zie voor de beschrijving van de Mamberamo - verslag 1910 bijl. 7 bldz. 4 e.v. De rivieren van het kustgebied ten oosten van de Mamberamo zijn alle voor de scheepvaart van weinig belang. De stroomgebieden zijn klein en de benedenlopen

zijn kort, zoodat de prauwvaart niet van beteekenis kan zijn.

Vermeld dient te worden de Torrivier, in verband met de Tor-damarconcessies. De rivieren, die op de oostkust van de Geelvinkbaai uitmonden, hebben een langeren benedenloop. De voornaamste hiervan is wel de Waipoga, die wellicht van eenige beteekenis kan worden, omdat zij bevaarbaar is. Daarop volgt de Siriwe. De Wanggar- en Boemi-rivieren zijn vermeldenswaard om de daar gelegen damarconcessies. Voorts de Momi, Ransiki, Andai, Wajori en Prafi-rivier in verband met de daar gelegen vlakten, die voor landbouw doeleinden geschikt zijn. Voor de scheepvaart zijn deze rivieren echter zonder eenige beteekenis. Vele rivieren zijn dicht bij de kust nog bergstroomen.

Van de meren dienen vermeld te worden:

- 1 de Anggimeren (het Anggigigi- en het Anggigita-meer) in het Arfakgebergte gelegen op plm. 1800 m hoogte,
- 2 het Jamoermeer (achterland Hamoekoe),
- 3 het Nisahmeer (Waroppenstreek),
- 4 het Rombebaimeer (bij de Mamberamo) en
- 5 het Sentanimeer (Hollandia),

welke meren allen laaggelegen zijn en waarop met watervliegtuigen kan worden neergestreken. Voorts wordt verwezen naar de memories van overgave der onderafdeelingsschefs.

e Wegen en paden

Op dit gebied dient nog zeer veel te worden verricht. In aanleg is de weg Manokwari-Andai (15 km), die is aangelegd in verband met de langs de weg gelegen kolonistenperceelen en t.z.t. van veel belang kan worden, wanneer zij geheel gereed zal zijn. Van Wariap (iets benoorden Momi) loopt het z.g. Lulofspad naar de Anggimeren. In verband met de legering van militairen aan de Anggimeren (te Iray) is dit pad een belangrijk transportpad geworden en in 1936 belangrijk verbeterd en verreed, doch afspoeling door zware regens en aardschuivingen hebben het pad weer zeer verslechterd. Van uit Windesi voert een weg naar Idore (gelegen aan de Idore-rivier, die in de golf van Bintoeni uitmondt) door de z.g. hals van de Vogelkop. Het grootste deel van dezen weg is in het ressort Fakfak gelegen. Toen Fakfak nog onder Manokwari ressorteerde, heb ik meermalen langs dezen weg gelopen. Het is de kortste verbindingsweg naar de westkust (Babo) en van eenige beteekenis geworden voor de N.N.G.P.M.

Voorts loopt een behoorlijke, goedbegaanbare breede weg van Pim- via Kota-Radja naar Kojaboe en vandaar langs het Sentanimeer naar Iffar - via Dojobaroe - Salro - Mayboe naar Dépapre aan de Tanahmerahbaai.

Tenslotte is er nog een weg langs de kust van Demta - via Bonggo naar Sarmi. De overige verbindingswegen over land bestaan slechts uit primitieve Papoea-paden.

Manokwari is door min of meer begaanbare wegen verbonden met de kolonisten settles te Pasir-Poetih, Fanindi, Wosi, Andai en Manggoapi, doch dienen deze wegen grondig verbeterd te worden, daar zij voor het verkeer van belang zijn en momenteel nog

veel te wenschen overlaten. Van groot belang zal het zijn, indien fondsen beschikbaar kunnen worden gesteld voor den aanleg van een weg van uit Manokwari via de Prafivlakte naar het oostelijk deel der Kebarvlakte, aansluitend op den weg naar Andjai en tenslotte vandaar naar Sorong via de War Samson-vallei. De militairen zouden hierbij goede diensten kunnen bewijzen door een bruikbaar tracé te zoeken.

Voorts zou het aanbeveling verdienen een behoorlijk pad of weg aan te leggen van Sarmi naar Pioniersbivak.

Op het eiland Jappen worden wegen aangelegd van uit de hoofdplaats Seroei het binnenland in. Overigens wordt verwezen naar de memories van overgave van de onderafdeelingschefs.

f Kampongs

Terzake wordt verwezen naar de memories van overgave der verschillende onderafdeelingschefs en het boekwerk Nieuw-Guinea deel I en Nova Guinea Vol III.

g Flora en Fauna

Verwezen wordt naar de Memories van Overgave der onderafdeelingschefs, naar het boekwerk Nieuw-Guinea deel I, waarin dit onderwerp uitvoerig beschreven is.

h Klimaat en Moessons

Omtrent het klimaat van Nieuw-Guinea is nog weinig bekend. Verwezen moge worden naar de memories van overgave der onderafdeelingschefs, naar het artikel van dr. C. Braak "Het klimaat van Nieuw-Guinea" (het tijdschrift voor Nederlandsch-Indië Dl. LXXIII 1914 blz. 179-225 en naar de opmerkingen in het werk van dr. Feuilleateau de Bruyn "Contribution à la Geologie de la Nouvelle Guinea" (blz. 17-24).

Uit de regencijfers, verstrekt door het Koninklijk Magnetisch en Meteorologisch Observatorium te Batavia, blijkt dat de meeste stations, alle kustplaatsen, een regenval van 2.200 tot 3.400 mm 's jaars aangeven. Aan de westkust van de Geelvinkbaai komen plaatselijk groote verschillen voor. Warèn ontvangt niet meer dan 1.157 mm, terwijl in het z.z.o. daarvan op het eiland Roon gelegen Jende ruim 4.000 mm valt. Van mei/juni tot september/october heeft men de z.z.o. moesson. De kenteringstijd duurt vaak verscheidene weken. Deze tijd (Wum Pasis) is van groote beteekenis voor het handelsverkeer met Papoesche prauwen. Plaatselijk treft men soms een geprononceerd drogen tijd aan, terwijl dezen elders geheel of nagenoeg geheel kan ontbreken.

Schouteneilanden

Beide moessons veroorzaken regens. Heel dikwijls heerscht echter in de maanden juli/october een verzengende droogte tengevolge van het waaien van de Wambrau. Houdt deze wind lang aan, dan is oogstmislukking en hongersnood het gevolg daarvan. De Wambrau is dan ook, doordat het zeer moeielijk is per prauw elders voedsel te halen, een

door de Papoea's zeer gevreesde wind. De wind wordt waarschijnlijk veroorzaakt, doordat de n.z.o. moesson op sommige tijden kans ziet om over de hoogste ruggen van het Centraalgebergte de Geelvinkbaai te bereiken in den vorm van een Föhnwind. Door zijn karakter kan men niet ieder jaar aan op een geprononceerd drogen tijd op de eilanden van de Geelvinkbaai, waar de Wambrau pleegt te waaien. Het is een zuidenwind, doch door locale omstandigheden wijzigt zich deze algemeene windrichting in de Geelvinkbaai heel vaak. Voor den landbouw is deze wind van groote beteekenis.

Klimaat beoosten de Mamberamomonding

Hollandia is volgens de jaar regencijfers beslist droger dan de meer westelijk gelegen kustplaatsen Demta en Sarmi; ook bezit het een korten, ofschoon niet zeer geprononceerd drogen moesson met één maand, waarin minder dan 100 mm regen valt. Sarmi heeft een zeer regelmatig over het geheele jaar verdeelde regenval, terwijl het meer regen ontvangende Demta een duidelijke scheiding in twee moessons bezit, de geringste maandelijksche regenval er 150 mm, de hoogste 430 mm bedraagt.

In de kuststreek van Amberbaken, waar de bodem uit rijker materiaal moet zijn ontstaan, is een moessonklimaat niet onwaarschijnlijk, daar het gebied gelegen is tegen den voet van een tot boven 2.000 m oprijzende bergreeks. De noord-west moesson is een zoo'n sterke wind en veroorzaakt zulk een branding aan de noordkust dat de kustvaart in dien tijd vrijwel geheel stil ligt en de noordkust vanaf Maga tot en met de landschap Amberbaken dan zoo goed als geïsoleerd is. De Wandammenbaai is zeer beschut en de inlandsche prauwenvaart heeft daar van de krachtige winden meestal geen last.

II Bevolking

a Afkomst, stam- en klasse indeeling

Afkomst

Men dient de bevolking in het algemeen naar drie criteria te groepeeren, n.l. naar ras, taal en cultuur. Nieuw-Guinea wordt bewoond door het Papoesche ras, waaronder men verstaat de bevolking uit het oosten van den Archipel, d.w.z. oostelijk van Celebes. De inheemsche bevolking, de eigenlijke Papoea's, zijn verdeeld in een groot aantal stammen en stammetjes, die ieder een eigen taal hebben. Over het algemeen hebben de Papoea's kroes haar en vertoonen zij vaak en in zeer sterke mate Semietische trekken. Met Papoea's bedoelen wij, zoowel de binnenlanders (bergbewoners) als de kust- en eilandenbevolking, waarvan evenwel dienen te worden uitgezonderd het groote aantal z.g. Amberi's (de vreemdelingen als Ambonneezen, Ternatanen, Tidoreezen, Keieezen, enz.).

Ten aanzien van de afkomst van de Papoea's verkeert men in het duister, doch de meest gangbare opvatting is wel dat in Nieuw-Guinea een inheemsche bevolking bestond met een eigen biologisch type en een eigen talengroep (de binnenlanders). Dit biologisch type is nog nimmer wetenschappelijk beschreven en vastgelegd met uitzondering dan van

de negrito's, de dwergstammen van Centraal Nieuw-Guinea. Elke binnenlandstam, heeft een eigen zwerfgebied en een eigen taal. De binnenlandbevolking heeft echter van de kustbevolking zeer zeker invloed ondergaan. Er heerschte animositeit tusschen beide bevolkingsgroepen en vroeger waren sommige binnenlandstammen zelfs schatplichtig aan de kustbevolking. Op de voorgrond tredende kust Papoeagroepen zijn de Noemfooreezen en Biakkers, die geregeld uitzwerven.

In voorhistorische tijden kwam een invasie Melanesische emigranten (afkomstig van de eilanden in de Pacific), die thans nagenoeg overal de eilanden en de kusten van geheel Noord Nieuw-Guinea hebben bezet. De Melanesische kustbevolking heeft weer Indonesische invloeden ondergaan en hebben deze invloeden zich vooral in taal en cultuur doen gelden tot aan de Mamberamo. Vroeger waren het hoofdzakelijk Ternatanen en Tidoreezen, die door de jacht en handel veel invloed uitoefenden, thans, vooral tengevolge van de Zending en het Bestuur, in nog grootere mate Ambonneezen en Menadoneezen en strekt die invloed zich uit tot de grens van Australisch Nieuw-Guinea.

Stam- en klasse indeeling

Onze kennis hiervan is gering. Bij de Noemfooreezen, vrijwel de eenige groep waarvan wij iets weten, dank zij de publicaties van den oud-zendeling Van Hasselt, is de bevolking verdeeld in twee standen: de vrijen (de manaren) en de slaven (womin). Echte slaven bestaan er evenwel niet meer, nu de sneltochten door ons worden tegengegaan, maar de indeeling heeft practisch nog wel beteekenis. Zoo worden huwelijken tusschen vrijen en slaven nog steeds als ongewenscht en minderwaardig beschouwd.

De Noemfooreezen zijn voorts verdeeld in vier ER, welke weer verdeeld zijn in tal van kerets (vaderzijdige clan of verwantengroep). Elke kampong was vroeger waarschijnlijk in hoofdzaak woonplaats van een keret, zoodat de keret tevens een locale groep was. Aan het hoofd stond de vertegenwoordiger van de oudste linie uit de clan, zoodat het familiehoofd tevens kamponghoofd was. Thans vindt men echter vaak in één kampong menschen van verschillende kerets, die hun hoofd in een andere kampong hebben. Het komt ook wel voor dat in één kampong de hoofden van verschillende kerets wonen. Behalve de indeeling naar standen, kerets en kampongs bestond er vroeger een duidelijke leeftijdsgrupeering.

Van de organisatie der binnenlanders is zeer weinig te zeggen. Vele leven in kleine groepen, die dikwijls groepen van vier grootere eenheden schijnen te vormen.

Onze kennis van stam en klasse-indeeling is al even gering als die over de afkomst en wordt het hoog tijd een grondige studie te doen maken, van volk, taal en land voor het te laat is, temeer nu Nieuw-Guinea zoo in het middelpunt van de belangstelling staat en groote maatschappijen gaan exploreeren en exploiteeren en het land door bestuur en militairen wordt opengelegd. Door de regeering ware een ethnoloog of taalgeleerde uit te zenden naar Nieuw-Guinea om dit grondig te bestudeeren. De tijd dringt.

b Sterkte

De sterkte der bevolking der geheel afdeeling bedroeg volgens de laatste ontvangen

opgaven totaal 130.464 inwoners, waarvan:

Inlanders	129.300;
Europeanen	500;
Japanners	27;
Vr. Oosterlingen	4;
Chineezen	633;

en van de verschillende onderafdeelingen:

Sorong, totaal 22.151, waarvan:

Inlanders	21.947;
Europeanen	32;
Japanners	1;
Vr. Oosterlingen	2;
Chineezen	169;

Manokwari, totaal 23.672, waarvan:

Inlanders	23.191;
Europeanen	348;
Japanners	26;
Vr. Oosterlingen	2;
Chineezen	105;

Seroei, totaal 54.487, waarvan:

Inlanders	54.177;
Europeanen	22;
Japanners	--;
Vr. Oosterlingen	--;
Chineezen	288;

Sarmi, totaal 7.739, waarvan:

Inlanders	7.680;
Europeanen	24;
Japanners	1;
Vr. Oosterlingen	--;
Chineezen	34;

Hollandia, totaal 21.251, waarvan:

Inlanders	21.140;
Europeanen	74;
Japanners	--;
Vr. Oosterlingen	--;
Chineezen	37.

De bevolkingsdichtheid in dit groote gebied is derhalve zeer gering. Van vele gebieden bijv. de Meervlakte en andere streken in het binnenland, is echter niets omtrent de bevolking bekend, doch naar schatting bedraagt de nog niet geregistreerde bevolking in de geheel afdeeling nog geen 25.000, zoodat de totale bevolking nog geen 160.000 zou

bedragen. In de laatste twee jaren is men in deze gebieden zeer intensief met registreeren begonnen, waar zulks mogelijk is en verrichten militairen en veldpolitie hierbij flinke hulp op hun patrouilles.

c Godsdienst

Van de godsdienst der binnenlanders is ons weinig bekend. Voor zoover mij bekend is nog nooit een onderzoek daarnaar gesteld. Voor het grootste deel zijn zij animisten, doch over de bijzondere vormen van het animisme dat zij belijden is heel weinig bekend. Het aantal Papoesche Christenen nadert in deze afdeeling het getal van 60.000. Zij wonen hoofdzakelijk aan de kusten en op de eilanden, in Hollandia ook in het binnenland bijv. rondom het Sentanimeer en in de Nimboranstreek. Overigens zijn de binnenland-Papoea's, doch ook de bewoners van verscheidene kuststreken, nog heidenen (bijv. het grootste deel van de Waroppenstreek en tusschen de Waipoga- en Wammarivier en nog andere kuststreken ten noorden van de Kleine Geelvinkbaai, de Meervlakte en bergstreken. Voorzoover betreft het kustgebied met het aangrenzende bergland vormt de Mamberamo een grens tusschen de stammen, die tempels bouwen en die, welke geen tempels hebben.

Langs de oevers van de Mamberamo treft men de z.g. Karawari tempels nog veelvuldig aan. Vrij algemeen verspreid in deze streken zijn de heilige fluiten, zoo komen deze nu ook nog voor in het Arsogebied, in het Torgebied en ten westen van Sarmi. In deze streken bestaat nog het gebruik dat de jongens eenigen tijd in den tempel verblijf moeten houden alvorens zij "als man" in de stam opgenomen kunnen worden. Behalve de tempels kent men nog afzonderlijke mannen- en vrouwenhuizen.

In het gebied ten oosten van deze rivier vereert men veelal de geesten in afzonderlijk daarvoor gebouwde huizen, die echter niet overal een zelfden naam hebben. Men is echter niet veel in de gelegenheid geweest diep in het wezen van het heidensche geloof door te dringen.

In het gebied ten westen van de Mamberamo bestaat nog veelal geestenvereering, doch vooroudervereering "Korwaars" (voorouderbeeldjes) worden vooral nog in de Waroppenstreek aangetroffen. De vooroudervereering uit zich vooral door meerdere zorg in de behandeling der dooden.

Algemeen verbreid, zoowel aan de kusten als in het binnenland, is nog het z.g. Soeangi-geloof. De Papoea gelooft nl. niet in een natuurlijke dood, doch wijt dit aan kwaadwilligheid van anderen, die dan soeangi is, de booze geest dus. Volgens hun opvatting behoort de Soeangi gedood te worden, hetgeen wraakneming tengevolgen heeft van de zijde der familieleden en meestal uitloopt op de beruchte, het bestuur zooveel last bezorgende hongi- of raaktochten met veel dooden en gewonden en die jaren kunnen duren.

In de onderafdeeling Sorong komen nog heel veel Mohammedanen voor, veelal Amberi's, afkomstig van Ternate en Tidore. Ook in de onderafdeeling Manokwari, Seroei, Sarmi en Hollandia worden onder de Amberi's honderden Mohammedanen aangetroffen. Voor de kerstening van de heidenen zorgt de Utrechtsche Zendingsvereniging, die

verschillende zendingsposten in de afdeling heeft. De voorzitter van de conferentie van zendelingen woont te Kwawi, grenzende aan de hoofdplaats Manokwari. Voorts zijn zendelingen-leeraren gevestigd te Kwawi, Miei, Sorong, Seroei (2), Korido (2), Sarmi, Sentanimeer en Genjem (Nimboran); in totaal zijn veertien zendeling-leeraren in dit ressort werkzaam.

Door de U.Z.V. zijn reeds ongeveer 70.000 heidenen tot het Christendom bekeerd gedurende de 75 jaren dat de zending op Nieuw-Guinea werkzaam is, waarvan in de afdeling Noord Nieuw-Guinea ruim 54.000. In 1855 zijn de eerste zendelingen (Ottow en Geissler) op Nieuw-Guinea gekomen en zijn deze op Mansinam begonnen, doch behoorden deze zendelingen niet tot de U.Z.V. De zendeling-leeraren hebben ieder een eigen zendingsressort en zijn beheerders van de zendingsvolksscholen, welke subsidie van het gouvernement genieten.

Een kort overzicht van de geschiedenis der zending op Nieuw-Guinea, geschreven door de oud-zendeling F.J.F. van Hasselt, is opgenomen in het boekwerk Nieuw-Guinea, deel I van het Molukken-Instituut. Een belangrijk deel van de zendingstaak wordt verricht door de goeroe's der zendingsvolksscholen en deze zijn m.i. niet altijd daarvoor de geschikte personen. Selectie is dunkt me gewenscht. In vele geschriften en memories is geschreven over het zendingswerk en het noodige opgemerkt ten aanzien van de mentaliteit van enkele zendelingen en goeroe's. Het standpunt en de houding van zendelingen (de goede natuurlijk uitgezonderd) is meermalen als enghartig en bemoeiziek vermeld en wordt vaak aangevallen.

Toen het bestuur nog niet die intensieve bemoeienis had met Nieuw-Guinea als thans het geval is en nog weinig bestuursambtenaren op Nieuw-Guinea werkzaam waren bemoeide de zending zich, als logisch gevolg hiervan, vaak met zaken, die feitelijk tot de bestuurszaken en overheidszorg behoorden. Nu het bestuur zich steeds meer intensieveert is het van zelfsprekend dat de zendelingen zich meer en meer daarvan moeten onthouden, doch valt het hun dikwijls zwaar zich daaraan te onttrekken en hun invloed te moeten missen en het geoccupeerde terrein te verlaten, te meer waar de bevolking nog vaak hun klachten bij hen voorbrengen. Dit geeft meermalen aanleiding tot wrijving en strubbelingen, niet alleen tusschen zendelingen en bestuursambtenaren, doch meer nog tusschen goeroe's en bestuurs-assistenten.

In het hoofdstuk verhouding bestuur-zending zal op deze aangelegenheid worden teruggekomen en tevens op de verbodsbepalingen, als zijnde in strijd met de christelijke geloofsopvatting, tegen wat heidensch is en uit het heidenschen stamt en waardoor veelal cultuurbezit van de inheemsche bevolking is vernietigd en verloren gegaan, in plaats van aangepast en opgenomen in het nieuwe geloof.

Over het cultuurvernietigend element in de zending wordt nog verwezen naar het proefschrift van Van Asperen: "Zending en Zendingsonderwijs in Nieuw-Guinea" (1936). Voorts wordt verwezen naar het artikel van den oud-zendeling Van Hasselt in het boekwerk Nieuw-Guinea, deel I pagina 323, alhoewel niet ten volle hiermede kan worden ingestemd.

In 1936 werd aan allen, in het gewest werkzame Roomsche-Katholieke geestelijken en missionarissen, de toelating, bedoeld in artikel 177 der I.S., voor het geheele gewest

der Molukken verleend. Hieraan ging vooraf het aangaan van een agreement met den apostolische vicaris te Langgoer welk agreement door de regeering is goedgekeurd en dat het volgende inhoudt:

- 1 de missie krijgt voor het geheele gewest de toelating bedoeld in artikel 177 I.S,
- 2 alvorens zendingsarbeid in een streek aan te vangen, pleegt zij voorafgaand overleg met den resident der Molukken,
- 3 wanneer bij den resident der Molukken ernstige bezwaren bestaan, welke middels bedoeld overleg niet kunnen worden opgeheven, kan zij de beslissing der regeering vragen.

In de afdeeling Noord Nieuw-Guinea oefent de katholieke kerk momenteel nog slechts parochiale en nog geen missie arbeid uit, doch zal binnen afzienbaren tijd wel daarmede worden aangevangen en is het te hopen dat de "dubbele zending" geen strubbelingen veroorzaakt tusschen missie en zending en geen onverkwikkelijke klachten het bestuur zullen bereiken, doch alles "vredig" zal verlopen. Ter hoofdplaats Manokwari is een terrein in huur afgestaan voor den bouw van een school- en kerkgebouw, een pastorie. De voorbereidendewerkzaamheden zijn reeds begonnen. Sinds medio 1937 is een pastoor te Manokwari geplaatst en een tijdelijke broeder - Timmerman - aldaar gevestigd voor de bouw van bovenvermelde werken. Overwogen wordt een internaat te Manokwari op te richten en aldaar zusters te plaatsen doch deze plannen hangen ten nauwste samen met de uitbreidingsplannen, die men voor Nieuw-Guinea heeft.

Huwelijk

Het huwelijk komt nog veel tot stand door roof. Onderlinge huwelijken hebben nog plaats door ruiling der zusters of nichten, doch rooft men ook wel vrouwen van naburige stammen. Meer algemeen komt het huwelijk door ruil, koop of schaking voor. Bij de Jabi's ontstaat het huwelijk vaak door koop middels een snoer schelpen (katjesschelpen), bij de kustbevolking in sommige streken middels stukken goed. Zoo goed als algemeen is polygamie bij de heidenen toegestaan en geeft dit vaak verwickelingen bij overgaan tot het Christendom en leidt soms tot eigenaardige verhoudingen, daar de protestante Christen-Papoea, die meer dan één vrouw had, voor zijn overgang tot het christelijke geloof deze vrouwen mogen aanhouden, hetgeen vaak afgunst wekt. Het komt dan vaak voor dat de Christen-Papoea weer heiden wil worden, een 2de vrouw huwt en dan weer Christen wil worden. Bij overgaan tot het Rooms-Katholiek geloof eischt de missie echter dat de katholieke Papoea slechts één vrouw behoudt, de andere vrouwen moeten derhalve voor hun overgang tot het geloof worden verstooten middels scheiding. Exogamie en endogamie komen beide voor, terwijl het eerste als regel gepaard gaat met roof. Hoewel het patriarchaat bestaat, hebben de vrouwen toch veel invloed.

Koppensnellen

Koppensnellen komt in de binnenlanden nog veel voor kannibalisme komt in de binnenlanden van de Vogelkop (Karoostreek) nog vrijwel voor, doch is deze onmenselijke gewoonte gelukkig sterk aan het minderen. Evenwel kunnen nog enkele stammen in de binnenlanden van de Vogelkop tot de antropofagen gerekend worden en heb ik in 1935

nog enkele personen ontmoet, die zich aan kannibalisme hadden schuldig gemaakt en waren opgevat en naar Sorong gebracht om hun straf te ondergaan.

Kleeding

Als algemeene regel kan aangenomen worden dat de heidenen aan de kust nog geweven stoffen, door handelaars en jagers ingevoerd in den vorm van tijdako's en schortjes, dragen. Meer in het binnenland wordt veel geklopte boomschors op dezelfde wijze gebruikt. Op enkele plaatsen loopen de mannen in het binnenland van Hollandia, bijv. de mannen van de Waresstam nog geheel naakt. De mannen van de Arsodorpen en in de Tamistreek dragen veelal kleine peniskokers, doch loopen ook wel ongekled. In het Torgebied en in de Mamberamostreek voorts in het achterland van de Waroppenstreek, bestaat de kleeding uit een gordel van touw, dat in bundels aan de heupen is gewonden en waarin de penis opwaarts wordt gerekt. Een soort staart van vezels bedekt de aars. Bij de Taroenggarehs (achterland van Napan tusschen de Waipoga- en Siriworivier), dragen de mannen eveneens een gordel van touw, bestaande uit talrijke afzonderlijke strengen. In deze gordel wordt vaak bevestigd de lap of kain waarmede de geslachtsdeelen worden bedekt en de vezels waarmede de aars wordt bedekt. Bij de Jabi's (achterland van Nabire en Napan) bestaat het kleedingstuk van de mannen alleen uit een zeer lange peniskoker, die vaak tot de borst reikt. Als peniskoker doen dienst uitgeholde en gedroogde vruchten, gewoonlijk van de laboe, de soort met een harde schil. De vrouwen dragen veelal schortjes of rokjes van vezels gemaakt en aan de kust een lap goed. In de Waroppenstreek (Noeboeay) dragen de vrouwen, die nog niet tot het Christendom zijn overgegaan, gekleurde kralen rokjes of schortjes als bekleeding en kralen halssnoeren en schelpen als versierselen voor armbanden en enkelringen.

d Talen

De groote verspreiding, het geringe onderlinge verkeer, de ongeregelde toestanden en de vijandige stemming tusschen de vele stammen zijn oorzaken van groote verschillen in taal.

Aan de kusten kent de bevolking op vele plaatsen vrij goed Maleisch, maar aan de Waroppenkust, nog vele andere kuststreken en op vele eilanden en in het binnenland treft men zeer vele, niets op elkaar gelijkende Papoea-talen aan, terwijl men vaak speciale uitgezochte tolken noodig heeft om zich verstaanbaar te kunnen maken bij stammen, die slechts enkele kilometers verder wonen.

Men moet van "talen-groepen" spreken en [er] bestaan in Nieuw-Guinea feitelijk twee talengroepen n.l. één groep van papoe-talen en één groep van Maleisch-Polynesische talen. De rijke variatie van talen, gepaard met het geringe aantal der taalsprekers vormen een groote handicap.

In de Geelvinkbaai, waar de Noemfoerezen vroeger een invloedrijke positie innamen van het eiland Koeroedoe tot voorbij het Amberbakensche, wordt veel Noemfoersch gesproken en vindt men in de geheele Geelvinkbaai wel lieden, die Noemfoersch spreken, doch wil dit niet zeggen dat men practisch overal met Noemfoersch terecht kan. Wil men echter een Nieuw-Guinea taal tot eenheidstaal maken dan is zeer zeker voor die

streken het Noemfoersch de aangewezen taal. Echter biedt m.i. het Maleisch meer perspectief, daar deze op alle zendingsvolksscholen wordt onderwezen en derhalve in vele streken wordt gesproken en bovendien door de Ternataansche handelaren en andere Amberi's is ingevoerd waar zij kwamen.

Naast de Noemfoersch-Biaksche taal dient als tweede groote groep de Wandammen-Windessische taal vermeld te worden.

Het Noemfoersch is bewerkt door de zendeling F.J.F. van Hasselt, die in 1905 een kleine "Sprakkunst der Noemfoersche taal" en in 1908 (in de Bijdrage T.L.V. deel LXI) een aantal verhalen publiceerde. De vader van dezen zendeling publiceerde een woordenboek (Holl. Noemfoersch en Noemfoersch-Holl. woordenboek door J.L. van Hasselt. Uitg. 1876d, Kemink en zn.).

Ten aanzien van het Windessisch is door oud-zendeling Van Balen in de Bijdragen T.L.V. van 1915 f(deel LXX) een verzameling verhalen gepubliceerd. Er bestaat een grammatica in manuscript van deze talengroep, gemaakt door den heer Kijne, zendeling-leeraar en directeur van de Opleidingschool voor Inl. goeroe's te Miei.

De te Manokwari geplaatste taal-geleerde van het Nederl. Bijbelgenootschap dr. J. Held is bezig met de bestudeering van het Waroppensch, het Noemfoersch en het Hattamsch, waarover publicaties te verwachten zijn. Van de vele binnenlandtalen is zoo goed als niets bekend.

e Bewapening en vechtwijze

De bewapening van den Papoea bestaat uit pijl en boog en een werpspies of lans, terwijl een dolk van casuarisbeen vrij algemeen in het binnenland van Hollandia voorkomt. Deze wapens heeft de Papoea nagenoeg altijd bij zich, althans de binnenland-Papoea. Voorts zijn nog heel wat voorlaadgeweren bij de Papoea's in het binnenland in omloop, welke nog uit de vogeljacht op de paradijsvogels dateeren. Daar van deze geweren vaak bij de hong- of raaktochten gebruik worden gemaakt, zijn het bestuur en de militairen in de Anggimeren er zeer op gebrand deze geweren in beslag te nemen. Over de 100 geweren zijn reeds ingeleverd te Iray. De vechtwijze van de Papoea's doet aan sluipmoord denken, daar de Papoea het slachtoffer van achteren besluit en dan bepijlt of doodschiet. Van moed en ridderlijkheid is geen sprake.

f Woningen en gebouwen

Verwezen wordt naar de memories van overgave der onderafdeelingschefs. Meestal bewonen de binnenland-Papoea's en kust-Papoea's een woonvertrek dat op een aantal dunne palen is geplaatst. De woning is doorgaans met atap bedekt en de wanden zijn vervaardigd uit atap of boomschors. Paalwoningen dus, zoowel op het land als aan de kust.

De Christen-Papoea's bewonen betere woningen, meer overeenkomende met de maleische woningen. Zie overigens de foto's in het boekwerk Nieuw-Guinea deel I en II.

Wat de woningen der Europeesche en inlandsche ambtenaren betreft, dient te worden opgemerkt dat hierin nog veel te verbeteren valt. De woning van den

gezaghebber te Sorong is in 1937 gereed gekomen. Evenwel dienen de woningen van de onderafdeelingschefs te Seroei, Sarmi en Hollandia grondig verbeterd te worden en is het wenschelijk nieuwe woningen voor hen te doen bouwen. In de eerste plaats moet Sarmi een nieuwe woning gebouwd worden. De gezaghebber woont in het voormalig huis van den bestuurs-assistent, een oude bouwvallige woning. Hij zelf is in een nog bouwvalliger woning getrokken.

Voor bouw nieuwe woningen, herstellingen en verbeteringen zijn in 1936 en 1937 en 1938 op de landschapsbegroting fondsen uitgetrokken maar m.i. nog onvoldoende voor het grote aantal woningen, dat vernieuwd en gebouwd dient te worden. Te Manokwari zijn verschillende woningen in 1936 en 1937 bijgebouwd en worden in 1938 weer drie woningen door het landschap en onderafdeelingskas bijgebouwd, bestemd voor den landbouwkundig-ambtenaar, de officier bij de gouvts. marine (gezagvoerder van het politievaartuig "Aroe") en voor den aspirant-controleur. Voor den commissaris van politie is 1937 een woning door het landschap gebouwd, welke woning eerst bestemd was voor den houtvester, die niet genomen is. Voor de inspecteur van politie te Sorong, Seroei en Sarmi worden dit jaar woningen gebouwd; voor de gouvernements-medisch-arts te Hollandia is de nieuwe woning bijna gereed. Voor de gouvernements-medisch-arts te Sarmi moet dit jaar een woning worden gebouwd. Ook is een ziekenhuis gebouwd te Sorong en komt er een te Sarmi. Voorts worden te Hollandia en Seroei woningen gebouwd voor de gezaghebber van de daar gestationeerde politievaartuigen Bantam en Boggor. Voor het klerken-personeel moeten op enkele plaatsen ook nog woningen gebouwd worden en eveneens voor sommige bestuurs-assistenten. Voorts vereischen enkele kazernes der veldpolitie dringend herstel of vernieuwing, in de eerste plaats Seroei.

g Middelen van bestaan

1 landbouw

Ladangbouw komt vrij algemeen voor, vooral bij de berg- Papoea's en levert als voedingsmiddelen op ketella, pisang, suikerriet, tabak, kiha (een kladi soort), oebi, djagoeng, bataten en men treft op vele plaatsen vrij goed onderhouden tuinen aan.

Rijstbouw wordt in het Amberbakensche aangetroffen en is daar vrij belangrijk, verder wordt wat rijstbouw aangetroffen nabij Iffar- en de Sentanistreek, doch daar van weinig belang. Elders wordt geen rijstbouw beoefend daar de bevolking hoofdzakelijk van sago leeft.

In de omgeving van de Anggimeren worden door de bevolking bruine boonen en aardappelen verbouwd van goede kwaliteit. Deze aardappel is zeer in trek te Manokwari en koopen de Chineesche handelaren die wel op.

Het voornaamste voedingsartikel is sago. Deze wordt nagenoeg overal aangetroffen, vooral in de Waroppenstreek langs den Mamberamo, het Sarmische, Hollandiasche, enz. In de buurt van Manokwari wordt minder sago aangetroffen. Te Momi heeft men daarentegen weer veel sagobosschen.

Klapper wordt allerwegen aan de kusten en op de eilanden veel aangeplant en

uitgevoerd en is een middel om de belasting te kunnen betalen door verkoop van copra, dat een der voornaamste uitvoerartikelen is van Nieuw-Guinea. Langs de kusten strekken zich de bevolkingsklappertuinen honderden kilometers uit.

Sinds eind 1935 wordt in het Hollandiasche in de Sentani- en Nimboranstreek door de bevolking katoen aangeplant, dit is meerjarige katoen. Toen de bevolking n.l. de katoencultuur bij den kolonist Van Rooyen gezien had, verzocht zij door tusschenkomst harer hoofden onder leiding van het Binnenlandsch Bestuur eveneens katoentuinen te mogen aanleggen en werd door gezaghebber Kramps in oktober 1935 op een hoofdenvergadering te Iffar de plannen besproken en de manier van uitvoering vastgesteld. De dorpen vereenigden zich in groepen, die gezamenlijk de katoen zouden uitplanten. Ieder persoon zou minstens 25 planten voor zijn rekening nemen. Op deze wijze kreeg men, dank zij de talrijke bevolking in die streken, middels eene kleine prestatie per persoon toch groote complexen katoen. De katoencultuur is sindsdien voortdurend uitgebreid. Het grootste deel der tuinen ligt aan weerszijden van de weg van Iffar naar Sabron, doch thans is op vele andere plaatsen in het Sentanidistrict katoen uitgeplant o.a. bij Dojo, Babronko en kampong Soebajap. Zelfs in het district Nimboran worden op verschillende plaatsen bevolkingskatoentuinen aangetroffen.

Voorts is een begin gemaakt met den aanleg van katoentuinen in de buurt van de kampongs Sko Moko en Sko Jembe in de Humboldtsbaai. Het totale aantal beplante hectaren der bevolkingskatoen wordt momenteel reeds op ongeveer 150 ha geschat en kan dit op den duur een mooie bron van inkomsten opleveren voor de bevolking. Het aantal katoenboomen bedraagt thans 60.784. Tot dusverre werd 3.050 kg bevolkingskatoen geoogst en 2.700 kg naar Soerabaia uitgevoerd. Aanvankelijk werd de katoen in ruwen toestand opgekocht door den heer Van Rooyen tegen den prijs van f 0,04 per kg. Naderhand werd de katoen door de bevolking zelf ontpit middels zelf gemaakte eenvoudige ontpitters en werd de bewerkte katoen door tusschenkomst van den bestuursassistent te Iffar rechtstreeks verkocht aan den aan boord der K.P.M.-schepen rondreizende Chineezzen en maakte de bevolking meer voor haar katoen dan toen den heer Van Rooyen de ruwe katoen opkocht, zoodat de katoen na dien rechtstreeks aan boord verhandeld wordt. Nadat den heer Van Rooyen de katoencultuur had gestaakt is de hem in bruikleen door het gouvernement afgestane katoenontpitmachine ter beschikking van de bevolkingskatoen gesteld en de katoenpers van Van Rooyen begin 1938 overgenomen voor de bevolking. Dit jaar is de bevolkingskatoen in balen geperst voor het eerst rechtstreeks naar Soerabaia gezonden, waar de Wattenfabriek de katoen opkoopt. In februari j.l. zijn 12 balen verzonden naar Soerabaia. Het katoengewas is niet inheemsch, doch vermoedelijk in 1915 door een vogeljager, afkomstig van Halmheira, ingevoerd. De Papoea-bevolking gebruikte de katoenvlokken voor het breeuwen van prauwen, als watten en ter versiering in de doorboorde oorlellen, tengevolge waarvan de katoen werd uitgeplant en zich weldra langs de geheele kust verspreidde en in vele kampongs een katoenplant opgroeide. In 1930 vestigde de kolonist Van Rooyen zich te Iffar en besloot zich op de katoencultuur toe te leggen. Als plantmateriaal verzamelde hij het zaad van een aantal katoenplanten, die hier en daar langs de weg stonden en weldra had hij een groot gedeelte van zijn perceel met katoen beplant. In 1933 werd door den heer Van

Rooyen monsters naar de Wattenfabriek te Soerabaia gezonden, die de heele oogst opkocht. Voorts werden monsters gezonden naar Engeland en Nederland ter keuring door deskundigen, die een zeer gunstig oordeel hadden en meenden dat de Hollandia-katoen de mooiste was van Nederlandsch-Indië. De heer Van Rooyen hierdoor aange-moedigd, legde zich op de katoencultuur toe, maakte zelf een zeer bruikbare katoenpers en ontving van het gouvernement een ontpitmachine in bruikleen en vroeg voorschot van het gouvernement. Toen dit uitbleef reisde hij persoonlijk naar Java en bepleitte zijn zaak op het departement van Economische Zaken. Nadat in september 1935 de toenmalige inspecteur bij den landbouwvoorlichtingsdienst Vink, het perceel van Van Rooyen persoonlijk bezichtigd had, werd naar aanleiding van diens advies een renteloos voorschot verleend van drieduizend gulden, terug te betalen in acht jaarlijksche termijnen.

De katoentuinen werden echter door ziekten en een rupsenplaag aangetast en moesten de meeste struiken worden omgekapt, zoodat langzamerhand met deze cultuur door den heer Van Rooyen werd opgehouden. Inmiddels was de bevolking eind 1935 ook met het aanleggen van katoentuinen begonnen en deze staan er tot nu toe goed voor.

In den beginne werd zooals boven reeds werd vermeld de ruwe bevolkingskatoen nog door den heer Van Rooyen opgekocht, doch de betaling geschiedde *onregelmatig* en toen later bleek dat door de katoen betere prijzen konden worden gemaakt bij verkoop aan rondreizende Chineezeezen aan boord der K.P.M.-schepen werd ook de bevolkingskatoen niet meer geleverd aan Van Rooyen. Daar hij zelf geen katoen meer heeft werd de ontpitmachine ter beschikking van het Landschap gesteld ten behoeve der bevolkingskatoen en de katoenpers van Van Rooyen overgenomen.

Wellicht dat de katoencultuur in het Hollandiasche een mooie toekomst tegemoet kan gaan, indien zij de belangstelling van het B.B. blijft behouden en onder deskundige leiding meer zorgen aan deze cultuur besteed kan worden en meer gelden worden beschikbaar gesteld. Laat ons hopen dat in de toekomst goed uitgeruste katoenplantages rondom het Sentanimeer en in de Nimboranstreek verrijzen. In overweging wordt gegeven door het gouvernement een deskundige voor onderzoek naar die streken te doen zenden. Van den landbouwconsulent Evers hoorde ik dat de bevolkingskatoen in Palembang, na de oogst rechtstreeks ontpit naar Japan, wordt uitgevoerd. Dit is echter eenjarige katoen. Het is mogelijk dat deze katoensoort in Hollandia ook wil gedijen en daar aangeplant kan worden. De meerjarige katoen op de Japansche katoenondernemingen van de Nanye Kohatsu Kaisha te Waren is ook vervangen door eenjarige katoen en heeft nu thans minder last van ziekten en plagen. Moge de katoencultuur op Nieuw-Guinea een groote bloei tegemoet gaan.

Op de S.I.K.N.G.-kolonisten-perceelen Poetih, Fanindi, Manggoapi, Senggeng, Wosi, Sowi, Rendani en Andai worden vele groentensoorten gekweekt zooals: andijvie, sla, koolsoorten, boontjes, tomaten, komkommer, sesawi, bieten, wortelen, terong, lobak, radijsjes enz., en voorzien de kolonisten de Europeesche ingezetenen van Manokwari en K.P.M.-schepen van groenten. Voorts zijn vele kolonisten sinds 1937 begonnen met padi te planten en viel de oogst zeer mede.

Ook andere eenjarige gewassen (kedelee, katjang, mais, kiba enz.) worden verbouwd, benevens verscheidene vruchtensoorten (papaja, pisang, mangga, djerock-

soorten, ananas, zuurzak, [...]aja, djamboe, ramboetanenz.) benevens meerjarige gewassen als klapper, cacao, kapok, koffie, kruidnagelen, welke in de toekomst voor de uitvoer bestemd zijn, doch momenteel nog niet veel beteekenen.

Door de S.I.K.N.G.-kolonisten te Manokwari worden ongeveer 160 ha beplant, waarop zij naast groenten en vruchten en padi en 2de gewassen, nog 3156 koffiëboomen, 1.823 cacao-boomen, 3.782 kapok, 3.926 klapperboomen en 50 oliepalmen geplant hebben.

Op de K.N.G.-kolonisatie te Oransbari worden eveneens groenten en meerjarige gewassen aangeplant en hebben de K.N.G.-kolonisten op het kolonisatieterrein te Bijslag en Julianadorp eveneens tuinen aangelegd, welke evenwel thans niets meer beteekenen en weinig opleveren. Deze K.N.G.-kolonisten voeren niet veel uit en is het beter de K.N.G.-kolonisatie aldaar op te heffen.

Te Manokwari is een ambtenaar van den landbouwvoorlichtingsdienst geplaatst, wiens bemoeienis met de bevolkingslandbouw zeer gering is. Zijn aandacht wordt in hoofdzaak in beslag genomen door de kolonisatie, waarvoor hij dan ook te Manokwari is geplaatst. Voorts is een landbouwopzichter te Miei geplaatst, die les geeft aan de opleidingsschool voor Inl. goeroe's van de zending en ten doel heeft deze goeroe's de noodige kennis op landbouwgebied bij te brengen, zoodat zij later op hun standplaatsen de Papocasche bevolking kunnen voorlichten en aanmoedigen en belangstelling bijbrengen op het gebied van landbouw. Hij geeft ook les op enkele volksscholen in de Wandammenbaai en tracht meerdere belangstelling aan te kweken door het onder zijn leiding en toezicht laten aanleggen van proeftuintjes.

Ten aanzien van de landbouw der niet inheemsche bevolking dient nog het volgende te worden vermeld. Vele Chineezzen hebben klappertuinen in de verschillende onderafdeelingen, enkelen ook groententuinen. Voorts hebben eenige Europeanen klapperaanplantingen op hun erfpachtsperceelen en concessies op diverse eilanden. In de onderafdeeling Sorong dienen te worden vermeld: de erfpachters Kern (op Jeffa), Stiller (Jef Kaboei), Vehring (Moosarar); onderafdeeling Manokwari: Mrs. Brown op de Mapia-eilanden; onderafdeeling Sarmi: de heer Paul Ahr op Wakde, die klappertuinen van beteekenis heeft op de eilanden Wakde, Masi-Masi, Mongge, Kaitjebo en Jarsoen. Verder zijn er nog andere Europeanen, die kleine klapperaanplantingen hebben.

Van veel belang is de katoenaanplant der Japansche-onderneming te Waren (Sjeri) van de Nanye Kohatsu Kaisha (Company for South Sea Development). De N.K.K. heeft te Waren (Sjeri) een erfpachtsperceel van 346,6 ha, destijds overgenomen van de Phoenix, voorts hier aansluitend een huurperceel van 600 ha in de richting naar Momi, welke gronden met katoen beplant zijn. In 1935 was dit meerjarige katoen doch in verband met de slechte ervaring, hierbij opgedaan wat ziekten en plagen betreft is deze katoen vervangen door eenjarige katoensoorten n.l. Misdell en Stoneville. Ook deze eenjarige soorten zijn niet van ziekten vrij gebleven en moest in 1937 van de aanplant 1/3 worden afgeschreven wegens aantasting door de Pinkbollworm. De N.K.K. zou gaarne grootere terreinen met katoen beplanten en diende voor dat doel twee erfpachtsaanvragen van respectievelijk 200 ha te Momi en 3.500 ha te Sarmi in, doch is beslissing op de aanvragen nog uitgesteld, totdat de proefnemingen met de katoen positieve gunstige resultaten hebben opgeleverd. Hoewel de N.K.K. nog steeds in het stadium van proefnemingen

verkeert, alhoewel de resultaten over 1936 en 1937 vrij bevredigend zijn te noemen. Volgens deskundigen dient echter een periode van 5 jaren genomen te worden, alvorens een definitief oordeel te kunnen vellen. In 1936 bedroeg de katoenoogst over een beplante oppervlakte van 80 ha, 68.000 kg of ontpit 21.000 kg zuivere katoen. In 1937 bedroeg de beplante oppervlakte 400 ha en de katoenoogst ongeveer 297.000 kg ruw katoen. Deze katoen werd per "Nushi-Maru" via Palao naar Japan uitgevoerd. Verwezen wordt verder naar het rapport van den landbouwconsulent Evers van 12 November 1937. Te Sarmi heeft de N.K.K. 35.000 ha in erfpacht aangevraagd voor katoencultuur, doch zijn slechts 300 ha in huur toegestaan voor het doen van proefnemingen en kan de N.K.K. bij slagen later op haar verzoek terugkomen. Deze gronden schijnen echter wegens hun drassigheid niet geschikt te zijn voor katoencultuur. Op 4 ha grond zijn in 1936 proeven genomen. De proef is niet geslaagd en de grond ongeschikt bevonden in verband met te zware klei en te veel regenval. Daarom werd door de N.K.K. naar andere gronden uitgezien nabij Bonggo (Erkostreek) bij Holtse Kang (Humboldtsbaai) en de Sentani-streek met het doel daar stukken grond ter grootte van 20 ha aan te vragen voor den aanleg van proeftuinen van katoen met de bedoeling bij toewijzing deze perceelen uit te breiden, indien de gronden geschikt werden bevonden voor katoencultuur, in welk geval de hun reeds in huur afgestane grond van 300 ha zouden worden teruggegeven en van de erfpachtsaanvraag van 3500 ha zou worden afgezien. Tegen de aanvragen van 20 ha werden echter door de bevolking bezwaren ingebracht, waarop de N.K.K. de aanvraag heeft ingetrokken en thans weer te Sarmi zal beginnen en exploiteeren wil.

Voorts dienen op landbouwgebied nog genoemd te worden de perceelen van de heeren Brinkman en Ebeli in het Hollandische. Op het perceel van Brinkman staat een groote aanplant van kapok en cacao. De kapok doet het niet erg, de cacao staat er goed voor en werd door den heer Brinkman dit jaar 11 picol uitgevoerd naar Amsterdam en wordt voor 1938 de uitvoer op 4 ton gerekend en voor 1939 8 ton.

Voorts dient gewezen te worden op de plannen van vestiging van een gouvernementslandbouwonderneming op Nieuw-Guinea, waartoe van gouvernementswege een exploratie-brigade naar de vlakten der Momi- en Ransiki-rivieren werd uitgezonden om aldaar een terrein ter uitgestrektheid van minstens 1.000 ha uit te zoeken, waarvan aangenomen kan worden dat het voldoende kansen voor het slagen in technische zin voor een groot landbouw bedrijf biedt. Deze exploratie brigade bestaande uit twee planters, aangewezen door den directeur van 's lands Caoutchoucbedrijf en bodemkundig-ambtenaar Wentholt, heeft in december 1937 een exploratie verricht in het Ransikigebied. De heer Carbasius, administrateur van 's lands Caoutchoucbedrijf, was de leider. De landbouwkundigambtenaar te Manokwari vergezelde de brigade en verrichtte de voorbereidende werkzaamheden. Het resultaat van de exploratie was gunstig en werden van het Ransiki-gebied ongeveer 2500 ha gronden aangetroffen, geschikt voor grootlandbouwcultures, waaraan in de eerste plaats gedacht werd aan oliepalmcultuur en rubber. Of deze plannen zullen worden uitgevoerd is nog een vraag. Tot dusverre werd hier niets op het door de exploratiebrigade ingediende rapport vernomen. Het is echter te hopen dat de plannen verwezenlijkt worden. Slaagt deze gouvernementslandbouwonderneming en is de belangstelling van het groot kapitaal eenmaal gewekt dan zullen particuliere

maatschappijen vermoedelijk volgen.

2 *boschbouw*

Het voornaamste boschproduct is wel de damar (gom copal). De vindplaatsen zijn talrijk. Allereerst komen talrijke damarbosschen voor. Zoowel in de Vogelkop als op de eilanden Misool, Salawati, Waigeo enz. wordt in het Sorongsche damar gewonnen door de bevolking.

In de onderafdeeling Manokwari wordt voornamelijk damar gewonnen door de bevolking van het Napansche, Weinamische en in de streek bij het Jamoermeer en in de bovenloop van de Waipoga. Voorts komt veel damar voor aan de Wanggar- en Boemirivieren. Ook langs de Ingaim-rivier en in het Amberbakensche wordt damar aangetroffen.

In de onderafdeeling Seroei komt veel damar voor zoowel op Jappen als op Biak en in de Waroppenstreek en in het achterland daarvan in de Meervlakte.

Op Jappen is de streek tusschen Randawaja en Kerenoei zoowel aan de zuid- als de noord-kust van het eiland het rijkst aan damar. Op het eiland Biak komt achter Bosnik damar in vrij groote hoeveelheden voor.

In de onderafdeeling Sarmi komt veel damar voor aan de Tor-en Biri-rivieren en in het achterland van Sarmi. Voorts langs de Mamberamo.

Ook in het Hollandiasche worden damar complexen aangetroffen. Slechts een klein deel van de damar wordt uit concessies gewonnen.

De damarconcessies voormalige concessie van de Phoenix Cultuur Maatschappij te Nabire, ongeveer 31500 ha, zijn aan de Japansche maatschappij N.K.K. uitgegeven. Zij zijn aan de Wanggar-rivier gelegen, op ongeveer 40 km afstand van de kust. Te Nabire is een emplacement van de N.K.K. waarheen de damar getransporteerd en aldaar uitgezocht en verscheept wordt. Tot en met 1936 werd de damar via Manokwari en Palao naar Japan uitgevoerd, sinds 1937 wordt de damar via Makasser naar Europa uitgevoerd in verband met de hogere marktprijzen te Makasser. Deze damarconcessies schijnen echter geen winsten op te leveren en heeft de N.K.K. thans een verzoekschrift ingediend om een damarcomplex van 30.000 ha grond aan de Tor-rivier in concessie te mogen ontvangen. Deze aanvraag omvat de voormalige Torconcessie van Ahr (14.000 ha), benevens een uitbreiding daarvan. Bij toewijzing is de N.K.K. eventueel genegen de Wanggarconcessies terug te geven. Op de aanvraag is nog geen beslissing genomen, doch de bevolking heeft bezwaren ingebracht, daar zij de damar zelf wil tappen en verhandelen.

De damartapping door de bevolking geschiedt echter nagenoeg allereerst op aandrang van het bestuur om belastinggelden binnen te krijgen. De damarconcessies van Wainami, iets meer oostelijk van Nabire, behoorde aan den heer Schrieber, die eenige jaren geleden is overleden. De damar wordt onderscheiden in:

- a damar malengket (radja),
- b damar papeda,
- c damar hireo.

Wegens onverdeelkundig tappen door de bevolking zijn veel damarboomen doodgetapt.

Voorlichting in damar tappen en scherpe controle daarop is zeer gewenscht en het ware wenschelijk dat van hoogerhand terzake werd ingegrepen. Wel is waar zijn damar-matri's door het Landschap aangesteld, doch deze schijnen van het tappen en controleeren daarop niet voldoende verstand te hebben, althans ze voldoen (deze mantri's) in de praktijk niet.

Van de overige boschproducten dienen vermeld te worden:

- 1 massoi (boomschors), wat ook allerwegen wordt aangetroffen en ook wordt uitgevoerd (Sorong, Manokwari, Wasior (Manokwari), Wooibaai (Seroei), Demta en Hollandia),
- 2 rotan welke, behalve op de eilanden, op geheel Nieuw-Guinea voorkomt en uitgevoerd wordt (Sarmi, Wooibaai, Demta),
- 3 houtsoorten, waarvan verscheidene goede soorten in de bosschen voorkomen o.a. ijzerhout, goefassa, linggoa, ebbenhout, kajoe tjina, kajoe koe.

Houtuitvoer vindt plaats van Manokwari en ook wel uit Hollandia. De houtzagerij te Manokwari verwerkt dit hout en geschiedt de voorziening momenteel vanuit de onderafdeeling Seroei (Bosnik, Auki, Waidedorie, Pom, enz.). Voriger jaren leverde Noemfoor nog veel ijzerhout en in vroegere jaren Windeshi en de Wandammenbaai. In mei zal de onderafdeeling Sorong beginnen met het leveren van ijzerhout. In de onderafdeeling Hollandia en Sarmi worden eveneens goede houtsoorten aangetroffen.

Boschwezen kan op dit gebied nog heel wat goeds verrichten en het ligt dan ook in de bedoeling tot een intensieve exploratie van de bosschen over te gaan en was bereids in 1936 voor Manokwari een houtvester benoemd, die echter voorloopig Buitenzorg als standplaats is toegewezen voor bestudeering van de luchtfoto's, die de K.N.I.L.M. op verzoek van de N.N.G.P.M. heeft gemaakt. De houtvester (Salverda) is echter nog nimmer te Manokwari geweest en mij is het resultaat van de bestudeering der luchtfoto's niet bekend. Het is te hopen dat deze gunstig uitvallen voor deze afdeeling. De houtzagerij zal er dan wel bij kunnen varen.

Ook dient de sago vermeld te worden. Sagobosschen komen ook allerwegen op Nieuw-Guinea voor langs de kust en in het binnenland langs de rivieren. Het is voor de bevolking van zeer veel belang daar de sago het voornaamste volksvoedsel is. De uit de bladen van de sagopalm vervaardigde sap en gaba-gaba zijn zeer gewilde producten voor de huizenbouw en maken in sago-arme streken, bijv. op Manokwari goede prijzen. Ten zuiden van de Wandammenbaai treft men groote moerassen met sagoplamen aan. Voorts treft men uitgestrekte sago reserve complexen aan in het Waroppengebied tusschen de Mamberamo en de Waipoga, die practisch onuitputtelijk zijn. Op het eiland Jappen hebben de meeste kampons eigen sago-reserves. In het Sorongsche vindt men ook sagobosschen in de Vogel- kop, op Waigeo en andere eilanden. In het Sarmische langs de Mamberamo en andere rivieren en langs de kust vindt men uitgebreide sagobosschen. Evenzoo in het Hollandiasche in de Sentanistreek en elders.

3 veeteelt en pluimvee

Voor de inheemsche bevolking is de veeteelt van gering belang. De bevolking teelt in

bescheiden mate varkens, die voor hen een belangrijke harta vertegenwoordigen en zeer op prijs worden gesteld. Niet zelden ziet men Papoeasche vrouwen met een varken aan de borst. Ook enkele kolonisten doen aan varkensteelt.

Voorts hebben vele kolonisten één of meerdere koeien. In 1935 werd het landschapsveebedrijf te Manokwari opgeheven en op billijke voorwaarden aan kolonisten verkocht, een gedeelte eerst in deeltelt en daarna omgezet in huurkoop. De veestapel te Manokwari bestaat momenteel uit ongeveer 250 koeien. Een der kolonisten (Barth) heeft het grootste deel overgenomen, voor de slacht en voorziet de Europeesche ingezetenen te Manokwari van vleesch. Evenwel wordt ook nog vee uit Batjan en uit Bali voor de slacht ingevoerd ten behoeve der militairen en veldpolitie.

In Hollandia is de landschapsveestapel eveneens door een kolonist (Ebeli) overgenomen en de K.N.G.-kolonisatie te Bijlslag is eveneens in het bezit van eenige koeien. De geheele veestapel in Hollandia bedraagt ongeveer 80 à 90 koeien.

In de onderafdeeling Sorong heeft een Chinees enkele koeien en te Seroei heeft de onderafdeeling een paar beesten.

Kippen worden door inheemsche bevolking gehouden. De kolonisten hebben nagenoeg allen pluimvee (kippen, eenden, ganzen, zelfs enkele kalkoenen). Meestal hebben de kolonisten goede ras kippen, waarvan de eieren verkocht worden.

De N.K.K. heeft op haar katoenonderneming te Waren een aantal schapen (30), welke in 1936 van Australië werden ingevoerd en voorts een 25-tal trekdieren, w.o. 15 karbouwen en 10 koeien.

4 handel

Handel in den eigenlijken zin des woords komt nagenoeg niet voor onder de inheemsche bevolking, wel "ruil"handel, die zeer veel voorkomt. De binnenlanders leven feitelijk nog in een gesloten producten huishouding en ruilen landbouwproducten (mais, bataten, oebi, katjang) en boschproducten (damar, rotan enz.) in tegen spiegelgelden, lendedoeken, kralen, tabak en zout, ook wel tegen geld bij de Chineezers, die bij de primitieve ruilhandel zeer welvaren.

Voorts zijn de Chineesche handelaren meestal in het bezit van licenties voor den opkoop van bevolkingsproducten (damar, copra, sago, rotan, schelpen enz.), doch moeten voortdurend gecontroleerd worden dat zij de bevolking niet te kort doen en afzetten en de Papoea's geen waardelooze rommel in handen geven of abnormaal lage prijzen betalen. Het is dan ook dringend noodig de Papoea's te steunen tegen de Chineezers en worden de producten daarom meestal ten overstaan van den bestuursassistent aan de Chineesche handelaren verkocht. Telegrafisch ontvangt het hoofd van plaatselijk bestuur marktnoteringen van Ambon en Makasser, welke cijfers aan de bestuurs-assistenten worden doorgegeven. In verband met de marktschommelingen, waarvan de handelaren misbruik maken, is dit dringend noodig.

Voor zoover er nog van in- en uitvoer sprake is, ligt deze in de handen van Chineezers, gevestigd te Makasser of Ternate, die zetbazen hebben in grootendeels armoedige toko's op de vele kustplaatsen of op de kleine eilanden van Nieuw-Guinea.

Ook trekken geregeld Chineesche handelaren met de K.P.M.-schepen, die eens in de 4 weken verschillende kustplaatsen van Nieuw-Guinea aandoet, mee en koopen zij de producten in de kustplaatsen op. De Chineesche handelaren koopen hoofdzakelijk op damar, rotan, boomschors, copra en schelpen (lola, mataboelan, burgos en andere schelpen), welke producten naar Makasser, Ambon en Ternate worden uitgevoerd. De K.P.M.-schepen varen tot Hollandia. De Chineesche handelaren aan boord der K.P.M.-schepen hebben aan boord een toko'tje, waarvan de Chineesche handelaren van de kustplaatsen vele goederen, meestal manufactures betrekken. Ook particulieren maken van deze gelegenheid gebruik inkoop te doen.

Sinds 1932 is te Manokwari een vaart begonnen met Japansche motorschoeners van de N.K.K., welke schepen (de Daito Maru en Nushi Maru) van plm. 150 ton laadvermogen damar, katoen en andere producten van Nabire en waren (Momi) naar Manokwari en vandaar naar Palao voeren. Sinds 1936 is voor het beoefenen van de kustvaart de "Daito Maru" ingeschreven op naam van den Ned. Ind. onderdaan Rehatta (Ambonnes), die procuratiehouder bij de N.K.K. is. De Mushi Maru vaart alleen tusschen Manokwari en Palao. Met de Daito Maru worden ook de koelies vervoerd, die op de ondernemingen te Waren, Nabire en Sarmi worden tewerkgesteld, en meestal elders (Bosnik, Noemfoor, Wandammenbaai) worden geworven. De N.K.K. heeft ondernemings-toko's te Waren en Nabire en worden de artikelen daarheen ook per Daito-Maru vervoerd.

De toko te Manokwari is in 1936 opgeheven. Te Manokwari is een douanepost gevestigd met een gediplomeerd douanecommissaris als hoofd, die tevens dd. havenmeester is. Voorts is te Manokwari gevestigd een zoutverkoopplaats van den dienst der opium- en zoutregie, doch is de verkoopplaats nog te weinig onder de bevolking bekend, alhoewel daar in den laatsten tijd verbetering komt, aangezien de bestuurs-assistenten in de bergen het regiezout als contactartikel bezigen en het zout zeer gewild is onder de Papoea's. Het regiezout is goedkooper en van beter kwaliteit dan het Celebes-zout.

5 jacht, visscherij en industrie

Verwezen wordt naar de memories van overgave der onderafdeelingschefs. In het kort wordt vermeld dat de Papoea jaagt met pijl en boog, lans en strik en indien mogelijk met voorlaad geweren op wilde varkens, kangeroes, koeskoes, casuarissen en vogels. De jacht op paradijsvogels is sinds jaren gesloten.

Op visschen wordt ook wel met pijl en boog geschoten met kleine z.g. vischpijltjes; ook wordt de visch met een werpspies gevangen. Voorts wordt gevischt met djarang, poekat, djala en lijn. Met sero's wordt weinig gevischt. De vischvangst is evenwel van weinig belang en worden de gevangen visschen hoofdzakelijk voor eigen consumptie gebruikt. In deze vischrijke streken heeft dan ook geregeld import van gedroogde visch uit Makasser plaats.

Langs de kusten van Nieuw-Guinea komt zeer veel visch voor. In de Sorongsche wateren wordt wel meer aan vischvangst gedaan, doch het valt te betreuren dat door de bevolking niet meer naar lola en andere schelpen wordt gevischt en door de Japansche

schoeners clandestine kustvisserij wordt uitbeoefend, waarvan de inkomsten anders de bevolking ten deel zou vallen.

Wat deze afdeling betreft wordt de parelvisserij beoefend bij Sorong door Salawattiërs. Voorts worden zeer veel parelschelpen verkregen bij Roon. Ook komen parelschelpen voor bij Moos Indi ten noorden van Jappen, Straat Sele, Straat Lenna, ten zuidwesten van Sailolof, Madja-Libitbaai, rondom de eilanden van de Radja-Empatgroep en de baai van Korido. Evenwel wordt op genoemde plaatsen weinig verzameld, zoodat de exploitatie niet veel opbrengt.

Vermeld dient nog te worden de zelfbestuursdieren-beschermingsverordening 1935. Het maakt een vreemde, zoo niet lachwekkende indruk, wanneer men hoort dat aan in de bosschen rondzwervende Papoea's wordt verboden om op bepaalde dieren te jagen of beperkt wordt tot bepaalde maanden van het jaar. De papoea kent immers noch het begrip jaar nog het begrip maand. Gelukkig is bij zelfsbestuursbesluit van 28 februari 1936 no. 26/L dispensatie verleend aan de inheemsche bevolking van het zelfbesturend gebied van Nieuw-Guinea van het verbod, vermeld in art. 1 van de zelfbestuursdieren-beschermingsverordening, zoodat alle verkoop van de daarin bedoelde diersoorten aan niet tot de inheemsche bevolking behorende personen verboden blijft en alle onnodige belemmeringen aan de uitoefening van het jachtrecht van de inheemsche bevolking uit den weg is geruimd.

6 industrie

Wat de industrie betreft wordt opgemerkt dat men slechts hier en daar eenig industrie aantreft, doch is deze van weinig beteekenis. Van eenig belang is de bouw van vlerkprauwen en grootere prauwen, de zgn. oorlogsprauwen met de fraaie Stevensversiering van houtsnijwerk worden niet meer aangemaakt. In het Hollandische komt het houtsnijwerk nog wel voor en zijn bijv. de roeispanten van de prauwen op het Sentanimmeer vaak zeer kunstig en fraai versierd en treft men hier en daar nog kunstige voorstevens aan.

Op Noemfoor en op Biak te Bosnik treft men nog smeden aan, die op primitieve wijze parangs en bijlen smeden.

In het Hollandiasche worden de Bagea-aardenpotten gemaakt, evenzoo aan de Tanahmerahbaai. In de onderafdeelingen Sorong en Seroei en op Noemfoor worden aarden-sago-vormen en andere aarden vormen en potten gemaakt.

Te Sarmi verstaat men de weefkunst. Voorts worden in de bergstreken draagmanden van bamboes of rotan gemaakt en nokkings (een soort mand of tasch) van boombast of vezels. Armbanden worden gevlochten uit een soort grassoort en vaak van orchideeënvezels gemaakt, schaamgordels en schaamschorten van een soort boombast. In het Sorongsche worden een soort helmhoeden uit vezels gemaakt. Matten van pandan- of andere bladen treft men nagenoeg overal aan.

Pijlen, bogen, lanssen worden ook door de Papoea's zelf gemaakt. In het Hollandiasche maakt men in het binnenland (Waria- streek bijv.) nog gebruik van steenen bijlen, waaraan een houten handvat is bevestigd, die vaak sierlijk bewerkt is.

h Gezondheidstoestand

Deze is voor het algemeen in de afdeeling slecht te noemen. Malaria en nog eens malaria is algemeen verbreid en ondermijnt het gestel. In hevige mate heerscht de malaria in de kuststreken en op de eilanden en zijn de plaatsen, Manokwari, Seroei en Sarmi daar berucht om. Ook te Sorong en Hollandia komt de malaria veelvuldig voor en hebben de Europeesche bestuurs- en andere ambtenaren, hun vrouwen en kinderen, voortdurend te lijden van hevige of minder hevige malaria aanvallen, die het gestel en de werklust en prestaties sterk aantasten. Vooral de niet-inheemsche bevolking wordt door de malaria geteisterd en hebben de kolonisten voortdurend in hevige mate daarvan te lijden. Ook zwartwaterkoorts komt vrij veel voor, vooral onder de kolonisten. Tegen de malariabestrijding dient nog veel te worden gedaan en dienen overal assaineeringswerken te worden aangelegd, doch zal dit veel kosten.

Een, vooral onder de Papoea-bevolking, veel verbreide huidziekte is de cascado, die vaak op de huid der lijder allerlei figuren aannemen.

Verder worden influenza, tuberculose, mijnworm en framboesia veel geconstateerd onder de inheemsche bevolking.

De framboesia wordt krachtig bestreden door de zendingsarts te Seroei en de gouvernements-Indisch-artsen dezer afdeeling.

Sinds februari 1937 is een gouvernements-Indisch-arts geplaatst te Sorong, zoodat thans gouvernements-Indisch-artsenaanwezig zijn te Sorong, Manokwari en te Hollandia. Sarmi is ook een standplaats van een gouvernements-Indisch-arts, doch is deze nooit gekomen. De gouvernements-Indisch-arts te Fakfak, die in november 1937 naar Sarmi was overgeplaatst, vroeg ziekteverlof aan naar Java en is toen daar geplaatst. Nimmer is een plaatsvervanger benoemd, zoodat Sarmi nog steeds geen dokter heeft. De zendingsarts te Seroei vertrekt tegen 1 mei naar Europa en wordt niet vervangen. De zending heeft geen plaatsvervanger gevonden, ofschoon veel moeite daarvoor is gedaan. Voorgesteld is hem te doen vervangen door een gouvernements-Indisch-arts en wordt hieromtrent nog overleg gepleegd door den Dienst der Volksgezondheid met den zendingsconsul.

Te Sorong is in 1937 een ziekenhuis gebouwd, zoodat thans alle hoofdplaatsen een ziekeninrichting hebben met uitzondering te Sarmi, waar men echter met de bouw is begonnen.

Overal zijn mantri-verplegers en malaria-mantri's geplaatst met uitzondering weer van Sarmi, waar momenteel slechts een verpleger is geplaatst. Het wordt hoog tijd dat te Sarmi een gouvernements-Indisch-arts komt.

Elephantiasis komt in mindere mate voor. Dysenterie komt wel veel voor en vaak epidemisch.

In 1937 had een explosie van dyphterie in verschillende kustkampongs van Hollandia tusschen Tablanoesoe en Demta plaats met vele doodelijke gevallen.

Lepra komt ook voor, vooral bij de bevolking in de Wandammenbaai, doch ook elders is lepra waargenomen. Zoo is bijv. de bestuursassistent Souhuwat van Pom door lepra aangetast.

i Onderwijs

Verwezen wordt naar de memorie van overgave der onderafdeelingsschefs. Te Manokwari is een Europeesche lagere school met 2 leerkrachten en 70 leerlingen en zal weldra een derde leerkracht moeten worden aangesteld, daar het aantal leerlingen binnenkort weer vermeerderd wordt. Het gebouw, bestaande uit 2 lokalen, dat voor f 20,- per maand van de U.Z.V. wordt ingehuurd, voldoet niet aan de eischen en dient dringend zoo spoedig mogelijk een nieuw schoolgebouw door het gouvernement te worden gebouwd. Naast het tegenwoordig gebouw, dat de U.Z.V. dan als bewaarschool zal kunnen gebruiken, ligt een mooi stuk terrein, geknipt voor de bouw van een school. De te Manokwari bestaande Inlandsche-School der 2e. kl. (Standaardschool) is in 1936 opgeheven en omgezet in een volksschool en een Vervolgschool. Voor de financiering is bij besluit van den resident een schoolfonds ingesteld, waarvan de onderafdeelingsschef beheerder is.

Overigens is het volksonderwijs in handen der Utrechtsche zendingsvereniging en zijn de zendeling-leeraren beheerders van de scholen in hun ressort. Vele scholen zijn gesubsidieerd, sommigen niet. De afdeling Noord Nieuw-Guinea telt momenteel 94 gesubsidieerde en 70 ongesubsidieerde scholen, welke als volgt verdeeld zijn over de onderafdeelingen van:

Manokwari	totaal 35 waarvan 9 ongesubsidieerd
Sorong	totaal 22 waarvan 16 ongesubsidieerd
Seroei	totaal 67 waarvan 26 ongesubsidieerd
Sarmi	totaal 12 waarvan 5 ongesubsidieerd
Hollandia	totaal 28 waarvan 14 ongesubsidieerd.

In 1935 telde de afdeling 80 gesubsidieerde scholen en 66 ongesubsidieerde scholen. Op de gesubsidieerde scholen is van toepassing de "Algemeene Subsidieregeling Inl. Lager Onderwijs" (A.S.S.) Staatsblad 1924 No.68 zooals deze sedert is gewijzigd en aangevuld en de uitvoeringsvoorschriften van de A.S.S. besluit directeur van onderwijs en eeredienst van 7 september 1937 no.28768 O.E.

Van de subsidie bedragen wordt de helft opgebracht middels "vrijwillige" bevolkingsbijdragen dat door de onderafdeelingsskas door het hoofd van Plaatselijk Bestuur aan de zendelingenschoolbeheerders wordt uitgekeerd. Deze uitkeering geschiedt districtsgewijze.

Van veel beteekenis is de opening van "scholen in het binnenland van Nieuw-Guinea" vide het gouvernementsbesluit van 19 november 1935 No. 24, waarbij bepaald werd dat de A.S.S. voor wat Nieuw-Guinea betreft, slechts van toepassing is op de gesubsidieerde volksscholen gelegen aan de kust en de daarbij behorende eilanden en wat de opening van nieuwe scholen in het binnenland betreft slechts als tijdelijke maatregel aan missie en zending tegemoetkomingen worden verleend, doch de scholen minstens één maal reizen uit de kust moeten liggen. Deze regeling is bedoeld als het brengen van een beschavings- en pacificatiemiddel en de zending te nopen meer scholen in het binnenland te openen. Deze "binnenlandscholen" vallen derhalve buiten de A.S.S. en buiten de uitkeering van de helft aan bevolkingsbijdrage.

In 1936 en 1937 zijn in deze afdeeling 23 van dergelijke binnenlandscholen opgericht, waarvan in de onderafdeeling Manokwari 3, Seroei 11, Sarmi 3, Hollandia 3 geopend, Sorong 3 zijn geplaatst n.l. in de Anggimerenstreek, Hattam, Kebarstreek, Waroppenstreek (Seroei), Verkamirivier (Sarmi), Ganjau en Sentanistreek, op Salawati en in het binnenland van de Vogelkop (Meraiid, Sigiali enz. in Sorong), welke scholen in verband met de bestaande verkeers- en beschavingsmoeilijkhedenaanspraak maken op tegemoetkomingen van den lande ingevolge het gouvernementsbesluit van 19 November 1935 No. 24. De U.Z.V. is van plan nog meer dergelijke scholen in het binnenland te openen, welke van groot belang zijn voor de pacificatie van het land.

Door den directeur van onderwijs en eeredienst is in uitzicht gesteld dat met ingang van 1 augustus 1938 het aantal gesubsidieerde scholen eenigszins zal worden uitgebreid. Ten gevolge van deze toezegging zullen zes of zeven nieuwe of thans nog ongesubsidieerde volksscholen der U.Z.V. voor toekenning van subsidie op den voet der Algemeen Subsidie Ordonnantie in aanmerking kunnen komen.

j Economische toestand en vooruitzichten

Economisch is deze afdeeling nog van gering belang. De Papoea heeft nog weinig behoeften en de natuur verschaft hem vrij wel alles wat hij noodig heeft, althans wat de bevolking in de binnenlanden, bergstreken en enkele gedeelten van de kuststreek betreft. Wat de overige bevolking der kuststreken en op de eilanden betreft is dit anders. Deze kennen de waarde van het geld en weten wat daarvoor gekocht kan worden. Zij leven niet als de anderen in een gesloten productenhuishouding, doch verkoopen hun producten. De voornaamste der producten, copra en damar zijn in de crisisjaren sterk in prijs achteruit gegaan. Het laatste jaar zijn de prijzen wat gestegen en is de bevolking daarom economisch wat vooruit gegaan, daar allerwegen meer werd uitgevoerd, vooral copra. Ook werden de behoeften der bevolking in vele streken door verschillende oorzaken meer geprikkeld bijv. door het opnemen van ondernemingstoko's op de ondernemingen der Nanyo Kohatsu Kaisha, voorts het als koelies werkzaam zijn op de terreinen der N.N.G.P.M., waar zij met koelies van anderen landaard in aanraking kwamen, die wereldwijzer waren en reeds meer behoeften hadden en tot navolging aanleiding gaven. Verder stimuleerden de kolonisatie in de omgeving van Manokwari en in het Hollandiasche de Papoea's eveneens tot navolging en deden hen meer aandacht aan hun tuinen besteden enz.

Ten gevolge van de komst der kolonisten, der N.N.G.P.M., de openingen van Japansche katoenondernemingen en damarconcessies, de komst der militairen, is de werkgelegenheid in de afdeeling in verband met de geringe bevolking zeer groot. De Japansche ondernemingen, N.N.G.P.M, kolonisten, militairen en bestuur (voor transportdiensten), het landschap voor aanleg van wegen en huizenbouw hebben duizenden koelies noodig en de werkschuweid der Papoea's (en hun weinige behoeften) veroorzaakt vaak groot gebrek aan werkvolk. De meeste koelies werden geleverd door Biak, Jappen, Noemfoor, de Wandammenbaai en Hollandia. De Biakkers hebben de beste naam en de Japansche ondernemingen en N.N.G.P.M. zijn over hun prestaties niet

ontevreden. Overigens presteeren Papoea-koelies niet veel en zeer zeker heel weinig de Arfakkers in de omgeving van Manokwari.

Wellicht dat de economische toestand in den loop der jaren verbeterd kan worden door uitbreiding der Japansche katoenonderneming (Manokwari); eventueel exploitatie van olie- en boorterreinen der N.N.G.P.M. (Sorong, Manokwari en Seroei); ontginning van mineralen (goud); de opening van gouvernementslandbouw- en particuliere ondernemingen (oliepalmen, katoen, rubber, cacao, kapok) (Manokwari en Hollandia); de uitbreiding der bevolkingskatoencultuur (Hollandia); uitbreiding der kolonisatie te Manokwari; exploitatie der bosschen enz. Geld en nog eens geld moet echter daarvoor worden beschikbaar gesteld en het is de vraag of de kapitalen, die daarvoor benodigd worden hun rente zullen afwerpen. Toch moeten fondsen worden beschikbaar gesteld, indien dit land economisch iets wil gaan beteekenen.

In deze afdeeling was de verbetering van den economischen toestand na de devaluatie weinig merkbaar. Prijsstijging der levensmiddelen en ook van andere artikelen (landbouwartikelen, prikkeldraad, vooral zink enz.) had echter wel in sterke mate plaats, wat voor de lands- en landschapsdienaren en de kolonisten het leven nog duurder maakte dan het al was. De landsdienaren en landschapsambtenaren moesten hogere duurte-toeslagen worden toegekend, doch voor de particulieren met geringe inkomsten, geen handelaren zijnde en kolonisten is het door de dure levensstandaard wel heel moeilijk geworden om rond te komen.

III Voortbrengselen

a Uit het dierenrijk

Verwezen wordt naar de memories van overgave van de onderafdeelingschefs en naar het boekwerk Nieuw-Guinea deel I en II van het Molukken-Instituut. De dierenwereld van de afdeeling Noord Nieuw-Guinea is gekarakteriseerd door het voorkomen van dieren, die elders niet voorkomen, doch slechts als fossielen bekend zijn en door het ontbreken van andere diersoorten, die elders in de Indische-Archipel zeer veel verspreid zijn.

Geologisch-historische factoren hebben een hoofdrol vervuld en komt het feitelijk hierop neer dat Nieuw-Guinea vroeger een deel heeft gevormd van het Australische continent, welk continent reeds heel lang van de andere werelddeelen is gescheiden, zoodat vele diersoorten, die na de isolatie tot ontwikkeling kwamen op de andere continent, niet op het Australisch continent en dus ook niet op Nieuw-Guinea voorkomen. Zoo vindt men op Nieuw-Guinea nog buideldieren, de kangeroes in verschillende soorten en vooral veel boomkangeroes. Men treft de mierenegel op Nieuw-Guinea aan, terwijl deze diersoort nergens anders in onze archipel wordt aangetroffen, doch wel in Australië. Apen, insectivoren, roofdieren als tijgers, panters en beren vindt men echter niet op Nieuw-Guinea. Van de hoefdieren treft men alleen het wilde zwijn aan.

Van de plantenetende soorten verdienen behalve de kangeroe (vooral boomkangeroe) de koeskoessoorten vermeld te worden. Is de zoogdierenwereld derhalve vrij

arm vertegenwoordigd, de vogelwereld is zeer sterk vertegenwoordigd en is Nieuw-Guinea bijzonder rijk aan papegaai-soorten, waarvan vele geslachten ook op Australië voorkomen. Vermeldenswaard zijn de loeries, de edelpapegaai, de koningspapegaai. Behalve de witte papegaai vindt men vele gekleurde soorten van papegaaien. Ook duiven zijn sterk vertegenwoordigd, waarvan typisch voor Nieuw-Guinea de bekende mooie kroonduiven. Het meest bekend zijn echter de paradijsvogels, waarvan diverse soorten voorkomen. In de tijd van de vogeljagers, toen Parijs de mode aangaf en de paradijsvogel zeer gewild was als versiering der dameshoeden, brachten deze vogels heel wat op en had Nieuw-Guinea een "gouden tijdperk". Talloze paradijsvogels werden toen uitgevoerd en welke f 25,- tot f 50,- per stuk opbrachten. Als karakteristieke vogel van Nieuw-Guinea moet nog vermeld worden de casuaris, die over geheel Nieuw-Guinea, Noord- Australië en westelijk tot Ceram verspreid is.

b Uit het plantenrijk

Het overgrote deel van de afdeeling is bedekt met regenwouden met zijn talloze soorten boomen (waaronder vele goede houtsoorten), lianen en epihyten. Aan de kusten vindt men veel tjemaras en langs de rivieren veel mangrove en vloedbosschen (bako-bako, Rhizophoren, sago- en nipahpalmen).

De opvallendste karaktertrek van de flora van Nieuw-Guinea is haar ongewoon sterk eigen karakter. Het bezit een buitengewoon rijke flora en wel jonge flora met naar verwantschap overwegend Aziatisch karakter, doch vooral in de bergstreken een niet onbelangrijken inslag van Australische Polynesische en Antarctische elementen. Het meest opvallend zijn de orchideën, die in vele soorten voorkomen en uitgevoerd worden. Van de boomsoorten dient vermeld te worden de damar of gomcopal, die van veel belang is voor de bevolking en veel uitgevoerd wordt.

In de zoetwatermoerassen komt de sago veelvuldig voor en is deze van groot belang voor de voedselvoorziening.

Verder dient de rotan te worden vermeld, terwijl in de Vogelkop (Dorehoembaai) en Misoel de kajoe-poetih vrij veel voorkomt.

In verband met de voortbrengselen van bosch en zee en rivieren dient de aandacht te worden gevestigd op de kap- en ngase-verordening van het zelfbestuur van 20 juli 1935 no. 110/L, goedgekeurd bij residentsbesluit van 8 februari 1936 no. E.Z.9/1/10, volgens welk besluit een retributie gegeven wordt onder den naam van ngase op het kappen van hout en inzameling van bosch, zee en rivieren voortbrengselen van producten van dierlijken oorsprong, voorzoover bestemd voor uitvoer of vervoer naar buiten de onderafdeeling. De retributie bedraagt 10% van de plaatselijke waarde en voor orchideën f 0,05 per bulb. Het hoofd van plaatselijk bestuur stelt ieder kwartaal de plaatselijke waarde vast.

c Uit het delfstoffenrijk

Wordt verwezen naar de memories van overgave der onderafdeelingschefs en het

boekwerk Nieuw-Guinea Deel II van het Molukken-Instituut. Onze kennis van de geologie van dit op een na grootste eiland van de wereld is nog zeer onvoldoende.

Een belangrijk aandeel in de samenstelling van den bodem van sommige gedeelten van Nieuw-Guinea hebben vulcanische gesteenten. Deze komen vooral voor in het Vogelkopgebergte, dat in het bijzonder langs de noord- en de westkust voor een groot gedeelte uit deze gesteenten is opgebouwd. Men kan hier twee grootere en een aantal kleinere vulkanische terreinen onderscheiden. Het eerste groote gebied van deze gesteenten is dat van het Arfakgebergte, ten zuiden van Manokwari dat grootendeels uit vrij versche en soms poreuze basaltlava's en tuffen bestaat en waarin ook ondergeschikt andesietische gesteenten voorkomen. Ten westen van het Arfakgebergte treft men eerst een viertal kleinere andesietische terreinen aan, achtereenvolgens aan een linker zijtak van de Prafi, de Bijenkorfberg, de berg van Bonserai, die uit andesieten en breccien bestaat en tusschen Moebrani- en de Wekarimonding. Daarop volgt dan het tweede groote vulkanische gebied, dat zich van de Wekaririvier westwaarts uitstrekt en waarschijnlijk mede het nog niet doorzochte Tamraugebergte omvat. In de bovenlopen van de Biki, Kesaoeni, en Waitoeri, alle in het bekende vruchtbare rijst leverende gebied van Amberbaken, is het andesietgebergte sterk hydrothermaal verouderd en werd in dit gebied verertsing van het karakter van de jonge goud- en zilvererts formatie waargenomen. Ten westen van het Tamraugebergte komen nog andesietterreinen voor bij Asbakin en tusschen Dorehoembaai en Sorong, aan weerskanten van de monding van de Warsamson. Men heeft hier met tertiaire vulcanisme te doen en het wordt niet uitgesloten geacht dat in het Oostelijk deel van het Tamraugebergte een actieve vulkaan aanwezig zou zijn, die nog op definitieve ontdekking wacht.

Vulcanische gronden

De vulcanische gronden van het Arfakgebergte en van de noordkust vormen waarschijnlijk het vruchtbaarste en daardoor voor den landbouw het meest waardevolle gedeelte van geheel Nederlandsch Nieuw-Guinea. Andesietgangen komen voor in de stroomversnellingen van de Mamberamo, aan de boven Tor, de Toein, de Bierrivier, de Biri.

Omtrent het voorkomen van nuttige delfstoffen zijn voor deze afdeeling tot nu toe slechts weinig positieve gegevens verkregen. Bij een, door den Dienst van den Mijnbouw in Nederlandsch-Indië in verband met de daar voorkomende serpentijnen ingesteld onderzoek naar platina in het Cycloopebergte - dat een negatief resultaat opleverde - werd in het riviertje Dejaoe (Bojo) op de zuidwesthelling van het gebergte een rol stuk albietschist gevonden, dat bij onderzoek een hoog goudgehalte bleek te hebben, doch een zorgvuldig onderzoek leidde niet tot het vinden van het plaatsvaste erts.

In het bergland van de Vogelkop werd, eveneens in een granietcontact aan de War-Nomi en de War-Amoi ten westen van Manokwari, verertsing geconstateerd in den vorm van dunne kwartslagen met sulfieden. Bij waschproeven in dit gebied werden enkele korrels goud gevonden. Een tweede ertsgebied ligt in de gepropylietiseerde andesieten tusschen de Waitoeri en de Waibiki in het landschap Amberbaken. Van hier zijn eenige monsters verzameld van Sulfidische kwartsgangen en ertsen propyliet die sporen goud en

zilver bevatten en waarin naast pyriet de gewone sulfid van zink, lood en koper aanwezig zijn. In de War Akopi en in den bovenloop van de War Isjon in het Vogelkop gebergte werden aanwijzingen verkregen op het voorkomen van nikkel houdenden ijzerertsen, welke in verband staan met serpentijn. Vooralsnog schijnt echter aan deze ertsen geen economische waarde te kunnen worden toegekend.

Voorts komen in het Vogelkop gebergte voor toermalijn granieten en toermalijn pegmanieten en wordt onwillekeurig gedacht aan de mogelijkheid van het voorkomen van mineralen van de tingroep.

Bruinkolen worden in het neogeen op verschillende plaatsen aangetroffen, doch zijn deze van zoo'n inferieure kwaliteit dat er voorloopig geen economische waarde aan kan worden toegekend.

Aardolie

De door den Dienst van den Mijnbouw in Nederlandsch-Indië uitgevoerde onderzoekingen naar aardolie, in het neogeen van het noordelijk waterscheidingsgebergte, hebben deze tot dusverre nog slechts teleurstellende resultaten opgeleverd. Er zijn daarbij twee oliebronnen bekend geworden: één aan de Teerrivier, een zijtak van de Biri en een zeer kleine aan de Ajer Amoea, een zijtak van de Verkam. Zout en modderbronnen en slikvulkanen worden, wanneer zij in bekende olieterreinen voorkomen, vaak als gunstige aanwijzingen geschouwd, dat in de anticlinaten waarop zij gelegen zijn, ook inderdaad olie zal worden aangetroffen. Ook in deze afdeling werden deze verschijnselen op vele plaatsen opgemerkt, zoo bijv. de modderbronnen in het Waroppengebied, in de buurt van Demba, de modderbronnen in het Bonggesche.

Slikvulkanen

Zelfs zijn door mij in maart 1938 slikvulkanen tot een hoogte van 200 à 300 m waargenomen in het Waroppengebied in de Baudjistreek (achterland van het gebied tusschen Kerema en Sasorarivier), waar het heuvelland begint in de richting van de Mamberamo. Met een Sikorsky heb ik boven de vulkanen en langs hellingen gevlogen en zag ik de modder in breede stroomen langs de helling over een uitgestrekt complex vloeien.

Tot actieven mijnbouw is het in deze afdeling nog niet begonnen.

Sinds eind 1935 hebben echter op groote schaal opsporingen plaats naar het voorkomen van aardolie, terwijl overeenkomstige plannen ten aanzien van goud en andere ertsen in 1937 zijn begonnen en een expeditie bereids in de oorsprongen van de Lorentzrivier (West-Nieuw-Guinea) onderzoekingen verricht heeft.

N.V. Nederlandsch Nieuw-Guinea Petroleum Maatschappij (N.N.G.P.M.)

De opsporing naar aardolie wordt uitgevoerd door de N.V. Nederlandsch Nieuw-Guinea Petroleum Maatschappij (N.N.G.P.M.), gevestigd te Den Haag. Het kapitaal bedraagt f 1.000.000,-, waarin wordt deelgenomen door de Bataafsche Petroleum Maatschappij voor 4/10, de Nederl. Koloniale Petroleum Maatschappij voor 4/10 en de Nederl. Pacific Petroleum Maatschappij voor 2/10 van het aantal aandelen.

Aan de vennootschap is op den voet van art. 5a van de Indische Mijnwet, het recht

verleend tot opsporing en ontginning van bitumineuze zelfstandigheden in één of meer terreinen, tot een gezamenlijke uitgestrektheid van ten hoogste 1.000.000 ha door de vennootschap te kiezen uit een harerzijds geologisch te exploreeren gebied ter grootte van 10.000.000 ha dat grootendeels op den Vogelkop, het schiereiland Onin-Bomberai en voorts in de Waroppenstreek en de eilanden Biak en Salawati gelegen is. Bij deze opsporingen wordt op ruime schaal en met groot succes gebruik gemaakt van vliegtuigen zoowel voor geographischen als voor geologische verkenningen en kaarteeringen.

Op 1 januari 1936 is voor de N.N.G.P.M. in werking getreden de door deze vennootschap aangegane 5a overeenkomst inzake olie exploratie in Nieuw-Guinea. Het areaal van deze overeenkomst is 9.269.000 ha groot. Het jaarlijksch vastrecht, evenredig aan de oppervlakte der contractsterreinen bedraagt gedurende de eerste 10 contractsjaren *f* 0,02 per ha om vervolgens gedurende de volgende 5 jaren *f* 0,025 om uiteindelijk *f* 0,25 per ha te bedragen. De helft hiervan vloeit in 's landskas, de helft in de landschapskas van Noord en van West Nieuw-Guinea, zoodat voorloopig het aandeel der beide kassen *f* 2.960,- per jaar bedraagt. Getaxeerd is voorloopig dat 3/10 deel van het areaal in Noord Nieuw-Guinea en 7/10 in West Nieuw-Guinea ligt, maar m.i. is die schatting onjuist en ligt ruim 4/10 in Noord Nieuw-Guinea en nog geen 6/10 deel in West Nieuw-Guinea, zoodat deze schatting herzien dient te worden.

Luchtkarteering

De N.N.G.P.M. heeft een overeenkomst aangegaan met de K.N.I.L.M. voor het karteeren middels luchtfotografie, doch in 1937 is de overeenkomst ontbonden en verricht de N.N.G.P.M. het nog ontbrekende deel sinds dien tijd zelf. De karteeringsarbeid is thans nagenoeg gereed, slechts enkele gedeelten van het Waroppengebied dienen gekarteerd te worden.

Voorts is door de N.N.G.P.M. reeds spoedig begonnen met geologische exploratie in de verschillende gebieden en vele maanden geleden met het maken van proefboringen op Bomberai en Babo, in de Vogelkop, aan de Beraoer- en Siremoekrivier, Klamona en op het vasteland tegenover het eiland Jef Kasim en nog andere gebieden. Dat het vinden en de daadwerkelijke winning van olie in deze afdeeling plaatselijk het economisch effect geheel zal wijzigen, behoeft geen betoog.

Mijnbouw Maatschappij Nederl. Nieuw-Guinea (goudexploratie)

Voorts werd voor de opsporing en eventueele ontginning van goud en andere ertsen te Den Haag opgericht de N.V. Mijnbouw Maatschappij Nederl. Nieuw-Guinea met een kapitaal van *f* 3.000.000,-.

Erdmann en Sielcken

In het uitgegeven kapitaal (de helft) wordt deelgenomen door de N.V. Mijnbouw Maatschappij Stannum (Billiton Maatschappij) en de vennootschap onder de firma Erdmann en Sielcken te Batavia, de Australian Selection Trust Ltd., de New Consolidated Gold Field Ltd., de Anglo Oriental en General Investment Trust Ltd. en Mount Elliot Ltd. De Nederl. belangen zijn met *f* 735.000,- en de Britsche met *f* 745.000,- daarin

vertegenwoordigd. Ook met deze mijnbouwmaatschappij is op grond van Staatsblad 1937 no.49 een 5a overeenkomst aangegaan en heeft deze de beschikking over een terrein van ongeveer 5½ miljoen ha grootendeels gelegen in het oostelijk deel van Nieuw-Guinea en voor een klein deel op het noordelijke deel van den Vogelkop in het district Amberbaken, waar het areaal 442.000 ha groot is. Met deze goud-exploratie is bereids een aanvang gemaakt in het oostelijk deel.

Gebroeders Veth

Voorts wil de N.V. gebroeders Veth's Handelsmaatschappij eveneens een 5a overeenkomst aangaan betreffende een terrein ten z.o. van het hierboven vermelde terrein in Amberbaken. Het is nog niet bekend of de overeenkomst reeds is geteekend. Met de exploratie (eveneens goud) is nog niet begonnen.

IV Transportmiddelen

a Te land

Verwezen wordt naar de memories van overgave der onderafdeelingchefs. Het landtransport geschiedt hoofdzakelijk door Papoeakoelies, die voor het transport van nokkings (een soort van gevlochten vezels) gebruik maken. De loonen der transportkoelies bedragen f 0,25 per man per dag.

Motorvoertuigen, grobaks, enz. ontbreken geheel op Nieuw-Guinea. Pikolpaarden eveneens. In Hollandia zijn nog enkele paarden, die voor het transport van de Europeesche bestuursambtenaren en de bestuursassistenten worden aangewend.

b Te water

De kustvaart wordt uitgeoefend middels vaak primitieve prauwen, meestal vlerkprauwen. Deze vaartuigen bestaan uit uitgeholde boomstammen, waarop vaak een platform is gebouwd. Kenmerkend voor de Papoe[a]prauw is, dat zij slechts aan de zijde van één vlerk is voorzien. Dikwijls worden zeer groote prauwen gebruikt, die wel 60 of meer personen kunnen vervoeren, en waarmede men soms maanden lang op reis gaat. Meestal zijn de prauwen van een zeil voorzien. De vischprauwtjes zijn veel kleiner en grooter in aantal. De talrijke prauwen op het Sentanimeer, eveneens uitgeholde boomstammen, zijn niet van vlerken voorzien en dragen geen platform. Prauwen met grooter inhoud dan 1 M3 moeten gemeten en geregistreerd worden en van z.g. "blauwe passen" voorzien zijn. Dit kan geschieden bij den dd. havenmeester te Manokwari en bij de (hulp)-bestuursassistenten.

De K.P.M.-stoomer doet eens in de 4 weken Manokwari en de onderafdeelingshoofdplaatsen aan, benevens eens in de twee maanden kleinere plaatsen (Wasior, Mapia-eilanden) vanuit Makasser via Ambon (lijn 31). Voorts kan elke kustplaats op verzoek worden aangedaan mits de minimum vracht f 250,- betaald wordt.

Verder wordt Manokwari ongeveer eens in de maand aangedaan door de "Nushi Maru" vanuit Palao. Zij vaart voor de N.K.K. Voorts wordt nog de kustvaart uitgeoefend door de "Daito Maru", die ten name van Rehatta, procuratiehouder van de N.K.K. is ingeschreven, doch eigenlijk van de N.K.K. is, die de Daito Maru gebruikt voor transport van koelies, vivres en producten van de Japansche ondernemingen te Waren (Momi), Nabire en Sarmi.

Gewestelijke vaartuigen

"Ursula, violetta, Bogor, Bantam, Aroe, MM". De Europeesche bestuursambtenaren verichten hun reizen met de gewestelijke vaartuigen, waarvan de Violetta te Manokwari onder beheer van den assistent-resident en de andere vaartuigen onder die van het betrokken hoofd van plaatselijk bestuur staan. De Ursula is te Sorong en de dubbel-letterboot "MM" te Pioniersbivak gestationneerd.

In februari 1938 zijn de nieuwe politievaartuigen Bogor en Bantam aangekomen, die respectievelijk te Seroei en Hollandia zijn gestationneerd. Medio april is de Aroe te Manokwari aangekomen en moest de Violetta naar Ambon teruggezonden worden.

De komst dezer drie politievaartuigen heeft een groote verbetering gebracht in het vervoer, daar tot dusverre de Violetta behalve voor de tournee's van den afdeelingchef ook nog ter beschikking gesteld moest worden aan de onderafdeelingchefs van Manokwari en Seroei, den gouvernements-Indisch-arts, den landbouwkundig-ambtenaar en voor de militaire transporten naar en van Wariab en bovendien eens in de zes weken naar Pioniersbivak aan de Mamberamo moest gaan voor het overbrengen van vivres en andere goederen van de aldaar gelegerde veldpolitie waarvoor uit en thuis 10 dagen gerekend moet worden. Nog in aanmerking genomen de uitgestrektheid van het te bevaren gebied is het van zelf sprekend dat de Violetta bijna voortdurend aan het varen was en nog geklaagd werd dat de boot te weinig ter beschikking van de ambtenaren kon worden gesteld voor hun tournee's. Gelukkig is in dit opzicht thans verbetering gekomen door de komst der drie politievaartuigen. Het valt echter te betreuren dat het laadvermogen zoo gering is, zoodat het wenschelijk zou zijn ook nog de violetta te mogen aanhouden voor het transport van goederen en vivres.

De douane-ambtenaar te Manokwari is aangewezen als dienstdoend havenmeester. Sinds 1 april 1938 is het hoofd van Plaatselijk Bestuur dd. immigratie-ambtenaar op een toelage van f 25,- 's maands, in verband met de vreemdelingen (Japanners) die hier ontschepen.

c Door de lucht

Watervliegtuigen. Sinds de geregelde komst van de Dorniers marinevliegtuigen, werden vaak, voor zoover het met het programma der vliegtuigen Commandanten in overeenstemming is, dienstreizen met de vliegtuigen verricht en heb ik verscheidene malen per vliegtuig langs en over Nieuw-Guinea gevlogen van Sorong naar Manokwari, over de Jappen- en Schouteneilanden naar Seroei, naar Bosnik, naar Sarmi en meerdere malen naar Hollandia langs de kust over de Mamberamo. Ook het gewestelijk bestuurshoofd en

de gewestelijk militair commandant hebben meermalen per vliegtuig Manokwari bezocht. Ook ben ik met een Dornier neergestreken op het Jamoermeer en het Sentanimeer. Voorts ben ik met de Sikorsky en een Havilland Dragon vanuit Babo meerdere malen over het bergland gevlogen naar Manokwari.

Het reizen per vliegtuig geeft een enorme tijdsbesparing en doet vanzelf de vraag rijzen of voor Nieuw-Guinea, waar geen wegen zijn en alle plaatsen aan de kust zijn gelegen met zijn talrijke baaien en rivieren, waar veilig kan worden neergestreken, het vliegtuig, en dan natuurlijk het watervliegtuig niet het aangewezen vervoermiddel is. Vliegtuigen zullen de bestuursvoering in dit uitgestrekte gebied met zijn honderden ja duizenden eilanden zeer vergemakkelijken.

Vliegvelden zijn in deze afdeeling alleen te Efman (Sorong) en te Seroei (onbruikbaar). Geschikte terreinen voor den aanleg daarvan zijn er niet veel. Op de Kebarvlakte en vermoedelijk de Prafivlakte, voorts de Ransikivlakte, ter hoofdplaats Sarmi en in Hollandia tusschen Sabron en Mairiboe, op den weg van Sabron naar Depapre zijn wellicht geschikte terreinen te vinden voor den aanleg van vliegvelden, doch zal dit zeer kostbaar zijn, zoodat de voorkeur aan watervliegtuigen wordt gegeven, die behalve van baaien en rivieren ook van de in het binnenland gelegen meeren als landingsplaatsen gebruik kunnen maken.

Voor verkenningen van het ressort zijn vliegtuigen van groot belang. Men overziet het land geheel en is dadelijk op de hoogte van terreingesteldheden, liggingen, vlakten enz. Het zou wenselijk zijn een of meer watervliegtuigen te Manokwari te stationneeren, die dan tevens ter beschikking van de afdeelingchef staan voor zijn dienstreizen.

V Algemeene inrichting

a Europeesch Bestuur

Op bestuursgebied dient Nieuw-Guinea feitelijk in 4 tijdperken te worden ingedeeld en

- wel:
1. de tijd tot 1907,
 2. van 1907 - 1920,
 3. van 1920 - 1935,
 4. van 1935 tot heden.

Eerste tijdperk

Het eerste tijdperk kenmerkte zich door een politiek van feitelijke onthouding waarin door het tweede tijdperk een ommekeer is gebracht door de bekende "Nota Colijn" van 1907 betreffende de op ons Nieuw-Guinea te volgen gedragslijn.

Tweede tijdperk

Hierin wordt voorgesteld Nieuw-Guinea te doen exploreeren, waardoor de regeering, meer dan vroeger mogelijk was, een overzicht zou kunnen verkrijgen over de topografische en geografische gesteldheid en eventueel de economische mogelijkheden van dit

groote onbekende gebied en van het rapport zou afhangen of en zoo ja in welke mate tot bestuursuitbreiding kon en moet worden overgegaan. Als direct resultaat van de exploratietochten werd tot geleidelijke uitbreiding der bestuursvestiging overgegaan en de belangstelling voor Nieuw-Guinea tevens gewekt als logisch gevolg van de verschillende publicaties in de dagbladen en tijdschriften en officiële nota's. Meer en meer groeide de belangstelling en ofschoon de in 1907 begonnen exploratie-tochten wegens den wereldoorlog in 1914 helaas moesten worden gestaakt, was reeds zooveel materiaal vergaard dat de regeering aanleiding vond in 1920 over te gaan tot uitbreidingen der bestuursvestigingen en tenslotte de vorming van een afzonderlijk gewest Nieuw-Guinea tot stand kwam, welke de drie voormalige afdeelingen Noord en West en Zuid Nieuw-Guinea omvatten met Manokwari als hoofdplaats van den resident.

Derde tijdperk

Deze beslissing vormt het begin van het derde tijdperk. De belangstelling was en bleef gewekt en kon deze niet meer ongedaan worden gemaakt. De omstandigheden voor de ontwikkeling van het nieuwe gewest Nieuw-Guinea waren evenwel ongunstig. Om financiële redenen werd het gewest in 1923 opgeheven en in 1924 onder de residentie Amboina gebracht, welke residentie zelf in 1926 onderdeel van het toen ingestelde gouvernement der Molukken werd, terwijl dit gouvernement in 1934 in een residentie Amboina werd hervormd en deze residentie in januari 1938 weer een onderdeel van het gouvernement van de grote Oost.

Belangstelling voor Nieuw-Guinea

De telkens in de internationale politiek en in de pers opkomende en geuite denkbeelden van herverdeeling van het koloniaal bezit, zijn ligging aan de grens van de Pacific en de grootere belangstelling die voor de Pacific door de grote mogendheden aan den dag wordt gelegd, de Japansche belangstelling en expansie politiek der laatste jaren, de nood der tijden in de crisisjaren en daarmee samenhangende verminderde kansen van werknemers en vrees voor de toekomst der Indo-Europeesche kinderen op Java, hebben de aandacht van het publiek meer en meer op Nieuw-Guinea gevestigd, en de nationale belangstelling doen herleven, niet het minst door de kolonisatie-gedachte, waarbij een Nieuw-Guinea als een nieuw vaderland voor de Indo-Europeesche kolonisten en hun afstammelingen werd gedacht en zoo brak langzamerhand het vierde tijdperk aan wat zeer duidelijk werd gedemonstreerd in 1935 door de komst der vliegtuigen van de K.N.I.L.M. te Babo, die ingevolge opdracht van de N.V. Nederlandsch Nieuw-Guinea Petroleum Maatschappij (N.N.G.P.M.).

Luchtkartering

Met de luchtkartering van de door de N.N.G.P.M. aangevraagde terreinen (ongeveer 10.000.000 ha) in september 1935 een begin maakte. Met groot succes is door de N.N.G.P.M. ten behoeve van het exploreren en de opsporing van aardolie gebruik gemaakt van de vliegtuigen, zoowel voor geografische als voor geologische verkenningen, welke gevolgd werden door het aanleggen van boorterreinen. Met de boringen naar olie

begonnen en uitgezien naar terreinen, geschikt voor olie-opslagplaats.

Opening bestuursposten in het binnenland

Tegelijkertijd werd begonnen met de bestuursuitbreiding en werden in 1936 en 1937 nieuwe bestuursposten geopend. Vanaf mei 1936 kwamen Dorniers van de marine-vliegdiens geregeld eens in de twee of drie maanden met het geronk de vredige rust der Papoea's verstoren. Auto en andere voertuigen telefoons waren op Nieuw-Guinea onbekend. Sinds de komst der N.N.G.P.M. (1935) treft men vrachtauto's, locomobielen en telefoons te Babo aan. Het geronk der vliegtuigen in september 1935 heeft tevens het nieuwe tijdperk voor Nieuw-Guinea ingeluid, hetgeen m.i. uit bovenstaande duidelijk is aangetoond. Nieuwe bestuursposten worden geopend in de binnenlanden. Radio-ontvangst en zendstations werden opgericht te Hollandia, Sarmi, Bosnik. Gouvernements-indisch-artsen geplaatst te Sorong en Sarmi. Ziekenhuizen opgericht te Sorong en Sarmi en een aantal nieuwe woningen gebouwd te Manokwari, Sorong, Seroei, Sarmi en Hollandia. Vele nieuwe zendingsscholen werden in het binnenland opgericht. De veldpolitie werd uitgebreid en inspecteurs van politie geplaatst te Seroei, Sarmi en Sorong. In 1935 werden militairen te Iray aan de Anggimeren gelegerd; in 1937 een kapitein met 4 brigades militairen te Manokwari; in 1936 en 1937 gewestelijke vaartuigen te Sorong en te Pioniersbivak (Mamberamo) gestationneerd. In 1938 werden drie politievaartuigen, de Bogor, Bantam en Aroe ter beschikking gesteld voor het bestuur en gestationneerd te Seroei, Hollandia en Manokwari. Het aantal kolonisten nam toe en werd sinds eind 1935 door de kolonisten meer ernst betracht en meer gronden ontgonnen en tuinen aangelegd.

Overzicht van geschiedenis van de afdeling Noord Nieuw-Guinea

In 1898 werd besloten tot de oprichting van twee bestuursvestigingen en bij Staatsblad 1898 no. 62 Nieuw-Guinea, dat onder de residentie Ternate zou blijven, in twee bestuursafdeelingen verdeeld, nl. Noord Nieuw-Guinea met standplaats Manokwari en West en Zuid Nieuw-Guinea met de hoofdplaats Fakfak. Bij Staatsblad 1901 no. 239 werd de afdeeling West en Zuid Nieuw-Guinea gesplitst in de afdeelingen West Nieuw-Guinea en de afdeling Zuid Nieuw-Guinea.

Te Manokwari werd in 1898 een controleur geplaatst. In 1902 een assistent-resident (Staatsblad 1902 no. 163). Bij Staatsblad 1919 no. 457 werd Nieuw-Guinea tot afzonderlijk gewest verklaard en resident Lulofs benoemd tot het eerste hoofd van het nieuwe gewest Nieuw-Guinea, met standplaats Manokwari. Ontijdig werd aan het leven van deze bekwamen en energieke bestuurder een eind gemaakt en werd hij in 1922 vervangen door resident Poortman, die als gevolg van de door de regering algemeen noodig geachte bezuiniging Nieuw-Guinea liquideerde en is ingevolge zijn voorstel Nieuw-Guinea bij Staatsblad 1923 no. 413 als afzonderlijk gewest opgeheven en bij de residentie Amboina gevoegd (Ternate was inmiddels als residentie reeds opgeheven).

Bij de instelling van het gouvernement der Molukken werden in 1926 de afdeelingen Noord en West Nieuw-Guinea gevoegd bij de afdeling Ternate en Zuid Nieuw-Guinea bij de afdeling Amboina. In verband met de bezuiniging werden in 1934 de voormalige afdeelingen Fakfak en Manokwari samengetrokken tot de afdeling West

en Noord Nieuw-Guinea met standplaats Manokwari van den afdeelingchef, doch met ingang van 1 januari 1937, in verband met de verdere ontwikkeling van Nieuw-Guinea; bij Staatsblad 1936 no.566 weer gesplitst in de afdeelingen West en Noord Nieuw-Guinea met standplaats Manokwari zou het bestaan uit vier onderafdeelingen.

- Manokwari onder een controleur bij het Binnenlandsch Bestuur met standplaats Manokwari. Toevoeging van een aspirant-controleur ter beschikking van den onderafdeelingchef van Manokwari is noodig. De gezaghebber, die het toch reeds volhandig heeft in verband met de kolonisaatieaangelegenheden en vele dienststreizen in het groote ressort moet bovendien bij afwezigheid van de afdeelingchef als dd. assistent-resident optreden;

- Sorong onder een gezaghebber of fgd. controleur bij het Binnenlandsch Bestuur met standplaats Sorong;

- Seroei onder een gezaghebber of fgd. controleur bij het Binnenlandsch Bestuur met standplaats Seroei;

- Hollandia onder een gezaghebber of fgd. controleur bij het Binnenlands Bestuur met standplaats Hollandia, doch voor wat betreft het bestuursressort Sarmi, bijgestaan door een gezaghebber of fgd. controleur bij het Binnenlandsch Bestuur met standplaats Sarmi, welk ressort de facto als een afzonderlijke onderafdeeling moet worden beschouwd.

Schakelofficier Anggimeren

In september 1935 werd de onderafdeelingsbestuurder van Manokwari voor wat betreft het ressort Anggimeren een schakelofficier ter beschikking gesteld ten einde onder diens leiding en toezicht te worden belast met civiele bestuurswerkzaamheden en de 1e luitenant der infanterie V.J.E. van Arcken aan de Anggimeren geplaatst te Iray, waar een tijdelijk militair bivak werd gebouwd.

Plaatsing militairen te Manokwari

Deze standplaats werd met de komst van een militair detachement te Manokwari, bestaande uit 4 brigades infanterie, in augustus 1937 opgeheven, zoodat momenteel geen schakelofficier meer aanwezig is. Gelijkzeitig werd het detachement veldpolitie te Manokwari opgeheven en de tangsi der veldpolitie aan de militairen afgestaan. Vide het schrijven van de gewestelijk militair commandant van Ambon en onderhoorigen ddo. 10 februari 1937 no. 82/VVI kunnen militairen tevens gebruikt worden voor politieel werk en zijn bij residentsbesluit de kapitein-detachementscommandant benoemd tot commissaris van politie 1e kl. en de Europeesche onderofficieren tot inspecteurs van politie, terwijl de inheemsche onderofficieren zijn mede een politieele functie zijn aangewezen.

Manokwari-instructie

De algemeene taak van het detachement is neergelegd in de Manokwari-instructie van den gewestelijk militair commandant van 28 juni 1937, waarmede door den resident is accoord gegaan. Voorts is bij Staatsblad 1927 no. 345 vastgesteld een "Regeling van de verhouding en de samenwerking tusschen burgerlijke en militaire gezaghebbers".

Op verzoek van den afdeelingchef kan ook militaire bijstand worden gegeven in

gebiedsdeelen buiten de onderafdeeling Manokwari, indien zulks mocht blijken noodig te zijn.

Uitbreiding van de militairen lijkt me zeer urgent, daar in verband met de exploratie plannen in dit groote gebied, die voor een deel onder dekking van militairen zullen moeten worden uitgevoerd, 4 brigades militairen onder een kapitein veel te weinig zijn en uitbreiding met een of meer luitenants en meer brigades noodzakelijk zullen zijn. Waar voorts een groot deel der te verrichten exploraties onder dekking van de veldpolitie zal dienen te geschieden, zal uitbreiding van veldpolitie ook dringend noodig zijn. Onder hoofdstuk III Uitbreiding Veldpolitie en Leger zal op dit onderwerp worden teruggekomen.

De verschillende onderafdeelingen zijn weer onderverdeeld in kleine bestuursressorten, districten en onderdistricten, genaamd onder een bestuursassistent of hulpbestuursassistent, die door het landschap bezoldigd worden en het Europeesch bestuur bij de bestuursvoering ter zijde staan en aan hen ondergeschikt zijn.

b Inlandsch Bestuur

Bij mijn optreden in 1935 waren in deze afdeeling aanwezig:

- 19 bestuursassistenten en
- 8 hulpbestuursassistenten,
- 8 schrijvers bij de bestuursassistenten,
- 78 landschapspolitieagenten,
- 10 bestuurspolitieagenten (algemeen politie).

Formatie Inl. Bestuur

Ten gevolge van de voorstellen betreffende de bekende ontwikkelingspolitiek voor Nieuw-Guinea van resident dr. B.J. Haga is de formatie in 1936 en 1937 uitgegroeid en is momenteel (1 januari 1938) de formatie:

- 27 bestuurs-assistenten,
- 8 hulpbestuurs-assistenten,
- 2 candidaat-hulpbestuurs-assistenten,
- 34 schrijvers bij de bestuurs-assistenten,
- 141 landschapspolitieagenten,
- 13 bestuurspolitieagenten,

als volgt verdeeld over de onderafdeelingen:

Manokwari

- 7 bestuurs-assistenten (waarvan 1 t/b te Manokwari nog benoemd moet worden),
- 3 hulpbestuurs-assistenten,
- 9 schrijvers,
- 42 landschapspolitieagenten,
- 6 bestuurspolitieagenten,

Sorong

- 6 bestuurs-assistenten,
- 2 hulpbestuurs-assistenten,
- 8 schrijvers,
- 34 landschapspolitieagenten,
- 2 bestuurspolitieagenten,

Seroei

- 6 bestuurs-assistenten,
- 1 hulpbestuurs-assistent,
- 1 candidaat-hulpbestuurs-assistent,
- 7 schrijvers,
- 21 landschapspolitieagenten,
- 3 bestuurspolitieagenten (een wordt te Manokwari tewerkgesteld),

Sarmi

- 3 bestuurs-assistenten,
- 2 hulpbestuurs-assistenten,
- 1 candidaat-hulpbestuurs-assistent,
- 5 schrijvers,
- 20 landschapspolitieagenten,
- 2 bestuurspolitieagenten,

Hollandia

- 5 bestuurs-assistenten,
- 5 schrijvers,
- 24 landschapspolitieagenten,
- 1 bestuurspolitieagent.

De hulp- en bestuurs-assistenten zijn landschapsdienaren. Op een enkele uitzondering na zijn de districten niet verdeeld in onderdistricten. Het lag in de bedoeling aan het hoofd van elk district een bestuurs-assistent te stellen, doch bij gebrek aan een voldoende aantal geschikte krachten heeft men gebruik moeten maken van hulpbestuurs-assistenten, die aan het hoofd van een district of onderdistrict staan, doch geheel zelfstandig zijn, behoudens enkele gevallen waar zij onder toezicht van een bestuurs-assistent blijven zijn. Kabare op Waigeo en Napan onder Nabire. Het gehalte der bestuurs-assistenten laat over het algemeen nog te wensen over en is verbetering dringend gewenscht, alhoewel er ook vele goede krachten onder hen zijn.

Eenige der bestuurs-assistenten (hulp) zijn Osvia abiturienten, doch door gebrek aan bibit is men sinds de intensificatie van het bestuur vaak moeten overgaan om schrijvers tot hulpbestuurs-assistenten te benoemen, die hiervoor feitelijk nog niet geschikt waren.

Nieuw is de figuur van candidaat-hulpbestuurs-assistent (chba), die in 1937 werd aangesteld en ter opleiding wordt toegevoegd aan de onderafdeelingschef of aan een bestuurs-assistent en gekozen wordt uit de daartoe meest geschikte schrijvers. De oplossing van het personeelsvraagstuk is niet eenvoudig. De bestuurs-assistenten (hulp)

voelen zich ver verheven boven de primitieve Papoea's, die door velen niet als menschen beschouwd worden, doch als een minderwaardig ras, die ruw bejegend moeten worden en zoo nu en dan met de rotan bewerkt moeten worden. Voortdurende controle is noodzakelijk, daar de onderafdeelingschef met kantoorwerk is overstelpt, de afstanden groot en de vervoersmiddelen en communicatiemiddelen slecht zijn, is intensieve controle niet goed mogelijk en blijven excessen niet uit.

Taak bestuurs-assistent

De bestuurs- en hulpbestuurs-assistenten hebben als opdracht hun ressorten te pacificeeren en de nog niet onder geregeld bestuur staande gebieden te bereizen, contact te zoeken en te houden met de bevolking (hiervoor worden hun contactartikelen als kralen, tabak, kapmessen, briketten zout, spiegeltjes enz. verstrekt), bestaande paden te verbeteren en nieuwe verbindingswegen te doen aanleggen, opdat het binnenland meer toegankelijk wordt, voorts de bevolking te registreeren.

De registratie in de binnenlanden beperkt zich tot de volwassen, mannelijke bevolking en geschiedt door hen te voorzien van registratiekaarten, waarvoor blanco belastingbiljetten worden gebruikt, waarop duidelijk is vermeld "tida kena", aangezien belasting aanslag bij de primitieve bevolking in de binnenlanden, waar geld nog onbekend is, in het eerste jaar (of jaren) nog niet plaats heeft. De registratiebiljetten worden door hen megedragen in een klein bamboekokertje en moeten jaarlijks vernieuwd worden, hetgeen het contact houden in de hand werkt.

Nieuwe bestuursposten in 1936 en 1937

In 1936 werden de volgende bestuursposten in de binnenlanden geopend: in de onderafdeeling Manokwari, te Iray (Anggimeren) en Nabire; in de onderafdeeling Hollandia, Ampas (Warisstreek); in de onderafdeeling Sorong te Jangkate (Dorehoembaai) en Sainkedoek (Moraidgebied) en te Maga (Karonstreek) (thans onder Sausapor), en in 1937 in de onderafdeeling Manokwari Kebar, ressort Sarmi, Pioniersbivak en Air-Mati (Boven Sarmi) en in onderafdeeling Sorong Kelasofok (Beraoer).

Openen van nieuwe bestuursposten

Voorloopig kan met deze formatie volstaan worden, doch zullen t.z.t. nog bestuursposten in de Baudji-streek (Waroppengebied), in de Meervlakte en in het Torgebied geopend moeten worden. Het gehalte van de Papoesche landschapspolitieagenten is nog beneden peil, alhoewel verbetering te constateeren valt. Sinds 1936 en 1937 geschiedt de opleiding thans bij de veldpolitie op de onderafdeelingshoofdplaatsen.

Opleiding Landschapspolitieagenten

Te Manokwari waar de veldpolitie in augustus 1937 is opgeheven, kunnen de recruten opgeleid worden bij het militaire detachement, waartoe de plaatselijk militair commandant welwillend zijn toestemming verleend heeft.

Aanstelling kamponghoofden (Korano's)

In verband met bestuursvoering dienen nog de kamponghoofden (korano's met hun wakils) genoemd te worden, zijnde de laagste ingeschakelde krachten. Deze hoofden worden van een aanstellingsbesluit van of namens het zelfbestuur voorzien, doch ontbreken deze besluiten nog al eens. Veelal werden personen tot kamponghoofd aangesteld, die daarvoor volgens de adat feitelijk niet in aanmerking mochten komen en daardoor vaak aan invloed boetten en weinig gezag uitoefenden. Men lette daarbij dan meer op of hij de Maleische taal machtig was dan dat hij volgens de opvattingen van de bevolking de rechthebbende was volgens afstamming of door zijn persoonlijkheid door hen geschikt werd geacht voor kamponghoofd en daardoor meer gezag hebben.

Thans zijn de onderafdeelingschefs opgedragen na te gaan, welke kamponghoofden volgens de adat of opvattingen van de bevolking voor een officieele aanstelling in aanmerking komen.

De algemeen gebruikelijke naam voor de kamponghoofden is korano, doch komen namen als Sengadji, Majoor, Kapitan en Meinier ook wel voor. De kamponghoofden genieten geen andere inkomsten dan het collecteloon van belastingen en ontvangen bovendien als belooning voor het goed binnenkomen der belasting een stel kleeuren (een soort uniform van bruin kaki met zwart band afgezet), een koepiah en dienstknoopen (gewone W-knoopen), benevens een nationale vlag. Hierop zijn de hoofden zeer gesteld.

Leidraad inzake inrichting en bestuur over de kampongs

Vermeld dient nog te worden de "leidraad inzake de inrichting en de uitoefening van het bestuur over de kampongs" (zelfbestuursbesluit van Tidore van 23 december 1935 no. 175a/L, goedgekeurd bij residentsbesluit van 25 januari 1936 no. BB 120/1/5, waarin voor de verkiezing en het ontslag van kamponghoofden bepaalde regels worden gegeven, en tevens is voorgeschreven dat bestuursmaatregelen zooals kampongvverbetering, weg- onderhoud in heerdienst, belastinginning, verplaatsing van kampong, tegen gaan van kampongsplitsing, adatrechterlijke aangelegenheden, als huwelijksregeling en grondrecht, maatschappelijke aangelegenheden, als het tegengaan van drankmisbruik, kinderhuwelijken enz. moeten worden besproken in de vergadering met de hoofden en van het besprokene notulen moeten worden aangelegd. De invloed van kamponghoofden bij hun bevolking is over het algemeen gering, vandaar dat het districtsbestuur een moeilijke taak heeft.

De zendingsoeroe heeft in de kampong een groote invloed. Vaak vraagt een heidensche streek zelf om een goeroe, vooral in die streken waar de nieuwe invloeden van handel, bestuur, militairen enz. zich doen gelden. Men ziet dan in de goeroe de buffer tusschen hen en de nieuwe krachten en de persoon die hen wegwijs kan maken. Zodoende krijgt de goeroe een groot gezag, vooral op de plaatsen waar geen bestuursassistent geplaatst is en wordt nog al eens van dit gezag misbruik gemaakt door den goeroe, die zich te veel bemoeien gaat met bestuursaangelegenheden en afbreuk doet aan het gezag van het kamponghoofd. Ook komt het vaak voor dat de goeroe allerlei dingen gaat verbieden, die volgens zijn meening in strijd zijn met het Christendom (bijv. dansfeesten). Heel vaak komen bestuurs-assistent en goeroe met elkaar in botsing en zijn

de klachten over het optreden der goeroe's zeer talrijk. Het gehalte der goeroe's laat vaak veel te wenschen over.

c De landschapskas van Noord Nieuw-Guinea

Tot 1937 omvatte de landschapskas van Nieuw-Guinea de inkomsten en uitgaven van de afdeling West en Noord Nieuw-Guinea. Na de splitsing van deze afdeling in de afdeling Noord en West Nieuw-Guinea, werd de landschapskas met ingang van 1 januari 1937 gesplitst in twee landschapskassen n.l. die van Noord en die van West Nieuw-Guinea.

De assistent-resident t/b is de administrateur van de landschapskassen in dit gewest. De afdelingschef is kashouder van de landschapskas Noord Nieuw-Guinea, de onderafdelingschefs zijn rekeningcouranthouders en staan in rekeningcourant verhouding met den kashouder te Manokwari. De onderafdelingschefs zijn met de uitvoering der begrooting belast. De kashouder heeft het beheer over de landschapskas. Het beheer wordt gevoerd volgens voorschriften omvat in de beheersregelen, vide Bijbladen 9909, 9993, 9999, 10635, 10499, 10592 en 10592a.

De ontwerp begrooting wordt opgemaakt door den betrokken afdelingschef in overleg met de onderafdelingschefs en daarna jaarlijks op een begrootingsvergadering met den resident vastgesteld en dezen ter goedkeuring aangeboden en door het Departement van Binnenlandsch Bestuur vastgesteld.

Naast de landschapskas heeft men nog:

- 1 de plaatselijke kassen of onderafdelingskassen, die plaatselijke belangen behartigen en door den onderafdelingschef worden beheerd,
- 2 de districtskassen, die op elke standplaats van een bestuurs-assistent bestaat en door dezen beheerd wordt (met ingang van 1 januari 1936 werden de districtskassen samengesmolten met de onderafdelingskas van het ressort, waarin de districten gelegen zijn).

Eerst na goedkeuring kan de begrooting worden uitgevoerd. De landschapskas van Noord Nieuw-Guinea is noodlijdend. De bijdrage van het land wegens het tekort op den gewonen dienst bedraagt voor 1937 f 283.879,- en voor 1938 naar schatting f 295.053,-.

De voornaamste inkomsten zijn:

- a de inkomstenbelasting van zelfbestuursonderhoorigen,
- b de ngase (recht van verzamelde boschproducten),
- c vastrecht van mijnbouwondernemingen,
- d vastrecht en cijns van boschconcessies (damarconcessies),
- e canon van erfpachtsperceelen,
- f huur van gronden, bestemd voor huizenbouw en landbouwdoeleinden,
- g huur van landschapsgebouwen,
- h afkoopgelden heerendiensten,
- i afbetalingsbedragen van verkocht landschapsvee,
- j de opbrengst van het radioverkeer (Iray, Hollandia, Sarmi),

- k opbrengst van de houtzagerij,
- l opbrengst uit het waterleidingbedrijf,
- m inkomsten van hospitaal.

De voornaamste uitgaven zijn:

- 1 de restitutiepost,
- 2 bezoldiging personeel kasbeheer,
- 3 bezoldiging landschapsdienaren (bestuurs-assistenten, schrijvers, landschaps-politieagenten, mantriopnemers, mantri-verplegers, beheerder houtzagerij enz.), overplaatsingskosten en reiskosten van hen,
- 4 bouw en onderhoud landschapsgebouwen,
- 5 bouw, aanleg en vernieuwing van wegen en bruggen enz.,
- 6 gewoon onderhoud daarvan,
- 7 exploitatiekosten der landschapsbedrijven (ziekenhuizen, houtzagerij),
- 8 uitgaven voor geheime politie doeleinden en contactartikelen en voor vlaggen en kleeding van kamponghoofden,
- 9 vergoeding aan tolken,
- 10 uitgaven in het belang van den landbouw.

In verband met openlegging van Noord Nieuw-Guinea zullen de uitgaven voortdurend stijgen en daarmee de landsbijdrage ter dekking van het tekort.

Exploraties noodig voor de ontwikkeling van Nieuw-Guinea!

De economische exploratie zal met kracht moeten worden doorgezet, eveneens de pacificatie, die reeds in vollen gang is wat betreft de Vogelkop. Andere gebieden zullen weldra volgen. Boschexploratie en bodemkundige onderzoekingen zijn noodzakelijk voor de openlegging en ontwikkeling van dit gebied. Bestuurs- en machtsmiddelen moeten dientengevolge worden uitgebreid. Dat alles kost veel geld, er moet nog zooveel worden gedaan voor de economische ontwikkeling van dit ressort. Het gouvernement zal nog veel meer moeten bijspringen. Dit is een plicht en de thans zoo sterk naar voren komende internationaal politieke redenen dwingen tot spoed. Laat het gouvernement de inkomsten, die het nog trekt uit Nieuw-Guinea aan cijns en vastrecht van boschconcessies en aan recht van de N.N.G.P.M. afstaan aan de armlastige kas en bovendien de bijdragen nog verhoogen, opdat deze afdeeling een goede kans wordt gegeven om zich te ontwikkelen tot een waardevol bezit.

Onderafdeelingskassen

Zooals hierboven reeds werd vermeld zijn met ingang van 1 januari 1936 de districts-kassen in de onderafdeelingskassen opgenomen en een beheersreglement vastgesteld bij residentsbesluit van 4 augustus 1937 no. 890/K.A. gewijzigd bij residentsbesluit van 20 september 1937 no. 952/K.A.

Het beheer van den onderafdeelingskas wordt gevoerd door den onderafdeelingschef, bijgestaan door commissie, waarvan de leden benoemd worden door den resident. Als zoodanig zijn aangewezen de districtshoofden, den zendeling-leeraar, de

gouvernements-Indisch-arts en voor de onderafdeeling Manokwari nog, de landbouwkundig-ambtenaar, de voorzitter van het S.I.K.N.G.-bestuur, de schoolopziener en de Chinese handelaar Tjin Ek (residentsbesluit van 1 oktober 1936 No.159/OAK). De voornaamste bron van inkomsten zijn de z.g. vrijwillige bijdrage 10 procenten van de landschapsbegroting die districtsgewijze alleen in die districten waar gesubsidieerde bijzondere scholen zijn, worden uitgekeerd aan de beheerders dier scholen (U.Z.V.-Zendelingen) en waar openbare gesubsidieerde volksscholen zijn per district in een schoolfonds gestort worden, dat een afzonderlijke begroting heeft. In deze afdeeling is slechts een zooën openbare-volksscholen wel te Manokwari.

Andere inkomsten zijn:

- 1 de inkomsten uit huishuren van enkele woningen, die door de onderafdeelingskas gebouwd zijn,
- 2 inkomsten uit de pasanggrahan,
- 3 inkomsten uit zwembad en tennisbaan.

De uitgaven bestaan uit:

- 1 toelagen of beloningen voor volkshoofden,
- 2 ambtskleeding, vlaggen enz. aan volkshoofden te verstrekken,
- 3 uitgaven voor plaatselijke doeleinden,
- 4 bijdragen ten behoeve van het gesubsidieerd openbaar en gesubsidieerd bijzonder volksonderwijs,
- 5 bezoldiging van personeel,
- 6 uitgaven onderhoud zwembad en tennisbaan,
- 7 onderhoud en herstelling woningen van onderafdeelingskas.

Oprichting plaatselijk fonds onnoodig

Te Manokwari betreffen de uitgaven voor het meerendeel de hoofdplaats Manokwari, zoodat deze kas meer het karakter van een plaatselijk fonds heeft aangenomen, doch zal dit in vele gevallen in Indië zoo zijn en de belangen van de hoofdplaats voorgaan bij de belangen van de onderafdeeling. Het heeft m.i. geen zin naast de onderafdeelingskas nog een plaatselijk fonds in het leven te roepen of de onderafdeelingskas in een plaatselijk fonds om te zetten.

Al zou het juister zijn de plaatselijke belangen te scheiden van de meer algemeen landschapsbelangen, is de hoofdplaats ten slotte een voornaam onderdeel van de onderafdeeling of van het landschap; wel zouden eenige inkomsten die zuiver plaatselijke belangen betreffen en die thans in de landschapskas vloeien aan de onderafdeelingskas kunnen worden afgestaan zooals bijv. inkomsten van de waterleiding en evenzoo uitgaven, die zuiver plaatselijke belangen betreffen ten laste van de onderafdeelingskas gebracht kunnen worden bijv. onderhoud van assaineeringswerken ter hoofdplaats, tennisbaan, waterleiding, zwembad (Prins Benno-bad). Het Benno-bad is eind 1936 aangelegd en voorziet in een behoefte, vooral sinds de militairen te Manokwari zijn gelegerd en daarvan geregeld gebruik maken. Het zwembad moet verlengd en verbreed worden.

*d Belastingen en Heerendiensten**Belastingen*

Het aantal zelfbestuursonderhoorigheden, die belastingplichtig zijn bedraagt f 24.564,-. De belastingopbrengst over 1937 f 57.505,82. De belasting komt over het algemeen vrij slecht binnen daar het geld schaars is en de belastingen gewoonlijk in natura worden opgebracht en de producten ten overstaan van de bestuursassistenten aan de meest biedende handelaren verkocht worden bijv.: damar, copra, sago, padi (Amberbakensche) en andere producten en de opbrengst gedeeltelijk als belastinggeld wordt ingenomen en voor een deel aan rechthebbende moet worden uitgekeerd.

In de pas geregistreerde streken wordt in den eersten tijd geen belasting geheven. Waar zulks noodig mocht zijn in bepaalde streken kan hen ook belasting worden opgelegd tot een lager bedrag dan het minimumtarief van de Gouv. belasting. Het landschap heeft geen afzonderlijk inkomstenbelasting tarief vastgesteld. De belastingopbrengst der landschapsonderhoorigen wordt gestort in de landschapskas. De belasting van de gouvernementsonderhoorigen wordt gestort in de perceptiekas. De onderafdeelingschef is fungerend hulpontvanger voor de perceptie.

Heerendiensten

De heerendiensten, vordering en afkoop zijn uitvoerig bij zelfbestuurs besluiten geregeld. Maximaal mogen 30 dagen heerdienst worden gevorderd per man per jaar vide zelfbestuursbesluit ddo. 1 maart 1934 no. 42/L. De afkoopsom bedraagt f 6,- per jaar, vide het telegram van den resident der Molukken ddo. 4 januari 1937 no. 9/bhl. Er wordt niet veel afgekocht. Gewaakt moet worden dat heerendienstenplichtigen niet over groote afstanden over zee worden opgeroepen, zoals gebeurd is in de onderafdeeling Sorong tijdens het bestuur van den gediplomeerd gezaghebber winkel, vide reisverslag over september 1936. De ambtenaar heeft door zijn optreden veel kwaad gesticht en is door de 'Litany zaak' berucht geworden. Op dergelijke ambtenaren wordt in bestuursdienst geen prijs gesteld.

Voorts moet behoorlijk rekening worden gehouden met de persoonlijke belangen van de heerdienstplichtigen, verband houdende met landbouwwerkzaamheden en bewerking van hun tuinen. Van Christen-Papoea's dient op zondag zoo veel mogelijk geen heerdienst worden gevorderd en voorts overleg worden gepleegd, wanneer zij uitkomen voor "vrijwillige-diensten" bij het bouwen van kerken en scholen en woningen van de goeroe in verband met het uitkomen voor verplichte heerdiensten. De heerdienstplichtigen worden hoofdzakelijk tewerk gesteld aan het wegenonderhoud, schoonhouden der kampongs, transportdiensten als roeiers voor het vervoer van bestuursassistenten, voor de post enz.

*e Justitie en gevangeniswezen**(1) Gouvernements-rechtspraak**(a) Raad van Justitie te Makassar*

De assistent-resident is hulpofficier van justitie bij den Raad van Justitie te Makassar, de onderafdeelingschef eveneens.

(b) *Landraad te Ternate*

De assistent-resident is buitengewoon voorzitter van den Landraad te Ternate voor zittingen betreffende zaken in de afdeeling Noord Nieuw-Guinea. Vide Staatsbladen 1936 nos. 150 en 628. Onbezoldigde leden zijn C. Rehatta en Po Nie (Tjin Ek), vide beschikking van den Directeur van Justitie van 16 oktober 1936 no. B.3/117/9; Z. Latumahina, Inl. schoolopziener en F. Katuuk, beheerder van postkantoor te Manokwari, vide besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië van 27 november 1936 no. 24. Djaksa is Dano achmad Sai, bestuurs-assistent te Manokwari.

(c) *Het Residentie-gerecht te Makassar*

Residentie-rechter is den assistent-resident, de onderafdeelingschef is ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij dit gerecht. Te Hollandia is de onderafdeelingschef landrechter.

(d) *Magistraatsgerecht*

De onderafdeelingschef is magistraat. Zie voorts rechtsreglement Buitengewesten, gewijzigd bij Staatsblad 1936 No. 620. In verband met het geringe aantal gouvernementsonderhoorigen in deze afdeeling worden betrekkelijk weinig zaken bij bovengenoemde rechtbanken en gerechten aanhangig gemaakt. De aandacht wordt voorts gevestigd:

- 1 op de vordering betreffende de reglementen en keuren van politie van de residentie der Molukken tegen welke overtredingen straf is bedreigd, welke worden gehandhaafde (vide extra bijvoegsel Javasche-Courant van 26 Januari 1937 no. 5, Javasche-Courant no. 7),
- 2 op de reispass-regeling (Staatsblad 1936 no. 179),
- 3 op de residentscirculaire van 19 april 1937 no. mx 41/1/24 geheim eigenhandig betreffende het optreden tegen Japansche schoeners bij vermoedelijke overtreding van de territoriale zee en maritieme kringen ordonnanties. Staatsblad 1935 no. 497.

(II) *Inheemsche rechtspraak*

In dit zelfbestuursgebied is van zelfsprekend de inheemsche bevolking gelaten in het genot van haar eigen rechtspleging en gelden voor haar de bepalingen van het zelfbestuursbesluit van 26 november 1930 no. 240/L, goedgekeurd bij besluit van den gouverneur der Molukken van 26 februari 1931 no. 368/B10/1 en van 15 juli 1931 no. 121/L, goedgekeurd bij besluit van den resident van Ternate van 24 augustus 1931 no. 1680/B10/1. Een belangrijke wijziging betreffende de examinate van de vonnissen werd ingevoerd op 1 november 1934 bij besluit van den Resident van Ternate van 3 oktober 1934 no. 117/L. Men onderscheidt bij de inheemsche rechtbank:

- 1 een dorpsgerecht of dorpsrechtbank,
- 2 districtsgerecht,
- 3 de landschapsrechtbank.

De dorpsrechtbank in den eigenlijken zin van het woord wordt nagenoeg niet toegepast. Geschillen in de kampong worden in der minne (damai) geregeld door de kerethoofden, doch vonnissen worden natuurlijk niet aangehouden, daar zij daartoe niet in staat zijn.

De districtsgerechten of tevens districtsrechtbanken bestaan uit het districtshoofd (bestuurs-assistent) en minstens twee kamponghoofden. Zij oordeelen in burgerlijke zaken, waarvan de waarde in geschil niet meer bedraagt dan f 100,- en over alle overtredingen, waarop geen zwaardere straf is gesteld dan een geldboete van f 50,-. Het aantal zaken dat door de districtsrechtbanken wordt berecht is vrij gering.

De landschapsrechtbanken zijn gevestigd op de standplaatsen van haar voorzitter (onderafdeelingschef) met als leden de districtshoofden en daarvoor in aanmerking komende volks- en kamponghoofden.

Het rechtsgebied omvat de onderafdeeling. De rechtspraak geschiedt natuurlijk overeenkomstig de bestaande godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken, voorzover die niet in strijd zijn met algemeen erkende beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid. In verband met de vele hongi- of raaktochten, welke in overeenstemming met de adat of volksgebruiken gehouden worden, is dit laatste natuurlijk vaak het geval en zouden de deelnemers volgens de adat niet strafbaar zijn, doch in dergelijke gevallen wordt het Wetboek van Strafrecht toegepast.

Door de landschapsrechtbanken worden heel wat meer zaken berecht dan door de districtsrechtbanken al zijn deze nog niet veel. Het meest komen voor zeden-delicten (overspelzaken), vordering tot terugbetaling van de bruidschat (bij Christen-Papoea's) en vorderingen tot echtscheiding. Diefstalzaken komen weinig voor. Mishandeling (raaktochten) en doodslag komen meer voor. Civiele vorderingen, buiten die welke op huwelijkskwesities betrekking hebben, komen heel weinig voor.

Voor de bepalingen regelende het hooger beroep, de examinatie, de bekrachtiging en de executie wordt verwezen naar de betreffende regeling. De vonnissen in de landschapsrechtbanken worden naar de afdeelingschef opgezonden voor examinatie. In misdrijfzaken, waar door de landschapsrechtbank een straf van 1 jaar of langer wordt uitgesproken, is bekrachtiging door den resident vereischt, alvorens het vonnis kan worden ten uitvoer gelegd. Vonnissen met straffen beneden 1 jaar kunnen door den assistent-resident worden geëxamineerd en afgedaan. Bij verschil van meening omtrent de strafoplegging worden vonnissen naar den resident ter beslissing opgezonden.

Sinds begin 1936 is een ontwerp van een nieuwe zelfbestuursrechtspraakregeling gereed, doch heeft deze moge geen rechtsgeldigheid verkregen. Met de uitoefening van de politie, opsporing van misdrijven en overtredingen in deze afdeeling voor wat betreft het zelfbestuursgebied zijn belast de hulp- en bestuurs-assistenten, de kamponghoofden, Sengadjis en Kapitans in de onderafdeeling Sorong en de landschapspoliticagenten, vide zelfbestuursbesluit van 31 Maart 1936 no. 98/L.

(III) *Gevangeniswezen*

Alleen ter hoofdplaats Manokwari heeft men een groote, in goeden staat verkeerende gouvernementsgevangenis, met een cipier 3e kl., een gevangenisoppasser en 3 mandoers,

onder beheer van het hoofd van Plaatselijk Bestuur. Het aantal gevangenen varieert van 100 tot 200 en zijn uit de geheele afdeling afkomstig. De andere gevangenis op de onderafdeelingshoofdplaatsen vereischen dringend verbetering en mogen de gebouwen geen aanspraak maken op de naam van gevangenis. Het zijn kleine, primitieve gebouwen, evenals de districtsgevangenis, die men op de meeste standplaatsen van de bestuurs-assistenten heeft.

VI Kolonisatie

Over de kolonisatie in Nieuw-Guinea is reeds heel veel geschreven in tijdschriften, dagbladen, officieele rapporten, kolonisatieverslagen zijn ingediend, lezingen gehouden zoowel op Java als in Nederland en is zelfs een lijvig proefschrift verschenen van dr. J. Winsemius "Nieuw-Guinea als kolonisatiegebied voor Europeanen en Indo-Europeanen". Uitgever J. Muusses Purmerend 1936. De twee op Nieuw-Guinea werkende kolonisatie verenigingen zijn:

- 1 Kolonisatie Nieuw-Guinea (K.N.G.),
- 2 Stichting Immigratie Kolonisatie Nieuw-Guinea (S.I.K.N.G.).

Zij hebben ieder een eigen orgaan n.l.: "Onze toekomst" van de K.N.G. en de "Nieuw-Guinear" van de S.I.K.N.G. Experts en deskundigen, een inspecteur van de Kolonisatieraad zijn naar Nieuw-Guinea gezonden om de kolonisatierreinen te bezichtigen, rapport daarvoor uit te brengen en eventueel reorganisatievoorstellen in te dienen. Van alle kanten zijn de kolonisaties, derhalve voldoende belicht en zou men veronderstellen dat men over de kolonisaties een gevestigd oordeel zou hebben ten aanzien van hun slagingskansen en weten of de kolonisten verder gesteund en geholpen verdienen te worden bij hun pogingen op Nieuw-Guinea een bestaan te kunnen vinden. Evenwel zijn de meeningen ten aanzien de slagingsmogelijkheden der kolonisaties zeer verdeeld en lijkt het niet overbodig in deze memorie een afzonderlijk hoofdstuk te wijden aan de kolonisatie, waar ik als voorzitter van Kolonisatie-Comité te Manokwari in zoo'n nauwe aanraking met de kolonisaties ben geweest en gedurende de twee jaren en 9 maanden dat ik deze afdeling bestuurd heb de kolonisatie uit eigen aanschouwing van nabij heb leeren kennen, de kolonistenperceelenveelvuldig bezocht heb, daarover verschillende rapporten heb moeten indienen en derhalve verondersteld mag worden een eigen oordeel te kunnen hebben.

Voor kolonisatie op Nieuw-Guinea werd in 1927 de Vereniging Kolonisatie Nieuw-Guinea (V.K.N.G.) opgericht en vertrok in 1929 de eerste groep kolonisten, die niet langer wachten wilden naar Nieuw-Guinea. Deze daad had een scheuring in de K.N.G. op Java tengevolge, waarvan de leider dezer onvoorziene trek, Landman, zich afscheidde en met eenige andere de "Stichting Immigratie Kolonisatie Nieuw-Guinea" (S.I.K.N.G.) vormden. De eerste kolonisten trokken naar de zuidkust der Geelvinkbaai, waar zij de Boemi-rivier als plaats van vestiging hadden gekozen.

Boemi-kolonisatie mislukt

Deze poging tot kolonisatie mislukte reeds spoedig, de grond beantwoordde niet aan de

verwachtingen, de Boemi-streek bleek een endemischen malariahaard te zijn, terwijl een plotseling opkomende bandjir het terrein verwoestte. De kolonisten trokken toen naar Manokwari, waarheen in 1930 de S.I.K.N.G. sindsdien haar kolonisten heenzond. Hierbij voegden zich vrije kolonisten op eigen risico.

De K.N.G. had inmiddels een terrein in de omgeving van het Sentanimeer in de Dojovlakte in Hollandia als kolonisatieterrein uitgekozen. Voorts is in 1935 door de K.N.G. afdeeling Malang een terrein aangevraagd te Oransbari waar een gebied van 100.000 ha voor hun kolonisten is gereserveerd. Deze kolonisatie wordt Nieuw-Oranje genoemd.

Kebar-kolonisatie mislukt

Tenslotte waren nog kolonisten op de Kebarvlakte en te Holmaffin (Warmi), z.g. vrije kolonisten die geen steun genieten, doch zijn deze niet geslaagd en zijn eenige kolonisten in 1937 van Holmaffin vertrokken zoodat er momenteel nog slechts twee over zijn (de jonge van Bannischt en Skissaert). In de Kebarvlakte wonen nog de gebroeders Denning-er, die de hoop niet opgeven, doch het zeer armoedig hebben.

Manokwari, Hollandia en Nieuw-Oranje vormen momenteel de drie middelpunten van de Indo-Europesche kolonisaties op Nieuw-Guinea. Het is thans 8 jaar geleden dat de S.I.K.N.G. haar kolonisatiearbeid aanving middels uitzending van een 20-tal kolonisten. Vele waren de moeilijkheden, die overwonnen moesten worden. Zijn de pogingen met succes bekroond en kan de kolonisatie als geslaagd beschouwd worden?

K.N.G.-kolonisatie Hollandia mislukt

Van de K.N.G. Kolonisatie te Bijslag (Hollandia) moet dit met groote stelligheid ontkend worden en verklaard worden dat deze mislukt is en opgeheven dient te worden. Op deze K.N.G.-kolonisatie komen we nog terug.

Ook voor de K.N.G.-kolonisatie Nieuw-Oranje te Oransbari, waar de gronden zooveel beter zijn, acht ik de kans van slagen weinig hoopvol en worden meerdere uitgaven door de Regeering in verband met het voorgestelde vijfjaren plan onverantwoord geacht.

Is S.I.K.N.G.-kolonisatie geslaagd?

Volgens Winsemius zijn de bewijzen van een geslaagde kolonie, indien de kolonisten:

- 1 dezelfde of grootere welvaart dan in het moederland genieten,
- 2 ongeveer dezelfde gezondheid,
- 3 ongeveer gelijk arbeidsvermogen,
- 4 gelijke of hoogere geestelijke eigenschappen dan in het land van herkomst bezitten.

De vraag of de kolonisten aan deze vier voorwaarden voldoen moet momenteel m.i. nog ontkennend beantwoord worden, aangezien de gezondheidstoestand slecht is, als gevolg van de heerschende malaria, waardoor het arbeidsvermogen ondermijnd wordt en praktisch nog geen enkele kolonist zonder steun, pensioen of andere hulp kan rondkomen en van de inkomsten van zijn perceel kan leven. Wel kan m.i. verwacht worden dat een deel der kolonisten, gezien hetgeen reeds door hen bereikt is, kans van slagen hebben om zich

een sober bestaan te verzekeren met als afzetgebied voor hun producten Manokwari, indien hen de kans daartoe wordt gegeven.

Voor de S.I.K.N.G.-kolonisten zijn de omstandigheden in verband met de afzetmogelijkheden van het nabij gelegen Manokwari minder ongunstig dan voor de K.N.G.-kolonisaties te Hollandia en Oransbari en kan de S.I.K.N.G.-kolonisatie voor verdere steun in aanmerking komen en gedeeltelijk geconsolideerd worden. Selectie van perceelen en van kolonisten is echter dringend noodig en een algeheele reorganisatie noodzakelijk. Ook is een leider gewenscht, daar het S.I.K.N.G.-bestuur niet de tijd heeft en niet in staat wordt geacht voldoende leiding te geven aan de vele kolonisten, die verspreid wonen over de verschillende settles.

Thans, na ruim zeven jaren, moeizamen arbeid onder zeer ongunstige omstandigheden, te weten: 1) matige bodemgesteldheid, 2) slechte communicatiemiddelen naar de plaats van afzet Manokwari; weinig afzetmogelijkheden, 3) moeilijke en dure werkvolkvoorziening, 4) slechte gezondheidstoestand en met minimale geldmiddelen om de gronden te ontginnen, zijn de bestaanskansen in verband met het economisch aspect nog niet hoopvol, doch vraagt men zich toch af, hoe het mogelijk is dat ondanks bovenvermelde ongunstige omstandigheden, waarmee de kolonisten te kampen hebben gehad, nog zooveel door hen is bereikt.

Derhalve bestaat er reden, de kolonisatie voort te zetten zij het dan ook na een selectie van de kolonisten en de resteerende kolonisten een goede kans te geven met een betere steunregeling, doch uitzending van nieuwe kolonisten voorloopig stop te zetten. De malaria moet als hoofdoorzaak beschouwd worden van de minder goede resultaten, die door de kolonisatie is bereikt. Het doorlopend gebrek aan geld speelt voorts, gezien de geringe steun, een zeer groote rol.

Bereikte resultaten

De oppervlakte van het S.I.K.N.G.-reservaat bedraagt plm. 20.000 ha. Hiervan zijn aan de kolonisten uitgegeven 1018 ha, hiervan zijn ontgonnen 348 ha en 185 ha in geregeld cultuur gebracht.

Aantal S.I.K.N.G.-kolonisten

Het aantal kolonisten bedraagt momenteel 258 personen, waarvan 51 gehuwden, 37 jonggezellen en 110 kinderen (beneden de 18 jaar) en 9 andere gezinsleden. Tachtig (80) kolonisten zijn in het bezit van een eigen huurperceel, variërende van 3 ha tot 40 ha (een kolonist heeft 69 ha in huur ten behoeve van zijn veebedrijf).

Stand der kolonisatie aanplantingen

In den beginne werden uitsluitend tweede gewassen (voedingsgewassen), mais, katjang, kedelee en groenten aangeplant; in de laatste twee jaren werden behalve het kweken van groenten tevens alle aandacht gewijd aan de teelt van overjarige gewassen zooals kapok, klapper, cacao, koffie, kruidnagel, nootmuskaat en diverse vruchtsoorten (mangga, zuurzak, papaja, pisang, ananas, djamboe, ramboetan enz.) en is in het laatste jaar door vele kolonisten op hun perceelen zelfs padi uitgeplant, waarvan de oogst is meegevallen.

Voedingsgewassen 118 ha beplant

Van voedingsgewassen is beplant 118 ha. Van de overjarige cultuurs zijn volgens het jaarverslag van den landbouwkundig-ambtenaar op 1 januari 1938 geconstateerd:

kapokboomen	4.134	
cacaoboomen	2.984	
koffieboomen	4.319	
klappers	8.076	(met inbegrip van de ruim 4.000 klapperboomen van Peuker, die tot de S.I.K.N.G.-kolonisatie is toegetreden, doch ook buiten het S.I.K.N.G.-reservaat klapperboomen heeft)
nootenmuskaatboomen	50	
kruidnagelboomen	24	
vruchtboomen	4.591	
peperranken	12	
pinangboomen	12	
druivenranken	80	

Deze overjarige gewassen zijn echter van diverse leeftijden, uitgevoerd wordt nog niets. Uit den aard der zaak hebben de meeste kolonisten eigen vee (koeien, varkens, geiten); voorts konijnen, kippen, eenden. Het totaal aantal bedraagt:

koeien	198
varkens	117
geiten	95
konijnen	108
kippen	277
eenden	154

Kolonistenbedrijven

De meeste kolonisten beoefenen het landbouwbedrijf. Een drietal kolonisten hebben zich hoofdzakelijk toegelegd op het veebedrijf, annex melkerij, terwijl een andere kolonist een slachtbedrijf heeft opgezet. Een der kolonisten heeft te Manokwari een elektrische centrale opgezet en voorziet sinds 1 januari 1938 in de elektrische verlichting van Manokwari. Dezelfde kolonist heeft te Senggeng een machinale rijstpellerij opgezet en wordt de door de kolonisten verbouwde padi daarin tot rijst verwerkt. Enkele andere kolonisten hebben een varkensfokkerij, één kolonist heeft een klein zeepbedrijf op touw gezet en bereidt voorts cassavemeel. Enkele kolonisten beoefenen een ambacht als timmerman. De meeste kolonisten verbouwen echter groenten en vruchten, welke te Manokwari of aan de K.P.M.-schepen verkocht worden. De opbrengst aan verkoop van groenten, tweede gewassen, vruchten en eieren bedraagt per maand tien tot twintig gulden per kolonist. De S.I.K.N.G.-kolonisten wonen verspreid over negen nederzettingen te Manokwari en in de omgeving daarvan. De grootste nederzetting is die te Fanindi, vlak bij Manokwari.

Voordeelen voor de S.I.K.N.G.-kolonisten

In verband met de aanwezigheid te Manokwari van een gouvernements-Indisch-arts, ziekeninrichting, openbare Europeesche lagere school, landbouwkundig-ambtenaar, landschapshoutzagerij, zwembad, legering van 4 brigades militairen, een 14 tal Chineesche handelaren en de aanwezigheid van vele ambtenaren ter plaatse, heeft het koloniseeren in de buurt van Manokwari vele voordeelen boven een vestiging, verwijderd van deze plaats en zijn de plaatselijke afzetmogelijkheden ook veel grooter dan elders op Nieuw-Guinea. De toegekende geldelijke steun wordt maandelijks aan de kolonisten persoonlijk uitgekeerd door het S.I.K.N.G.-bestuur, terwijl de organisatie hen, voorzoover zulks mogelijk is, voorthelpt middels toezending van plantmateriaal, gereedschappen, lectuur, enz.

Vrije kolonisatie ook nadeelen

De kolonisten kunnen zich naar verkiezing mits binnen het aan de S.I.K.N.G. toegekende reservaat, een perceel uitkiezen en met het zelfbestuur een huurcontract aangaan. De S.I.K.N.G.-kolonisatie huldigt het principe dat aan den kolonist zooveel mogelijk vrijheid van handelen moet worden gelaten, zulks ter bevordering van het persoonlijk initiatief. Een z.g. "vrije kolonisatie" dus. Waar de meeste S.I.K.N.G.-kolonisten van huis uit geen landbouwers zijn en weinig verstand van de bodem hebben, is uit de praktijk gebleken dat aan deze vrije kolonisatie vele nadeelen verbonden zijn, daar de kolonisten vaak onoordeelkundig gronden uitzoeken en zich op onvruchtbare terreinen met slechte bodemgesteldheid vestigen en dan vaak later van terrein moeten wisselen en derhalve onnoodig kosten hebben uitgegeven aan ontginning, bouwen van een woning enz. en een moreele klap krijgen.

Leider gewenscht

Uit de praktijk is mij gebleken dat ten slotte toch de voorkeur moet worden gegeven aan een geschikte en bekwame leider, wiens bevelen de kolonisten moeten opvolgen, wanneer die hen aanwijzingen geeft voor het uitzoeken van gronden en het planten van bepaalde producten en andere maatregelen op landbouwkundig gebied voorschrijft. De leider zelf moet geen eigen perceel hebben en dus voldoende gesalarieerd worden, opdat hij zich geheel aan de kolonisatie kan wijden en geen andere belangen heeft. Hij moet de kolonisatie met hart en ziel zijn toegedaan. Deze leider moet een "plan wirtschaft" kunnen voorschrijven en de noodige bevoegdheden en sancties hebben van hoogerhand, opdat de door hem voorgeschreven en noodig geachte maatregelen in het belang der kolonisatie behoorlijk worden uitgevoerd door de kolonisten. Evenwel moet deze leider voor zijn taak berekend zijn, zoowel wat capaciteiten betreft als wat karakter eigenschappen aangaat; hij moet streng en toch humaan zijn en veel tact en geduld bezitten en het vertrouwen der kolonisten hebben om hem zonder meer te gehoorzamen. Een voor de kolonisatie geschikte leider te vinden lijkt me uitermate moeilijk. Op de K.N.G.-kolonisatie Bijlslag en het Hollandiasche zijn in dit opzicht droevige ervaringen opgedaan en waren de resultaten zeer teleurstellend. De leider heeft daar veel meer kwaad dan goed gedaan.

S.I.K.N.G.-kolonistennederzettingen

(Manokwari, Fanindi, Manggoapi, Sowi, Wosi, Senggeng, Rendani, Andai en Pasir-Poetih). Het S.I.K.N.G.-reservaat is 20.000 ha groot en bij besluit van den resident der Molukken van 10 oktober 1935 no. BB. 134/4/3 vastgelegd. De S.I.K.N.G.-kolonisatie te Manokwari telt momenteel 9 nederzettingen of dorpen, welke zijn gevestigd te Manokwari, Fanindi, Manggoapi, Sowi, Wosi, Senggeng, Rendani, Andai en Pasir-Poetih. De verst gelegen nederzetting Andai ligt 15 km van Manokwari verwijderd, terwijl de andere nederzettingen binnen een strook van 6 km rondom Manokwari gelegen zijn. Elke nederzetting of dorp heeft zijn voorman of dorpshef, die de belangen van de nederzetting behartigt en bij het dagelijks bestuur (S.I.K.N.G.-bestuur) kan voorbrengen, dat opgezette tijden te Manokwari bijeenkomt ter vergadering.

S.I.K.N.G.-bestuur weinig leiding

In de praktijk wordt door het dorpshef zelden de belangen voorgebracht bij het S.I.K.N.G.-bestuur, daar hiervan praktisch geen daadwerkelijke leiding uitgaat, aangezien de leden zelf kolonisten zijn en hun eigen particuliere belangen hebben en geen tijd hebben zich met de andere perceelen en diverse kwesties te bemoeien daar hun eigen perceelen dan verwaarloosd zouden worden. Bovendien bestaat in het S.I.K.N.G.-bestuur weinig eensgezindheid, elk lid staat een andere partij voor. Daarom wordt door het bestuur zelden vergaderd. Er gaat geen kracht van het S.I.K.N.G.-bestuur uit, en kan dit ook niet gebeuren, daar deze de bevoegdheden mist om maatregelen voor te schrijven en deze te doen opvolgen middels bedreiging met boete, inhoudingen van steun, wegzending, opzegging van het S.I.K.N.G.-lidmaatschap, waardoor de kolonisten bepaalde voorrechten zouden missen (reductie op vrachtprijzen bijv. crediet bij de I.V.C. enz.).

Samenwerking vereischt

De aanstelling van een leider, die boven alle partijen zou moeten staan en geen perceel bezitter is en de bevoegdheid om zijn voorschriften en aanwijzingen te doen uitvoeren middels een dwingende macht en bedreiging met steunintrekking, wegzending enz. is dan ook wenschelijk om de kolonisten tot samenwerking te brengen. Want samenwerking is in de eerste plaats vereischt om de kolonisatie te doen slagen.

Kolonisatie-Comité

Om een goede samenwerking en eenheid te bevorderen is op mijn voorstel in november 1935 het Kolonisatie-Comité opgericht, dat als regel elke maand vergadert en dan alle kolonisatie-aangelegenheden in het algemeen belang behandelt. Door deze werkwijze wordt voortdurend onderling contact verkregen. Bevoegdheden van het Kolonisatie-Comité zijn:

- 1 beslissing inzake steungelden,
- 2 aanneming en verwijdering van leden, voorzover zij niet zijn uitgezonden door de S.I.K.N.G.-directie te Bandoeng,
- 3 bemoeienis met alle niet-interne kwesties onder de leden, beslechten van geschillen tusschen de kolonisten en het S.I.K.N.G.-bestuur, voorts het behartigen van

kolonisatie belangen.

De assistent-resident is voorzitter van het Kolonisatie-Comité, de onderafdeelingsschef van Manokwari is secretaris, leden zijn de landbouwkundig-ambtenaaren de drie leden van het S.I.K.N.G.-bestuur.

A- en B-indeeling der kolonisten

De kolonisten zijn verdeeld in A- en B-kolonisten. Een ongehuwd A-kolonist geniet een steun van f 17,50 's maands, terwijl een dito B-kolonist f 12,50 steun wordt toegekend. Deze A- en B-steunregeling heeft voortdurend tot wrevel, ontevredenheid en strubbelingen aanleiding gegeven. Men verwijt het B.B. dat deze de A- en B-steunregeling den kolonisten tegen hun wil heeft opgedragen. Deze regeling is in 1935 op initiatief van mijn voorganger ingevoerd en werd in den beginne het B.B. beticht van willekeur bij de opmaking van bedoelden staat en verweten dat niet met alle factoren werden rekening gehouden bij de beoordeeling der kolonisten en regende het klachten en critiek omtrent vermeende onrechtvaardige beoordeeling. Door mij is toen een commissie aangesteld, welke om de drie maanden een rapport moest indienen bij het Kolonisatie-Comité om van advies te dienen, welke kolonisten voor de A-en welke voor de B-steun in aanmerking kwamen. In deze A- en B-Commissie hebben zitting de onderafdeelingsschef, de landbouwkundig-ambtenaar en een lid van het S.I.K.N.G.-bestuur.

Verzocht werd bij de beoordeeling de volgende factoren in beschouwing te nemen:

- 1 ontvangen de kolonisten behalve de gewone steun nog andere bijdragen bijv. van familieleden of kennissen, zoodat zij met deze meerdere inkomsten meer koelies in dienst kunnen nemen en hun perceel zodoende beter opschiet dan het perceel van kolonisten, die alleen van de steun moeten rondkomen,
- 2 hebben de kolonisten groote kinderen, die meehelpen aan de ontginning en beplanting van het perceel, zoodat zij zodoende een voorsprong hebben boven kinderlooze kolonisten,
- 3 zijn de kolonisten in verslag periode ziek geweest zoodat zij minder kunnen presteeren dan anderen (de eene kolonist heeft veel meer last van malaria aanvallen dan de andere), die niet van ziekten hebben te lijden,
- 4 hebben de kolonisten met misoogsten te kampen gehad en zodoende minder ontvangen wat zij kunnen besteden voor de bewerking van hun perceel dan kolonisten die goede oogsten hebben gehad en van de opbrengst meer koelies kunnen bekostigen,
- 5 is de grond van het eene terrein vruchtbaarder dan het anderen, zoodat de gewassen voordeeliger groeien,
- 6 moet aan de ontginning en openlegging van het eene perceel meer werk worden besteed doordat meer groote boomen, steenen enz. op het terrein aanwezig zijn, welke opgeruimd moeten worden, zoodat met het beplaten eerst later kan worden begonnen,
- 7 ongetrouwde kolonisten moeten hun eigen eten koken en zelf voor alles zorgen (wasschen bijv.), zoodat zij daardoor minder tijd aan hun perceel kunnen besteden dan gehuwde kolonisten.

Zoo zijn er tal van factoren waarmee de commissie rekening dient te houden wil zij de kolonisten juist en rechtvaardig kunnen beoordeelen.

De terreinen worden elke drie maanden opnieuw beoordeeld. Daar de perceelen op verschillende plaatsen gevestigd zijn (Andai ligt bijv. 15 km van Manokwari verwijderd, Rendani 6 km, Pasir-Poetih 5 km, Manggoapi 5 km, Wosi 3 km) was het voor de Commissie zeer bezwaarlijk telkens grondig en nauwgezet na te gaan in welke schaal de kolonisten thuis hoorden. Er zijn thans reeds tachtig perceelen van steuntrekkende kolonisten, welke elke drie maanden moesten worden beoordeeld en voortdurend komen nieuwe kolonisten aan. Geregeld werd critiek door de kolonisten op de Commissie uitgeoefend en nam vooral in den laatsten tijd meer toe, daar de levensstandaard zooveel hooger is geworden, doch de steun niet werd verhoogd, integendeel afnam, daar de kolonisten een aflopende steun ontvangen n.l. wordt de steun sinds 1 januari 1936 gedurende 3 jaar verleend en wel het eerste jaar vol, daarna wordt 20% gekort gedurende 6 maanden, dan wordt weer een korting van 20% toegepast gedurende de volgende zes maanden enz., totdat de steun geheel ophoudt. Op 1 januari 1937 ging de eerste korting in, terwijl de tweede steunkorting van 1 juli 1937 voor 6 maanden werd opgeschort in verband met de door de devaluatie gestegen levensstandaard.

Met 1 januari 1938 is weer een geheel nieuwe steunregeling ingevoerd, doch alleen voor nieuw uit te zenden kolonisten. Evenwel zal worden voorgesteld deze nieuwe steunregeling ook op de andere kolonisten van toepassing te doen zijn. Aangezien landbouwmaterialen als schoppen, prikkeldraad, pikhouweelen, zink, cement enz. veel duurder zijn geworden, de koelieloonen gestegen zijn, had dit tengevolge dat van de steun veel minder geld beschikbaar kwam voor de koeliekosten voor de eigenlijke bewerking van het perceel en de kolonisten hoe langer hoe dieper in de schuld geraakten, wat een zeer deprimeerende invloed had.

Indien de A- en B-regeling streng zou zijn doorgevoerd zouden de z.g. B-kolonisten bij de aflopende steun soms f 2,50 à f 3,- in handen ontvangen (na aftrek der inhoudingen voor hout en andere credieten). Daarom werd in oktober 1937 door mij voorgesteld deze A- en B-regeling af te schaffen. Zij had haar diensten gedaan. Vooral in den beginne is het een goede prikkel geweest. Zij heeft vele kolonisten leeren werken. Echter zou de regeling m.i. veel meer nuttig effect hebben gehad, indien de steun zoodanig was geweest, dat dat de B-kolonisten na aftrek van de credieten voor houtaankap, atap, plantmateriaal, landbouwwerktuigen enz. nog zoo'n bedrag hadden kunnen overhouden dat zij hiervan behoorlijk hun tuinen hadden kunnen bewerken en de koelies betalen. Zoo blijft het prutswerk. Juister lijkt het me toe in de huidige omstandigheden de kolonisten gedurende drie jaren een kans te geven onder toekenning van de volle A-steun zonder korting en elke kolonist na één of twee jaren door een commissie of eventueel leider te doen beoordeelen of zij voor verdere steun dan wel voor terugzending in aanmerking komen (lastige en ongewenschte elementen kunnen voor eerdere terugzending in aanmerking komen).

De huidige steun is m.i. te gering om te kunnen slagen, vooral nu de levensstandaard zooveel hooger is geworden. Daarom stelde ik voor de volle A-steun te verleen en in elk geval de A- en B-regeling af te schaffen zoolang de huidige steunregeling

nog van kracht en de levensstandaard zo hoog is, daardoor de steunkorting het bedrag te klein is geworden om er nog iets vanaf te halen "als straf" voor mindere prestaties. Het is echter de vraag of deze mindere prestaties te wijten is aan mindere ijver dan wel aan andere factoren (ziekte, gebrek aan koelies bijv.). De Kolonisatieraad beschouwde deze aangelegenheid van internen aard, waarmede zij geen rechtstreeksche bemoeienis had, daar de Raad zich op het standpunt stelt dat hij alleen subsidie verstrekt aan de kolonisatie-vereeningen op de wijze als aangegeven in het rondschrjven no. K 10, doch zich niet bemoeit met de verdere distributie van Kolonisatieraad van 15 februari 1938 no.43/1/3). Tegen opheffing van de A- en B-regeling had de Kolonisatieraad geen bezwaar. In verband hiermede is de A- en B-regeling door de S.I.K.N.G.-directie thans gelukkig opgeheven en daarmee de A- en B-commissie door mij ontbonden.

Doreh-Club

Nauw verbonden met de S.I.K.N.G.-kolonisatie is de Doreh-Club, welke door mij in februari 1936 werd opgericht. Doel van de oprichting der Doreh-Club was:

- 1 een goede verstandhouding te scheppen en een band te vormen tusschen de Europeesche ingezetenen te Manokwari en omgeving,
- 2 een fonds te vormen voor de opkoop van producten der kolonisten en het vormen van een bedrijfskapitaal voor kleine bedrijven.

In- en Verkoop Centrale (I.V.C.)

Hieruit is ontstaan de I.V.C. (In- en Verkoop Centrale), welke op 1 september 1936 is opgericht en in den beginne slechts gewerkt heeft met de gelden (f 135,-), verkregen uit de contributie van de leden der Doreh-Club, die de groote zaal van de S.I.K.N.G.-passangrahan afhuurde voor het houden van gezellige bijeenkomsten, lezingen enz. De oprichting van de Doreh-club heeft volkomen aan het doel beantwoord en werd de I.V.C. daardoor in staat gesteld eene leening aan te gaan bij de I.M.I.W. voor een bedrag van f 1.000,- welk bedrag moest worden afbetaald in maandelijksche termijnen van f 20,-, verkregen uit de contributies der leden van de Doreh-Club, terwijl het restant der leening in zijn geheel werd afgelost uit het in 1937 door den Kolonisatieraad verleende werkkapitaal van f 5.000,- welk bedrag niet alleen verstrekt is als bedrijfskapitaal, doch ook voor het bouwen van een droogloods (f 1.000,-), het aankopen van een stronken-trekker (f 750,-) en van ploegvee (f 400,-). I.V.C.-leider was eerst de heer Hessing, later de heer Gybels.

Door een daartoe door mij aangestelde (I.V.C.) commissie werd een werk-programma en regelement voor de I.V.C. samengesteld. Het doel is in de eerste plaats de kolonisatie te bevorderen, waardoor vanzelf de belangen van de kolonisten worden gediend. Het beoogde onderlinge concurrentie en uitbuiting door Chineesche handelaren uit te sluiten, door centraal de afzet producten in te koopen en op de markt te plaatsen tegen de best te bedingen prijzen, terwijl de kolonist contante betaling krijgt bij de I.V.C. Deze belast zich tevens met de in- en verkoop van landbouwwerktuigen en kunnen deze aan de kolonisten op crediet geleverd worden. De I.V.C. voert een boekhouding onder aan afzonderlijken een afzonderlijken beheerder, die onder controle staat van

vorenvermelde I.V.C. commissie, waarvan de landbouwkundig-ambtenaarvoorzitter is en leden zijn een lid van het S.I.K.N.G.-bestuur en een lid uit de kolonisten gemeenschap.

De I.V.C. beheerder geniet een salaris van f 30,- 's maands ten laste der S.I.K.N.G.-kas. De I.V.C. heeft nu practisch ruim een jaar gewerkt, doch heeft niet geheel aan de verwachtingen voldaan, daar men de kolonisten momenteel nog niet dwingen kan hun producten aan de I.V.C. te leveren, zoodat velen toch hun producten leveren aan Chineesche handelaren te Manokwari bij wie zij in schuld staan en met de producten hun rekeningen betalen. Wellicht komt hierin verandering zoodra een leider is aangesteld en maatregelen kunnen worden toegepast.

Aan het vaak zoo lichtvaardig koopen in de toko's van gebruiksartikelen kan dan een einde worden gemaakt en zouden de kolonisten de gebruiksartikelen ook van de I.V.C. moeten betrekken, indien daaraan een toko wordt verbonden, waarin slechts de hoogstnoodige artikelen aan steuntrekkende kolonisten verkocht worden, welke tevoren moeten worden vastgesteld. Luxe-artikelen als ham, kaas, vleeschblikjes, alcoholische dranken moeten niet verkrijgbaar zijn, ook niet voor de gepensioneerde kolonisten, die deze artikelen desgewenscht uit andere toko's kunnen betrekken.

Van januari 1937 tot 1 januari 1938 werd door de I.V.C. van de kolonisten de volgende producten opgekocht: 126.50 picol mais; 77.32 picol katjang tanah; 19.72 picol kedelee en 30.61 picol gabah of in totaal 254.15 picol producten. Gemiddeld werd dus per maand plm 21 picol geleverd. Neemt men aan dat een zelfde hoeveelheid direct aan de Chineesche handelaren is geleverd dan komt men tot een gemiddelde aan verkochte producten van 42 picol per maand van alle S.I.K.N.G.-kolonisten. Wel zijn er nog andere inkomsten bijv. van de verkoop van groenten, eieren, vruchten, melk, vleesch enz., maar hoewel de meeste kolonisten geen boek hebben gehouden van inkomsten en uitgaven, schat ik de gemiddelde opbrengst op niet meer dan twaalf gulden vijftig tot hoogstens twintig gulden 's maands.

Voedsel gewassen

Als voedsel gewassen werden in hoofdzaak verbouwd: mais, katjang tanah, kedelee, katjang idjo (weinig), cassave, kladi tales of kiha, padi, bataten en pisang. Deze gewassen worden door den kolonist zelve geconsumeerd en ook gebruikt voor voeding van vee en pluimvee. Het overschot wordt verkocht. Van deze gewassen werd slechts kedelee uitgevoerd (enkele picols) naar buiten Nieuw-Guinea, n.l. Ternate. Verder werd wat maïs afgezet op Seroei, terwijl wat katjang tanah via een Chinees naar Ternate werd verzonden. Groenten worden vrij veel verbouwd en is het thans mogelijk geregeld verse groenten van eenige kolonisten te betrekken.

Huisvesting

Vele kolonisten zijn thans in het bezit van eene behoorlijke woning, die zij zelf gebouwd hebben, meestal van ijzerhout dat zij van de landschapshoutzagerij op crediet betrekken.

Gezondheidstoestand

De gezondheidstoestand onder de kolonisten is vrij slecht te noemen tengevolge van de

malaria, die veelvuldig voorkomt. Zwartwaterkoorts wordt ook geconstateerd. Zij zijn echter niet teneergeslagen en verlangen over het algemeen niet terug naar Java, aangezien zij zich in hun povere omstandigheden op Nieuw-Guinea gelukkiger gevoelen daar zij in hun eigen milieu blijven en niet afzakken naar de kampong en zich hier niet maloe voelen.

Selfsupporting nog niet mogelijk, hoewel vooruitgang te constateeren is.

Alhoewel de kolonisten zelf meenen dat zij in den loop der jaren zullen slagen, ben ik overtuigd dat zij in de eerste jaren nog niet zonder steun kunnen rondkomen en zullen zij niet "selfsupporting" worden zoolang nog geen behoorlijk afzetgebied voor hun producten gevonden is en de kolonisatie niet in andere banen geleid wordt en niet meer samenwerking is.

Kolonisten werken mee aan openlegging Nieuw-Guinea

Aangezien de kolonisten echter door hun arbeid toch daadwerkelijk medewerken aan de openlegging van Nieuw-Guinea en de S.I.K.N.G.-kolonisatie ondanks de minimale haar ten dienste staande middelen toch in voldoende mate haar levensvatbaarheid heeft aangetoond mag zeer zeker verwacht worden dat aan Regeeringswege door de Kolonisatieraad nog meer daadwerkelijke steun zal worden verleend, opdat middels financieele bijstand de kolonisten in staat zullen worden gesteld hunne door moeitevollen arbeid verkregen resultaten te consolideeren. Bij de eindbeschouwingen der kolonisaties zal hierop worden teruggekomen.

Kolonisten passer

Te Manokwari werd door de onderafdeelingkas eind 1936 een passerloods gebouwd ten behoeve der kolonisten, waar zij hunne marktproducten als groenten, vruchten, eieren enz. ten verkoop kunnen aanbieden, welke passer eerst verhuurd werd doch later in huurkoop werd afgestaan. Van deze passerloods werd tot dusverre weinig gebruik gemaakt en valt het te hopen dat hierin verbetering zal komen zoodra de leider zal zijn aangewezen.

S.I.K.N.G.-pasanggrahan

Voor dit gebouw waarin tevens het kantoor van het S.I.K.N.G.-bestuur en de I.V.C. is ondergebracht zijn voor het afbouwen, (bijgebouwen, keuken, w.c. ontbreken), verbetering en inrichting naar aanleiding van het voorstel van het Kolonisatie-Comité door den Kolonisatieraad f 2.000,- beschikbaar gesteld. Na gereed komen moet zij ook voor andere kolonisten dan van de S.I.K.N.G. worden opengesteld en voor niet kolonisten (voor de laatste tegen het zelfde tarief als in de landschapspasanggrahan). Een pasanggrahanfonds moet worden gevormd, zoodat de exploitatie zich uiteindelijk zelf zal moeten bedruipen. Het renteloos voorschot van f 2.200,- zal uit de opbrengst van het verhuren der groote zaal aan de Doreh-club afbetaald worden. De S.I.K.N.G.-pasanggrahan heeft 12 logeerkamers en was tot dusverre bestemd voor nieuw aangekomen kolonisten-families, die daarin tijdelijk verblijf hielden en van daaruit naar een perceel uitzagen en zoodra daarop

een tijdelijke woning was opgezet, verhuisden.

Woningverbetering

De C.C.-gesteunden en latere kolonisten uit het werkkamp kregen sinds 1936 voor hun vertrek op Java *f* 100,- (jonggezel) of *f* 150,- (gehuwde) in materialen (bijlen, kapmesses, patjols enz.) en te Manokwari *f* 100,- in geld uitgekeerd, waarvan *f* 70,- voor het openkappen en eerste ontginning van hun perceel en *f* 30,- als tegemoetkoming voor het bouwen van een voorloopige woning, zoodat de C.C.-kolonisten daarin bevoorrecht waren boven de oudere S.I.K.N.G.-kolonisten, die deze tegemoetkoming niet hebben gehad. Op voorstel van het Kolonisatie-Comité werd echter door de Kolonisatieraad in 1937 een bedrag van *f* 1.000,- beschikbaar gesteld voor verbetering van bestaande woningen tot een maximum van *f* 40,- per woning. Door mij werd een commissie aangesteld, de "woning-commissie", bestaande uit onderafdeelingschef, landbouwkundig- ambtenaar en lid S.I.K.N.G.-bestuur, die de kolonisten woningen moest nagaan welke voor verbetering in aanmerking kwamen en van elke woning een begroting heeft opgemaakt. Deze bedragen zijn uitgekeerd, doch kwamen naderhand nog vele aanvragen voor woning verbetering in en is derhalve voorgesteld nog een bedrag te willen beschikbaar stellen. Behalve steun en bovengenoemde tegemoetkomingen genieten de kolonisten te Manokwari nog de volgen faciliteiten van landschap en gouvernement:

- 1 reductie op houtprijzen bij de zagerij,
- 2 reductie op zaag- en schaaftboom bij de zagerij,
- 3 reductie op de huurschat van hun perceel. Deze bedragen de eerste 5 jaren de helft van het reeds lage tarief,
- 4 reductie op opmetingskosten van hunne perceelen,
- 5 crediet bij de houtzagerij en mag het hout op gemakkelijke afbetalingsvoorwaarden in termijnen worden afbetaald,
- 6 crediet voor het overnemen van vee van het landschap,
- 7 gratis geneesmiddelen en gratis geneeskundige behandeling in het landschapshospitaal,
- 8 vrijstelling van schoolgeld voor leerlingen der Europeesche Lagere School voor kinderen van steuntrekkende kolonisten,
- 9 vrijstelling van vuurwapenbelasting voor een geweer,
- 10 vrijdom van belastingheffing van steuntrekkende kolonisten.

Op velerlei wijze worden de kolonisten derhalve tegemoetgekomen. De financiering van de S.I.K.N.G.-kolonisatie werd in de eerste jaren bekostigd uit ontvangen contributies van de vereenigingen zelf. De kolonisten ontvingen in de eerste jaren per persoon *f* 7,50 per maand + 1 katti beras per dag + ½ katti beras per kind beneden de 12 jaar. Van de K.P.M. kreeg de S.I.K.N.G. (gratis) overtocht voor de kolonisten die onder haar auspiciën uitkwamen. Aangezien het aantal kolonisten voortdurend toenam, de uitgaven derhalve stegen, de inkomsten aan contributies minder werden, verkreeg de S.I.K.N.G. van de regeering als tegemoetkoming in de kosten een aandeel uit de opbrengst der loterijen, welk aan bedroeg in 1934 *f* 5.397,-, in 1935 *f* 8.500,-, in 1936 *f* 12.500,- en in 1937

f 16.500,-, waarvan f 5.000,- loterij aandeel en f 11.500,- van de inmiddels bij Gouvernementsbesluit van 12 januari 1937 no.23 ingestelden Kolonisatieraad. Deze Raad moet de regeering van advies dienen in kolonisatie aangelegenheden, geeft hulp, leiding en voorlichting aan kolonisatie verenigingen, geeft regelingen, adviezen over de door het gouvernement voor kolonisatiedoeleinden beschikbaar gestelde fondsen en treft of stelt maatregelen voor in het belang van de kolonisatiearbeid. De Kolonisatieraad heeft van de regeering de beschikking gekregen over f 300.000,-, welke uit de bekende welvaartsbijdrage van het Rijk van f 25.000.000,- door de regeering voor niet inheemsche kolonisatie is afgezonderd.

Voor 1938 is door de S.I.K.N.G.-directie (welke te Bandoeng is gevestigd) een begrooting ingediend bij den Kolonisatieraad voor een subsidie ten behoeve van de kolonisatie te Manokwari. Vide den brief van den Kolonisatieraad van 8 februari 1938 no.39/1/3 b is het bedrag van de subsidie voorloopig vastgesteld op rond f 31.300,-, welk bedrag kwartaalsgewijs zal worden verstrekt. Volgens die begrooting is toegestaan:

voor uitzendingskosten	f 1.650,-
voor investatiekosten	950,-
voor exploitatiekosten	5.788,-
voor steungelden	25.214,-

De subsidie is dus in den loop der jaren zeer toegenomen en kan dit de S.I.K.N.G.-kolonisatie niet anders dan ten goede komen.

Kolonisatie Nieuw-Guinea (K.N.G.) te Hollandia

Ook over de K.N.G.-kolonisatie te Hollandia is heel veel gepubliceerd en zijn de noodige rapporten ingediend. Verwezen moge worden naar mijn rapport van september 1936 en naar het rapport van den heer Peereboom Voller van zijn reis naar de K.N.G.-terreinen in juni 1937, voorts naar de kolonisatie-verslagen van den onderafdeelingsschef van Hollandia. Uit alle rapporten en verslagen blijkt dat de toestand der K.N.G.-kolonisatie zeer slecht is en steeds slechter wordt en deze kolonisatie in plaats van vooruit steeds meer en meer achteruit gaat in tegenstelling met de S.I.K.N.G.-kolonisatie.

Bij elk bezoek van mij werd achteruitgang geconstateerd en vond ik de kolonisatie steeds meer verwaarloosd uitzien. Het aantal kolonisten neemt steeds af, voortdurend trekken kolonisten weg en vragen naar de S.I.K.N.G.-kolonisatie te mogen overgaan. Op ultimo 1936 bedroeg het aantal kolonisten 35 mannen, 24 vrouwen, 40 kinderen en 3 andere gezinsleden, totaal 102 personen. Op ultimo 1937 bedroeg dit aantal nog slechts 13 mannen, 11 vrouwen, 25 kinderen en 1 ander gezinslid of totaal 50 personen. Niet alleen kenmerkt zich de groote achteruitgang der kolonie in het snel terugloopen van het aantal kolonisten, nog sprekender blijkt dit uit het feit dat in 1930 een stuk van 25 ha was opengekapt en beplant, terwijl nu daarvan nog geen 10 ha over zijn, hetwelk echter slechts in naam beplant is, aangezien in werkelijkheid, blijkens eigen aanschouwing, het meerendeel der perceelen is overwoekerd door soms tot manshoogte opgaand onkruid, waartusschen naar aangeplante gewassen gezocht moet worden. Het aantal kolonisten bedraagt momenteel 19 volwassenen en 24 kinderen.

De kolonisatie omvat de kolonisten nederzettingen te Julianadorp, Bijslag en

Abelsdorp, gelegen aan de voet van het Cycloopeberge. Het K.N.G.-reservaat is niet bij besluit vastgesteld, doch zijn de grenzen van het terrein op een kaart aangegeven. Bijlslag, het voornaamste centrum, ligt in een rivierbedding, nabij de Papoeasche kampong Sabron en loopt de kans eens in de 20 jaren bij extra groote bandjirs geheel of gedeeltelijk te worden weggespoeld. Zeven jaren geleden zijn reeds eenige kolonisten woningen totaal weggespoeld en is hun aanplant geheel verwoest. Julianadorp is thans geheel verlaten en Abelsdorp wordt binnenkort verlaten, daar de familie van Zuylen voornemens is naar Hollandia te verhuizen. Bijlslag ligt 15 km van de kustplaats Depapre, Abelsdorp 20 km.

Toestand K.N.G.-kolonisatie slecht. Geen perspectief. Opheffing wenschelijk.

De kolonisatie bestaat thans ruim zeven jaren en zijn de resultaten bedroevend. De toestand is bepaald ongunstig. De aanplantingen der kolonisten zijn van geringe betekenis. Hier en daar staan gewassen verspreid in de tuinen waar de alang-alang welig tiert. De bodemgesteldheid is matig, al zijn de gronden volgens de landbouwinspecteur Vink bruikbaar. De omstandigheden en gezondheidstoestand zijn slecht. Het economisch aspect en bestaanskansen zijn weinig hoopvol, de slagingskansen zeer gering.

Eenig perspectief hebben de kolonisten m.i. niet, daar geen der kolonisten moeite doet om iets te bereiken. Mevrouw van Zuylen met haar jongens dienen te worden uitgezonderd en zijn zij praktisch de enige K.N.G.-kolonisten die werken, de rest praat, loopt rond en doet weinig. De kolonisten zien er armoedig, zwak en ondoorvoed uit.

De K.N.G.-kolonisatie past een ander systeem toe dan de S.I.K.N.G. en berust dit systeem op het beginsel "wie niet werkt" zal ook niet eten. Het systeem van zelfwerkzaamheid middels gemeenschapsdiensten. Ten einde hen daartoe in staat te stellen verrichten zij gemeenschapsdiensten, welke werkzaamheden bestaan uit het bouwen van de gemeenschapsgebouwen: kerk en jonggezellenhuis, kolonisten woningen, hoeden van het vee, transportdiensten enz. Al deze werkzaamheden, welke gewaardeerd worden met een dagloon van gemiddeld f 0,75 kunnen door Papoea-koelies worden verricht tegen een loon van f 0,10 tot f 0,15 per dag. Ondanks de veel te hoge loonen, welke niet in contanten betaald worden, doch middels crediet op de K.N.G.-toko, kwamen de kolonisten slecht uit.

De kolonisten betrekken hun artikelen (levensmiddelen en andere huishoudelijke artikelen) uit de vereenigingswinkel (K.N.G.-toko) te Bijlslag en worden deze artikelen betaald middels door de kolonisten te verrichten gemeenschapsdiensten. Het hoogstnoodige is verkrijgbaar in de toko. Aangezien de kolonisten toch moesten leven, doch weinig uitvoerden, liepen de tokoschulden hoe langer hoe meer op. De kolonie te Bijlslag wordt m.i. kunstmatig in het leven gehouden, door voor weinig werk veel te hoge loonen toe te kennen.

Vroeger stond aan het hoofd der kolonie een leider, doch was deze ten eenenmale ongeschikt en in verband met de talrijke klachten en strubbelingen met de kolonisten en zijn verkeerd optreden moest hij aftreden en werd hij vervangen door een kolonieraad, waarvan mevrouw Schalk waarnemend voorzitter is, doch gaat dit ook niet goed. Het heeft weinig zin om over de lijdensgeschiedenis van de kolonisatie onder den leider Delmaar uit te wijden.

In verband met zijn ongunstige ligging, weinig of geen afzetmogelijkheden, slechte gezondheidstoestand (malaria) geringe werklust der kolonisten en voortdurende twisten onder hen geef ik deze kolonisatie weinig of geen kans van slagen en lijkt het mij om verdere geldverspilling te voorkomen gewenscht deze kolonisatie op te heffen en de kolonisten naar Java terug te zenden. De directie dezer kolonisaties is gevestigd te Malang. Het orgaan heet "Onze Toekomst".

K.N.G.-kolonisatie Nieuw-Oranje te Oransbari

Deze kolonisatie verricht nog steeds exploratiewerkzaamheden. Sinds 1935 is een groep explorateurs bezig de kolonisatie voor te bereiden eerst onder de leider Douw van der Krab, thans onder een wvd. leider, de heer Von Biela. De K.N.G.-kolonisatie is voorstandster van een kolonisatie met een leider. De kolonisten zijn niet vrij in de keuze van hun terrein, mogen geen Papoea-koelies in dienst nemen, ofschoon thans van dit principe wordt afgeweken. De kolonisatie wilde in den beginne op een hoogte van 300 m boven zeeniveau koloniseeren en vroeg een groot terrein aan. Het K.N.G.-reservaat te Oransbari bedraagt 100.000 ha, vide besluit van het zelfbestuur van 23 april 1936 no. 78/L.

Door de I.M.I.W. werden naar aanleiding van de ontworpen plannen f 15.000,- beschikbaar gesteld voor de uitvoering deze kolonisatie. De leider Douw van der Krab had opdracht op 300 m hoogte een terrein uit te zoeken, doch heeft aan deze opdracht niet voldaan. In de laagvlakte liet hij op 88 m van de kust een dorpskern bouwen, bestaande uit eenige woningen, een loods en een toko. Ook is een groententuin aangelegd. Volgens mededeelingen zou het in de bedoeling liggen deze dorpskern te gebruiken als een doorgangstation voor kolonisten, die bestemd waren voor de - later - hooger aan te leggen kolonie. Exploratie en het eigenlijke - voor kolonisatie bestemde terrein - is echter tot 1 januari 1938 nog steeds niet gebeurd en is men pas begonnen bij de komst van den heer Kriesfeld.

Van een eigenlijke kolonisatie kan te Oransbari derhalve nog niet gesproken worden al werden grootsche plannen beraamd en een 5 jaren plan opgemaakt. Oransbari ligt aan de kust, doch heeft het groote nadeel dat het 36 mijl van Manokwari afligt, zoodat afzet- en transportmogelijkheden op groote bezwaren stuiten. Dit moet over zee geschieden. Wanneer men dieper het land ingaat koloniseeren worden deze moeilijkheden nog groter. Voorts is de bodemgesteldheid matig en zijn de andere omstandigheden en de gezondheidstoestand slecht. Werkvolkvoorziening is moeilijk.

Voordat te veel gelden in de kolonisatie geïnvesteerd wordt, dient men goed te overwegen of de kolonisatie te Oransbari wel voor voortzetting in aanmerking kan komen en wordt door mij in overweging gegeven de exploratie te staken en Nieuw-Oranje op te heffen en de kolonisten naar Manokwari te laten overkomen. De kolonisten, welke tot op heden nog steeds bezig zijn te exploreeren bestaan uit 6 mannen, 2 vrouwen en 4 kinderen, waarvan een familie (Ketjen) verzocht heeft naar Java te mogen terugkeeren.

Eindbeschouwingen

Door den heer Peereboom Voller, administrateur van de theeonderneming Rantja Bolong, een lid van het hoofdbestuur der K.N.G., is op verzoek van het hoofdbestuur der

K.N.G. (daartoe uitgenoodigd door den Kolonisatieraad) in juni 1937 een bezoek gebracht aan de kolonisieterreinen te Hollandia, Oransbari en Manokwari en heeft hij een grondig onderzoek ingesteld naar de slagingskansen deze kolonistenterreinen. Van zijn bevindingen is door de heer Peereboom Voller een lang rapport bij de Kolonisatieraad ingediend. In het kort komen die op het volgende neer.

Bevindingen heer Peereboom Voller.

Kolonisatie Hollandia (geopend in 1930).

Resultaten bedroevend en treurig. Bodemgesteldheid is slecht te noemen. Eenige toekomst wordt van de thans geoccupeerde gronden niet gezien. Gezondheidstoestand is niet goed, wellicht slecht te noemen. De kolonie Bijlslag heeft veel van malaria te lijden, wegens de nabij gelegen sagobossen, welke broeinesten zijn van de malariamuskieten. Voorts heerst in de kolonie zwartwaterkoorts. Werkvolk is moeilijk te krijgen. Papoeakoelies zijn geen goede werkkrachten. Afzetgebied: nagenoeg niet. Afvoermogelijkheden: slecht door gemis aan goede communicatiemiddelen, aanleg van wegen is hoogst urgent. Leiding: gebrekkige organisatie en onvoldoende instrueeren der leiders door het hoofdbestuur der K.N.G. De organisatie van de plaatselijke leiding laat veel te wenschen over, gezien de treurige ervaring met vorige leiders. De leiders zo min als de kolonisten zijn voor hun taak berekend. De onderlinge verhoudingen en de geest laat veel te wenschen over. Resultaten: de resultaten bereikt na 7 jaren koloniseren op deze kolonisatie, is bedroevend en is treurig. Er is nagenoeg niets gepresteerd en zeer weinig bereikt. Conclusies: vele kolonisten komen wegens luiheid en totale ongeschiktheid in aanmerking voor verwijdering.

Oransbari (geopend in 1935).

Prestaties bevredigender dan van Hollandia. bodemgesteldheid: de gronden zijn van beter kwaliteit dan die te Hollandia. Gezondheidstoestand is niet goed, wellicht slecht. Vrijwel overal aan de kust heerscht malaria en zwartwaterkoorts. Werkvolk: moeielijk te krijgen en gezien de weinige werkkrachten verdient het aanbeveling om door een stronkentrekker de stronken op te ruimen. Afvoer: slechte afvoermogelijkheden, transport moeielijk. Door het geruis van elke goede communicatie en ter vermijding van hoge transportkosten der producten vestigen de kolonisten zich in de nabijheid van de kust, geen wegen. Afzetgebied: nagenoeg geen afzetgebied. Oransbari ligt 36 mijl van Manokwari aan de kust. Er is geen overland verbinding. Leiding: de leider is sedert enigen tijd naar Java. De waarnemend leider heeft vaak last van malaria en lag tijdens het bezoek van den heer Peereboom Voller met zwartwaterkoorts te Manokwari. Resultaten: aangezien deze kolonisatie nog steeds exploratiewerkzaamheden verricht en het eigenlijke kolonisieterrein nog steeds niet is uitgezocht (sinds 1935) kan over de resultaten niets vermeld worden. De aanplantingen van koffie, cassave, talles, bataten en ananas zagen er keurig onderhouden uit. Er wordt niet verder ontgonnen in afwachting van de komst van den leider Douw van der Krab. De onderlinge verhoudingen en de geest te Oransbari zijn beter dan in Hollandia, terwijl ook de prestaties meer bevredigend zijn.

Manokwari

Resultaten gunstig. Ten aanzien van Manokwari vermeldde de heer Peereboom Voller dat zijn algemene indruk was, dat in het algemeen de resultaten hier gunstig waren, hoewel zich ook zwakkere broeders tusschen de kolonisten bevonden.

Conclusie van heer Peereboom Voller

Kolonisatie op Nieuw-Guinea is mogelijk en mag kolonisatie gerust worden aanbevolen. Voor de kolonist is een sober bestaan mogelijk, doch is hard werken vereischt. Volgens den heer Peereboom Voller is kolonisatie op Nieuw-Guinea mogelijk en acht hij voor den kolonist door hard werken een sober bestaan mogelijk. Men mag volgens hem kolonisatie gerust aanbevelen, maar enthousiasme mag den propagandist in geen geval de toekomst mooier voorstellen dan die zal zijn. De kolonist wacht veel strijd en tegenslagen, harden arbeid, maar tevens het voordeel arbeider te zijn en de kans om zich een klein bestaan te scheppen. Hij acht het verkeerd dat er twee kolonisatie vereenigingen zijn en stelt voor een fusie van de beide te Nieuw-Guinea werkende vereenigingen, welke kolonisatie door den Kolonisatieraad moet geëntameerd worden.

Richtlijnen van den heer Peereboom Voller

De regeering moet volgens hem als kolonisator optreden teneinde de grootst mogelijke zekerheid te hebben voor een doeltreffende uitvoering der kolonisatieplannen. Voor de kolonie acht de heer Voller een leider noodig met een dagelijksch bestuur of dorpsraad naast zich, waarvan de leider voorzitter is.

Leider urgent

Gezien de opgedane treurige ervaring met vroegere leiders zal hij iemand moeten zijn:

- 1 die door het landbouwwerk goed te verstaan, ver boven de kolonisten uitsteekt,
- 2 die door leeftijd, levenservaring en karakter een groot moreel overwicht heeft op den kolonist,
- 3 die streng en rechtvaardig optreedt, dus tact heeft om met den kolonist om te gaan zonder frére compagnon met hen te worden,
- 4 het salaris moet evenredig aan de eischen zijn.

Kolonisatie-Comité handhaven

Boven de leider en het dagelijksch bestuur of dorpsraad (waarvan kolonisten leden zijn) acht hij noodig het Kolonisatie-Comité met den assistent-resident als voorzitter en als leden de onderafdeelingchef, landbouwkundig-ambtenaar, kolonieleider en een of meer leden van den dorpsraad.

Steunregeling gewenscht

Een maandelijksche geldelijke steun met steunscala als bij de S.I.K.N.G. acht de heer Voller zeer gewenscht. De tijd van drie jaar met vrij spoedig afnemende steun volgens S.I.K.N.G.-systeem acht hij echter te kort. Handhaving van de A- en B-regeling echter acht hij wel goed.

Eenvoudige boekhouding verplicht

Een meest eenvoudige doch uniforme boekhouding, waardoor een overzicht van het bedrijf wordt verkregen acht hij voor de steuntrekkende kolonist verplicht.

Credietverschaffing moet mogelijk zijn

De heer Voller acht het noodig in urgente gevallen de kolonist een crediet te verschaffen en meent dat voor dat doel voldoende fondsen bij den assistent-resident beschikbaar moeten worden gesteld. Voorts acht hij het absoluut noodig dat de Kolonisatieraad op de crediet adviezen van het B.B. en den landbouwkundig-ambtenaar ingaat. Het lange wachten op een crediet verlamt de energie van den kolonist.

Bevindingen heer Kriesfeld, inspecteur van den Kolonisatie-raad, omtrent kolonisaties op Nieuw-Guinea

Vervolgens werd in februari 1938 door den Kolonisatieraad uitgezonden de heer Kriesfeld, die opdracht had de kolonisatieterreinen te Manokwari, Oransbari en Hollandia te bezoeken en naar aanleiding van zijn bevindingen voorstellen te doen voor de al of niet opheffing der kolonisaties en bij consolideering eventueel reorganisatie voorstellen in te dienen in het belang van de kolonisatie.

De heer Kriesfeld, die 22 februari te Manokwari is aangekomen en 29 maart naar Java is teruggekeerd, heeft voldoende tijd besteed om een grondig onderzoek in te stellen. Alle kolonisten-perceelen van de S.I.K.N.G., van de K.N.G. te Hollandia en van de K.N.G. te Oransbari, zijn door hem bezocht. Alhoewel een rapport door hem nog niet is ingediend heeft de heer Kriesfeld op de vergadering van het Kolonisatie-Comité van 18 maart te Manokwari een uiteenzetting gegeven van het resultaat zijner bevindingen. Terzake moge worden verwezen naar de notulen van deze vergadering (18 maart) opgemaakt door den gezaghebber Lamers.

K.N.G.-kolonisatie Hollandia

Resultaten bedroevend. Bestaanskansen weinig hoopvol. Voorstel kolonisatie liquideren. In het algemeen komen zijn bevindingen in het kort op het volgende neer. De resultaten van de K.N.G.-kolonisatie te Bijlslag acht hij bedroevend.

- 1 De bodemgesteldheid in vergelijking met Java matig.
- 2 De omstandigheden slecht. Wat betreft de afzetgebieden, afvoermogelijkheden, werkvolkvoorziening, plagen en ziekten in de gewassen.
- 3 De gezondheidstoestand slecht en in verband hiermede het economisch aspect en bestaanskansen weinig hoopvol, zoodat hij wil voorstellen de kolonisatie te liquideren en de kolonisten naar Java terug te zenden.

K.N.G.-kolonisatie te Oransbari

Bodemgesteldheid matig. Omstandigheden slecht. Uitgaven vijfjarenplan onverantwoord. Andere oplossing voorlopig onmogelijk. Wat Oransbari betreft acht de heer Kriesfeld, alhoewel de gronden beter zijn dan te Hollandia, de bodemgesteldheid eveneens matig.

De omstandigheden wat betreft afzetgebied slecht. Werkvolkvoorziening slecht, afvoermogelijkheden en transport moeielijk, gezondheidstoestand slecht, wat een zeer grote invloed heeft op de werkprestaties en waardoor het economisch bedrijf in hooge mate bedreigd wordt. Voorts zijn wat ziekten en plagen dat gewassen betreft, de natuurlijke vijanden (niet geïmporteerd): walang, sangit, larven, sprinkhanen enz. op Nieuw-Guinea in hooge mate aanwezig en moet hiermede terdege rekening worden gehouden bij het opzetten van een landbouwbedrijf, daar voor de bestrijding van die ziekten en plagen fondsen noodig zijn. Boeboek werd op de koffiestruiken waargenomen. Alles bij elkaar genomen achtte de heer Kriesfeld uitbreiding der kolonisatie te Oransbari te moeten ontraden en verdere uitgaven voor het voorgestelde 5-jarenplan ten aanzien van Oransbari onverantwoord.

S.I.K.N.G.-kolonisatie Manokwari

Voorstel gedeeltelijk consolideren. Selectie perceelen en van kolonisten noodig. Aanstelling leider en algeheel reorganisatie noodzakelijk. Uitzending nieuwe kolonisten voorlopig stopzetten. [onleesbaar] meende hij dat er wel degelijk reden bestond deze kolonisatie voort te zetten, alhoewel de moeielijkheden waarmede de kolonisten hier te kampen hebben, vele zijn [onleesbaar] het een zeer zware taak zal zijn om te slagen. De kansen zijn gering. De omstandigheden voor Manokwari wat betreft afzetgebied en afvoermogelijkheden zijn veel minder ongunstig dan ten aanzien der andere kolonisatie-terreinen. De bodemgesteldheid is matig. De gezondheidstoestand is slecht te noemen. Wat ziekten en plagen betreft zijn de omstandigheden ook slecht. Er zijn evenwel resultaten bereikt. Alhoewel derhalve aan de kolonisatie te Manokwari vele nadeelen verbonden zijn vond hij toch dat deze voortgezet moest worden. Men was nu eenmaal begonnen, er waren resultaten bereikt. Het aantal kolonisten is groot. Evenwel achtte hij een algeheel reorganisatie noodzakelijk en in de eerste plaats de aanstelling van een leider zeer gewenscht. Voorts moest selectie plaats hebben, niet alleen van kolonisten doch ook van terreinen, daar vele kolonisten perceelen hebben uitgezocht die volgens hem zeer onvruchtbaar zijn en geen slagingsmogelijkheden hebben. Indien deze kolonisten willen blijven en steun genieten zullen zij naar een ander perceel moeten uitzien.

Voorts achtte hij het noodzakelijk dat de uitzending van nieuwe kolonisten werd stopgezet. De heer Kriesfeld diende een opgave in van de kolonisten, die volgens hem geen kans van slagen hadden en voor terugzending naar Java in aanmerking [komen] op kosten van de S.I.K.N.G. De resterende kolonisten wilde hij een goede kans doen geven en allen de volle steun geven volgens de nieuwe steunregeling ongeacht de tijd dien zij reeds als kolonist hadden doorgebracht. Verschillende dezer kolonisten zullen een nieuw terrein moeten uitzoeken.

Eindvoorstel

Opheffing K.N.G.-kolonisatie te Hollandia en Oransbari. Voortzetting S.I.K.N.G.-kolonisatie te Manokwari met volle steunverlening en zoonodig credietverlening, aanstelling leider met handhaving kolonisatie-comité. Naar aanleiding van de uitgebrachte

rapporten en mijn eigen waarneming der kolonisaties gedurende bijna 3 jaren, wordt voorgesteld de K.N.G.-kolonisaties te Hollandia en Oransbari, welke m.i. geen kans van slagen hebben, op te heffen daar het niet langer verantwoord is gelden voor deze kolonisaties beschikbaar te stellen. Wat de S.I.K.N.G.-kolonisatie te Manokwari betreft, wordt voorgesteld deze te doen voortzetten en de kolonisten na selectie een goede kans van slagen te geven. In het belang der kolonisatie wordt voor het slagen daarvan noodig geacht:

- 1 Selectie van kolonisten met weinig of geen prestaties, conform de den heer Kriesfeld ingediende opgave. Deze kolonisten worden op kosten van de S.I.K.N.G. teruggezonden naar Java en bij eventueel weigering uit het S.I.K.N.G. verband gezet en geldelijke steun onthouden. Verwezen wordt naar mijn brief van 20 maart j.l. no. 92/Geh., gericht aan de S.I.K.N.G.-directie, waarvan afschrift is gezonden aan den resident en de Koloniseringsraad.
- 2 Selectie van perceelen. Verschillende kolonisten, die wegens slechte terreinkeuze op een onproductief perceel gevestigd zijn, doch overigens werken willen, moeten in de gelegenheid worden gesteld een ander terrein te kiezen en nog een kans worden gegeven.
- 3 Alle kolonisten de volle steun te geven volgens de nieuwe steunregeling.
- 4 De uitzending van de kolonisten in de eerste 5 jaren stop te zetten, zooals reeds door mij werd voorgesteld bij mijn brief van 5 januari j.l. no. 95/G.E. (dit betreft ook de kolonisten van het werkkamp te Soekaboemi, die op uitzending wachten).
- 5 Een leider aan te stellen, die echter aan verschillende eischen moet voldoen, verstand moet hebben van landbouw, human en streng zijn en wat leeftijd, levenservaring en karakter betreft; een moreel overwicht op de anderen hebben moet. Voorts moet hij behoorlijk salaris ontvangen en mag zelf geen perceel of eigen belangen hebben, opdat hij zich geheel aan de kolonisatie zal kunnen wijden. De instructie van den leider moet door de S.I.K.N.G.-directie worden vastgesteld na gepleegd overleg met den Koloniseringsraad. De leider dient bepaalde bevoegdheden te hebben en de door hem gegeven voorschriften en aanwijzingen zoo noodig middels dwingende macht kunnen doen opvolgen door de kolonisten. Onwilligen moeten gestraft kunnen worden *middels steun inhouding, wegzending of vervalling* van faciliteiten. Wegzending op voorstel van den leider heeft echter alleen plaats na machtiging van de directie en na goedkeuring van het Kolonisatie-Comité. De leider ontvangt en bewaart alle steungelden en andere gelden, die de kolonisatie betreffen (I.V.C. fonds, gelden woningverbetering, pasanggrahanfonds), welke thans bij het B.B. in bewaring zijn. Hij is daarvoor verantwoordelijk en dient maandelijks een verantwoording in. Het Kolonisatie-Comité houdt toezicht en oefent controle uit op de gelden. De leider maakt een "planwirtschaft" op voor de kolonisten. Hij is slechts de uitvoerder van een te voren nauwkeurig opgesteld werkplan.
- 6 Het Kolonisatie-Comité te handhaven en beslist deze in eventuele geschillen tusschen leider en kolonisten. Voorzitter is de assistent-resident, secretaris de onderafdeelingsschef en leden zijn de landbouwkundig-ambtenaaren twee of meer kolonisten.

- 7 Het S.I.K.N.G.-bestuur op te heffen; de leden blijven lid van het Kolonisatie-Comité.
- 8 De overname aan de S.I.K.N.G. van de door het landschap verstrekte credieten voor aankoop hout en overname landschapsvee en voortaan de terugvordering door den leider te doen geschieden, die de gelden in de S.I.K.N.G.-kas stort.
- 9 Het door het Landschap verstrekte crediet na aanname van de reorganisatie voorstellen dadelijk aan het landschap te doen uitbetalen door den Kolonisatieraad. Aan houtcredieten heeft het landschap van de kolonisten nog te vorderen f 535,65 aan veecredieten voor overname van landschapsvee door kolonisten f 2.741,- waarvan door Barth alleen nog te voldoen f 2.135,50.
- 10 Houtaanvragen aan de houtzagerij geschieden in den vervolge via den leider, die de betalingen in payementen met de kolonisten regelt, doch de verschuldigde bedragen ineens voldoet aan het landschap.
- 11 De kolonisten zijn gehouden de aanwijzingen en voorschriften van den leider, wat betreft landbouwaangelegenheden en levering van producten aan de In- en Verkoop Centrale, op te volgen. Bij weigering kunnen zij uit het S.I.K.N.G.-verband worden gezet en steun worden onthouden. Wellicht dat de S.I.K.N.G.-kolonisatie meer kans van slagen heeft, indien bovenvermelde voorstellen worden verwezenlijkt. Echter dient voor Nieuw-Guinea, in verband met de vele ongunstige omstandigheden waarin de kolonisten verkeeren, een andere norm te worden aangelegd dan voor andere streken is aangenomen en komen de kolonisten voor een hoogere steun in aanmerking, de z.g. "Nieuw-Guinea steun". Waar de kolonisten tengevolge van hun ontginningen ook bijdragen tot de ontwikkeling van dit land en de kolonisatie gedachte van uit internationaal oogpunt voor Nieuw-Guinea van belang is, verdient de kolonisatie m.i. van regeeringswege meer gesteund te worden dan thans het geval is en dient de kolonisten een betere kans gegeven te worden.

VII *Politieke toestand*

a Inwendige toestand

Het geheele gebied van de afdeling Noord Nieuw-Guinea maakt deel uit van het zelfbesturend landschap Tidore (korte verklaring), doch daadwerkelijk gezag heeft dit sultanaat hier nooit uitgeoefend. Vroeger bepaalde het zich slechts tot het halen van slaven en het schatplichtig maken van de eilanden- en kustbevolking. Thans oefent het zelfbestuur nagenoeg geen invloed meer uit en worden hier regelingen door het bestuur getroffen zonder dat er eenig bezwaar door het zelfbestuur wordt gemaakt. Het bestuur heeft dus vrijwel geheel de vrije hand. De sultan's zetel is sinds jaren vacant en wordt het bestuur waargenomen door een commissie. Een der kandidaten voor de sultansplaats is Zainal Abidin Alting, momenteel hulpbestuurs-assistent te Sorong.

Voor de vestiging van ons gezag en de historische ontwikkeling van onze bestuursinvloed wordt verwezen naar het boek van A. Haga, *Nederlandsch Nieuw-Guinea*

en de Papoesche eilanden, Historische Bijdrage 1884. Voorts vindt men een beknopt overzicht met litteratuur opgaven in de memorie van Feuilletau de Bruin betreffende de Schouten- en Padaido-eilanden.

In 1779 erkende de Sultan van Tidore zijn rijk van de compagnie in leen te hebben ontvangen. In het contract dat de Engelschen in 1814 met de Sultan sloten wordt zijn gebied omschreven, doch het strekte zich niet verder uit dan noord- en oostkust van den Vogelkop. Vast staat dat de sultans op de kusten van Vogelkop, Onim en Konrai eenigen invloed uitoefenden, terwijl de bevolking in die streken ook het oppergezag van Tidore erkenden. Wat betreft Noord Nieuw-Guinea; ten oosten van de Waroppen kan als zeker aangenomen worden dat eenig oppergezag van Tidore noch van eenig ander rijk bestond. Bij geheim gouvernementsbesluit van 30 juli 1848 wordt het gebied van Tidore omschreven en in 1865 verschijnt deze gebiedsomschrijving in de regeeringsalmanak.

In 1898 werd een Controleur B.B. te Manokwari geplaatst. Een groot gedeelte van deze afdeeling, die 6 à 7 x zoo groot is als Nederland staat nog niet onder geregeld bestuur. Menschenmoorden, koppensnellen en hongi-tochten komen nog veelvuldig voor; ten gevolge van onvoldoende bestuurs- en machtsmiddelen kunnen wij zelfs de onder ons bestuur staande bevolking niet in voldoende mate beveiligen tegen invallen uit het vijandige gebied. Alhoewel in de laatste jaren in deze toestand veel verbetering te bespeuren is, kan men gerust aannemen dat in de streken, waar de bevolking nog niet tot het Christendom is overgegaan, vele stammen in de binnenlanden nog op voet van oorlog met elkaar verkeerden.

De politieke toestand onder de eilanden bewoners en de bevolking aan de kust is gunstig. In het binnenland wordt dit langzamerhand beter. In 1935 werd de controleur van Manokwari tijdens een tournee naar de Anggimeren nog bejild door de Papoea's en als gevolg daarvan werden militairen aan de Anggimeren geplaatst. De memorie van luitenant Van Arcken (1936) geeft een goed overzicht van de geschiedenis der onderlinge veeten van de bevolking rondom de Anggimeren. De meeste kepala prangs (aanvoerders in de onderlinge oorlogen en van de hongi of raaktochten) zijn thans gearresteerd. Begin 1936 meldde de beruchte majoor van Tombroki zich en kort daarop werd de beruchte Oitehoe opgevat, terwijl in juni 1937 de door de bevolking gevreesde Bawane, kepala prang van Seroerey werd opgevat en tot 10 jaren gevangenisstraf veroordeeld (welke straf werd teruggebracht tot 4 jaren). In november 1937 werd Madi een beruchte kepala prang van Tamahan opgevat hetgeen weer een groote stap beteekent in de goede richting. Thans dient nog te worden opgevat de beruchte koppensneller Yreka, kepala perang van Aitegerah, tevens kepala kampong, en wordt hij voortdurend opgejaagd door de militairen zoodat hij wel binnen afzienbaren tijd zal worden opgevat. De militairen expeditie is sinds september 1935 in de Anggimerenstreek aan het patrouilleeren. Doel van deze expeditie was:

- 1 herstel prestige Nederl. Gezag,
- 2 herstel orde en rust,
- 3 voorbereiding vestiging bestuurspost in het Anggimerengebied,
- 4 opsporing en opvatting schuldigen aan moorden enz. in den laatsten tijd (1935) gepleegd,

- 5 inneming van geweren in het gebied der nederzetting, waar de bevolking aan sneltochten enz. heeft deelgenomen,
- 6 registratie (c.q. herregistratie) van kampongs, huizen, inwoners en geweren,
- 7 het beschermen der goedgezinde bevolking tegen de minder goedgezinden.

De militaire patrouille actie in dit gebied is succesrijk geweest en hebben de militairen goed werk verricht. De pacificatie van het Anggimerengebied heeft in het laatste jaar in een zeer versneld tempo plaats gehad. Verschillende beruchte kepala perangs zijn opgevat en zijn heel wat geweren bij bestuur en militairen ingeleverd. Tot op heden zijn thans 115 geweren door de militairen ingenomen. Een mooi succes. Hiervan zijn 5 dubbelloopsch en 110 enkelloopsch geweren ingenomen in het tijdvak augustus 1937 - april 1938.

De rust keert langzamerhand terug en hier en daar heeft de bevolking hun oude woonplaatsen, waarvan zij gevlucht waren, weer opgezet (boven Ransiki o.a.). Het is zeer waarschijnlijk dat dit gunstige resultaat te wijten is aan de blijvende vestiging van het militaire detachement te Manokwari, welk feit wel snel in de bergen is bekend geraakt. De bevolking ziet in dat het ernst is geweest met onze verzekering dat de militairen in de Anggimeren blijven patrouilleeren en in de Anggimeren een bestuurspost zou worden opgericht, zoodat zij op bescherming kunnen rekenen.

De militaire actie in de Anggimerenstreek zal nog langen tijd niet gemist kunnen worden en dient deze m.i. niet te worden teruggetrokken zoolang de streek nog niet volkomen gepacificeerd is en de gevluchte bevolking nog niet naar haar oude woonplaatsen is teruggekeerd en nog niet een zoodanig vertrouwen heeft gekregen in ons gezag dat de verdere bestuursvoering met een gerust hart aan het civiele bestuur met zijn weinige machtsmiddelen kan worden overgelaten. De toestand aan de Anggimeren blijft zich gunstig ontwikkelen; er wordt steeds meer contact met de bevolking verkregen. Velen worden geregistreerd en tal van geweren ingeleverd. Het aantal volwassen Papoea's dat tijdens de militaire actie in de Ingsim-vallei, het Merengebied, de Ransiki-vallei, het Hattamsche, Hornastreek, Momi-vallei en Noeni-streek is geregistreerd bedraagt thans 3041 personen. Door de militairen is tevens een onderzoek ingesteld naar de moordenaars van den kolonist Visset, die in 1933 aan de Anggimeren koloniseerde en daar vermoord werd door de Papoea's.

In de Kebarstreek werd ook door de militairen gepatrouilleerd doch nog niet voldoende. De bevolking schijnt daar echter niet zoo krijgslustig te zijn. Te Andjai 3 dagreizen van de kust in de Kebarvlakte, werd in de 2de helft van 1937 een bestuurs-assistent geplaatst en is de bevolking ook daar meegedeeld dat hong- of raak-tochten niet meer geduld zullen worden, de geweren moeten worden ingeleverd en de bevolking geregistreerd moet worden. De bestuurs-assistent Rehatta staat zeer goed aangeschreven en zal het vertrouwen der bevolking wel weten te winnen. Verzet van bevolkingszijde wordt niet verwacht, doch lijkt het mij toch wenselijk dat van tijd tot tijd een militaire patrouille ook deze streken bezoekt en van daaruit aanraking met de bevolking van de Amaromeerstreek zoekt.

In de Vogelkop hebben voortdurend sneltochten plaatsgehad, in augustus 1935 werden zelfs twee gesnelde vrouwen in de Moraid- en Karoonstreek opgegeten en heeft

de gezaghebber de schuldige bevolking met landschapspoliticagenten opgevat en naar Sorong gebracht. Enkele personen werden bij de gelegenheid op de plaats Djoekrahoe (op het grensgebied der Mandi- en Sigi Alistam) door 80 hongiers gedood. Twee vrouwen werden met speren neergestoken en hun lijken verdeeld en meegenomen om op een dansfuij te worden opgegeten. Twee kinderen werden als slaven meegenomen. Enkele mannen wisten te vluchten naar Sainkedoek en vandaar uit werd den bestuurs-assistent van Mega ingelicht. Deze hongitocht was ook te wijten aan het Soeanggi-geloof. Men meende dat het hoofd der familie 'Soeanggi' was. Vide dagboek gezaghebber van Sorong van 11 augustus tot en met 7 december 1935. Deze hongitochtzaak werd 21 november te Sorong berecht en 18 personen van de stam Sigi Ali, die aan bedoelde hongitochten hadden deelgenomen tot gevangenisstraf veroordeeld. Sindsdien is in deze streek ook een bestuurspost opgericht (Sainkedoek) en een aan de Boven Berauer (Kelasofak).

Pogingen tot aanraking en verstandhouding met de primitieven in het binnenland van de Vogelkop zoomede kampongvorming aldaar werden voortgezet en hebben reeds eenig succes opgeleverd o.a. in het Moraidgebied. In de Waroppenstreek komen in het achterland ook nog geregeld sneltochten voor. In de maand september 1937 was de bevolking in het achterland van Demba bang voor een hongitocht van de Kape-stam en riep de hulp van het bestuur in en worden ter geruststelling te Saphoni enkele bestuurspoliticagenten gestationneerd met oude beaumont-karabijnen. In het achterland van Bonggo werden eind 1934 verscheidene personen waaronder twee korano's door de bergbevolking gedood en ondernamen op klaarlichten dag sneltochten waardoor de kustbevolking verontrust werd en naar de eilanden trok. De beruchte en zeer gevreesde kepala prang Djake, hoofd der Sigi, behoorende tot de Waris in het achterland van Bonggo, heeft zich in 1936 gemeld en heeft een verzoeningsfeest plaats gehad. Sedertdien heeft men niet meer van sneltochten van hem vernomen. Djahe heeft een pak [slaag ?] van kepala kampong ontvangen. Een ander berucht hoofd is Aiboetoe, hoofd der Jotti's in het stroomgebied der Boven Tani. Beide hoofden wonen in een streek, gelegen tusschen daadwerkelijk bestuurd gebied en totaal onbekend binnenland. Met de penetratie van deze streek is men in 1936 begonnen. Te Boven Bonggo is in 1937 een bestuurspost Goeay geopend. De penetratie- en pacificatie-arbeid in het Boven Bonggosche vindt geregeld vooruitgang en geeft geen strubbelingen meer met de binnenlandbevolking. Aan de Boven-Mamberamo is in 1937 te Pioniersbivak een bestuurspost geopend en hebben zich daar dadelijk binnenland Papoea's gevestigd en zich onder bescherming van het bestuur gesteld. Het achterland van Sarmi is nog ver van veilig en staat de Boven-Tor streek zeer ongunstig bekend.

In Boven-Sarmi is in 1937 eveneens een bestuurspost (Air Mati) geopend. De Warisstreek is nog berucht en de bestuursassistent Stüber is bezig het land te pacificeeren en heeft hij te Ampas een bestuurspost geopend. Stüber heeft goed werk verricht. De penetratie en pacificatie werkzaamheden in de Waris-streek, in het achterland van Nimboran (gebied der Japsi Papoea's) alsmede in het gebied bezuiden het Sentani-meer (Taboe) heeft derhalve geregeld voortgang. In juli 1937 verkreeg de B.A. Stüber contact met de stam der Warispapoea's. In december 1937 is begonnen met den bouw eener bestuursvestiging aan de Fomb, een hoofdarm van de Tamirivier, gelegen op een afstand

van een dagmarsch van kampong Waris en van naar schatting 175 km van de kust verwijderd. Veiligheid van personen en goederen is derhalve nog in het geheel niet verzekerd in het grootste deel deze afdeeling en de inwendige politieke toestand kan nog niet gunstig genoemd worden al is die in de laatste jaren zeer verbeterd. De nog niet gepacificeerde streken moeten nog als onveilig worden beschouwd. In streken die reeds langer onder bestuursinvloed staan is de veiligheid echter goed te noemen.

De geologen van de N.N.G.P.M. die zonder dekking het binnenland zijn ingetrokken bij hun geologische exploratie hebben in deze afdeeling van de bevolking geen overlast gehad en konden rustig hun werkzaamheden verrichten.

Het is m.i. wenschelijk de veldpolitie nog met een aantal agenten uit te breiden en ook de militaire bezetting uit te breiden opdat de militairen meer kunnen patrouilleeren en meer voor andere streken kunnen worden aangewend. Verschillende gebieden komen in aanmerking voor patrouilleering in het belang van de pacificatie dezer streken. Het bestuur beschikt nog over te weinig machtsmiddelen daarvoor. Hierop zal in een ander hoofdstuk nader op worden teruggekomen.

b Verhouding tot de omliggende rijken

De afdeeling Noord Nieuw-Guinea grenst ten oosten aan het mandaatgebied van Australië. De verhouding der autochtone bevolking van de grens dorpen op Nederl. gebied met die der grensdorpen op Australisch gebied is vriendschappelijk. Ook bestaan over een weer familiebanden. Van tijd tot tijd schijnen de dorpsbewoners elkander over en weer te bezoeken, wat gepaard gaat met groote eet- en danspartijen.

Verhouding met Chineesche en uitheemsche bevolking

De politieke toestand laat onder de Chineesche en uitheemsche bevolking niets te wenschen over. Van anti-Japansche actie onder de Chineezzen en anti-Chineesche actie onder de Japanners in verband met de ontwikkeling van de politieke toestand in China werden geen symptomen bespeurd, doch is waakzaamheid in dit opzicht natuurlijk toch vereischt. Wat de Japansche activiteit betreft wordt opgemerkt dat deze nog immer onverflauwd is, en steeds toenemende is en staat het zonder twijfel vast dat deze er op gericht is ook Nieuw-Guinea te betrekken in haar zg. "zuidelijke levenslijn". Een aanwijzing is wel de activiteit van N.V. Nanyo Kohatsu-Kaisha, die haar hoofdkantoor te Manokwari heeft en in deze afdeeling twee erfpachtconcessies heeft, huurovereenkomst ten behoeve van de katoencultuur te Waren groot 300 en 600 ha en een huurovereenkomst te Sarmi en een katoenonderneming aldaar te openen, groot 300 ha. Voorts twee concessies te Nabire nl. de Wanggar-damarconcessies. Deze laatste concessies zijn door de N.K.K. destijds ongezien overgenomen van de Phoenix-Cultuur Maatschappij en de politieke bijbedoeling om daardoor vasten voet op Nieuw-Guinea te verkrijgen zal daaraan niet vreemd zijn geweest. De concessies liggen 40 km landinwaarts en voor de damartransporten naar de kust zijn gronden langs de rivieren geoccupeerd eveneens zijn gronden geoccupeerd aan de kust te Nabire voor opslagplaats, damar sorteerloosden kantoor, huizen voor de employé's, groententuinen en veeteelt. Voorts tracht de N.K.K. de zgn. Tor-concessies

(voormalige damarconcessies van den heer Ahr te Wakde) te verkrijgen, aangezien volgens de directeur der N.K.K. de Nabire-concessies geen voldoende winsten opleveren en heeft de N.K.K. reeds een aanvraag daartoe ingediend. De bevolking heeft echter bezwaren ingebracht. Ook heeft de N.K.K. getracht stukken grond ter grootte van 20 ha, gelegen in de Erkostreek nabij Bonggo en bij Hol Taekang aan de Humboldtbaai (Hollandia) in huur te verkrijgen, doch is dit niet gelukt. Voorts gaan geruchten dat de N.K.K. van tijd tot tijd met den heer Ahr onderhandelt om de Wakde erfpachtsklapperperceelen over te nemen. Ook ter hoofdplaats Manokwari tracht de N.K.K. weer gronden in huur te verkrijgen (voor de bouw van een opslagplaats voor hun producten).

Wat de katoenonderneming te Waren (Momi) betreft is door de regering geëischt dat er een proeftijd van 5 jaren moet verlopen, in welken tijd de N.K.K. moet bewijzen dat de katoencultuur levensvatbaarheid bezit alvorens nader te overwegen of de verdere erfpachtsvragen in het Momische en Sarmi zullen kunnen worden toegestaan.

Voordat de gronden werden toegewezen is door de regering verder geëischt dat het erfpachtsperceel Poelau Noesi, een eilandje voor de kust tussen Napan en Nabire en het huurperceel te Bosnik zou worden prijsgegeven. Deze prijsgeving heeft bij notariële acte plaats gehad. Voorts zijn bij de huurovereenkomsten nog de voorwaarden bedongen dat zij van rechtswege ontbonden zullen zijn indien de perceelen aan derden worden verhuurd of onderverhuurd of op eenig andere wijze aan derden de tijdelijke beschikking over deze terreinen wordt verleend. Tenslotte dient te worden vermeld dat al de overeenkomsten van rechtswege ontbonden worden ingeval de N.K.K. zonder toestemming van het gewestelijk bestuurshoofd andere perceelen overneemt.

De wateren in het Sorongsche worden voortdurend door Japansche visscherschepen bezocht en wordt daar clandestien kustvisserij door hen uitgeoefend. In december 1935 werd door het residentiegerecht te Sorong 16 Japanners berecht die opgevat waren en vervolgd werden wegens overtreding van art. 9 der Parelvisserijordonnantie en werd de eigenaar van de Japansche motorschoener (Itsu Shin Maru) door mij veroordeeld tot een boete van f 400,- en de leden der bemanning tot kleinere boeten. Str. Sagewin en Str. Sele worden geregeld gepasseerd door Japansche motorschoeners. Ook de Mapia-eilanden en de Koemamba-eilanden worden meermalen bezocht door Japansche visschers. Voorts dient het "Sarmi-incident" van juli 1936 te worden vermeld, waarbij 5 veldpolitieagenten, die de Japansche motorschoener Taikemaru moesten bewaken ter reede Sarmi, doch die in verband met stormweer en deining van ligplaats moest veranderen, door de Japansche schepelingen werden overvallen en gebonden en wel te Koemamba Kosing aan wal werden gezet nadat de Japanners de politieagenten hun karabijnen, klewangs en patronen hadden ontnomen. De activiteit der Japanners nabij de Ajaoe-eilanden vermeerdert en is hun optreden voortdurend brutaler geworden. In de maanden november en december 1937 hebben twee Japansche vissersvaartuigen zich nabij de Ajaoe-eilanden opgehouden, waarna de opvarenden op de meti's naar zee-producten (lola) hebben gevischt. Het contact met Japan wordt geregeld onderhouden door de N.K.K. middels de motorschoener 'Nushi Maru', die geregeld tusschen Manokwari en Palao vaart. In 1937 werd Manokwari van 12-14 maart bezocht door de Japansche mijnenlegger Okino-Shima en werden vriendschappelijke bezoeken met de

schout-bij-nacht Hata gewisseld en feesten gegeven door de N.K.K. en de Okino-Shima.

Ter hoofdplaats Manokwari wonen momenteel 2 Japanners, op de Japansche katoenonderneming te Momi zijn thans 19 Japanners werkzaam, te Sarmi 0, te Nabire 5. Op het eiland Saonek (Sorong) is sinds ruim 12 jaar een Japanner gevestigd. Tegen het onbeperkt binnendringen van Japanners is door de bepalingen van de "Crisis-ordonnantie Vreemdelingen Arbeid" paal en perk gesteld. Voorlopig is vastgesteld dat in totaal voor haar ondernemingen op de noordkust van Nieuw-Guinea niet meer dan 30 Japanners toelating en werkvergunning op den voet van genoemde ordonnantie kunnen verkrijgen en alleen voor die werkzaamheden die, in verband met de taal niet door personen van Hollandsche of Nederl. Indische origine kunnen worden verricht.

VIII Andere onderwerpen die vermelding verdienen

a Pacificatie

In het hoofdstuk VII Politieke Toestand is omtrent de pacificatie van deze afdeling reeds veel vermeld. De pacificatie in vlug tempo is in deze afdeling beperkt tot de Vogelkop en wordt voor wat betreft de onderafdeeling Manokwari (Anggimerenstreek) verricht door de vier brigades militairen in samenwerking met het bestuur en de veldpolitie aan de kust. Voor het te pacificeeren gebied der Anggimerenstreek is aan een der Anggimeren te Iray den bestuurspost geopend. Wanneer de pacificatie voor deze streek zal zijn voltooid kunnen andere streken voor snelle pacificatie in aanmerking komen en is daarbij door resident dr. B.J. Haga in de eerste plaats gedacht aan de zgn. Warisstreek ten zuiden van het Sentanimeer en aan het gebied aan de bovenloop van de Mamberamo en hare zijrivieren. Wat betreft de pacificatie van het Anggimerengebied wordt verwezen naar het hoofdstuk Politieke Toestand.

De pacificatie in een langzaam tempo heeft plaats middels het openen van nieuwe bestuurs-assistentenposten enkele dagen het binnenland in. Deze pacificatie geschiedt door de bestuurs-assistenten met hulp van de landschapspolitie en onder dekking van patrouilles veldpolitie. Verscheidene bestuurs-assistentenposten zijn in verband met de pacificatie in de binnenlanden geopend. Bestuursposten, die in de jaren 1936 en 1937 in de binnenlanden geopend zijn in verband met de langzame pacificatie zijn Sainkedoek (Moraidstreek), Kelasofak (Boven Berauer gebied), Andjai (Kebarestreek), Pioniersbivak (Mamberamo), Air Mati (Boven Sarmi), Goeay (Boven Bonggo), Ampas (Boven Tani-gebied). Te Pioniersbivak zijn 20 man veldpolitie gelegerd, terwijl op de andere plaatsen slechts eenige landschapspolitieagenten ter beschikking van den bestuursassistent zijn gesteld. Met de langzame pacificatie wordt gestadig voortgegaan en zijn reeds successen bereikt. Verwezen moge worden naar het hoofdstuk Politieke Toestand.

Zendingsonderwijs

Voorts is het zendingsvolkonderwijs in deze afdeling van groot belang voor de pacificatie der primitieve streken. Het is een belangrijk pacificatiemiddel en houdt de zgn. Nieuw-

Guinea-binnenland scholen subsidieregeling, welke subsidieering van nieuwe scholen in het binnenland mogelijk maakt zonder toepassing van de A.S.R., met de pacificeering ten nauwste verband. De bedoeling van resident Haga bij het voorstellen van deze binnenlandsubsidieeregeling was de bevordering van het oprichten van volksscholen als beschavingsmiddel in die streken waar de oprichting anders achterwege zou blijven. Daarna wordt deze subsidie alleen toegekend aan nieuw op te richten scholen en niet aan reeds bestaande scholen en verder niet in streken met dubbele zending, aangezien daar de oprichting van scholen niet te wenschen overlaat.

Voor 1936/1937 was gerekend op de subsidieering van 22 binnenlandscholen van de U.Z.V. en kunnen in 1938 nog 4 à 5 binnenlandscholen subsidie ontvangen. Verscheidene van die binnenlandscholen, werden in 1936 en 1937 geopend. Zie hoofdstuk II bij Onderwijs. Door de opening van deze binnenlandscholen zijn verscheidene centra van overheidsgezag en westersche cultuur gevestigd.

Wat de pacificatie dezer afdeeling betreft is in de jaren 1936/1937 met succes gewerkt en zijn de resultaten zeer bevredigend geweest in de Vogelkop (Merai en Karoonstreek, Anggimerengebied, Kebarstreek), het achterland van Domba, de Mamberamostreek, het achterland van Sarmi, achterland van Sanggo en het Boven-Tani gebied.

b Exploratie

Naast deze pacificatie hebben verschillende exploraties plaats gehad welke eveneens tot de pacificatie hebben bijgedragen. Men kan de exploraties verdeelen in exploratie door het bestuur en exploratie door particulieren. Door het bestuur zijn de laatste jaren verschillende economische verkenningen geëntameerd, die ten doel hadden onze kennis betreffende bepaalde streken te verhoogen.

In 1933 zijn door de landbouwkundige expeditie Wentholt verschillende streken verkend, welke voor landbouw in aanmerking komen en wel 1) de War Samson vallei (Sorong), 2) de omgeving van Manokwari, 3) het Anggimeren gebied, 4) de Momivlakte en 5) de streek bij het Sentanimeer vide de daarover uitgebrachte rapporten (zie hoofdstuk II onder Landbouw).

In 1937 en 1938 zijn economische verkenning gevolgd van het bestuur en zijn door de landbouwkundigambtenaar Van Driest exploraties verricht in de streek van Oransbari en later in de Prafi vlakte ten westen van Manokwari. In 1937 zijn exploraties verricht in de Wajorivlakte en heeft voorts in december 1937 onder leiding van den heer Carbasius, administrateur bij 's Lands Caoutchoucbedrijf, een landbouwkundige brigade, waaraan de bodemkundigambtenaar Wentholt was toegevoegd, een exploratie verricht in de Ransiki-vallei.

Voorts zijn door den gezaghebber van Sorong van 3 september tot 1 oktober 1937 verkenningen verricht in de Vogelkop en is hij vanuit Mega door de Moraidstreek en de Boven-Berauer-streek naar Seget vertrokken met 5 veldpolitieagenten en 5 landschapspolitieagenten (vide dagboek over september 1937) en is naderhand van 7 februari tot 8 maart 1938 van uit Sausapor naar Sainkedoek via het Tamraugebergte door het Karoon-

gebied getrokken. Gebleken is dat door de bestuurs-assistent van Sainkedoek mooi pacificatie werk is verricht in het binnenland, de Moraidstreek, Karoonstreek en het oostelijk gedeelte van Madek met de kampongs Salem en Bameshaboe, vide dagboek van 7 februari t/m 8 maart 1938. (In de Moraidstreek in het grensgebied Maadik- en Sigi-Ali stam vierde het kannibalisme in 1935 nog hoogtij).

Voorts heeft de afdelingscommandant der veldpolitie Van Eechoud van eind augustus tot 1 november 1937 een succesvolle patrouilletecht gemaakt door het achterland der Waroppen naar de Meervlakte en is hij langs de Mamberamo via de Batavia-versnellingen, Edi en Marinevallen naar Pioniersbivak afgezakt en verder de Mamberamo afgevaren en toen langs de Rizoforen kust van de Waroppen naar Demba per prauw gevaren. Doel van deze patrouilletecht was:

- 1 verkenning van het achterland der Waroppen tot de Noordrand der Meervlakte,
- 2 verkenning van den doorsteek naar Splitsingsbivak aan de Rouffaerrivier,
- 3 inzicht te verkrijgen in het gebied z.w. van den Dom ("Top P" der militaire exploratie), dat door de militaire exploitatie 1907 onverkend is gelaten.

Het voornaamste doel was openleggen van het gebied. Verwezen wordt naar het patrouilleverslag van den afdelingscommandant der veldpolitie van 20 augustus tot 10 november 1937. Een mooie prestatie!

Door den gezaghebber van Sarmi is in 1937 met landschapspolitieagenten onder dekking van veldpolitieagenten een verkenningstocht verricht door het achterland van Sarmi naar Pioniersbivak en naderhand nog in het Torgebied. Vide betreffende dagboeken.

Te Hollandia werden in 1937 door den bestuurs-assistent verkenningstochten verricht door het Boven Tami gebied, de Warisstreek en het achterland van Nimboran. Vide betreffende dagboek.

Allerwegen van Sorong tot Hollandia toe zijn dus in deze afdeeling vanaf 1935 exploraties en verkenningstochten met goed succes verricht, in het belang van de pacificatie en de openlegging van Nieuw-Guinea. In voorbereiding is thans een verkenningstocht van den gezaghebber van Sarmi Wollrabe voor den duur van 6 weken van uit Pioniersbivak naar het punt van Sarmi-vloeiing van de "Van Dalen en de van der Willigen rivier" in de Meervlakte ter penetratie van een deel der z.g. Meervlakte, vide dzz. brief van 31 januari 1938 no. 219/30/AR en van 21 maart 1938 no. 734/30/AR, gericht aan den resident. Deze verkenningstocht van den gezaghebber van Sarmi zal begin juni a.s. plaats vinden onder dekking van landschapspolitie en veldpolitieagenten. In dit verband dienen nog vermeld te worden de exploratietochten van de N.N.G.P.M. in de Vogelkop en in de Waroppen. De luchtkarteering van de N.N.G.P.M. zal binnenkort zijn afgevoerd. Het met behulp van deze kaarten uitgevoerde globale geologisch onderzoek zal nog eenigen tijd vorderen, waarin het geologisch detail onderzoek plaats zal vinden. Op enkele plaatsen is men hiermede reeds begonnen.

Nieuwe gebieden, die voor exploratie in aanmerking komen

Alhoewel reeds vele gebieden verkend zijn, valt nog veel onbekend terrein voor verkenning in de termen. In de eerste plaats komen voor verkenning en exploreeren in

aanmerking (vide dzz. brief van 9 februari 1938 no. 302/VP/AR gericht aan den resident).

In de:

onderafdeeling Manokwari

- 1 de Kebarvlakte en het achterland daarvan (bovenloop Aifatrivier),
- 2 het gebied achter de Kleine Geelvinkbaai (Wajori- en Prafiavlakte), welke gebieden reeds gedeeltelijk verkend zijn,
- 3 het Hattamgebied,
- 4 het gebied der Jabi-stammen (achterland van Napan, bovenloop van de Siriwo tot de bovenloop Wamnarivier langs de noordelijke uitloopers Weylandgebergte),
- 5 stroomgebied van de Ingsim en Boven Moetoeri-rivier,

onderafdeeling Seroei

- 1 achterland van het Waroppengebied n.l. de streek rondom het Nisa-meer en de Baudji-streek,
- 2 bovenloop van de Waipogarivier,
- 3 het gedeelte van de Meervlakte (Boven Rouffaergebied) dat tot de onderafdeeling Seroei behoort,

onderafdeeling Sarmi

- 1 streek tusschen Sarmi en Pioniersbivak,
- 2 Boven-Sarmigebied,
- 3 Boven-Bonggogebied,
- 4 Stroomgebied van de Tor- en Biririvier,
- 5 het gebied van de Warésstammen (district Bonggo)
- 6 Meervlakte, Boven Mamberamogebied n.l. het gebied tusschen Rouffaer, van Daalen, van der Willigen en Idenburgrivier,

onderafdeeling Hollandia

- 1 het geheel Boven Tamigebied (Warisstreek) tot aan de Keeromrivier en de grens met Australisch Nieuw-Guinea,
- 2 het geheele achterland van Nimboran en Boven Sentanistreek (reeds gedeeltelijk verkend)
- 3 het gebied tusschen bovenloop Idenburg rivier en Keeromrivier,

onderafdeeling Sorong

De geheele Karoon- en Moraidstreek en Boven Berauer gebied (gedeeltelijk reeds verkend)

Al deze gebieden dienen m.i. nog eens grondig verkend en opgelegd te worden. Nagegaan moet worden of voor uitvoer geschikte boschproducten en houtsoorten daarin voorkomen, voorts of voor cultures geschikte vlakten in die gebieden aanwezig zijn, tracé

voor wegeaanleg, in verband met de afvoer, moeten worden gezocht en aangelegd, voorts nagegaan of rivieren, geschikt voor transport, in de gebieden voorkomen (m.i. nagenoeg niet of heel weinig).

Voor verkenning en exploreeren van deze streken dient van de militairen en veldpolitie te worden gebruikt gemaakt. Van de veldpolitie waren voor deze verkenningstochten van de posten uit te zoeken, die vroeger bij de gewapende politie gediend hebben. Deze zullen voor het grootst verkenningstochten in het binnenland m.i. veel beter voldoen. De posten kunnen dan aangevuld worden met de eventueel hier te plaatsen nieuwe veldpolitieagenten. Om deze verkenning- en exploratietochten goed te kunnen verrichten beschikt deze afdeling over te weinig bestuurs- en machtsmiddelen. Voor een goede gang van zaken kan de bestuursambtenaar niet zo lang van zijn standplaats worden onttrokken. Voorts zouden dan aan de militaire macht en veldpolitie te veel manschappen onttrokken worden aan de posten, hetgeen de huidige formatie niet toelaat. Leger en veldpolitie zullen derhalve moeten worden uitgebreid en komen we hierop in een ander hoofdstuk terug.

Teneinde de verkenning- en exploratietochten zo productief mogelijk te maken dient het denkbeeld, dat reeds jaren geleden in het rapport Staargaard vermeld werd, eindelijk eens te worden verwezenlijkt n.l. de benoeming van twee officieren of bestuursambtenaren voor verkenningwerk in nieuw terrein. Deze zouden dan uitsluitend belast kunnen worden met de exploratie van den binnenlanden en geen ander bestuurswerk moeten verrichten; geen eigen ressort hebben. Zij werden ter beschikking gesteld van den afdeelingchef, die hen volgens een tevoren opgemaakt werkplan, goedgekeurd door den resident, onder dekking van militairen of veldpolitieagenten de gebieden aanwijst waar de exploraties verricht moeten worden. Een bodemkundig- en een boschbouwkundig-ambtenaar, liefst ook een geoloog moeten de verkenningseider worden toegevoegd gedurende de duur de exploratietocht en dienen deze ambtenaren na elke expeditie rapporten in te dienen. Het zou wenschelijk zijn hen voor twee zoonodig meer jaren voor dat ter beschikking van den afdeelingchef te stellen met standplaats Manokwari. De plaatsing van een houtvester te Manokwari is ook urgent, hetgeen reeds meermalen met klem is betoogd door resident Haga. Op deze wijze zal Nieuw-Guinea binnen enkele jaren kunnen worden opengelegd en de economische mogelijkheden kunnen worden overzien.

c. Uitbreiding van leger en veldpolitie

Het is duidelijk dat voor behoorlijke en langdurige exploraties van bovenvermelde gebieden de huidige formatie van veldpolitie in deze afdeling ten eenenmale onvoldoende is. vide dzz. brief van 31 maart jl. no. 936/VP/AR, gericht aan den resident.

Sinds door resident Haga is aangedrongen op stelselmatige en geleidelijke uitbreiding van nog onbekende gebieden wordt door de veldpolitie een grootere activiteit ontwikkeld en kunnen de veelvuldige patrouilles, welke voor 1938 reeds op het programma staan en welke ook van langeren duur zijn, moeielijk behoorlijk ten uitvoer worden gebracht zonder de interne dienst en de technische opleiding van de

detachementen der diverse posten te schaden. De werkzaamheden van het detachement kunnen als volgt verdeeld worden:

- 1 technische opleiding en interne dienst,
- 2 normale controle patrouilles,
- 3 verkenningspatrouilles.

In overeenstemming met de afdeulingscommandant worden de patrouilles thans zoo geregeld, dat het detachement ongeveer 10 dagen geheel voltallig in de tangsi is voor de technische opleiding. Op verschillende plaatsen worden de kleinere verkenningspatrouilles thans om de maand gehouden. Deze patrouilles duren ongeveer 20 dagen en moeten minstens een posthuiscommandant en 10 agenten sterk zijn. Daar echter tijdens de patrouillegang in deze streken een beroep op de veldpolitie geenszins denkbeeldig is (men denke maar aan de nog vaak voorkomende snel- of raaktochten), is de huidige sterkte te gering, daar voor de nachtdienst in de tangsi reeds 5 man nodig zijn. Totaal zijn dus noodzakelijk: wacht 5 agenten, patrouille 9 agenten, plus 1 posthuiscommandant, reserve 4 agenten plus 1 posthuiscommandant. Daarom noodzakelijk geacht de organieke sterkte van enkele detachementen op te voeren. Het beste lijkt me echter een speciaal exploratie-detachement met goed kader van 20 à 30 man ter beschikking te stellen voor het verrichten van exploratietochten, indien het denkbeeld om 2 officieren of bestuursambtenaren met de groote exploratie te belasten, verwezenlijkt kan worden. Mocht dit denkbeeld niet uitgevoerd kunnen worden om op dezelfde wijze als thans met de verkenningsstochten moeten worden voortgegaan dan dienen in ieder geval de detachementen te Seroei, Demba, Sarmi, Bonggo, Demta en Hollandia te worden uitgebreid en gebracht te worden op 1 hoofdposthuiscommandant, 2 posthuiscommandanten en 18 agenten, daar de detachementen veel te zwak zijn voor uitvoering van het door mij voorgestelde schema.

Sorong is momenteel vanzelfsprekend te klein, doch dit wordt t.z.t. bezet door een inspecteur met 2 posthuiscommandanten en 18 man, doch zal dit in verband met de te ontwikkelen activiteit en de aanwezigheid der N.N.G.P.M. gebracht moet worden op 1 inspecteur, 1 hoofdposthuiscommandant, 2 posthuiscommandanten en 27 agenten. Demba thans nog organiek 1 posthuiscommandant en 9 agenten, heeft een zeer groot achterland, dat verkend dient te worden, heeft tenminste nodig 1 hoofdposthuiscommandant, 2 posthuiscommandanten en 18 man. Seroei kan zoo blijven, eveneens Bosnik. Sarmi momenteel sterk 1 inspecteur, 1 hoofdposthuiscommandant, 2 posthuiscommandanten en 18 man moet nu reeds voorzien in patrouilles langs de kust vanaf Bonggo tot de Mamberamo en is beslist te zwak om nog te exploreeren en zoo nu en dan te helpen, de streek tusschen Sarmi en Pioniersbivak, het Boven Torgebied, het stroomgebied der Biri-rivier en wat tusschen deze complexen ligt, verder nog een begin met het onderzoek der noordhellingen van de Meervlakte. Het is volkomen uitgesloten dat zulks met de huidige bezetting mogelijk is. Sarmi dient m.i. op de sterkte van Hollandia te worden gebracht nl. 1 inspecteur, 1 hoofdposthuiscommandant, 3 posthuiscommandanten en 27 agenten. En dit des te eerder, indien t.z.t. in het naar het schijnt nogal bevolkte boven Torgebied, een bestuursassistent wordt geplaatst. Pioniersbivak kan zoo blijven. Bonggo en Demta zijn echter zoo zwak dat zij volkomen uitgeput zijn als de permanente bezetting voor Goeay

(Boven Bonggo) is geleverd, wat toch ook dringend vereischt wordt. Bonggo is organiek sterk 1 hoofdposthuiscommandant, 2 posthuiscommandanten, 14 agenten en moet gebracht worden op een sterkte van 1 hoofdpostcommandant, 2 posthuiscommandanten en 18 agenten, evenals Demta, dat momenteel organiek sterk is 1 hoofdposthuiscommandant, 1 posthuiscommandanten 14 agenten. Hollandia kan voorlopig zoo blijven. In totaal zou dus de uitbreiding moeten bedragen: 2 hoofdposthuiscommandanten, 3 posthuiscommandanten en 35 agenten.

Leger

Ten aanzien van de militairen is uitbreiding ook gewenscht. Wordt het door mij voorgestelde exploratieschema uitgevoerd, dan dient de militaire bezetting te Manokwari het 1 luitenant en 2 brigades te worden uitgebreid, speciaal voor het verrichten van exploratiewerkzaamheden.

Bij verwezenlijking van het denkbeeld Staargaard wordt echter door mij de voorkeur gegeven aan een speciaal exploratie-detachement met goed kader onder commando van een officier (1e luitenant), liefst Atjeh-officier. Met dit exploratie-detachement zouden dan de grote verkenningen kunnen worden gedaan. Het exploratie-detachement zou tijdelijk kunnen zijn n.l. zooveel jaren als noodig is voor de openlegging en te Manokwari gelegerd moeten worden. Indien het exploratie-detachement uit veldpolitie bestaat, zou dit te Seroei gelegerd kunnen worden, alwaar een groote barak bijgebouwd zou moeten worden (kosten naar f 1.500,-). Het moet geselecteerd personeel zijn, dat dan in korten tijd routine in Nieuw-Guinea exploratie kan krijgen, onder commando van een oud-inspecteur en een jong inspecteur 2e kl. als exploratie-man.

d Verhouding bestuur-zending

Bij de aanvaarding van het bestuur over deze afdeling in juli 1935 was de verhouding bestuur-zending bepaaldelijk slecht te noemen. Thans is de verhouding gelukkig goed. Over de verhouding bestuur-zending is een afzonderlijke bundel aangelegd, welke langzamerhand zeer omvangrijk is geworden. Talrijk waren de klachten van verschillende onderafdeelingschefs tegen de inmenging en bemoeienis van zendelingen in rechts- en bestuursaangelegenheden. De samenwerking liet te wenschen over.

De verhouding tussen den voorzitter der zendelingen en de meeste onderafdeelingschefs was tengevolge van het onnoodig critiek uitoefenen op vonnissen van de door hen voorgezeten rechtbanken zeer gespannen geworden. Het kwam zelfs zoover dat men elkaar te Manokwari in het openbaar niet meer groette en de zendelingen de dienstzaken niet meer bij den controleur voorbrachten doch bij den afdeelingchef. Op den voorzitter der zendelingen werd schriftelijk een beroep gedaan te willen meewerken voor een goede samenwerking tussen bestuur en zendelingen en naar aanleiding van diens schriftelijke uitlating "wij hebben als leiders der gemeenten recht" om onderzoek van alle perकरा's, hem opgemerkt dat de zendeling zich had te onthouden van bemoeienis van bestuurs- en rechtszaken. De verhouding was inmiddels dermate slecht geworden dat tegen den voorzitter van de zendingsconferentie en twee andere zendelingen door een der onder-

afdeelingchef bij den officier van justitie een klacht werd gedaan, waarop de officier van justitie te Makassar bij mijn brief van 28 november 1935 no. 52/Geh. den residents voorstelde "den betrokken zendelingen te doen weten - mede namens hun officier van justitie - dat verdere vervolging der thans tegen hem ingediende klacht om verschillende redenen niet doelmatig voorkomt, dat wij het ontoelaatbaar achten, dat in het bijzonder zendelingen hun critiek en getuigenis van noodelooze beledigingen vergezeld doen gaan en dat wij vertrouwen - dat zij bereid zijn deze waarschuwing ter harte te nemen, aangezien anders - indien er later een wel termen tot vervolging mochten komen zal rekening gehouden moeten worden gehouden met het feit, dat zij aldus reeds werden gewaarschuwd".

Ten aanzien van een andere zending tegen wien een klacht bij den officier van justitie was ingediend werd door den officier van justitie bij zijn brief van 16 september 1935 no. 166/Geh. o.a. vermeld: "Ik moge u derhalve verzoeken den zendeling-leeraar namens mij te willen mededelen dat ik weliswaar dit maal van zijn verdere vervolging heb afgezien, doch dat hij indien hij opnieuw zich aan strafbare feiten mocht schuldig maken, op weer buiten vervolging blijven niet rekenen moet". Inmiddels was door een der andere onderafdeelingchefs wederom bij den officier van justitie een klacht ingediend tegen den voorzitter van de zendingsconferentie, doch werd deze klacht ook niet vervolgd. De indruk werd sterk gewekt dat door U.Z.V.-zendelingen tot dusverre te zeer met niet-geestelijke middelen gewerkt werd zoodat den wvd. voorzitter zich te willen bepalen tot de verhouding van het evangelie, derhalve tot het voorhouden aan de menschen wat het evangelie van hen vraagt en tot eigen sociale aktiviteit (volksonderwijs, geneeskundige zorg), waaruit de christelijke liefdedaden spreekt.

Ten einde een goede samenwerking tussen bestuur en zending te verzekeren, waardoor de vooruitgang van land en volk het beste bevorderd zou worden, werd mij verzocht de zendingsconferentie in februari 1936 zoo mogelijk bij te wonen en in overleg met de zending de desiderata van de zending op bestuurs-, maatschappelijk en economisch gebied te formuleren en te bespreken, en in overleg met de zending een gedragslijn vast te stellen betreffende de verhouding bestuur-zending, inzake het standpunt in te nemen ten aanzien van het christelijk familierecht, bruidschat, dansen. Diverse huwelijkskwesties als: strafbaar stellen van Papoeasche christenen voor het nemen van een 2e vrouw, strafbaar stellen van overspel, herziening van de oude huwelijksregeling, adatovertradingen in het huwelijk, welke met "betaling" aan de tegenpartij gestraft worden, eed en eedformulering, eigendomsrecht van kerkgebouwen, van goeroe-woningen en van scholen, uitbreiding van scholen in het binnenland, verbod inzake heidense dansen, zouden voorts op de conferentie besproken worden, en een gedragslijn worden vastgesteld. Terzake wordt verwezen naar de notulen, die van de vergadering van 17 en 18 februari 1936 dezer conferentie zijn opgemaakt. Naar aanleiding van deze conferentie, werd door den resident, vide brief van 15 april 1936 no. 28/G.E., verzocht desiderata in concreten vorm te willen en een concept leidraad te willen indienen inzake het door het bestuur in te nemen standpunt ten aanzien van deze onderwerpen.

Door mij werd den voorzitter der zendingsconferentie daarop bij brief van 30 april 1936 no. 66/G.E., verzocht de desiderata van de zending te willen formuleren en zoo

mogelijk mede een concept leidraad te willen opmaken, welke door mij den onderafdelingschef om raad en bericht zou worden gezonden, waarna tot de vaststelling door den resident zou kunnen worden overgegaan. Deze desiderata en concept leidraad zijn mij nimmer door den voorzitter der zendelingen toegezonden.

Op 20 juni 1936 werd te Manokwari een vergadering belegd, voorgezeten door den resident, waarbij eenige bestuurs-ambtenaren, de voorzitter der zendelingsconferentie en eenige andere zendeling-leeraren benevens de taalgeleerde van het Bijbel Genootschap dr. Held aanwezig waren. Verschillende onderwerpen als heidensche dansen, sagoweerverbruik, kinderhuwelijk, ruilhandel, bruidschatregeling werden besproken en was de vergadering van meening dat er voorhands geen andere onderwerpen waren, die vaststelling in een leidraad behoeft in verband waar mede de resident en den voorzitter der zendingsconferentie verzocht aan de hand van het besprokene en in overleg met de ambtenaren, resp. de zendelingen, de noodige concept leidraad te willen opmaken en den resident te willen doen toekomen. Naar aanleiding van deze vergadering verzocht ik den voorzitter voormeld bij mijn brief van 20 juli 1936 no. 2581/19/AR nogmaals een concept leidraad te willen indienen. Tevens verzocht ik den taalgeleerde dr. Held voor mij een concept leidraad te willen opstellen, welk verzoek aan dr. Held bedoeld was om het B.B. van advies te dienen inzake de mij verstrekte opdracht. Dr. Held antwoordde mij dat hij wilde wachten op de resultaten van terreinonderzoek doch mij gaarne suggesties wilde geven voor het opstellen van bewuste leidraad, waarop ik hem - vide brief van 4 september 1936 no. 299/19/AR - antwoordde deze suggesties gaarne te aanvaarden in den vorm van vragenlijsten, welke de onderafdeeling ter invulling zouden worden toegezonden. De vragenlijsten werden door dr. Held opgesteld en de binnengekomen antwoorden der onderafdeelingchefs door hem verwerkt in het zgn. "Dan-rapport" welk rapport 26 april 1937 door mij werd ontvangen, waarna door mij de concept leidraad werd opgesteld als conclusie, getrokken uit bedoeld rapport en den resident dadelijk werd aangeboden, die inmiddels voortdurend op indiening van bedoelde leidraad had aangedrongen. De volgende conclusies werden als leidraad door mij uit het rapport getrokken:

Leidraad (verhouding bestuur-zending)

- 1 Het is de (hulp)bestuurs-assistenten verboden willekeurig in te grijpen in het houden van de dans- en andere feesten der inheemsche bevolking.
- 2 Het is allen functionarissen van de zending verboden in te grijpen in het houden van de dans- en andere feesten der inheemsche bevolking.
- 3 Indien de onder 1 of 2 bedoelde personen van meening zijn dat van het houden van een dans- of ander feest in een bepaalde kampong of streek op een bepaalde tijd verstoring van de openbare rust en orde of bedreiging van de openbare veiligheid te duchten is, zo zullen zij zich onverwijld hebben te wenden tot de Europeesche besturende ambtenaar, die als dan - na gehouden onderzoek - zodanige maatregelen zal kunnen treffen als hem goeddunken ter verzekering van de openbare rust, orde en veiligheid.
- 4 Tenzij verstoringen van de openbare rust en orde of bedreiging van de veiligheid

te verwachten valt (bijv. sneltochten e.d.) worden alle momenteel bestaande verboden t.a.v. dans- en andere feesten, zoowel van de bestuurs- als van zendingszijde uitgevaardigd, onverwijld opgeheven.

Van den voorzitter der zendelingenconferentie werd echter nimmer een concept leidraad ontvangen doch waren door hem vragenlijsten gezonden aan de zendeling-leeraren. Het rapport en de leidraad werd daarom door mij ook aan den voorzitter der zendelingenconferentie toegezonden en op 8 mei 1937 had wederom een conferentie plaats met de resident, controleur van Manokwari, voorzitter zendelingenconferentie, dr. Held en de zendeling-leeraren van Manokwari, op welke conferentie de concept leidraad werd besproken. Vide notulen van 8 mei 1937, die van deze vergadering zijn opgemaakt door den controleur Kuiper.

Aangezien door de zendeling-leeraren nog geen rapporten waren ingediend deelde de voorzitter der zendelingenconferentie mede dat definitieve conclusies door de zending nog niet gegeven konden worden, doch verzocht hij te mogen wachten tot de zendingsconferentie van februari 1938, waarop dit onderwerp zou worden behandeld, welk verzoek werd ingewilligd. De resident verzocht daarop de voorlopige conclusies te mogen ontvangen van den voorzitter voornoemd, getrokken uit de rapporten die hij van de zendeling-leeraren zou ontvangen, hetgeen den heer Starrenburg wordt toegezegd. De voorzitter der zendelingenconferentie verzocht voorts afschriften van de rapporten der bestuursambtenaren te mogen ontvangen, waartegen de resident geen bezwaar had. Door mij werden daarop gevraagd afschriften van de rapporten der zendeling-leeraren te mogen ontvangen, hetgeen de heer Starrenburg toezegde te zullen geven. Voorts werd op de zelfde vergadering overeengekomen dat in nieuw geopende of te openen streken waar de zending nog niet lang of in het geheel nog niet werkzaam was (Waroppen, Anggi, Kebar) het dansen geheel zal worden vrijgelaten, behoudens het voorbehoud van handhaving der openbare rust en orde naar aanleiding waarvan door mij een rondschrijven aan de onderafdeelingsschef werd gezonden betreffende "de houding van bestuur en zending tegenover dansen en feesten der Papoea's, vide brief van 25 mei 1937 no. 184/Geheim/AR. De voorzitter der zendelingenconferentie zijn de afschriften der rapporten van den onderafdeelingsschefs dadelijk toegezonden, doch heb ik nimmer afschriften ontvangen van de rapporten der zendeling-leeraren noch een voorlopige conclusie van den voorzitter.

Inmiddels is in februari 1938 de conferentie der zendelingen geweest, en werd door mij gevraagd tot welke conclusie de conferentie was gekomen, doch hoorde ik dat dit onderwerp niet werd besproken en antwoordde de inmiddels op 1 maart nieuw opgetreden voorzitter der zendelingenconferentie mij dat de vragenlijst van dr. Held als zoodanig niet besproken was. Wel was door den zendeling-leraar Bijkerk een inleiding gehouden over "zending en volksleven" en was de conclusie dat er geen nieuwe gezichtspunten werden aangeroerd en dat de houding tegenover volksfeesten en dansen zou blijven zooals die reeds n.l. om te trachten het een en ander te zuiveren van gebruiken in strijd met de christelijke opvattingen. Mocht dit laatste niet lukken dan het bijwonen dezer feesten aan Christenen te *verbieden*. Vide brief van voorzitter van de conferentie der zendelingen van 8 april 1938.

Ten aanzien van het door controleur Kuiper in zijn memorie van overgave medegedeelde over het stelselmatige en voor een goed deel reeds verwezenlijkte streven der zending om het oorspronkelijke cultuurbezit der bevolking te vernielen, welk streven naar de meening van controleur Kuiper, niet slechts een ernstige verslechtering van de economische toestand der *bevolking*, doch zelfs een achteruitgang van haar aantal heeft veroorzaakt, wordt opgemerkt dat ik die meening *niet* kan deelen. M.i. is het oordeel van controleur Kuiper te oppervlakkig en is hij te kort hier werkzaam geweest en heeft hij te weinig studie van deze aangelegenheid gemaakt en kunnen maken om hierover een juist van gefundeerd oordeel te kunnen hebben. Bovendien kent de heer Kuiper geen der Papoeasche talen, hetgeen m.i. een vereischte is.

Dat de zending er naar zou "streven" om het oorspronkelijk cultuurbezit der bevolking te vernietigen heb ik nimmer kunnen constateren en is m.i. onjuist. Zulks wordt door de zending dan ook ten stelligste ontkend. Dat het oorspronkelijk cultuurbezit der bevolking tengevolge van de invloed, die van het Christendom is uitgegaan en nog uitgaat - gedeeltelijk verloren is gegaan - voor zover dit cultuurbezit *onvereenigbaar is met de opvattingen en leerstellingen* van het Christendom is helaas aannemelijk. Vele heidensche voorwerpen worden door de gekerstende bevolking vernietigd of verkocht en niet meer aangemaakt, aangezien de tot het Christendom bekeerde inheemschen meenen deze heidensche voorwerpen van geen nut meer voor hen zijn en hen zelfs schade kunnen toebrengen, aangezien deze in strijd zijn met de leerstellingen van de nieuwe leer en godsdienst. Door de invloed der zending verdwijnt veel snijwerk dat betrekking had op het vereeren van voorouders en feesten en onbekende grootheden. Niet onwaarschijnlijk is dat de goeroes hen in deze nieuwe opvattingen aanmoedigen ja deze bijbrengen en in dezen wel eens te ondoordacht te werk gaan en bijv. de dansfeesten te veel tegengaan.

Dat ten gevolge van de vernietiging van het cultuurbezit de economische toestand der bevolking ernstig verslechterd zou worden en zelfs een achteruitgang van haar aantal heeft veroorzaakt *kan* en durf ik echter niet te onderschrijven, aangezien mij geen vergelijkend materiaal ten dienste staat. Dit vereischt m.i. een diepgaande studie en dient men eerst nauwkeurig te weten hoe de toestand was voordat de zending hare intrede deed in deze streken. Ging de bevolking voor dien tijd ook al achteruit of niet? Is de bevolkingsvermindering sindsdien toegenomen? Dat het bevolkingsaantal achteruit gaat is zeker. Wat de oorzaak hiervan is durf ik niet met zekerheid te zeggen. M.i. heeft de pokkenepidemie omstreeks 1895 en de spaansche griep tijd in 1918 zeer veel op zijn geweten. Verder kan als oorzaak van inteelt worden genoemd ziekten als malaria, filaria, framboesia, het huwen binnen een kleine stam, het sneuvelen van de beste krachten bij hongitochten.

Al deze zaken hebben echter reeds lang de aandacht van het bestuur. Ook het Soeangigeloof en het koppensnellen, voorts het bevrijden van het angstcomplex, waardoor primitieve heidenen beheerscht worden (afweer tegen ziekten en rampen middels eene magische techniek) heeft de zending echter groote diensten bezwaren. Niemand zal de waarde eener goede propaganda voor de christelijke godsdienst aantasten. Het gaat er maar om, dat niet op onjuiste, onoordeelkundige wijze door niet voldoende deskundigen wordt ingegrepen in het leven van Papoea's.

In het koloniaal tijdschrift 1928/1929 heeft de assistent-resident dr. E.J. Burger haar omstandig behandeld (zie bldz. 245 t/m 250 van dezen jaargang) en beroept hij zich op vele uitspraken van de gouverneur van Britsch Papoea, lord Murray, die tientallen van jaren onder de Papoea's is werkzaam geweest en aan wiens oordeel groote beteekenis kan worden gehecht. De aanraking met vreemdelingen (dus niet alleen van de zending, doch ook van het bestuur, de "hervormers" bracht bijna overal desorganisatie van het sociale leven der Papoea's mede en werden de oude instellingen en gewoonten vaak met voeten getreden. Door de invloed van het bestuur verdwijnt al het snijwerk dat men placht te vervaardigen om ten strijde te trekken zooals lanssen, schilden, pijlen, bogen, wichel houtjes, opzet stukken voor groote prauwen enz. Indien wichel gereedschappen heeft gefaald dan ruimt men het zelf op als ondeugdelijk. Groote prauwen zijn niet meer nodig, daar oorlogen groote reizen tot het verleden gaan behooren. De invoer van ons vaatwerk doet het houten vaatwerk verdwijnen. Een zelfde weg gaat de vuurboor en de vuursteen na het bekend worden van de lucifers. En wat kleding betreft schortjes van gras, geklopte boomschors, klapperdoppen, broek van bamboe of schelp, dit alles zal verdwijnen nu ten gevolge van de aanraking met de westersche beschaving de kakoentjes zijn ingevoerd. Aan deze moreele verstoringen wijt Murray dan ook de vermindering in vitaliteit bij den inboorling, welke overal na aanraking met blanken is geconstateerd.

Dr. Burger wijst er verder op dat, in verband met het verschijnsel der vermindering van vitaliteit bij den inboorling tengevolge van de aanraking met blanken in het algemeen, in het bijzonder "het gevaar van onvoorzichtige zendingsmethoden" onder de oogen moet worden gezien en vestigt de aandacht op het optreden der zending wat betreft: "de zucht tot ingrijpen in het economisch en het intieme leven der Papoea's en het slechte gehalte van vele harer dienaren, in hoofdzaak goeroes". Dit gehalte vereischt m.i. verbetering en dient selectie te worden toegepast in dit verband wordt gewezen naar de vele vonnissen waarbij goeroes wegens overspel en verkrachting werden veroordeeld).

In overweging wordt gegeven der regeering te willen voorstellen een deskundigen terzake bevoegd persoon, die de Papoeasche taal voldoende machtig is (bijv. de taalgeleerde van het Bijbelgenootschap dr. J. Held), te willen aanwijzen om een diepgaand onderzoek in te stellen en een rapport uit te brengen of hetgeen door den controleur Kuiper wordt meegedeeld "over het stelselmatige en voor een goed deel reeds verwezenlijkte streven der zending om het oorspronkelijke cultuurbezit der bevolking te vernietigen, welk streven naar de meening van den heer Kuiper niet slechts een ernstige verslechtering van den economische toestand der bevolking, doch zelfs achteruitgang van haar aantal heeft veroorzaakt", wel juist is en zulks met voorbeelden te staven.

Ik acht mij - noch de onder mij diende onderafdeelingsscheffs - tot een juist oordeel bevoegd en hen niet in staat om voldoende tijd aan een diepgaand onderzoek te kunnen besteden en rapport uit te brengen, waaraan eenige waarde zou kunnen worden gehecht.

e Japansche grondaanvragen

Wat betreft de Japansche aanvragen is reeds het een en ander vermeld onder hoofdstuk II, onderdeel landbouw en hoofdstuk VII Politieke toestand. Deze Japansche grond-

aanvragen betreffen de gronden te Momi, Nabire, Sarmi, aan de Torrivier (Sarmi) en Manokwari. Ten aanzien dezer perceelen werd beslist dat de N.K.K. (behoudens de door den commandant der zeemacht gemaakte reserve ten aanzien van het riviervervoer):

- a de N.K.K. de 12 achter Nabire gelegen kleine huurperceelen in 10-jarig huurcontract kan krijgen,
- b de N.K.K. de twee aangevraagde te Momi (2.000 ha) en te Sarmi (3.500 ha) gelegen groote terreinen in 75-jarige erfpacht kan krijgen, benevens het bouwterrein te Manokwari,
- c de perceelen slechts worden gegund op voorwaarde dat de N.K.K. hare bezittingen te Bosnik en Poeloe Noesi ontruimt en voorts geen vrij komende perceelen overneemt buiten goedvinden van de overheid; dit laatste betreft mede de Torconcessies III en IV en de zes perceelen op eenige eilandjes nabij Sarmi (Wakde-groep, welke in erfpacht zijn afgestaan aan den heer Paul Ahr).

In de te verleenen concessies dient een bepaling te worden opgenomen dat iedere overdracht van grondrechten buiten instemming en goedvinden van de overheid wordt verboden verklaard. Vide brief van den resident van 31 mei 1935 no. 119/G.E. Tot uitgifte in erfpacht van de twee perceelen te Momi en Sarmi kon echter niet worden overgegaan alvorens de erfpachtsordonnantie in Staatsblad 1919 no. 61 werd gewijzigd. In het huurcontract van de 12 achter Nabire gelegen perceelen, dient uitdrukkelijk te worden bepaald, dat de huurovereenkomst *ontbonden zal zijn* bij aldien zonder vergunning van het hoofd van plaatselijk bestuur *de huur aan derden overgedragen, de perceelen worden verhuurd of onderverhuurd dan wel - en zulks uitsluitend ter beoordeling van het hoofd van gewestelijk bestuur - op eenige andere wijze aan derden de tijdelijke beschikking over deze terreinen wordt verleend.*

Een gelijksoortig beding moet worden gesteld bij de uitgifte van het bouwterrein te Manokwari. De uitgifte van al deze perceelen is alleen mogelijk na voorafgaande ontruiming door de N.K.K. van hare bezitting te Bosnik en Poeloe Noesi of prijsgeving op overdracht aan derden met toestemming van het hoofd van gewestelijk bestuur van de door haar aldaar bezeten rechten. Voorts onder beding dat de desbetreffende overeenkomsten van rechtswege ontbonden zal worden, ingeval de N.K.K. zonder toestemming van het hoofd van gewestelijk bestuur de andere perceelen overneemt. Verwezen wordt naar den brief van mijn voorganger van 18 juni 1935 no. 51, gericht aan de N.K.K. Bij notarieel contract heeft de N.K.K. haar bezittingen te Bosnik en Poeloe Noesi prijsgegeven.

Voor de 12 achter Nabire gelegen perceelen zijn thans huurcontracten afgesloten. Nader werd echter ten aanzien van de erfpachtsaanvragen te Momi en Sarmi bepaald dat de landvoogd het juister acht om zoowel te Sarmi als te Momi kleinere stukken grond *in huur te geven* voor den tijd van bijv. vijf jaren, onder toezegging dat na afloop en naar gelang van den uitslag der proefnemingen grootere perceelen, het zij te Sarmi, hetzij te Momi, hetzij op beide plaatsen, in 75-jarige erfpacht zullen worden uitgegeven en naar gelang van de reële uitbreiding van het bedrijf *zoo* mogelijk tot 5.500 ha zullen *kunnen* worden uitgebreid. Vide brief directeur Binnenlandsch Bestuur van 16 oktober 1935 no.

AIX 12/1/8. Naar aanleiding van deze laatste beslissing zijn door de N.K.K. in 1937 300 ha grond te Momi en 300 ha te Sarmi in huur aangevraagd en is daarna in 1937 weer 600 ha grond in huur uitgegeven, zodat thans te Momi van de aangevraagde grond 900 ha in huur en te Sarmi 300 ha in huur is afgestaan, vide betrekkelijke huurcontracten van 1936, 1937 en 1938. Op 7 maart diende de N.K.K. een nieuw verzoekschrift in, ditmaal om 1.100 ha ter harer beschikking te willen stellen om haar bedrijf te kunnen stabiliseeren en in 1939 uit te kunnen breiden tot de volle uitgestrektheid van 2.000 ha, op grond van de brief van den directeur van Binnenlandsch Bestuur van 16 oktober 1935 no. AIX 12/18 en onder vermelding dat zij de periode van proefnemingen met katoencultuur sinds 1936 als geëindigd beschouwd en zulks naar aanleiding van de verkregen resultaten gedurende de proefperiode in het afgelopen jaar. Bovenaangehaalde brief van den directeur van Binnenlandsch Bestuur van 16 oktober 1935 en de daarin vervatte toezegging is nader behandeld bij de brief van de resident der Molukken ddo. 10 april 1937 no. E.Z. 22/1/19 en bij den brief van den directeur van Binnenlandsch Bestuur ddo. 3 mei 1937 no. AIX 8/1/18, welke beide *brieven* adviezen inhouden nopens het verzoek van de N.K.K. om uitbreiding van haar terrein met 600 ha.

Volgens mijn meening is het stadium van proefnemingen nog niet geëindigd en moge terzake worden verwezen naar het rapport van den landbouwconsulent van Amboina ddo. 12 november 1937. M.i. dient de N.K.K. eerst aan te toonen dat de uitslag van de proefnemingen gunstig is, niet alleen voor de andere perceelen, doch ook voor het nieuwe perceel van 600 ha, alvorens gunstig op hun verzoekschrift kan worden beschikt. Vide mijn brief van 19 maart jl. no. 364/HL/NG. Van het nieuwe huurperceel van 600 ha was tot 1 april 1938 opengekapt 380 ha. In totaal waren tot dat tijdstip 800 ha opengekapt en bedroeg het beplant areaal momenteel 480 ha. In 1936 bedroeg de opbrengst van ruwe katoen 68.000 kg en in 1937 297.000 kg. In 1935 werd verkregen aan ontpitkatoen (proefproductie 1935) 226 kg. In 1936 aan ontpitkatoen 21.275 kg. In 1937 circa 97.000 kg. Hiervan werden uitgevoerd: in 1936 226 kg, in 1937 38.534 kg, in 1938 54.084 kg. De stock per 25 april 1938 bedroeg circa 25.667 kg.

Aangezien de gronden te Sarmi volgens de N.K.K. niet zoo geschikt zouden zijn voor de katoencultuur, werden door de N.K.K. stukken grond ter grootte van 20 ha, gelegen nabij Bonggo (Erkostreek) en bij Hol Tae Kang aan de Humboldtbaai, in huur aangevraagd voor den aanleg van proeftuinen van katoen met de bedoeling deze perceelen uit te breiden indien zij voor katoencultuur geschikt zouden worden bevonden, in welk geval zij de hen reeds in huur afgestane grond van 300 ha te Taimaoe (Sarmi) willen teruggeven. Daar van bevolkingszijde bezwaren werden ingebracht, heeft de N.K.K. de verzoeken weer ingetrokken en wil thans toch weer trachten op de gronden van Sarmi katoen te planten. Voorts zijn in 1937 de voormalige tor damar-concessies van den heer Ahr aangevraagd en toen bij onderzoek door de N.K.K. bleek dat bedoelde damarconcessies over voldoende tapboomen zouden beschikken en de onderneming volgens hun meening daarom minder goede vooruitzichten had, werd in januari 1938 een nieuwe aanvraag ingediend en in aansluiting met deze concessies ook de aangrenzende terreinen aangevraagd zoodat de uitgestrektheid van de nieuwe aanvraag zich tot de boven Birivier uitstrekt en een totale oppervlakte van 30.000 ha beslaat. In verband met

ingebrachte bevolkingsbezwaren werd in overweging gegeven afwijzend op dit verzoekschrift van de N.K.K. te willen beschikken, vide brief van 31 maart jl. no. 54/G.E.

Op de hoofdplaats Manokwari heeft de N.K.K. gronden, gelegen aan de Dorehbaai, in huur aangevraagd ten behoeve van een opslagplaats van haar producten en het bouwen van woningen van haar employé's en is deze aangelegenheid nog in behandeling. Besloten werd ter hoofdplaats Manokwari door het landschap een opslagloods te doen bouwen en aan de N.K.K. te verhuuren voor het opslaan van haar producten. De door de N.K.K. reeds gebouwde loods werd voor dat doel overgenomen.

Voorts werd door de N.K.K. met den heer Ahr onderhandeld omtrent een eventuele overname van de erfpachtsperceelen te Wakde en omliggende eilanden doch is dit op niets uitgelopen. Ten aanzien van de Japansche grondaanvragen zij men waakzaam en verdienen deze de volle aandacht.

f Regeling van het arbeidsvraagstuk

De werkvolkvoorziening in deze afdeling is een moeilijk vraagstuk, vooral sinds de ontwikkeling en openlegging van Nieuw-Guinea zoo'n voortgang neemt en het Europeesche kapitaal zich meer en meer voor dit land interesseert. Het land is dun bevolkt, het aantal koelies derhalve gering. Afgezien van den grooten afstand van Nieuw-Guinea tot de groote afscheephavens waardoor de kosten van aanvoer van materialen, levensmiddelen enz. en van vervoer der verkregen producten, in vergelijking met andere streken van Nieuw-Guinea, hoog zijn te noemen en derhalve de Europeesche ondernemer, die op Nieuw-Guinea zijn kapitaal belegt in vergelijking met Sumatra, Borneo enz. reeds in veel gunstiger omstandigheden verkeert, heeft hij ook nog te kampen met de moeilijkheid van het verkrijgen van werkvolk. Het uit laten komen van contractanten van Java is kostbaar.

De hooge vervoerkosten en de groote uitgaven van arbeidskrachten drukken derhalve te Nieuw-Guinea meer dan elders op het bedrijf. Voor den Europeeschen ondernemer, die op eenigszins groote schaal op Nieuw-Guinea wil aanvragen is het arbeidsvraagstuk dan ook wel het grootste probleem, welke opgelost moet worden. Reeds is vele malen over dit vraagstuk geschreven: oud-resident Tip in het Kol. Tijdschrift over 1926 blz. 316, assistent-resident dr. E.J. Burger in "Papoese Probleemen", Kol. Tijdschrift 1930 blz. 520, dr. W.C. Klein in Ind. Genootschap 1933 blz. 176 enz.

Het arbeidsvraagstuk wordt beheerscht door de 1) Koelie Ordonnantie in Staatsblad 1931 No. 94, sinds de laatste wijzigingen van Staatsblad 1936 No. 545, genaamd "Koelie-ordonnantie" 1931/1936 en 2) de Ordonnantie van Staatsblad 1911 no. 540, welke beide ordonnantie's betrekking hebben op arbeiders, welke geen deel uitmaken van de inheemsche bevolking van het betrokken gewest. Bij Staatsblad 1928 no. 341 werd evenwel de mogelijkheid geopend dat het hoofd van gewestelijk bestuur bij gemotiveerd besluit zal bepalen, dat de voorschriften van Staatsblad 1911 no. 540, ook van toepassing zijn op de inheemsche arbeiders, die op een bepaalde onderneming werkzaam zijn, mits zij niet behooren tot het ressort waarin de ondernemingen gelegen zijn. Als ressort gelden de afdeling waarin het gewest verdeeld is.

Bij besluit van den resident der Molukken van 28 december 1936 no. J6/6/1 werd met intrekking van het besluit van 14 november 1935 no. J4/3/2, de voorschriften, bedoeld bij sub 6 ten tweede der ordonnantie van 3 oktober 1911 Staatsblad no. 540, zooals deze zijn gewijzigd of nader zullen worden gewijzigd, mede van toepassing verklaard op de werkgevers en op de tot de inheemsche bevolking van het gewest behoorende werklieden van de ondernemingen, vermeld in de bij het besluit gehechten staat. Voor de afdeling Noord Nieuw-Guinea zijn in deze staat opgenomen: 1) de Nabire inclusief Wanggar Concessies, 2) de Japansche ondernemingen te Waren en Sjeri, 3) het huurperceel van de N.K.K. te Momi, 4) de Mapia eilanden, 5) Wakde I t/m III, 6) de N.N.G.P.M. exploraties, inclusief centra en vliegvelden te Efman en Seroei, en 7) huurperceel van de N.K.K. in het bestuursressort Sarmi.

Alhoewel door deze regeling een groot deel der moeilijkheden is opgelost, blijft toch nog de moeilijkheid van werkvolkvoorziening bestaan, in verband met de geringe bevolkingsdichtheid. Dit komt o.a. meermalen tot uiting nu 1) de N.N.G.P.M. op zoo'n groote schaal allerwegen koelies nodig heeft en 2) de Japansche katoen onderneming te Momi zich zoo uitbreidt en bij voortduring meer koelies in dienst neemt en voorts 3) het aantal kolonisten nog steeds toenemende is en werkvolk nodig heeft.

Koeliereservaten zijn de eilanden Biak, en Jappen, Noemfoor, de Wandammenbaai en min of meer Hollandia. Bij de plannen tot eventueel openen van een gouv. onderneming in de Ransiki-vlakte kwam het koelie vraagstuk dadelijk ter sprake in een onderhoud met den leider der exploratie brigade, den heer Carbasius naar aanleiding van zijn vraag of een eventueel te stichten gouvernementslandbouwonderneming in de Ransiki-vlakte wel in voldoende mate koelies zou kunnen betrekken uit de Papoesche bevolking. Daar kort te voren de N.N.G.P.M. eenige honderden koelies had betrokken en de Japansche onderneming te Momi eveneens werd de heer Carbasius op de moeilijkheden betreffende koeliewerving gewezen.

De dichtbevolkte districten Noord-Jappen en Zuid-Biak zijn in de eerste plaats de streken waar de werfagenten de meeste gegadigden vinden, doch uit die streken zijn reeds zooveel koelies gewonnen dat het restant zeer gering is.

In verband met de geringe bevolkingsdichtheid is het uit bestuursoogpunt bepaaldelijk ongewenscht wanneer op den duur veel koelies blijvend gewonnen worden. Meerdere grootere kampongs verliezen hun werkbare mannen, waardoor de normale gang van zaken wordt ontwricht; onderhoud van huizen en kamponggebouwen heeft minder plaats. De uitvoering van noodzakelijke heerendienstwerken komen geheel in het gedrang, daar de koelies gedurende den tijd dat zij op de onderneming werkzaam zijn, vrij van heeren dienst zijn en ook van de afkoop daarvan. Het bestuur verliest dus een groot aantal heeren dienstplichtigen zonder tegen prestatie.

In het algemeen is dus koeliewerving op groote schaal bepaaldelijk ongewenscht, terwijl in andere streken het aantal werkwilligen zoo gering is dat van eenige werving weinig resultaat te verwachten is. Het arbeidsvraagstuk voor Nieuw-Guinea blijft derhalve een groot probleem en zal des te grooter probleem worden wanneer het grootkapitaal zich voor Nieuw-Guinea meer en meer gaat interesseeren en op voldoende groote schaal hier zijn arbeidsveld zoekt. Reeds nu zijn de moeilijkheden merkbaar bij de werkvolk-

voorziening van de N.N.G.P.M. en de Japansche onderneming te Momi. Bij verdere ontwikkeling en openlegging van Nieuw-Guinea zal het werkvolk van buiten moeten komen en zal het uit laten komen van contractanten van Java reeds in verband, met de hooge passage- en wervingskosten der koelies, vrijwel onmogelijk zijn afgezien van het feit dat weinig Javanen voor contractarbeid in het verre Nieuw-Guinea te vinden zullen zijn.

Het arbeidersvraagstuk zal derhalve het groot kapitaal lang weerhouden haar arbeidsveld op Nieuw-Guinea te zoeken en is zeer zeker een der oorzaken dat Nieuw-Guinea nog in zoo'n achterlijke toestand verkeert.

De bestaande regeling dient derhalve gewijzigd te worden en ware de regeling van Staatsblad 1911 no. 540 ook te doen toepassen op de arbeiders die van buiten de *onderafdeeling* [...] komen en voorts de mogelijkheid te openen om met de van buiten de *onderafdeeling* afkomstige mannelijke arbeiders koeliecontracten te sluiten voor den tijd van een jaar, zulks in verband met de werkschuwheid van de meeste Papoea's hier, die na enkele maanden weer naar hun kampong wenschen terug te keeren als zij wat geld verdiend hebben. In plaats van de *afdeeling* ware derhalve de *onderafdeeling* als ressort te nemen.

g Landschapshoutzagerij

Ten aanzien van de landschapshoutzagerij is uitvoerig geschreven in de memorie van overgave van controleur Kuiper, waar naar verwezen kan worden. De houtzagerij staat onder een Eur. bedrijfsleider en wordt bijgestaan door een motorist en hulpmotorist, benevens een bureaulist. Aankoop van een tweede motor en een nieuw slijpmachine waardoor de capaciteit verdubbeld zou kunnen worden is gewenscht in verband met de vele bestellingen. De houtzagerij voorziet in de behoefte van geheel Noord Nieuw-Guinea (Sorong, Manokwari, Seroei, Sarmi, Pioniersbivak, Hollandia) ten behoeve van het Landschap, B.O.W., Genie, Veldpolitie, Zending, Missie, kolonisten en ontvangt ook nog vaak bestellingen uit Ternate. De openlegging van deze afdeeling heeft tengevolge dat allerwegen gebouwd moet worden. De aanschaffing van een 2de motor is financieel verantwoord daar meer winsten verwacht worden. Verwezen moge voorts worden naar dezz. brief van 11 oktober 1937 no. 1461/ML/NG, waarin voorstellen terzake gedaan zijn.

h Waterleiding

Ook ten aanzien van de waterleiding wordt verwezen naar de memorie van overgave van Controleur Kuiper. Verbetering van de waterleiding is urgent, vide mijn voorstel van 27 maart 1937 no. 389/ML/NG. In november 1937 werd terzake een onderzoek ingesteld door Ir. Schaafsma, die mededeelde dat het water (zelfs aan de bronnen) zoo sterk verontreinigd was dat de bestaande bronnen afgekeurd moesten worden en de uitgaven voor de gedachte verbeteringen weggegooid zouden zijn. Naar nieuwe bronnen wordt gezocht en moeten deze ook in den drogen tijd geobserveerd worden. Daarna moet het wateronderzoek plaats vinden, wat te Manokwari niet gebeuren kan, zoodat er weer een inspecteur zal moeten overkomen en intusschen de ingezetenen op een goede water-

leiding wachten en er geen nieuwe aansluitingen mogen plaats hebben. De klachten omtrent de waterleiding zijn talrijk. Ook in verband met het waterladen van oorlogsschepen en schepen van de Gouv. Marine wordt aangedrongen op een spoedige verbetering van deze waterleiding en moet voortdurend de aandacht op deze aangelegenheid worden gevestigd.

i Electriciteitsvoorziening Manokwari

Ook op de lijdensgeschiedenis van de electriciteitsvoorziening van Manokwari dient de aandacht te worden gevestigd en wordt ter zake verwezen naar de memorie van controleur Kuiper en naar mijn brief van 5 november 1937 no. 3375/36/AR. Bij gouvernementsbesluit van 23 januari 1933 no. 32 werd aan den heer Hessing, kolonist te Manokwari vergunning verleend tot den aanleg en gebruik van leidingen voor het aanbrengen en verdeelen van electrischen arbeid ter hoofdplaats Manokwari. De algemeene tarieven, door den heer Hessing ingediend, werden goedgekeurd bij residentiebesluit van 4 november 1935 no. V.W. 5/1/16. De termijn binnen welke concessionaris de storkstroomleidingen zal moeten hebben aangelegd en in gebruik gesteld, werd steeds verlengd, laatstelijk bij besluit van de gouverneur-generaal van 5 oktober 1937 no. 23 tot ultimo december 1937. Aangezien de heer Hessing voortdurend met tegenslagen te kampen heeft gehad, kon nog niet eerder tot de aanleg en ingebruikstelling worden overgegaan. Eindelijk zou hij daartoe overgaan en was door hem voor de zekerheidsstelling van het bedrijf uit de overtollige landschapsgoederen te Merauke een tweede motor gekocht volgens Ica prijs en reeds betaald en had hij de vracht voor het transport naar Manokwari per K.P.M.-stoomer eveneens reeds voldaan, doch de motor kwam maar niet en kon hij niet in bedrijf gaan. Tenslotte is de heer Hessing, daartoe gedwongen, daar de termijn van in bedrijfsstelling op 31 december verliep op 1 januari 1938 voorlopig met één motor in bedrijf gegaan, in afwachting van de 2de motor die met iedere K.P.M.-boot verwacht kon worden. Tot op heden is die motor nog niet aangekomen en wordt ondanks herhaalde telegrammen van den heer Hessing de reden van niet verzending niet opgegeven en niet vermeld wanneer de motor verwacht kan worden, zodat bij de komst van elke K.P.M.-boot met spanning wordt uitgezien of de motor aan boord is, doch tot dusverre bleek dit een teleurstelling te zijn.

Een groot aantal woningen zijn op het electrische lichtnet aangesloten en zijn de aansluitingen der landswoningen in huurkoop aangelegd. In verband met het gemis der 2de motor heeft de electrische verlichting alleen tot 12 uur 's nachts plaats, waarna de motor wordt stopgezet. De electrische verlichting voldoet in een groote behoefte en tot dusverre hebben zeer weinig storingen plaats gehad.

De bemiddeling van den resident is thans opnieuw ingeroepen voor spoedige verzending van de motor. Aangezien reeds eind december 1937 en begin april jl. weer door den resident telegrafisch gevraagd is of de motor te Manokwari is aangekomen wordt verondersteld dat deze motor binnenkort verwacht kan worden en zal hoop ik ook aan deze lijdensgeschiedenis een einde komen.

j Slotbeschouwing

Zooals uit de memorie blijken moge is ten aanzien van Nieuw-Guinea vanaf het jaar 1935 veel ten goede veranderd en is veel verricht op gebied van uitbreiding der bestuurs- en machtsmiddelen, communicatiemiddelen, pacificatie, exploratie, onderwijs, gezondheids-toestand, woningverbetering, kolonisatie, ontwikkeling van de inheemsche bevolking van Nieuw-Guinea, luchtverkenningen enz. dank zij de door resident dr. B.J. Haga ingediende voorstellen en gevoerde ontwikkelingspolitiek voor Nieuw-Guinea. Zeer veel lof komt resident Haga toe voor het vele goede dat deze bekwame bestuursambtenaar in het belang van de openlegging en ontwikkeling van Nieuw-Guinea heeft verricht.

Verder meen ik een woord van groote lof te moeten toewaaien aan het Nieuw-Guinea Comité en in het bijzonder aan zijn secretaris, dr. W.C. Klein, voor diens groote onvermoeide ijver en vruchtbare arbeid om belangstelling bij het groot kapitaal te wekken en kennis te verkrijgen van en te verbreiden over dit groote onbekende gebied met zijn vele mogelijkheden en zijn voorstellen om deze "Hoeksteen van ons Koloniaal Gebouw" zoo veel mogelijk tot ontwikkeling te doen geraken ten bate van land en volk. Moge zijn sympathiek streven met succes worden bekroond.

Vele wenschen bleven echter nog onvervuld en veel kan en moet nog verricht worden op het gebied van uitbreiding van bestuur, politie en leger, pacificatie, exploratie, openlegging van Nieuw-Guinea, kolonisatie, wegeaanleg, woningverbetering, gezondheidstoestand, onderwijs, vliegwezen, ontwikkeling van Nieuw-Guinea door middel van het groot-kapitaal, enz. Gaarne zou ik hiertoe hebben bijgedragen en langer op Nieuw-Guinea hebben doorgediend indien mijn gezin mij naar Nieuw-Guinea had kunnen volgen. De gezondheidstoestand van mijne echtgenootte laat zulks echter niet toe en noopte mij pensioen aan te vragen. Moge de regeering de voor de openlegging en ontwikkeling van Nieuw-Guinea benodigde fondsen kunnen en willen beschikbaar stellen. De regeering stelle voorts de bestuursambtenaren, officieren en veldpolitie-ambtenaren in de gelegenheid eens in de twee jaren voor drie maanden met verlof naar Java te gaan met behoud van salaris en vrije overtocht (bijv. met de Gouv. stoomers wanneer deze gaan dokken) of zoo mogelijk eens in de drie jaren met 8 maanden verlof naar Europa te doen gaan. De animo om te dienen in dit land met zijn ongezonder, moordend klimaat, zijn slechte gezondheidstoestand en geïsoleerde ligging, waar zoo weinig afleiding is, zal dan veel grooter worden. Wanneer blijmoedige opgewekte werkers hun dienst op Nieuw-Guinea verrichten kan dit slechts het land ten goede komen.

Vele reizen heb ik over Nieuw-Guinea gemaakt: te water, te land en te lucht. Vide mijn reisverslagen. Tallooze malen heb ik over Nieuw-Guinea gevlogen, nog meer malen met Gouv. Stoomer of met Gewestelijk Vaartuig rondgevaren, vele tochten per prauw en te voet gemaakt. Moge Nieuw-Guinea een mooie toekomst tegemoet gaan.

Es reden und träumen, die menschen viel
Von besseren künftigen Tagen
Nach einem glücklichem, goldenen Ziel
Seht man Sie rennen und jagen
Die welt wird alt und wird wieder jung
Doch der Mensch hofft immer Verbesserung

"Hoffnung"

Schiller

Manokwari, 26 April 1938

De aftredende assistent-resident van Noord Nieuw-Guinea,

Beets.

4. COURTOIS, J.W.M., MEMORIE VAN OVERGAVE VAN DEN AFDEELING NOORD NIEUW-GUINEA, HOLLANDIA 1948 [MMK 374]

I Ontstaan der afdeeling, grenzen en administratieve indeeling

a Ontstaan

Om met een thans veel gebruikte uitdrukking te beginnen, kwam de tegenwoordige afdeeling Noord Nieuw-Guinea *de facto* eerst tot stand bij de plaatsing te Hollandia van haar eerste afdeelingsschef in juni 1946, want hoewel voor dien datum vele ambtenaren te Hollandia waren gearriveerd en weer vertrokken, was hierbij v.z.v. bekend niemand, die de titel assistent-resident van Noord Nieuw-Guinea voerde.

Van de totstandkoming *de jure* dezer afdeeling kan feitelijk eerst gesproken worden sinds bij besluit van den algemeen regeeringscommissaris voor Borneo en de Groote Oost ddo. 19 november 1947 no. BZ 6/1/48 de administratieve indeeling der residentie Nieuw-Guinea nader werd geregeld. In dit besluit wordt tevens Hollandia als standplaats van den afdeelingsschef genoemd. Aangenomen moet worden, dat tengevolge van dit besluit de "tijdelijke afdeeling Schouteneilanden", omvattende Biak en Seroei en die was ingesteld bij besluit van den fd. gouverneur van de Groote Oost ddo. 26 februari 1945 no. 1 (Bijblad 15006), is opgeheven, aangezien zowel Biak als Jappen (Seroei) genoemd worden als onderafdeelingen der afdeeling Noord Nieuw-Guinea. Eveneens is hiermee de kwestie beslecht, of Noemfoor via Biak onderdeel uitmaakte van laatstgenoemde tijdelijke afdeeling, danwel tot de onderafdeeling Manokwari behoorde, aangezien dit eiland thans wordt genoemd als district van de onderafdeeling Biak, hetgeen - gezien de overeenkomst tusschen de talen en culturen dezer beide bevolkingsgroepen - de meest juiste oplossing is.

b Grenzen

In tegenstelling met de afdeeling Noord Nieuw-Guinea van voor de Japansche invasie, bestaat de nieuw ingestelde afdeeling uit het grondgebied der voormalige onderafdeelingen Hollandia, Sarmi en Seroei, vermeerderd met dat van het eiland Noemfoor en omvat dus behalve de groote eilanden Biak, Soepiori, Jappen en Noemfoor met de daartoe behorende kleine eilanden en eilandengroepen en de eilandjes voor de kust van Sarmi op het vasteland van Nieuw-Guinea, het gebied begrensd t.O. door de 141° O.L., t.Z. door de centrale bergketens, t.W. door de Geelvinkbaai vanaf de Wai Poga, t.N. door de Pacific.

T.a.v. de westelijke grens moet worden opgemerkt, dat het in het voornemen ligt deze naar het westen te verschuiven tot achter Nabire, teneinde de te lange kustlijn der onderafdeeling Manokwari iets te bekorten. Zoolang de nieuwgevormde onderafdeeling Meervlakte nog niet bezet is, kan als grens tusschen de onderafdeelingen Hollandia en Sarmi worden aangenomen de lijn bewesten de Sarmoroai van de monding tot aan de samenvloeiing met de Sokoata-rivier, vanuit dit punt ongeveer in Z.Z.W.-richting bewesten Grigridja tot bewesten Fara aan de Etia-rivier, vanuit dit punt in zuidelijke richting via "Motor-bivak" aan de Idenburg-rivier tot aan het centraal Bergland. De grens tusschen Sarmi en Jappen (de Boven-Waroppen) wordt gevormd door de Mamberamo.

c Administratieve indeeling

Bij het bovengenoemde besluit van den algemeen regeerings-commissaris is de huidige afdeling verdeeld in de onderafdeelingen HOLLANDIA, SARMI, BIAK, JAPPEN en MEERVLAKTE, waarvan de laatste voorloopig uitsluitend op papier bestaat en waaruit blijkt, dat de vooroorlogsche onderafdeeling Seroei thans gesplitst is in de twee zelfstandige onderafdeelingen Jappen en Biak, bij welke laatste dan het eiland Noemfoor is gevoegd. De eveneens in genoemd besluit opgenomen onderverdeling in districten volgt hieronder met de niet in het besluit voorkomende onderdistricten.

<i>onderafdeeling</i>	<i>district</i>	<i>onderdistrict</i>
Hollandia	Sentani	-
	Nimboran	Gressi
	Depapre	Demta
	Tobati	-
	Njao	-
	Wembi	-
	Ampas	Arso
	Lereh	-
Sarmi	Sarmi	Takar
	Bonggo	-
	Goeay	-
	Boven Tor (Boefareh)	-
	Boven Apauwer (Kwessar)	-
	Boven Mamberamo (Pioniersbivak)	-
	Biak	
Zuid-Biak	Noesi/Sorido-post (tijd.)	
Wardo Noord (Ward)	-	
Noord-Biak (Warsa)	-	
Soepiori	-	
Noemfoor (Kameri)	Wansra	
Seroei	Z. Jappen (Seroei)	-
	Ansoes	-
	N. Jappen (Pom)	-
	Beneden Waroppen (Wareni)	Wonti
	Boven Waroppen (Kaipoeri)	Mampoeri/Jobi

T.a.v. de onderverdeling moet het volgende worden aangeteekend.

Hollandia

Het vooroorlogsche district Demta is voorloopig onderdistrict geworden van het district Depapre (Tanah-Merah). Vestiging van de bestuurspost aldaar kort na de geallieerde landingen was noodig i.v.m. koellieveranties op groote schaal t.b.v. de geallieerden, die hier een groot tankemplacement bouwden voor benzine-voorzieningmiddels pijpleidingen van de sentani-strips en met het oog op het onderbrengen der uit de Humboldt-baai geëvacueerde bevolking. Dat deze bestuurspost tot heden niet werd opgeheven vindt voornamelijk zijn reden in de omstandigheid, dat in dit gebied (kg. Tablasoefa) in 1939 de Simson-beweging ontstond, die ook heden nog steeds nauwkeurig geobserveerd dient te worden, terwijl de post tevens dienstbaar kon worden gemaakt aan de bewaking der daar nog aanwezige ruw-olie-voorraad. In hoeverre mettertijd tot opheffing kan worden overgegaan zal nader moeten worden overwogen, voorloopig wordt deze echter nog niet gewenscht geacht.

Ook in het Arsoche zijn de laatste tijd nog al eens wisselingen opgetreden. Arso werd na den oorlog de eerst bezette districtshoofdplaats i.v.m. de geallieerde bewegingen en de aanwezigheid van een landingsterrein voor pipercubs aldaar. Later volgden Waris, Wembi en Njao, grootendeels bestuurd door onervaren Papoea-bestuurs-assistenten, waarvan er eenige door de onmogelijkheid, om voldoende controle uit te oefenen, al heel gauw vervielen tot allerlei kwaad. Het toenmalige H.P.B. Kouwenhoven stelde voor indeeling in twee districten: Wembi (onderdistricten Waris en Arso) en Njao (onderdistricten Molof en Zuid-Waris (Doeboe)). Door gebrek aan goede krachten is nog geen definitieve indeeling tot stand gekomen. Bezet zijn: Arso (HBA Bonay, Papoea), Njao (HBA Holle, Ambonnees), Wembi (HBA Manganang, Sangirrees) en Waris (HBA Ohee, Papoea). De houding van de sindsdien ontslagen HBA Jacob Taboe, waarover later meer, veroorzaakt het bestuur hier thans groote moeilijkheden. Molof en Lereh zijn niet bezet door gebrek aan ervaren bestuurspersoneel en voldoende politie.

Sarmi

Ook hier zijn de vooroorlogsche posten Boven Bonggo (Goeay), Boven Tor (Boefareh), Boven-Apauwer (Kwessar) en Boven Mamberamo (Pioniersbivak) gedeeltelijk door personeelsgebrek, gedeeltelijk door de onwelwillende houding van de bevolking, nog niet opnieuw bezet. Daarentegen zit in het onderdistrict Takar een HBA, overgebleven uit de NICA-tijd, toen zelfs van Kaptiau een afzonderlijke bestuurspost werd gemaakt. Het HPB Sarmi bepleit het handhaven van Takar als bestuurspost op de volgende gronden:

- 1 De bevolking beoosten Sarmi is van de geheel onderafdeeling het verst in ontwikkeling, hetgeen intensiever bestuursbemoeyenis noodig maakt.
- 2 Daar komt bij, dat de Amerikaansche invloed, d.m.v. de landingen bij Wakde-Toem, Takar en Taronta in het gebied van het vroegere district Beneden Bonggo groot is geweest met de bekende gevolgen daarvan, die een intensievere bestuursvoering dan vanuit Armopa alleen kan geschieden, noodig en wenschelijk maken.
- 3 Voorts is in dit gebied het eiland Wakde gelegen; het hoofdeiland van de reeks

erfpachtseilanden langs de kust en vanwege zijn ligging en goede reede voorbestemd om de centrale afscheepsplaats voor eventueele producten (van zee, vastewal, bosch e.d.) te worden. Het spreekt vanzelf, dat hiervoor de nabijheid van bestuurspersoneel, politie e.d. i.v.m. de belangenverzorging van dit urgente activiteitscentrum van uitnemend belang is, en dit personeel mitsdien beter te Takar dan te Armopa kan gevestigd zijn.

- 4 De geringe bevolkingsdichtheid - voor zoover betreft het huidige zielen-aantal, dit is bijna 5.000 - mag geen reden zijn om een bestaand district op te heffen, doch voor de continueering daarvan geven veler factoren als bovenbedoeld, alsmede de groote uitgestrektheid van het gebied, de doorslag. Om deze redenen werd in verslagperiode bedoeld district naast dat van Bonggo (waarin het onderdistrict Kaptiau voorshands werd opgenomen en gelost) gecontinueerd en dient zulks in de toekomst te blijven geschieden.

Indien binnen afzienbaren tijd kan worden overgegaan tot herbezetting van eenige bovenposten in Sarmi, en het ziet er naar uit, dat dit hier eerder dan elders het geval kan zijn, zou te Takar mogelijk een jonge CHBA of flinke schrijver gehandhaafd kunnen blijven.

Biak

De standplaats van het onderdistrict Padaido-eilanden (district Bosnik) is overgebracht van Noesi naar Woendi, waar na de bezetting een groote Marine-basis gevestigd was. Ook Noord-Biak is onverdeeld en er bestaat naast Warsa nu het onderdistrict Korim onder een ACHBA. Hetzelfde geldt voor Soepiori, waar naast Korido thans Jenggarboem in het noorden onderdistrictshoofdplaats is geworden onder een schrijver. Tenslotte is ook op Noemfoor een CHBA belast met de leiding van het onderdistrict Wansra binnen het district met de hoofdplaats Kameri.

Seroei

In het Oosten van Jappen op Mampoeri en Jobi, zitten schrijvers in de gelijknamige onderdistricten, behorende tot het district Boven Waroppen. Eveneens werd in Wonti i.v.m. de minder gunstige ontwikkeling op politiek gebied aldaar, voorloopig een HBA gestationeerd onder de BA te Waren. Op deze zonderlinge tegenstelling tusschen Hollandia-Sarmi met onbezette plaatsen eenerzijds en Biak-Seroei met uitbreiding van bestuursposten aan de andere kant, zal nader worden teruggekomen.

II Bevolking

a Opmerkingen

In de eerste plaats mogen eenige opmerkingen gemaakt worden over de niet autochthone bevolkingsgroepen, waarvan enkele in het vooroorlogsche Nieuw-Guinea onbekend waren. Dit zijn in de eerste plaats de concentraties van Europeanen in groepen zoo groot als

Nieuw-Guinea nooit eerder zag, te Biak en Hollandia, waar zij werkzaam zijn bij de zgn. "basis", ter liquidatie van de door de geallieerden aan het Gouvernement verkochte legervoorraden, aanvankelijk in dienst van V & W, thans sinds kort van de "Stichting" onder directorium van Ingenieurs en Vrijburgh en een raad van commissarissen, bestaande uit eenige departementshoofden. Dit personeel direct na den oorlog veelal via Australië uitgezonden en grotendeels bestaande uit jonge mensen (er waren er o.a. tientallen van het Nirub bij) togen hier direct aan het werk, en vormden niet alleen een typisch Nederlandsche gemeenschap, maar bovendien een soort "staat in de staat", te meer waar er op dat oogenblik van normaal bestuur nog weinig sprake was. Zij werden aanvankelijk bijgestaan door Japansche krijgsgevangenen, die echter in mei 1946 vrij onverwachts werden weggehaald. Hiertegen was met het oog op de omstandigheden ernstig geprotesteerd, hetgeen niets uitwerkte. Het ergste was, dat twee uur, nadat hun schip vertrokken was, als antwoord op een laatste dringend beroep, het telegram kwam, dat zij konden blijven. Sindsdien heeft deze basis niets dan moeilijkheden gehad. Deze vrijgezellenmaatschappij zat plotseling zonder koks, bedienden, schoonmakers, en moest alles zelf gaan doen. Later heeft men gedurende eenigen tijd nog even de beschikking gehad over Japanners, maar die groep was veel kleiner en bleef ook niet lang, zoodat men in hoofdzaak was aangewezen op import-koelies (eerst Makassaren, later Tanimbareezen), waarmee echter veel moeilijkheden zijn ondervonden. In de laatste tijd werkt men ook met Papoea's uit de omgeving, die ten getale van plm. 200 een eigen koeliekamp hebben. Dit bemoeilijkt het koelievraagstuk voor andere diensten, zooals de aanwezigheid dezer gemeenschap ook moeilijkheden veroorzaakt op economisch gebied, waarop uitvoeriger bij dat onderwerp zal worden ingegaan. Op Biak waar de goederen niet zoo geconcentreerd liggen en de Papoea's nog al eens wat meenamen, was de verhouding tusschen hen en het basis-personeel wel eens minder prettig en werd niet altijd even tactvol opgetreden.

Intusschen is het aanzien dezer groep in zooverre gewijzigd, dat er nu ook meerdere vrouwen aanwezig zijn, die later hun echtgenooten achternakwamen. Teneinde de liquidatie te bespoedigen, beschikt Biak reeds en zal Hollandia binnenkort de beschikking krijgen over zgn. "technische hulpkrachten", ex-NSB'ers, die hier een kans krijgen voor rehabilitatie. Hoewel men over het algemeen over de prestaties wel tevreden was, heeft een klein aantal minder gunstige en onverzoenlijke elementen te Biak de laatste tijd eenige last veroorzaakt. Deze zullen worden teruggezonden. Hoewel reeds meerdere malen een tijdstip werd genoemd, waarop het werk beëindigd moest zijn, ziet het er niet naar uit, dat men de eerste jaren klaar zal komen, althans niet, wanneer wordt doorgewerkt in het huidige tempo.

Een tweede voor Nieuw-Guinea onbekende groep vormde het leger met naast het KNIL (wat nu bijna geheel door K.L. vervangen is) op Hollandia de sindsdien verplaatste uit Europeanen bestaande "stoottroepen" en leerlingen van de "Schoolopleiding Parachutisten", op Biak de vliegopleiding en de reparatie-afdeeling, welke laatste onlangs naar Bandoeng is overgebracht. Deze groepen zijn gezien uit oogpunt van ontwikkeling van Nieuw-Guinea niet van belang, werken in zekere opzichten zelfs eerder ontwrichtend en dit land kan er slechts bij gebaat zijn, als zij zoo snel mogelijk verdwijnen.

Hiernaast treft men aan de ook vroeger reeds aanwezige groep Amberie's, Sangirreezen en Menadoneezen (de onderwijzers en ambtenaren) en de zich gemakkelijker met de bevolking mengende Ternatanen en Tidoreezen (vroeger vogeljagers thans meestal landbouwers) alsmede de Chineezzen. De positie deze beide groepen is echter niet meer dezelfde als voor de Japansche bezetting. Toen voelden beiden zich oppermachtig, de eene als het instrument van bestuur en zending, de tweede als handelaar. Sindsdien hebben beiden ondervonden, dat hieraan een eind is gekomen, en dat men zijn houding moest herzien, wilde men hier rustig verder werken en handelen. T.a.v. de eerstgenoemde groep vindt dit verschijnsel uitvoeriger bespreking bij de behandeling der autochthonen, t.a.v. de tweede moge hier als bewijs voor het bovenstaande vermeld worden, dat de bevolking in de kampongs uit wraak voor de te hooge prijzen, die de Chinees hen liet betalen, draagloonen vroeg van f 2,50 tot f 7,50 per dag of zelfs kortaf weigerde als drager op te treden, terwijl het reeds een enkele keer voorkwam, dat hij de kampong werd uitgejaagd. Beide groepen zijn tengevolge van de bezetting kleiner geworden en wat de Amberie's betreft ziet het er voorloopig niet naar uit, dat zij zich nog weer belangrijk zal uitbreiden. Slechts enkele ouderen zijn tenslotte overgebleven, waardoor de bezetting op vele kantoren absoluut onvoldoende is. Dit betreft niet alleen het aantal maar evenzeer de kwaliteit. Op de Papoea-bevolking kan onder de huidige omstandigheden voor aanvulling nauwelijks worden gerekend, daar hun schoolopleiding tot heden absoluut ontoereikend is.

De hooge levensstandaard dwingt ertoe, om personeel, dat, zij het niet met vrucht een Europeesche school gevolgd heeft, tot schrijvers I te bombardeeren, hoewel zij hiervoor nauwelijks geschikt zijn. Als schrijver wenscht niemand uit te komen. Weliswaar zijn in de loop van verslagperiode enkele krachten met betere opleiding uit Ambon en Menado gearriveerd, maar hun aantal is te gering en de vraag zoo groot, dat zij de hoogste eischen kunnen stellen, hetgeen promoties te zien heeft gegeven, die voor den oorlog ondenkbaar waren. Deze moeilijkheden hebben er reeds toe geleid, dat wat het aanwerven van administratieve krachten betreft, Nieuw-Guinea tot Indonesië in dezelfde verhouding is geplaatst als Indonesië tegenover Nederland, m.a.w., dat voor Nieuw-Guinea uit Indonesië krachten mogen worden aangenomen op zgn. "kortverband-contract", waardoor men niet meer zoo gebonden is aan de bestaande salarisvoorschriften en contractanten na afloop van hun arbeidsperiode 25 % van het salaris als premie uitbetaald krijgen.

Ook deze concessie heeft tot heden nog maar weinig resultaat opgeleverd en heeft bovendien ontevredenheid gewekt bij het hier reeds aanwezige personeel, waartegen men alleen maar het argument kan aanvoeren, dat zij mettertijd, wanneer de beslissing omtrent de status van Nieuw-Guinea zal zijn gevallen, in aanmerking komen voor vaste dienst met recht op pensioen. Hierbij komt, dat met de terugkeer naar meer normale omstandigheden, het voeren van een betere kas-administratie, het weer indienen van begrotingen enz. enz., het administratieve werk snel toeneemt, terwijl, vooral wat de onderafdeelingskantoren betreft de distributie, hoezeer men die ook tracht te beperken, een belangrijk deel van de beschikbare tijd neemt, zoowel van de onderafdeelingschef als van zijn personeel.

Gevreesd moet dan ook worden, dat indien niet snel een aantal jonge administratieve krachten loskomt van de dit jaar eindigende schoolcursussen in Menado, Ambon en Makassar, het kantoorwerk volkomen vastloopt. Ter illustratie van dit sombere beeld moge dienen, dat op het afdeelingkantoor, waarvoor een formatie is vastgesteld van een commies, twee klerken en twee schrijvers, de klerken geheel ontbreken en beide schrijvers onvoldoende ervaring hebben. Zelfs indien de gegevens beschikbaar zouden zijn, zou het binnen het bestek van deze memorie niet wel doenlijk zijn, een overzicht te geven van de talrijke, groote en kleine volksgroepen, die deze afdeeling bewonen, van hun zoo zeer uiteenloopende gebruiken en levensomstandigheden. Beter kan, wat dit punt betreft, worden verwezen naar de overigens dikwijls nog zeer globale opsommingen en mededeelingen, hieromtrent door de onderafdeelingsschefs gedaan in hun memories en jaarverslagen.

Hier moge dan worden volstaan met te trachten een algemeen beeld te geven van de ontwikkelingen en bewegingen, die zich in de Papoea-maatschappij hebben voorgedaan, tengevolge van en na de Japansche bezetting dezer streken en de herovering door de geallieerde strijdkrachten. Hoewel het duidelijk is, dat deze invloeden aan de kust sterker waren dan in het binnenland, kan men toch ook daar tot heden bepaalde gevolgen aanwijzen. Vanaf de Japansche bezetting heeft deze bevolking, die voordien een vrij monotoon bestaan voerde, waarbij zij langzamerhand gewend was geraakt aan bepaalde feiten en verschijnselen, die voor haar ongetwijfeld ten nauwste samenhangen met de aanwezigheid der Europeesche bestuursambtenaren en hun Indonesische assistenten en onderwijzers, de eene schok na de andere ondergaan. Dit begon, toen de bevolking de in haar oog zoo machtige Europeesche bestuursambtenaren en zendelingen zonder eenige tegenstand zag evacueeren en concentreeren, dikwijls niet eens door de Japanners zelf maar door eigen ondergeschikten, bestuurs-assistenten en veldpolitie, die handelden in Japansche opdracht. Een direct gevolg van dit wegvallen van het gezag en het ontstaan van een bestuursvacuum was voor Biak en Seroei een fel oplaaien der zgn. Manseren Mangoendi of Koreri-beweging, een Messias-verwachting, die ook voordien reeds tientallen jaren, doch sluimerend onder de bevolking had geleefd. Deze beweging, die overeenstemt en mogelijk zelfs samenhangt met bewegingen, die onder andere namen ook voorkomen op andere plaatsen langs de noordkust tot in het Australisch gebied toe en die zich bij het naderen van de climax dikwijls uit door het vernielen der aanplantingen en het doden van alle varkens "omdat bij de komst van de Messias verder voor alles zal worden gezorgd", blijft een bron van gevaar, omdat de heilsverwachting feitelijk geen andere is dan het volledig omkeeren der thans bestaande machtsverhoudingen, waarbij - om het populair uit te drukken - de Papoea wit en de Europeaan zwart zal worden met alle gevolgen daaraan verbonden.

Zoolang dus het ontwikkelingspeil op zijn huidige lage niveau blijft en in het bijzonder zijn kerstening niet beter beleefd en doorvoeld wordt dan het tot op heden het geval is, zal de kinderlijk lichtgeloovige en emotioneel Papoea steeds opnieuw gemakkelijk onder de bekoring van de zich meldende heilsprediker geraken met de kans op revolutionaire uitbarstingen, indien de beweging niet tijdig wordt onderkend. En dit was het geval op Biak en Seroei, waar zich allengs een heel leger vormde, dat optrad tegen kampongs en personen, die niet mee wilden doen, in het bijzonder ook tegen Amberie's, scholen,

kerken en goeroewoningen verbrandde, w.o. de in dit gebied om zijn grootte en schoonheid beroemde kerk op Koeroedoe in de kampong Koeroedoe en dat zelfs op Noemfoor zoo ver ging, dat het zich verzette tegen de Japansche troepenmacht, die hierheen kwam om aan de ongeregelheden een eind te maken, onkwetsbaar als men zich dacht door het gebruik van een door de leiders(ster) Angganita en Stephanus Manufandu bereide drank. Een complete veldslag werd geleverd, waarbij tientallen Noemfooreezen het leven lieten. Angganita en Stephanus werden gevangen genomen, naar Manokwari gebracht en daar later onthoofd (voor verdere belangwekkende gegevens betreffende deze beweging moge worden verwezen naar het Geheim-rapport ddo. 26/6/46 no. 254 [...] van de AR t/b en de memorie van overgave van Biak van de controleur Kouwenhoven).

In het gebied rondom Tanah-Merah was het de Simson-beweging, die tijdens het bestuursvacuum weer tot nieuw leven kwam. Deze beweging, hoewel het niet uitgesloten is, dat haar leiders bedriegers waren, die speculeerden op de lichtgeloovige massa, om zodoende eer en aanzien te verkrijgen en zich te kunnen overgeven aan sexueele uitpattingen, is wat haar aanhangers betreft, evengoed gebaseerd op de heilsverwachting. Hier had het bestuur reeds in mei 1941 moeten optreden en eenige belangrijke figuren gevangen moeten nemen, na ontvangen rapport, dat men van plan was naar Hollandia op te rukken, teneinde de bestuurskantoren op te eischen, waarop de rust weerkeerde, tot na het tijdstip der Japansche inval. De Japanners, vermoedelijk indachtig hun minder goede ervaringen op Biak en Seroei, lieten Simson gevangen nemen. Later werd hij op belofte, geen propaganda meer te zullen voeren, vrijgelaten, doch hield deze belofte niet, waarna hij in 1943 te Iffar werd geëxecuteerd (een uitgebreid verslag omtrent deze beweging is opgenomen in de memorie van controleur Kouwenhoven).

Een tweede gevolg van de Japansche bezetting was, dat de bevolking vrijmoediger dan voorheen weer zelf de rechtspleging ter hand nam en in 1943 in kampong Fadji in Lereh bij een overval eenige landschapspoliteagenten vermoordde als wraak op de zedelijke misdragingen dezer agenten en hun chef de CHBA Kimso. Deze en de daaruit voortvloeiende angst voor bestraffing zijn de hoofdoorzaak geweest van de in 1945 door de Japsi-stam formeel te Kotanica overhandigde oorlogsverklaring, een oorlogsverklaring, waaraan tot heden door gebrek aan personeel niets gedaan kon worden en die o.a. tot gevolg heeft gehad, dat deze stam, doende en latende waar zij zin in heeft, de naburige Tapae-stam uit haar dorpen verdreven en in de meest letterlijke zin des woords de boomen in gejaagd heeft. In verband met een in deze streek gehouden oefening van de S(chool) O(pleiding) P(arachutisten), waarmee de BA Pattiapon meeging, bestond een oogenblik de hoop op herstel van de vrede. De bevolking week niet uit, en een der korano's is zelfs meegekomen naar het S.O.P.-kamp, waar hij feestelijk werd onthaald. Toen Pattiapon echter later terugging om namens het bestuur deel te nemen aan het adat-vredes-ritueel, weigerde men opnieuw. Als tweede slachtoffer van deze eigen rechtspleging viel in Sarnu de BA Oemar, die stierf door de hand van sluipmoordenaars, mogelijk in opdracht van de Japanners, mogelijk uit wraak, omdat hij meende te kunnen saboteeren door de voor de bevolking bestemde Japansche kleding niet onder bevolking te verdeelen, op het oogenblik dat hij de rivier afzakte in een poging om zich bij de

geallieerden te voegen. Ook de bevolking in Goeay, bevreesd voor bestraffing gaf na de herbezetting te kennen, dat zij niet meer onder bestuur wilde komen en eerste de laatste tijd zijn er teekenen van toenadering.

Zelfs indien men aanneemt, dat het vooroorlogsche bestuur wel eens uitging van het standpunt, dat bij de kinderlijke Papoea een lichamelijke tuchtiging meer uitwerkte dan boete of gevangenisstraf en men weet, dat de slechtste elementen onder de Indonesische bestuurs-assistenten op plaatsen, waar de controle niet streng was de bevolking knevelde en andere ongeoorloofde praktijken toepasten, moet de wijze, waarop de Japansche overheerscher optrad, hen toch wel met angst en verontwaardiging hebben vervuld. Koeliediensten werden zonder mededoogen gevorderd, voedsel gerequireerd zonder schadevergoeding, klapperboomen omgekapt om de palmiet te bemachtigen, lichaamsstraffen in alle vormen tot en met executie opgelegd en toen de geallieerde landingen de Japanners in het nauw raakten en de afgesneden legers uit Wewak en Hollandia trachtten via het binnenland naar Manokwari te komen, bereikte hun optreden een hoogtepunt en vernielden en doodden zij alles, wat hen in de weg kwam.

Vanzelfsprekend wekte het optreden der Indonesiërs, die collaboreerden en op de meest ergerlijke wijze de bestaande toestand uitbuitten, dat men na afloop van de oorlog generaliseerend niets meer te doen wou hebben met Amberie's. In de eerste naoorlogsche periode is meermalen zeer nadrukkelijk verklaard, dat men graag het Nederlandsch gezag wou aanvaarden, maar dan zonder zijn exponent de Amberie-bestuurs-assistent of onderwijzer.

Ook nu nog, hoewel de Amberie's, die overgebleven zijn, hun houding in overeenstemming hebben gebracht met de eischen des tijds en de verstandigsten onder de Papoea's wel inzien, dat zij hen mede noodig hebben om tot ontwikkeling te raken, blijven deze gevoelens - zij het verborgen - voortbestaan om bij de geringste aanleiding weer tot uiting te komen. De geallieerde landingen, waarbij de Nica op de voet volgde, brachten deze bevolking uit de wereld van ellende en angst ineens over naar een wereld, waarin voor hen verre verschietsen geopend werden. Vooral in de landingsgebieden om Hollandia, op de Sarmi-kust, op Biak, waar tot dat oogenblik auto's onbekend waren, zag men nu tientallen mechanisch voortbewogen voertuigen, monsters in allerlei vorm, die met verbluffende snelheid wegen aanlegden en vliegvelden, geweldige lasten optilden, men zag van nabij de groote bommenwerpers, de honderden jeeps en trucks, waarin men al spoedig leerde "liften", men zag tanks verrijzen en kampen, maakte kennis met ijsmachines, houtzagerijen, steenkloppers, kortom men zag de westersche techniek het oerwoud binnenkomen en men zag het niet alleen, maar kreeg er deel aan, want alle beschikbare mankracht werd opgeroepen en ingeschakeld, tegen ruime betaling.

Men had ook zijn deel in de onuitputtelijke geallieerde voorraden levensmiddelen, kleding en sigaretten, die door de militairen royaal werden uitgedeeld dan wel geruild voor pijlen, speeren, kunstvoorwerpen en de zgn. "mata-koetjing", een omstandigheid, die de huisvlucht opdreef tot een nooit gekende hoogte. Men ontmoette de neger-soldaten en constateerde, dat ook donkergekleurden met zwartkrullend haar in staat waren aan dit soort leven deel te hebben. Hierbij kwamen de beloften, lichtvaardig gedaan door jonge en onervaren Nica-ambtenaren, beloften omtrent rechtsherstel, schadevergoeding en te

verleenen onderstand en eerbewijzen bij moedig gedrag (hieruit is b.v. voortgevloeid de houding van korano en bevolking van Toem (Wakde), die meende, dat de hr. Foerster niet meer op Wakde mocht terugkomen, daar een Nica-luitenant vermoedelijk afgaande op de Deutsche klanken en meenende, dat hier sprake was van vijandelijk vermogen, verklaarde, dat door die erfpachtsovereenkomst "een streep zou worden gehaald").

De meer ontwikkelden zagen hoe menschen uit hun midden belast werden met bestuursfuncties, zij zagen de oprichting van het Papoea-bataljon (een eigen leger), men zag tevens, hoe Amberie-collaborateurs werden veroordeeld, men zag Joka verrijzen, het opleidingsinstituut voor - naar men meende - officieren en hogere bestuursambtenaren, en het is geen wonder, dat dit geheele complex van verbijsterende en niet te verwerken indrukken de meening deed postvatten, dat "men er was", dat men in een tijd van een jaar ook was aangeland op het niveau, waarop de Indonesische broeder stond en de geheele achterstand had ingehaald.

De tegenslag, die onafwijsbaar moest volgen, was ernstig. Groote groepen voelden zich teleurgesteld, ja zelfs bedrogen. De na het vertrek der geallieerden overgebleven Nica kon zich, nu de oorlog voor dit gebied voorbij was, niet permitteeren om exorbitante koelieeloonen te betalen, maar er moest toch gewerkt worden, zij had niet veel te distribueeren en wat er was moest duur worden betaald en kon niet worden geruild voor een paar schelpen of snuisterijtjes. Wat erger was, zij verbood de bevolking om op de dumps te komen en beschouwde de goedangs met voedsel en kleding als haar eigendom, terwijl de Amerikanen plechtig hadden verklaard, dat zij dit alles achterlieten voor de bevolking. Dat dit in meerdere gevallen inderdaad is gezegd, staat vast, hoewel niet kan worden uitgemaakt of het zoo letterlijk moet worden opgevat als de Papoea deed. Wat wel vaststaat is, dat een Amerikaansche marine-officier op Woendi zijn boekje ver te buiten ging door te verklaren, dat de Amerikanen een jaar na hun vertrek uit Biak definitief zouden terugkomen, omdat president Truman die eiland had opgevorderd van de Nederlandsche regeering als vergoeding voor de hier verloren gegane Amerikaansche soldatenlevens en hij ontzag zich zelfs niet te verklaren, dat hij nu de onwaarheid inzag van een naar zijn zeggen door H.M. onze Koningin gedane uitspraak, dat "Papoea's lange ooren hebben", zodoende probeerende in het gevele te komen. Inmiddels liet hij zich door de dankbare bevolking voorzien van paradijsvogels.

Door de achteruitgang op materieel gebied en ook door het verschil in houding tusschen de Europeesche bestuursambtenaren en de Amerikaansche soldaten, die uit nieuwsgierigheid of uit verveling de kampongs in en uit liepen en joviaal en royaal deden en konden doen, is het begrijpelijk, dat tot heden bij de bevolking de hoop leeft op terugkeer der gulden tijd. Reeds meerdere malen deden tot in het binnenland geruchten de ronde, dat de Amerikanen in aantocht waren en bij het verschijnen der eerste schepen van de hier thans opereerende "war-grave-parties" ging als een loopend vuurtje het gerucht rond, "dat ze gekomen waren".

Naast de teleurstellingen op materieel gebied bij de geheele bevolking, waren er voor de meer ontwikkelden nog andere factoren in het spel waardoor zij zich onvoldaan voelden, waardoor zelfs hun achterdocht en twijfel aan onze goede bedoelingen werden gewekt. De na de bevrijding aan de Papoea's gedane beloften, dat vanaf heden met

kracht zou worden gewerkt aan hun ontwikkeling, aan exploitatie en pacificatie en aan de intensivering van het bestuur, konden, niet het minst tot teleurstelling van de bestuursambtenaren zelf, niet worden nagekomen. Het gebrek aan geschoold personeel bij diverse takken van dienst en de onmogelijkheid om tot heden voldoende nieuwe krachten aan te trekken, maakte hen machteloos.

Dat thans ruim drie jaren na de Japansche capitulatie minder bestuursposten bezet zijn dan voor den oorlog, is beschamend en het is moeilijk om den Papoea, die zich deze beloften in het geheugen heeft geprent, te overtuigen, dat dit alles geen gevolg is van onwil, maar alleen van onmacht. Men vertrouwt het niet en het wantrouwen wordt nog vergroot door de middels de pers tot hen komende mededeelingen omtrent de eischen der Indo-Europeesche groep, om van Nieuw-Guinea haar stamland te maken en zeer recent door de nog verder gaande berichten, dat dit land ook zou worden opengesteld voor Indo-Europeanen, uit voormalig Engelsch en Fransch koloniaal gebied.

Het behoeft na het voorgaande dan ook niet te verbazen, dat er onrust is, zich uitende in de vorming van politieke vereenigingen en bewegingen en in pogingen tot omverwerping van het gezag, meestal onder leiding van niet-Papoea's een enkele maal alleen. Een der eerste uitingen van het ontwaakte zelfbewustzijn, was het ook in andere gevallen bekende verlangen om de naam, die men had gedragen in de periode van "het zich minder voelen dan anderen", eens Papoea, vervangen te zien door andere. Deze wensch ging het eerst uit van de meest ontwikkelde gebieden Biak en Jappen en men koos het Biaksche woord "Irian" (= heete wind). Het werd aanvankelijk in Biak en Seroei natuurlijk, maar ook in overige gebieden onder de Amberie's, die geen aanstoot wilden geven, dan ook gebruikt. De Biakkers op Joka trachtten deze aanspraak te eischen en kalkten het woord op de muren der gebouwen. Het is echter tenslotte een mislukking gebleken, daar het de Papoea's in Hollandia en in West- en Zuid-Nieuw-Guinea niets zei, terwijl achteraf bovendien bleek, dat ook Biakkers het soms niet kennen. Een der middelen om deze onrust en ontevredenheid tegen te gaan, een uitgebreide voorlichting, kon tot heden nauwelijks worden gebruikt, omdat het onmogelijk was, hiervoor een geschikte kracht te krijgen.

b Politieke ontwikkelingen

De eerste politieke vereeniging werd gevormd op Biak en wel reeds in september '45. Zij stond onder leiding van de H.B.A. Roemkorem, een gewezen onderwijzer der U.Z.V., als zoodanig echter reeds voor den oorlog ontslagen, maar die zich tijdens de Japansche bezetting zoo uitstekend gedroeg, dat hij werd uitgekozen voor het volgen van de Nica-bestuursopleiding en daarna bij wijze van belooning ineens als H.B.A. werd aangesteld. Officieel had zijn vereeniging, die de naam "Soeara Ra'jat" droeg ten doel, de bevolking tot ontwikkeling en vooruitgang te brengen. Haar voornaamste aanhangers woonden op Noesi in de Padaido-groep, waarheen zij bij de geallieerde aanvallen waren geëvacueerd vanuit de kampongs in Zuid-Biak van Mokmer tot Parai, verder in Zuid-Soepiori en op Noord-Jappen. In het geheim beoogde de vereeniging omverwerping van het Nederlandsche gezag en de overdracht van Biak aan de Amerikanen. In dien geest werden

meerdere verzoekschriften opgesteld, gericht aan president Truman en ondertekend door talrijke Soeara-Ra'jat-leden. De inhoud deze rekestten kwam neer op de mededeeling, dat men genoeg had van het Nederlandsch gezag, waarvoor men veel moest werken en belasting opbrengen, maar dat niets deed voor de ontwikkeling en waarvan men nooit eens iets kreeg, terwijl de Amerikanen zoo royaal waren, reden waarom men deze graag terug zag komen. De eerder genoemde houding van de Amerikaansche marine-officier op Woendi is hieraan niet vreemd geweest. In september en november 1945 vonden te Noesi in het geheim groote vergaderingen plaats onder leiding van Roemkorem. Een derde zou in januari 1946 plaats vinden te Bosnik. De onderafdeelingschef, ingelicht zijnde, dat er iets broeide, doch niet precies wetende, wat er aan de hand was, liet te Bosnik huiszoekingen doen naar vuurwapens, toevallig op den dag, dat deze derde vergadering bijeen zou komen. Roemkorem, die meende, dat alles ontdekt was, trachtte zich te redden door eenige personen uit N.-Jappen, die op zijn eigen aandringen zonder pas naar Bosnik waren overgestoken, wegens dit feit bij het Bestuur aan te brengen. Toen deze hieromtrent werden ondervraagd, begonnen zij te praten, waardoor men er eerst achter kwam, hoe de vork precies in de steel zat.

Door het vertrek van de Nefis-man, die het eerste onderzoek had gehouden en van den onderafdeelingschef, die plotseling met ziekteverlof moest en de daaruit ontstane verwarring, werd de zaak niet verder onderzocht. De stukken werden eerst veel later weder teruggevonden. Roemkorem was echter zoo geschrokken, dat hij de beweging in de steek liet, die daarop vanzelf verliep. Roemkorem, die sindsdien herhaaldelijk onbetrouwbaar bleek, die opdrachten saboteerde en als bestuursambtenaar een slecht voorbeeld gaf door een tweede vrouw te trouwen, is onlangs preventief gesteld, toen bleek, dat hij niet alleen weer bezig was een vereeniging op te richten, doch degenen, die hiervan niet wilden weten, trachtte te intimideeren, door te dreigen met nadeelige acties, wanneer men eenmaal de macht in handen zou hebben. Roemkorem werd, omdat hij in Biak in een bepaald gebied een groote invloed heeft en de gevangenis een absolute afzondering niet mogelijk maakt, naar Kotabaroe overgebracht, waar hij binnenkort zal terechtstaan.

Te Hollandia werd in december 1945 te elfder ure een poging om het Nederlandsche gezag omver te werpen en zich onder de Republiek te scharen, vrijdeld. Het plan ging uit van de eerdergenoemde Soegoro, eerst Directeur van de Nica-opleidingscursus, later van Joka. Zijn aanhangers waren in de eerste plaats een groot aantal "displaced" Javanen en Sumatranen, door de Jappen als heiho's naar Nieuw-Guinea gebracht en later door de geallieerden bevrijd en in afwachting van hun terugzending ondergebracht te Seventh Fleet, v.z.v. zij niet werkzaam waren te Hollandia. Soegoro en eenige mededaders werden terzake door de krijgsraad veroordeeld. Tegen zijn vermoedelijke mededader Pandjaitan, een Batak, kon niet voldoende bewijsmateriaal verkregen worden, doch deze maakte zich bij de behandeling der zaak schuldig aan meened en kreeg eveneens gevangenisstraf.

V.z.v. bekend geworden waren bij deze beweging nog geen Papoea's betrokken. Het onverwachte ingrijpen en de daarop volgende preventiefstelling der hoofdaanleggers bracht voorloopig rust.

In juli werd op verzoek van de regeering Frans Kasiepo, C.H.B.A. te Warsa, naar de Malino-conferentie afgevaardigd. Hoewel er van deze zijde op gewezen was, dat hij niet beschouwd kon worden als vertegenwoordiger van Nieuw-Guinea, werd hij uiteraard door de bevolking wel als zoodanig gezien, hetgeen een terugslag gaf, toen op de Den-Pasar-conferentie, Nieuw-Guinea niet vertegenwoordigd bleek. Zijn te Malino tijdens een redevoering onverwachts afgelegde verklaring, dat hij voorstander was van aansluiting bij de Daerah Maloekoe, werd hem door vele min of meer ontwikkelde Papoea's, o.a. in Hollandia, kwalijk genomen, waaraan, afgezien van de inderdaad bij sommigen bestaande Amberie-haat, zeker de op allerlei gebied ook bestaande tegenstelling Biak-Hollandia, niet vreemd is geweest.

In augustus 1946 werd, wederom op het laatste nippertje bericht ontvangen van een op het punt van uitvoering staande poging, de macht in handen te krijgen. Aanlegger was ook nu Soegoro, die hoewel in de gevangenis gezeten, kans had gezien voldoende contact met de buitenwereld te onderhouden. Thans waren hierbij behalve displaced Javanen en Sumatranen, leden van het Papoea-bataljon en het Javaansche kader, leerlingen van de politieeschool te Seventh Fleet en de bevolking van het Sentani-district betrokken. De opzet werd verraden door soldaten van het Papoea-bataljon. De afspraak was, dat men zich eerst meester zou maken van de wapens van het Bataljon en daarna de Airstrip zou bezetten. Van hieruit zou men oprukken naar Kotabaroe, terwijl de Papoea's van Sentani de Europeanen op Joka voor hun rekening zouden nemen. Men rekende uiteindelijk op het overloopen van het KNIL te Hollandia. Soegoro kon voor deze tweede poging nog niet worden vervolgd, daar hij, sindsdien overgebracht naar de gevangenis te Tanah-Merah, vandaar uit naar Australisch Papoea wist te ontsnappen, zooals ook Pandjaitan vanuit Hollandia dit gelukt is naar de Territory via de noordkust.

Een verdere stap in de politieke ontwikkeling te Hollandia, was de oprichting van het K(omite) I(ndonesia) M(erdeka) na de onderteekening van Linggardjati. Officieel ging het initiatief hiertoe uit van de Menadoneesche arts dr. Gerungan (sindsdien overgeplaatst naar Ambon) en de gewezen aspirant-controleur bij het B.B. Poedjasoebrata, op het moment der oprichting werkzaam bij de R.V.D. alhier (sindsdien vertrokken naar Java). Het komite bestond vnl. uit Amberie's doch telde ook menige Papoealeden, w.o. als voornaamsten de mantri-verpleger Corinus Kre en de mantri-politie, td. wnd. hulp-bestuurs-assistent van Arso, Marthin Indey, en had ten doel voorlichting te geven omtrent de politieke ontwikkeling in Indonesië en te komen tot uitwisseling van gedachten. Deze gedachtenwisseling en hetgeen buitendien omtrent de politieke ontwikkelingen elders (kemerdekaan) bekend werd, hebben in de geheele afdeeling geleid tot groote misverstanden bij de bevolking, zooals nader moge blijken. Van hetgeen zich ten aanzien hiervan te Hollandia afspeelde, moge het volgende worden aangehaald uit het rapport van controleur Kouwenhoven.

"Op 11 december jl. hield de resident een bespreking met een aantal vooraanstaande figuren uit de Papoea-gemeenschap te Hollandia. Aanwezig waren, naast Kre van Noemfoor, Milibella van Sorong, Beratoboey van Jappen (vroeger telefontist te Biak, die in het geheel niet in aanmerking kan worden gebracht als

vertegenwoordiger voor dit gebied), Wetabosey van Babo, Papoea's uit het ressort Hollandia zooals Nicolaas Jouwe en Lucas Jouwe van Kajoe Poelau, Mallo van Skou, Bernabas Jufuway van Depapre, Andreas Mamano van Tobati, Marthin Indey van Doromena (zeer Ambonnees georiënteerd, zijn vrouw is Amb.) e.a.

De bespreking werd gehouden naar aanleiding van hetgeen te Batavia door den resident met verscheidene autoriteiten aldaar werd besproken t.a.v. de toekomstige status van Nieuw-Guinea (tevorens had de resident reeds e.e.a. uiteengezet aan Mallo en twee Jouwe's naar aanleiding van welk gesprek de bovengenoemde Papoea's 's avonds een vergadering belegden).

Onder andere werd aangehaald:

- a. De eventuele mandaat-positie van Nieuw-Guinea en de daarmee gepaard gaande "afscheiding" van dit gebied van overig Indonesië.
- b. Het zenden van een vertegenwoordiger van Nieuw-Guinea naar Den Pasar, ten aanzien van welk punt in Batavia negatief werd beslist, aangezien het gezien de huidige toestanden op Nieuw-Guinea niet doenlijk is een persoon of enkele personen uit te zenden als vertegenwoordigers voor de circa 1 miljoen inwoners, die Nieuw-Guinea bevolken.

Beide punten evenwel bleken niet in goede aarde te vallen bij de bovengenoemde Papoea's, die zichzelf beschouwden als vertegenwoordigers voor de ra'jat Nieuw-Guinea. Het waarom is nog niet recht duidelijk. Vast staat, dat de KIM (Komite Indonesia Merdeka), sinds kort in Kotabaroe gevormd onder leiding van Dokter Gerungan (Menadoneesche) en Poedjosoebroto (Javaan, sinds kort naar Java verrokken), waarin onder andere Marthin Indey en Corinus Kre als leden medezitten, van den beginne af contact heeft gezocht met de bevolking en getracht heeft haar op eigen wijze te beïnvloeden (de KIM laat zich officieel niet in met politieke vraagstukken de autochthone bevolking betreffende, doch men vermoedt, dat achter de schermen de noodige propaganda wordt gevoerd - uitsluiting van een der leden -). Korano's van verscheidene kampongs (vnl. Tobati, Enggros en Naafri) verschenen op vergaderingen van het Komite.

Zijn deze eenvoudige Papoea's niet een goede voedingsbodem voor eventueel door de KIM onofficieel gevoerde propaganda?

Daarnaast heeft het feit, dat geen vertegenwoordiger voor Nieuw-Guinea naar Den Pasar zou worden gezonden vermoedelijk eenig hartzeer veroorzaakt. Nu weer *weigert* men het Papoea-volk een vertegenwoordiger naar Den Pasar te zenden. De KIM moet deze punten (onofficieel) gretig als propaganda-materiaal hebben aangegrepen. De "vertegenwoordigers" Indey, Kre, Jouwe e.v. verklaarden zich geheel tegen de voorstellen door den resident naar voren gebracht en protesteerden tegen het feit, dat geen vertegenwoordiger naar Den Pasar ging.

Men formuleerde het protest aldus:

- 1e. "Nieuw-Guinea zal *niet* uit de Indonesische Federatie treden, doch dient deel uit te maken van Indonesia Serikat, want men houdt in gedachten het feit, dat zelfbestuur werd toegezegd aan Indonesia Serikat en dat omvat alle gebieden van Sabang tot Hollandia en Merauke, hetgeen vroeger Neder-

landsch Indie werd genoemd. Wij, de bevolking van Nieuw-Guinea, als zijnde een democratisch volk, dat deel uitmaakt van de Vereenigde Staten van Indonesië stemmen in met de ontwerpovereenkomst tusschen de Nederlandsche regeering en de regeering van Republik Indonesia, zooals vastgelegd in de 17 punten".

- 2e. "Deze vergadering accepteert niet, dat geen vertegenwoordiger voor Nieuw-Guinea naar Den Pasar werd gezonden, aangezien wij de bevolking van Nieuw-Guinea, als democratische volkseenheid het recht hebben onze stem te doen gelden in het parlement van de Vereenigde Staten Indonesia".
- 3e. "Nieuw-Guinea als kolonie van Nederland. Op deze bijeenkomst wordt overeengekomen, dat Nieuw-Guinea geen kolonie dient te blijven van Nederland, aangezien men ons vroeger blind heeft gelaten voor wetenschappelijke vooruitgang z.a. landbouw, economie, onderwijs e.d. Ook om de rechten van de bevolking heeft de regeering zich nooit bekommerd. De rechten hier bedoeld zijn: recht van stem, regelen, denken, organiseren e.a. Dit zijn bewijsstukken, die wij niet langer wenschen te verbloemen".

Men besluit met een oproep aan de Papoea-bevolking: "Van nu af aan, ontwaakt en streeft naar Uw deel in onafhankelijkheid, gelijk Uw andere Indonesische broeders dewelke er thans voor strijden".

Dat achter dit al een groote propagandistische invloed van de KIM schuilt, is duidelijk. Aanvankelijk schaarden zich achter dit streven de twee Jouwe's, Indey en Kre. Mallo bleef neutraal. Naderhand evenwel veranderden Nicolaas en Lucas Jouwe van opinie en stemden in met de voorstellen van de resident; dus bleven over als verspreiders van dit nieuwe streven: Indey en Kre. Deze bleven niet stil zitten, integendeel ze spanden zich tot het uiterste in om hun ideeën bij de bevolking ingang te doen vinden".

c Beïnvloeding van de bevolking

Hoe langer hoe duidelijker bleek, dat Indey en Kre zich vol lieten stoppen met propaganda van de zijde der KIM. Kre werd secretaris gemaakt van het Komite. Beiden noodigden herhaaldelijk korano's uit tot het bijwonen van vergaderingen van de KIM. Een rondschrijven, onderteevend door Indey, Kre en Nicolaas Jouwe (naderhand trok Nicolaas zich evenwel geheel terug, terwijl Kre en Indey volhielden) vond zijn weg naar alle kampongs in de onderafdeeling. In dit schrijven had men aangehaald hetgeen door den resident op 10 en 11 december aan de Papoea-vertegenwoordigers was voorgelegd, het commentaar hierop van de vertegenwoordigers; voorts afschriften van telegrammen, waarin men protest aantekende tegen het feit, dat men geen vertegenwoordiger mocht zenden naar Den Pasar, dat Nieuw-Guinea zou worden afgescheiden van overig Indonesia en "kolonie" van het Koninkrijk der Nederlanden zou blijven. Deze telegrammen waren gericht aan den lt. gouverneur-generaal, algemeen regeeringscommissaris Borneo en Groote Oost, de Mantri Penerangan Republik Indonesia, R.V.D. Makassar, Dewan Maloekoe Selatan Ambon, Dewan Maloekoe Oetara Ternate, Vertegenwoordigers

Pupella, Nadjamoedin Daeng Malewa en anderen te Den Pasar, volksgenooten in Biak en andere onderafdeelingen in Nieuw-Guinea. Tenslotte was aan dit rondschrijven gehecht een geldintekenlijst voor de bevolking, teneinde de kosten van verzonden telegrammen en de alsnog te maken onkosten voor deze "vertegenwoordigers" van de bevolking van Nieuw-Guinea bij het strijden voor hun principes te kunnen dekken. Ik was juist op tournee in het district Nimboran, toen dit rondschrijven de kampongs daar bereikte. Enkele korano's overhandigden mij de circulaires en intekenlijsten en verklaarden, dat de bevolking zich hier niet wenschte in te laten met hetgeen deze voor hen onbekende personen decreteerden.

Op 27 december werd in de kampong Enggros (district Tobati) een kerstfeest gehouden. Zooals gebruikelijk waren verzameld de korano's en de kampongbewoners van alle kampongs uit het geheele district; bovendien de hulp-bestuurs-assistent, districtshoofd, Joseph, de Adsp. CHBA Demena, de veldpolitie-agent Sahari (gedetacheerd te Kajoe Poelau), de veldpolitie-agent Hanasby (gedetacheerd Hollandia, afkomstig van Tobati) en enkele Ambonneezen van de D.V.S., de CHBA Mamano van Molof en wnd. Pandita en goeroes uit de kampongs, bovendien Indey en Kre. Na de dienst in de kerk verzamelde een deel der aanwezigen zich in het huis van een zekere "Pieter", waar men wat zou drinken en eten. Niet aanwezig bij deze bijeenkomst waren Joseph en goeroes, die zich ophielden in het huis van de goeroe van Enggros. Deze feestmaaltijd evenwel veranderde spoedig in een politieke bijeenkomst. Of zulks aanvankelijk de opzet was, is niet zeker, doch wordt verondersteld. Volgens verklaringen van Indey, zou hij tijdens deze onschuldige reüni zoo bestormd zijn met vragen, dat hij genoodzaakt was een en ander uit te leggen. Volgens andere verklaringen begon Indey evenwel met het voorlezen van de punten, welke met den resident waren behandeld. Men had deze namelijk allen zorgvuldig op schrift gezet met de noodige uitleg (hoe gelukkig, dat Indey deze stukken bij zich had, toen hij met deze vragen bestormd werd). Hierop werd door Kre voorgelezen de ontwerpovereenkomst van Linggardjati (was het ook toeval dat hij deze op zak had?). Na het voorlezen van deze stukken werd door de heeren Kre en Indey e.e.a. nog verduidelijkt voor de aanwezigen. Vervolgens werd een rondvraag gehouden, wie zich voor de principes verklaarden, door Indey en Kre voorgestaan. Tobati en Enggros schaarden zich onomwonden achter Kre en Indey, doch Naafri weigerde, terwijl Kajoe Poelau en Kajoebatoe en de Skou-kampongs zich afzijdig hielden.

Het eerste rapport over deze bijeenkomst werd binnengebracht door de politie-agent Sahari. Van den bestuurs-assistent Joseph werd niets vernomen tot eerst nadat hij wordt opgeroepen. Waar dit niet de eerste keer was, dat Joseph nalatig bleek in het snel uitbrengen van rapporten over door hem ingewonnen informaties danwel over bij hem bekende feiten, die ingrijpen van hoogerhand vereischen, werd hij nauwlettender gadeslagen. Op 30 december 's avonds hield Joseph een vergadering te Tobati voor alle korano's uit zijn district. Aanvankelijk (het bericht over deze vergadering bereikte ons 30 december v.m.) werd verondersteld, dat Indey deze vergadering zou hebben bijeengeroepen, doch naderhand bleek, dat hij een vergadering van de KIM op dezelfde avond gehouden in het PISO-gebouw bijwoonde. Volgens verklaringen van den HBA Joseph zelf besprak hij op deze vergadering in Tobati uitsluitend bestuurs- en kampong-

aangelegenheden (o.a. stelde men hier voor het eerst de eisch, dat de koelie-loonen moesten worden verhoogd tot f 1,- per dag). Volgens andere verklaringen (Sahary, V.P.) zou hij nog eens teruggekomen zijn op hetgeen door Indey en Kre in Enggros werd besproken op 27 december jl. Hoe zijn visie t.a.v. deze Indey-geschiedenis is, kon niet worden medegedeeld, doch verklaard werd, dat Joseph wel KIM-aangelegenheden in de kampongs behartigde, anderen (HBA Daniël Jouwe en de kampongs Kajoe-Poelau en Kajoe-Batoe) zijn niet te spreken over de houding van Joseph.

Voornameijk vloeit dit wantrouwen voort uit het feit, dat de korano van Tobati, Kaleb Hamadi, de rechterhand en vertrouwensman van Joseph is, terwijl Kaleb Hamadi onder de bevolking een slechte naam heeft verworven, hetgeen naar de meening van zegsmannen Joseph zeker bekend is, die hem desondanks toch de hand boven het hoofd houdt en als adviseur gebruikt in kampongaangelegenheden. Kaleb Hamadi namelijk was voor het uitbreken van den oorlog reeds korano, doch werd ontslagen, aangezien hij klappertuinen van de bevolking vernielde. Aangesteld werd Panus Ireeuw, een lid van de Ireeuw-familie, die in het geheel niet met de Hamadi-familie overweg kan. Panus evenwel verzocht om ontslag en Kaleb werd wederom korano (het H.P.B. was intusschen door een nieuw vervangen). Kort daarop werd hij voor een tweede maal ontslagen in verband met een vrouwen-perkara en Panus werd heraangesteld.

Tijdens de Japansche overheersching werd Panus ontslagen en Kaleb korano gemaakt. Tijdens deze periode wist Kaleb zich bij de Japanners vrij populair te maken en teneinde dit te bereiken trad hij ruw en onbillijk op tegen de bevolking. Toen in 1944 de Amerikanen zouden landen, vluchtte Kaleb naar Wainemo (Austr. Terr.); de bevolking kladde zijn huis in Tobati vol met allerlei opschriften, die er op neer kwamen, dat Kaleb een verrader was en de Jappen had bijgestaan en geholpen ten koste van de bevolking. Door de NICA werd wederom Panus Ireeuw aangesteld als korano, die evenwel korte tijd later overleed. Intusschen keerde Kaleb uit Wainemo terug en wist gedaan te krijgen, dat hij weer korano werd. Zoo bekleedt hij thans weer geruime tijd deze functie. Met de Ondowafi, een oudere broer van kaleb (de "Radja Hamadi"), kan hij niet goed overweg, aangezien de Ondowafi zich zeer gedwarsboomd acht in zijn normale bevoegdheden als adat-hoofd door de korano, die zich overal mee bemoeit. De bevolking van Tobati is ook niet al te zeer op Kaleb, aangezien hij een te groote en vaak onredelijke mond heeft. Kaleb tracht bovendien (en het lukt hem aardig) zijn macht uit te breiden in de richting van Enggros, een neven-kampong. Op de vergadering te Enggros op 27 december fungeerde Kaleb Hamadi als wacht bij de vergaderruimte, er voor zorg dragende, dat personen, die niet ter vergadering gewenscht waren werden geweerd. Kaleb is een trouwe volgeling van Indey en Kre en wordt vaak gezien op vergaderingen van de KIM.

Vreemd is, dat door Joseph nooit werd onderschept, althans opgezonden, een van de vele exemplaren van het rondschrjven van Indey en Kre, dat overigens overal elders door de bestuurs-assistenten werd ontvangen, of bij hen werd ingeleverd door de bevolking. Wel bereikte een van deze exemplaren den HBA van Ormoe, hetwelk hem werd aangeboden met een briefje van den Adsp. CHBA Demena van Tobati. Demena wordt door de bevolking genoemd als aanhanger van de Indey-propaganda. Op 2 januari werd een geheim schrjven ontvangen van de HBA van Ormoe Daniel Jouwe, naar

aanleiding van de circulaire van Indey, Kre en Nicolaas Jouwe, welke hem door den Adsp. CHBA Demena werd toegezonden, met het verzoek om de circulaire onder de korano's en andere kampongleden in zijn onderdistrict te doen rondgaan. HBA Jouwe evenwel was in het geheel niet van deze aangelegenheid gediend en rapporteerde e.e.a. rechtstreeks aan den resident, assistent-resident van Noord Nieuw-Guinea en hoofd van plaatselijk bestuur, onder bijvoeging van de noodige afschriften van de circulaire. In zijn schrijven protesteerde HBA Jouwe heftig tegen de houding van de personen, die de circulaire opstelden en verklaarde o.a., dat hij Nieuw-Guinea nog niet rijp achtte om "merdeka" te worden, doch dat het beter nog als Nederlandsch kolonie kan blijven voortbestaan. Daniel Jouwe bevestigde later mondeling hetgeen hij in zijn rondschriften had vermeld.

Het is in zekere zin jammer, dat menschen als HBA Jouwe, van welk slag er ettelijken gesteld kunnen worden tegenover iedere Kre en Indey, zich zoo stipt houden aan de voorschriften en hun verzoekschriften en loyaliteitsbetuigingen slechts richten aan hun directe chef, of op zijn hoogst den resident door tusschenkomst van hun directe chef, terwijl de andere zijde uitsluitend telegrammen zendt aan de buitenwereld, liefst ondertekend namens het geheele volk. Dat men hierdoor buiten nooit een zuiver beeld krijgt over de werkelijke toestanden en verhoudingen onder de bevolking in Nieuw-Guinea, is dan ook onvermijdelijk. Daniel Jouwe heeft op zijn reis van Ormoc naar Kotabaroe zijn kampong Kajoe-Poelau aangedaan en de bevolking geïnstrueerd onder geen voorwaarde deel te nemen aan de door Indey en Kre gepropageerde beweging. Hij werd hierbij gesteund door Nicolaas en Lucas Jouwe. HBA Mallo van Depapre, die op 28 december in Enggros was om zijn vrouw te bezoeken, heeft zijn eigen kampongs (Skou) dezelfde instructies gegeven. De bevolking werd aangezegd, zich niet met deze politieke stroomingen in te laten, zich bij het oude te houden en onder alle omstandigheden rust en orde te blijven handhaven.

De kampongs Kajoe-Poelau, Kajoe-Batoe, Skou-Mabo, Skou-Jambe en Skou-Sai volgden de orders door de Jouwe's en Mallo gegeven stipt op. De Hamadi-familie in Tobati scheen dit niet bepaald aangenaam te vinden en een zekere Petjar Hamadi, die voor een nieuwjaarsfeest in Skou kwam (ca. 3 jan.), uitte verscheidene dreigementen tegenover de bevolking van deze kampongs. O.m. verklaarde hij, dat deze kampongs straks met de Hollanders op een schip zouden worden gezet en verwijderd uit Nieuw-Guinea, of met de Hollanders samen vermoord zouden worden, als zij zich niet direct aan de zijde van Kre en Indey schaarden. Gelukkig vatte men e.e.a. nog al luchthartig op.

d. Rapat

In het rondschriften van de resident van Nieuw-Guinea no. 5/1/Geh. ddo. 4/1/46 werd de onderafdeelingsschefs opgedragen om voor de onderafdeeling, zooveel mogelijk passend bij de adatstructuur van het volk sociale raden te vormen, waarin ieder deel van de bevolking vertegenwoordigd dient te worden. Het doel van deze raden is de bevolking dichter bijeen te brengen door een vertegenwoordigend lichaam te vormen, waarin alle groepen zitting hebben, hen op democratische wijze op te voeden en hen leiding te geven

bij de vorming van een volkseenheid, hun inzicht te geven in tal van aangelegenheden, waarover thans door enkelen met veel groote woorden werd gesproken, doch waarvan men de werkelijke strekking, consequenties en risico's niet begrijpt en daarom gevaarlijk onderschat. Naast vele andere punten zijn daar als voornaamste wel aangelegenheden op sociaal-, economisch-, financieel- en opvoedkundig gebied (onderwijs, godsdienst, uitbannen van adatvoorschriften, welke een rem op de ontwikkeling van het volk zijn dan wel het aanpassen van adatvoorschriften aan een meer moderne samenleving en dergelijke). In verband met het langzamerhand culmineeren van de politieke spanning onder een groot deel van de bevolking, dankzij de zeer actieve stokerij van Indey en Kre, werd het noodzakelijk de vorming van de rapat te bespoedigen, waardoor een gezond voorlichtingsapparaat de door Indey verspreide propaganda, die groote onzekerheid onder de toch al zoo uit het evenwicht geslagen bevolking verwekte en de rust en orde in gevaar bracht, zal kunnen tegengaan.

Voor het ressort Hollandia was zulks evenwel niet eenvoudig, gezien de primitieve structuur van de adatgemeenschappen, welke even veelvuldig zijn als het aantal kampongs, terwijl van eenig verband tusschen de kampongs in eenigerlei opzicht slechts bij hooge uitzonderingsprake is. Dankzij het feit, dat reeds gedurende enkele tientallen jaren vrij intensief werd bestuurd in dit ressort, waarbij de bevolking administratief in districten en onderdistricten werd verdeeld, werd e.e.a. vereenvoudigd. Immers, door de administratieve indeeling, werd in een bepaald deel de bevolking in nauwer contact met elkaar gebracht (talloze korano-vergaderingen en bijeenkomsten van de adathoofden, een zelfde bestuurshoofd voor het geheele gebied, waardoor al de kampongs in dat gebied gelijk behandeld werden, gezamenlijk voorspoed of tegenslag meemaakten, afhankelijk van de capaciteiten van den bestuurs-assistent enz.). Zoo was het mogelijk districtsgewijs door al de korano's en adathoofden na ruggespraak met de kampongbevolking een aantal (7-10) leden per district te laten verkiezen.

Twee tournees werden gemaakt naar Sentani (Iffar), twee naar Depapre (noordkust), een naar Tobati, Enggros en Naafri en een naar Kajoe-Poelau en Kajoe-Batoe, waarbij eveneens de Skou-kampongs tegenwoordig waren, om verkiezingen voor de rapat te houden. Van deze gelegenheid werd tevens gebruik gemaakt om de stemming van de bevolking in de onderafdeeling te peilen.

e Stemming onder de bevolking

Sentani

In dit district, hetgeen eerst door Soegoro (december 1945) en later door de Sumatranen weer onder leiding van Soegoro (juli 1946) werd uitverkoren om anti-gezagspropaganda te voeren, was de stemming begin januari rustig. Kre en Indey hadden dit gebied nog niet bewerkt. De bevolking had eenige verhalen over de door verschillende Papoea's aangevoerde protesten tegen het blijven van de "Pemerintah Belanda" gehoord, terwijl ook een van de circulaires van Indey aangeboden was geworden aan de korano van Sereh, ter verdere rondlezing. Doch men had e.e.a. vrij sceptisch opgevat en was er niet op ingegaan (de arrestatie van enkele kampongbewoners van Iffar i.v.m. de juli-kwestie is nog

niet vergeten). Naderhand werd bericht ontvangen, dat een circulaire haar rondgang in Ajapo was begonnen. De HBA achterhaalde deze in Asei-Besar. De korano's van beide genoemde kampongs waren niet op het schrijven ingegaan en hadden tevens de inteeckenlijst oningevuld gelaten.

Een ander circulaire werd aangetroffen in Dobokonoware, hiervan was het eerste blad zoekgeraakt, terwijl ook de inteeckenlijst blanco was gelaten. Verondersteld wordt, dat niet meer circulaire's in het district rondgingen.

Na het vertrek van Indey voor verlof naar Ambon legde Kre zich intensief toe op het verspreiden van de protest-actie tegen de voorstellen van den resident en het winnen van de bevolking voor de "merdeka"-gedachte en het samengaan met Indonesië (de bevolking vatte dit in negen van de tien gevallen op als een samengaan met de republiek. Wellicht schuilt de fout bij Kre, die de zaak niet al te duidelijk aan de bevolking uiteenzette en vermoedelijk zelf nog niet goed overweg kan met de begrippen "merdeka", Indonesia en Republiek). Voornamelijk het district Sentani werd door Kre onder handen genomen. Ook Tobati, Enggros en Naafri waren het kind van zijn rekening, doch hier had hij een uitstekende plaatsvervanger in de korano van Tobati en een gewillige bevolking voor zijn ideeën, dus kon hij zelf meer tijd besteden aan Sentani. Reeds bij zijn eerste bezoek aan Iffar was het mogelijk hem te doen controleeren. Een rechercheur en veldpolitie-agent werden uitgezonden, doch deze kwamen te vroeg aan. De HBA evenwel was tijdig op de hoogte gesteld van Kre's voorgenomen bezoek, waardoor hij zijn gangen na kon gaan. HBA Sijauta rapporteerde naar aanleiding van dit bezoek niet veel bijzonders. Kre had een ontmoeting gehad met enkele kampongbewoners en bij deze gelegenheid e.e.a. nog eens haarlijn uitgelegd; de feiten waartegen was geprotesteerd, de redenen waarom etc. Eveneens verklaarde hij, dat hij had vernomen, dat een rapat zou worden gevormd voor de onderafdeeling, welk feit hij ten zeerste toejuichte. Geldbijdragen voor het dekken der onkosten van door de Pemoeka's verzonden telegrammen werden hem door de bevolking geweigerd.

Later hield Kre nog een onofficieele bespreking in Ajapo, waarvan door de mandoer Louis Mebri werd gerapporteerd, dat Kre o.a. aanhaalde de zeventien punten van de ontwerpovereenkomst te Linggardjati opgesteld, die door hem werden voorgelezen en verklaard, tevens toegelicht. Voorts zeide hij, dat het de bedoeling van de regeering was om Nieuw-Guinea af te scheiden van overig Indonesië, doch dat door hem en enkele andere Pemoeka's van Nieuw-Guinea reeds telegrammen werden verzonden om hiertegen te protesteeren. Immers verklaarde Kre, Nieuw-Guinea is voor Indonesië. Doch het volk moest beslissen en naar haar meening werd gevraagd.

Een zekere Dominggoes vroeg of Kre misschien leugens vertelde, bovendien zeide hij, begreep men Kre niet al te best. Kre antwoordde hierop, dat men hem niet alleen hier wantrouwde, doch dat zulks elders ook gebleken was. Doch, voegde hij er aan toe, de korano's van Biak en Seroei hebben ook reeds tegen de afscheiding geprotesteerd. De volgende dag (zondag) toog Kre naar Asei om zijn missie voort te zetten, doch de korano moest naar de Kerk en stuurde Kre terug naar Ajapo. E.e.a. werd aangehaald ter illustratie van de wantrouwende houding, welke de bevolking in het ressort Sentani aanneemt tegenover de propaganda van Kre. De hulp-bestuurs-assistent, tevens districtshoofd,

onderhoudt geregeld en veelvuldig contact met de bevolking en weet ze op juiste wijze voor te lichten en buiten invloed van eenige propaganda van buitenaf te houden.

Depapre

De hulp-bestuurs-assistent Mallo, districtshoofd, was een van de personen, tegenwoordig op de vergadering, gehouden door den resident op 11 december; eveneens Barnabas Jufuway, hoofdmandoer, toegevoegd aan den HBA. Mallo zelf heeft van den beginne af zich in het geheel niet tegenover de bevolking willen uitlaten over hetgeen bij den resident was besproken. Hij voelde zich niet capabel om e.e.a. duidelijk uiteen te zetten en achtte de bevolking niet capabel om hem te begrijpen. Bovendien is Mallo afkomstig van Skou en spreekt de taal van het Tanah-Merah-gebied niet. Hij liet daarom het voorlichten van de bevolking aangaande hetgeen bij den resident was besproken en het peilen van de gevoelens van de bevolking t.a.v. het besprokene geheel over aan Barnabas, die zelf afkomstig was van Depapre. Barnabas Jufuway, een gewezen goeroe riep hiertoe op 28 december alle korano's uit het district bijeen en behandelde de bewuste punten. Hierbij werd door hem nauwgezet tegenover elkaar gezet, hetgeen door den resident was bepleit en hetgeen men er zelf over dacht. Ik kreeg wel den indruk dat hij zulks op vrij objectieve wijze heeft weten klaar te spelen, alhoewel hijzelf zich aansloot bij de groep Nicolaas Jouwe, Kre en Indey. Vermoedelijk was het motief, dat hij een Papoea is, dus van dezelfde landaard en niet op eigen houtje een oppositie dorst te beginnen. Aan Mallo had hij bovendien weinig steun, aangezien deze onder alle omstandigheden weigerde om zonder opdracht van zijn chefs zich met politiek in te laten.

Mallo als bestuurs-ambtenaar volgt de lijn van ten alle tijde de regeringspolitiek om geen politiek met de bevolking te bespreken, tenzij zulks hem door zijn chefs wordt opgedragen. Via Barnabas werden alle korano's uit het ressort van Mallo (deze laatste wist nergens iets van af) uitgenoodigd om op 2 januari een bespreking bij te wonen met de twee leiders Indey en Kre. Door een aantal korano's werd aan deze oproep gevolg gegeven. Twee korano's vroegen toestemming aan Mallo om te gaan, hetgeen ze evenwel niet kregen, doch na nader overwogen stoorde men zich niet aan het verbod en vertrok toch. Ook Barnabas was voornemens om de vergadering bij te wonen, doch hij werd door Mallo vastgehouden, aangezien het HPB werd verwacht en Barnabas dan aanwezig diende te zijn. Op deze vergadering werd hetzelfde besproken als reeds eerder vermeld (circulaires en hetgeen door Kre in Sentani was besproken). Men wilde de bevolking op zijn hand krijgen, doch veel resultaat heeft men evenwel niet gehad bij de aanwezigen. Men stond er nog vreemd tegenover en dorst niet zonder meer een beslissing te nemen. Op de vergadering van korano's in Depapre, bijeengeroepen door het HPB werd het voorstel tot het vormen van rapat naar voren gebracht. Na veel uitleg kon e.e.a. verwerkt worden en het voorstel werd tenslotte ook met veel enthousiasme aangenomen, evenals tot dusverre in de andere districten ook het geval was. Een beslissing t.a.v. de vertegenwoordigers werd nog niet genomen; men wilde eerst ruggespraak houden met de kampungbevolking. Ondanks de enkele zwakke pogingen vanuit Kotabaroe om de bevolking van district Tanah-Merah aan de zijde van Indey en Kre te krijgen, is de bevolking van deze streek rustig en neemt een afwachtende houding aan. Men zou verwachten, dat hier,

waar de Simson-beweging hoogtij heeft gespeeld en thans nog in twee kampongs nasmeult, een gemakkelijke prooi zou liggen voor Indey en Kre. De werksfeer van Indey evenwel strekte zich nog niet tot deze streken uit en de eenige poging om contact met de bevolking te krijgen, door ze naar Kotabaroe te laten komen, had ook weinig succes. Slechts enkelen kwamen en deze waren niet al te zeer te overtuigen. De anderen namen niet de moeite om het heele eind naar Kotabaroe te loopen.

Wat betreft de Simson-beweging moge nog worden opgemerkt, dat m.i. in het geheel geen reden bestaat tot ongerustheid, dat zij eventueel bij een succesvolle campagne van Indey of Kre wederom zou ontwaken. De Simson-beweging vertoont tekenen van afsterfing en het zal veel organisatie vereischen om haar in de kampongs, waar zij belachelijk is gemaakt en is verworpen weer ingang te doen vinden.

Tobato, Enggros, Naafri

De houding van de bevolking in deze streek is geheel verschillend van die van de bevolking in het overig deel van het ressort Hollandia en kan als ongunstig worden geclassificeerd. Zulks is hoofdzakelijk te wijten aan:

- 1° de geringe afstand tusschen deze kampongs en Kotabaroe, Hollandia en Base-G, waardoor iedere politieke en propagandistische expansie onder de Amberies, welke is bestemd voor de bevolking, het eerst zijn weg zoekt naar deze kampongs;
- 2° het overheerschen van de Hamadi-familie in Tobati en Enggros, en de Ujo-familie in Naafri, welke eerste wordt gekenmerkt door een voortdurend streven naar een machtspositie, niet alleen over de omliggende kampongs, doch liefst over geheel Noord Nieuw-Guinea (Radja Hamadi) en de tweede door een voortdurend in de contramine zijn met het bestuur, zonder eenige innerlijke discipline of bescheidenheid (ook ten koste van anderen) te toonen;
- 3° een zeer eenzijdig bestuur door den HBA Joseph, die zich voornamelijk bezig hield met de kampongs Tobati en Enggros, zijn vertrouwensmensen onder de Hamadi's zocht en zich over de anderen niet al te zeer bekommerde, bovendien bleek Joseph later niet al te betrouwbaar te zijn (zie boven).

De Korano van Tobati Kaleb Hamadi, is hier wel de overheerschende figuur, gevreesd door de bevolking en voor wie ene ieder zich buigt. Waar uit het voorgaande reeds is gebleken, op welke wijze Kaleb Hamadi zich heeft gedragen en hoe zijn houding tegenover Kre en Indey is, valt het niet meer moeilijk te concluderen, dat ook de bevolking vrij onhandelbaar is geworden, temeer waar zij dagelijks volgestopt worden met propaganda van buitenaf. Enkele besprekingen door de HBA Mallo met de bevolking in Enggros en Tobati (de eerste op eigen initiatief, de tweede op verzoek van het HPB), die familieleden heeft in deze kampong, brachten eenige verlichting. Kort daarop werden de besprekingen gevoerd met de korano's en Ondowafi's over de te vormen rapat's. Ook tijdens deze vergadering scheen men bijgedraaid te zijn, alhoewel het meerendeel der aanwezigen stroef bleef en slechts na langdurig spreken en uitleg geven het belang van een rapat voor de bevolking begon in te zien en "begreep", dat het beter is onder alle omstandigheden niet een beslissing te nemen (vergadering 27 december), ook in politieke aangelegenheden, voordat men voldoende van de feiten op de hoogte is en e.e.a. langdurig

gezamenlijk (rapat) besproken en overwogen heeft. Ettelijke ernstige terechtwijzingen werden bij deze vergadering toegediend. Onder de andere families van Tobati en Enggros (Ireuw, Itaar e.a.) bestond begripen en welwillendheid, doch men was zwijgzaam. Hamadi was alles overheerschend en Kaleb stond vooraan. Het is noodzakelijk, dat deze kampongs met strenge hand door een capabel bestuurs-assistent worden bestuurd.

Door de korano, Kaleb Hamadi, werd ingediend een rekest, geteekend door Marthin Indey, hetgeen het verzoek behelst om Kre, dewelke ontslag en terugzending naar Noemfoor werd toegezegd, hier te houden als "pemoeka" voor het ressort Hollandia. Het rekest was gericht aan den resident en de namen van een twintigtal verzoekende korano's (zonder handteekening of duimafdruk) waren vermeld. Bovendien overhandigde Kaleb Hamadi een ontwerp-regeling voor de vorming van een sociaal economische vereeniging ten behoeve van de bevolking, hetgeen, naar hij mededeelde, een verzoek inhield van de bevolking van *het geheele ressort Hollandia* om tot het oprichten van deze vereeniging over te gaan. Bij navraag bleek de korano zelf niet geheel op de hoogte te zijn van de inhoud van de in zeer goed hoog-Maleisch opgestelde ontwerpregeling en de overige aanwezigen in het geheel niet. (Bij later gedane navraag in andere kampongs bleek men nooit van een dergelijk voorstel gehoord te hebben). Na ondervraging deelde korano Tobati mede, dat hij het stuk van Kre had gekregen, die het op zijn verzoek had opgesteld, hetgeen evenwel, gezien de gecompliceerdheid van de voorgestelde organisatie en de Maleische stijl ten zeerste in twijfel wordt getrokken. Vermoed wordt, dat een Amberie van grooter intellectueele capaciteit dan Kre e.e.a. heeft opgesteld aan de hand van voorbeelden van andere elders bestaande vereenigingen. Het stuk zal in de rapat besproken worden, waar ook Tobati, Enggros en Naafri hun vertegenwoordigers heen zullen zenden.

Kajoe Poelau en Kajoe-Batoe

De bevolking van deze twee kampongs schaart zich in zijn geheel achter de Jouwe-familie, welke alhoewel adatrechtelijk van geen bijzondere beteekenis, zeer groote invloed in de kampong heeft. De besprekingen hier gehouden verliepen vlot en prettig.

Skou-kampopngs

Hier heerscht dezelfde geest als in de kampongs Kajoe-Poelau en Kajoe-Batoe. Mallo is de leidende familie en geen moeilijkheden bestaan op politiek gebied. Aan dit verslag kan dzz. nog worden toegevoegd, dat terwijl Kre, Indey en Jufuway hun propaganda in Hollandia voerden, Wetabosy een reis in Sarmi maakte met hetzelfde doel. Over het algemeen had hij hier echter niet veel succes. Eerst later is gebleken, dat voor ultimo december 1946 weer een poging tot omverwerping van het gezag beraamd was en slechts gestrand op onvoldoende organisatie-vermogen. De door Indey-Kre e.a. gevoerde propaganda is hier deels voor aansprakelijk (Tobati en Enggros zouden van de partij zijn), terwijl eenige KIM-leden en Ambonneezen van het KNIL erbij betrokken waren. Omtrent de totale omvang van deze poging heeft men nooit zekerheid kunnen krijgen, doordat het vooronderzoek op te suggestieve wijze werd gehouden. De zaak is overgewezen naar de kriegsraad maar nog niet berecht. Sindsdien hebben zich in de

onderafdeeling Hollandia op dit gebied geen verdere ontwikkelingen meer voorgedaan en is, uiterlijk althans, alles rustig, hetgeen niet wegneemt, dat uiterste waakzaamheid en nauwkeurig onderzoek van alle, eenigszins van het normale afwijkende verschijnselen geboden blijven.

Wel moet - wat de onderafdeeling Hollandia betreft - nog melding worden gemaakt van het optreden van den gewezen HBA van Njau.

Bij een laatste tournee van controleur Kouwenhoven in begin 1947 bleek deze HBA niet alleen volkomen zijn werk te hebben verwaarloosd en niets, maar dan ook totaal niets te hebben uitgevoerd, maar zich bovendien op zedelijk gebied te hebben misdragen, tengevolge waarvan hij ook bijna nooit op zijn standplaats was, maar bij diverse vrouwen verbleef. Tijdens de tournee werd hij daar ook niet aangetroffen. Aan een oproep om te komen werd geen gevolg gegeven, evenmin aan latere oproepen uit Kotabaroe, en naar aanleiding van een laatste waarschuwing verdween hij met medenemen van een deel der wapens, zijn familie-leden en aanhangers in het bosch, waaruit hij tot heden niet alleen weigert terug te komen, maar dreigde zich te zullen verzetten, indien men hem zou trachten te vangen. Tengevolge hiervan is een deel der kampongs van het district Njau gedeeltelijk onbewoond. Er bestaat nog wel eenig contact met hem via bepaalde korano's, het merkwaardige is, dat hoewel hij op de hoogte is van zijn ontslag, hij onlangs, net doende of hij nog in functie was, aan de huidige HBA te Njau een officieel getint rapport indiende over een plaatsgevonden hebbende moordpartij. Met het oog op gebrek aan voldoende politie werd besloten hem voorloopig zijn gang te laten gaan, waarbij hij het door voedselgebrek moeilijk genoeg zal hebben.

Seroei

heeft ook een ruim aandeel gehad in de politieke ontwikkeling, welke hier echter een eigen aanzien had door de aanwezigheid van de geïnterneerden uit Makasser: dr. Ratulangi, Intje Achmad Saleh daeng Rompo, Lanto daeng Pasewang, Pondaag, Tobing, Latumahina en Soewarno met hun gezinnen, een groep van in totaal 40 personen, die in juni en augustus 1946 arriveerden. Deze groep, waarvoor wel een verblijfplaats in Nieuw-Guinea was gevraagd, werd overigens geheel onverwachts gezonden zonder eenige nadere mededeeling omtrent voorwaarden, hun gedane toezeggingen. Dit maakte het voor de bovendien in deze zaken nog geheel onervaren onderafdeelingschef zeer moeilijk, de juiste houding aan te nemen. Hij beschouwde hen eenigszins als misdadigers, was vrij stroef in zijn optreden, hetgeen uiteraard reacties opwekte, waarbij vooral de oudere kinderen van dr. Ratulangi en Latumahina nog al eens uitdagend en vervelend optraden. Dit neemt niet weg, dat ook indien hij soepeler zou zijn opgetreden, het contact wat thans gelegd werd met eenige ontwikkelde Papoea's, tot stand zou zijn gekomen, daar de geïnterneerden binnen Seroei volkomen vrijheid van beweging genieten.

De voornaamste deze Papoea's is Silas Paparo [= Papare], voor den oorlog mantri-verpleger bij de N.N.G.P.M., die zich gedurende den oorlog dermate heeft onderscheiden door zijn hulp aan de geallieerde strijdkrachten, dat hij begiftigd werd met de Bronzen Leeuw. Hij is thans als mantri-verpleger DVG werkzaam bij het ziekenhuis te Seroei. Deze man zou eerder dan Frans Kasiepo in aanmerking zijn gekomen om voor Nieuw-

Guinea naar Malino te worden gezonden, ware het niet, dat hij na de Japansche capitulatie de Amberie's dusdanig haatte, dat met hem op dat punt geen verstandig woord te wisselen viel en men vreesde, dat hij zich te Malino niet voldoende zou kunnen beheerschen. Papare is een der ontwikkelden, die, zoowel materieel als door de trage gang van zaken betreffende de vooruitgang in Nieuw-Guinea buitengewoon zijn teleurgesteld en het is dan ook niet te verwonderen, dat hij het nauwste in contact kwam met dr. Ratulangi c.s. Deze, een tegenstander van de federalistische staatsvorm voor Indonesië, wist hem tot zijn zienswijze over te halen, hetgeen weinig moeite moet hebben gekost, gezien het verschil in ontwikkeling.

Tengevolge van dit contact stichtte Papare in november 1946 de P(artij) K(emerdekaan) I(ndonesia) I(rian). De doelstelling "het bevorderen van de zelfstandigheid van geheel Indonesië, waarvan Irian een onafscheidelijk deel is", spreekt voor zichzelf. Vermoedelijk dank zij de technische voorlichting der geïnterneerden, werd een stevige propaganda-actie gevoerd, die tot gevolg had, dat deze vereeniging al spoedig honderden leden telde, niet alleen op Jappen, doch ook in de Beneden Waroppen. Papoea-onderwijzers en jonge Papoea-bestuurs-assistenten gingen voor, brachten de "merdeka-groet", dwongen hun leerlingen en ondergeschikten hetzelfde te doen en intimideerden degenen, die niet gewillig meededen. Vooral in de afgelegen kampongs der Beneden Waroppen zooals Wonti en Risei-Sajati begrepen de bevolking en hun hoofden er niets meer van en kregen den indruk, dat het Nederlandsche gezag gereed was om weg te gaan, hen overlatende aan hun kemerdekaan, hetgeen impliceerde vrijheid van handelen, adatdansen, drankmisbruik enz. enz. De CHBA te Wonti en een hulponderwijzer waren echter in hun ijver iets te ver gegaan en hadden het bestuur voldoende redenen geleverd om nu krachtig in te grijpen. De CHBA werd tijdens een gehouden tournee direct meegenomen naar Seroei en ontslagen, eenige veroordeelingen vielen wegens intimidatie. In Waren en Wonti werden Ambonneesche bestuurs-assistenten geplaatst met opdracht aan dit dwaze gedoe radicaal een eind te maken.

Tot overmaat van ramp voor de vereeniging maakten twee der hoofdbestuursleden nl. de Keiees Doematoeboen, mantri L.V.D. en de Papoea Woriori, mantri-verpleger zich schuldig aan misdrijven en werden derhalve veroordeeld en toen tenslotte, door de op Java ingezette politionele actie ook de groep Ratulangi het beter achtte zich te onthouden van verdere inmenging, was het met de PKII meteen gedaan. Sindsdien wordt door de onderafdeelingchef volkomen rust op politiek gebied gemeld en gehoopt wordt nog slechts, dat de door het oost-Indonesische parlement met algemeene stemmen aangenomen motie om de geïnterneerden terug te laten komen spoedig effect zal hebben. Volledigheidshalve zij nog meegedeeld, dat de reeds gerapporteerde laatste actie van Roemkorem te Biak plaats vond op aandringen van de PKII. Reeds eerder had het hoofd-bestuurslid Doematoeboen tijdens een tournee op Biak een poging gedaan, die echter door de Ambonneesche ambtenaren was getorpedeerd. Niemand zal, aan het einde van dit overzicht gekomen zijnde, kunnen ontkennen, dat ook de Papoea in beweging is gekomen, dat hij, hoe onvoldoende zijn begrip en inzicht in het politieke gebeuren moge zijn, overtuigd is van zijn recht om ook tot ontwikkeling te worden gebracht, en geen genoegen meer neemt met de voor-oorlogsche gang van zaken. Indien de Nederlanders

het niet doen dan zal hulp worden gevraagd van Indonesië. Nog genieten wij het vertrouwen van groote groepen, maar wil dit niet verspeeld worden, dan zal ten spoedigste de mogelijkheid moeten worden gegeven tot herbezetting van na den oorlog nog niet bezette gebieden, tot verdergaande pacificatie, uitbreiding en verbetering van het onderwijs en een goede voorlichting, capabel om de gedachten en wenschen van deze ontwakende Papoea's in de gewenschte richting te leiden.

f Bestuursmaatregelen

Zooals blijkt uit de hiervoor aangehaalde mededeelingen van controleur Kouwenhoven in zijn memorie van overgave der onderafdeeling Hollandia, werd het wenschelijk geacht, de vooraanstaande Papoea's in iedere onderafdeeling te vereenigen in raden, waar met hen diverse onderwerpen konden worden besproken en kon worden getracht achter hun gedachten en wenschen te komen en deze in goede richting te leiden. In Hollandia en Sarmi kwamen deze "rapats" tot stand door aanwijzing na gehouden besprekingen en overleg.

In Biak werd hiervoor een compleet verkiezingssysteem opgebouwd, hetgeen later door Seroei werd opgevolgd. In deze beide onderafdeelingen werd niet alleen een groote rapat ingesteld, doch in Biak ook kleine rapats voor de onderdistricten, in Seroei voor diverse zeer uiteenlopende bevolkingsgroepen. De rapats kwamen tot heden slechts een enkele maal bijeen. In Hollandia, waar de eerste vergadering bijeen kwam in de periode, dat de gemoederen nog sterk verhit waren, was het resultaat in zooverre teleurstellend, dat men niet de minste belangstelling toonde voor onderwerpen als onderwijs, landbouw, economie, doch steeds weer vragen stelde over begrippen als "democratie", Linggardjati, "kemerdekaan" e.d. Dit had echter in zooverre nut, dat de onderafdeelingschef de gelegenheid kreeg diverse wanbegrippen en misverstanden uit de weg te ruimen. Ook de onderafdeelingschef van Biak meent, dat zijn eerste vergadering verhelderend heeft gewerkt. In Sarmi en Seroei, waar de eerste vergaderingen eerst later en in rustiger periode werden gehouden, bleven de besprekingen meer beperkt. Er dient op te worden toegezien en vooral in de onderafdeeling Hollandia, waar de rapat-leden (de zgn. "pemoeka's") niet al te goed opkomen en men bovendien moeilijkheden heeft met de huisvesting, dat aan het geregeld bijeenroepen van de rapat de hand wordt gehouden.

Het zou m.i. aanbeveling verdienen om, nu er op bepaalde gebieden werkelijk eenige vooruitgang zichtbaar is, alle onderafdeelingschefs op te dragen, bepaalde, te voren uitgewerkte onderwerpen ter sprake te brengen en toe te lichten, zooals bv. de in de "Nota Bestuursbeleid" door den resident ontwikkelde uitbouw van het onderwijs, oprichting der Papoea-politie, zelfwerkzaamheid der kampongs, e.d. Mits duidelijk voorgedragen en onder uitvoerige opsomming van alle nog bestaande moeilijkheden kan dit een middel te meer zijn om de bevolking duidelijk te maken, dat, al is dit alles thans nog niet voor de buitenstaander waarneembaar, er wel degelijk met de bevolkingsbelangen rekening wordt gehouden en aan hun ontwikkeling gewerkt.

Behalve de instelling der rapats werden, voorloopig alleen op Biak, nog eenige maatregelen getroffen teneinde de zelfwerkzaamheid der kampong en haar aandeel in het

bestuur te bevorderen. De eerste is de instelling van een kampongas in de kampong Waupnor in Zuid-Biak, uit welke kas de kampong specifieke kampongwerken kan financieren en verdere uitgaven de kamponghuishouding betreffende, kan doen, zooals by de na den oorlog ingevoerde korano-toelage. Hoewel ik mij - zooals moge blijken uit de terzake gevoerde correspondentie - niet kon vereenigen met het storten van grondhuurgelden in deze kas en evenmin met de hiervoor door den onderafdeelingschef aangevoerde argumenten, verdient het principe volle aandacht en steun.

Ten tweede is getracht om voor de Soridokampongs een meerhoofdig bestuurslichaam in te stellen, waarvan de leden krachtens de adat bepaalde functies bekleeden en met de korano's dienen te beraadslagen over kampongaangelegenheden. Een hunner is de "dorpsveldwachter", die, indien dit instituut levensvatbaarheid blijkt te bezitten, mettertijd een deel van de politie-taak kan overnemen (voor verdere bijzonderheden moge worden verwezen naar de desbetreffende, zeer uitvoerige nota van controleur De Bruyn).

Beide maatregelen verkeerden in een stadium van proefneming, maar zij verdienen de volle aandacht, daar zij van groot belang kunnen zijn voor een begin van deelname aan het bestuur door de bevolking zelf.

III Bestuur

Zooals reeds bij de administratieve indeeling bleek, wordt gewerkt met een tekort aan personeel, zoowel wat het bestuur als wat de administratie betreft, terwijl van een groot deel der beschikbare krachten moet worden verklaard, dat zij onvoldoende ervaring bezitten. Dit laatste geldt zoowel voor Europeanen als Indonesiërs of om - wat de laatste categorie betreft - nauwkeuriger te zijn, voor Amberie's en Papoea's.

a Europeesch bestuur

Bij mijn komst was in alle vier de onderafdeelingen een Europeesch bestuursambtenaar belast met de werkzaamheden van onderafdeelingschef, waarvan twee hun indologische studies hadden voltooid, doch het wat vooropleiding betreft, niet verder hadden gebracht dan het fungeeren als transport-officier en als barakken-bouwer. De beide anderen waren via Melbourne of Sydney als Nica-ambtenaren binnengekomen. Niet alleen misten zij alle ervaring en konden, v.z.v. zij buiten Hollandia waren geplaatst, nauwelijks terugvallen op meer ervaren krachten, maar bovendien waren zij allen uitsluitend in het bezit van een Nica-handboek, misten de belangrijkste Staats- & Bijbladen en de zoo onmisbare handboeken als van Houten, Cassuto e.d.

Daarbij kwamen zij stuk voor stuk terecht in een volkomen ontredderde wereld, in stukgeschoten standplaatsen, temidden van een bevolking, die gedeeltelijk geëvacueerd jaren achtereen de eene schok na de andere had ondergaan en die van een dociele en volgzame massa te snel was veranderd in een menigte met eigen wenschen en gedachten. Desondanks "bestuurden" zij allen, d.w.z. dat zij in onkunde aan alle voorschriften en

bepalingen probeerden, de ruines op te ruimen, onrecht goed te maken, de bevolking terugvoerde naar haar oorspronkelijke woonplaats, goederen en voedsel distribueerden en wat Hollandia en Biak aangaat, probeerden orde en regelmaat te scheppen in de eveneens chaotische samenleving van militairen en groote groepen Europeanen, werkzaam voor V & W ter liquidatie van de overgenomen geallieerde legervoorraden. Dat die taak thans voor een groot deel is volbracht, dikwijls onder de moeilijkste omstandigheden, kan slechts bewonderingen respect afdwingen voor hun doorzettingsvermogen. Deze gang van zaken heeft echter het bezwaar meegebracht, dat het moeite kostte en in sommige gevallen nog steeds kost, om deze "bestuurders", die vonden, dat zij het nog zoo gek niet gedaan hadden, het inzicht bij te brengen, dat het nu langzamerhand tijd werd om terug te keeren tot meer normale omstandigheden, waarbij men weer rekening had te houden met begrotingen en met voorschriften en bepalingen, een taak, te zwaarder omdat zij hieromtrent bijna alle ervaring misten.

Vergeleken met 1946 is er uiteraard een groote vooruitgang. In Biak is een meer ervaren kracht geplaatst, in de overige onderafdelingen hebben de niet ervarenen ervaring opgedaan en hebben geprofiteerd van de voorlichting hen gegeven tijdens bezoeken ter plaatse en via de overigens voor sommige plaatsen nog zeer slechte postverbinding. Dit neemt niet weg, dat de voorlichtende taak van de afdeelingsschef ook heden verreweg de belangrijkste is en dat men op tournee dikwijls het gevoel krijgt van te worden onderworpen aan een zwaar examen, waarbij veelal uit het hoofd antwoord moet worden gegeven op talrijke lastige vragen op het gebied van grondenrecht, rechtspraak, belasting-aanslag, salarisregelingen, personeelsformatie, burgerlijke stand, enz. enz. Het groote tekort aan ervaren bestuurs- maar nog meer kantoor-personeel, waarop in normale tijden een jong bestuursambtenaar zoo'n belangrijke steun ondervond, maakte alles voor deze geheel onervaren krachten nog moeilijker.

Hoewel het desnoods ook zonder zal gaan, zou het m.i. nog altijd aanbevelenswaardig zijn indien de jongere krachten in de gelegenheid konden worden gesteld om gedurende drie tot zes maanden op een centraal kantoor de leemten, die bestaan in hun administratieve kennis, aan te vullen.

Hieruit moet niet geconcludeerd worden, dat deze administratieve kennis voor de bestuursambtenaar het belangrijkste wordt geacht. Het tegendeel is waar, doch het is een feit, dat juist het gebrek aan deze kennis het aantal kantoordagen der jongere bestuursambtenaren onnoodig vermeerdert, dagen, die zij zouden kunnen besteden aan tourneeren. Het ware te wenschen, dat dit tekort aan kennis op ander terrein, nl. op dat van het ethnologisch onderzoek, mede zou kunnen worden verholpen door een kortdurende plaatsing op een centraal kantoor. Het is wel duidelijk, dat met uitzondering van enkelen, de bestuursambtenaren ook op dit gebied onvoldoende onderlegd zijn, om geheel zelfstandig tot juiste resultaten te komen, nog afgezien van de omstandigheden, dat zij de tijd missen tot diepgaand onderzoek. Hoogstens zullen m.i. de bestuursambtenaren, v.z.v. althans niet speciaal voor dit werk aangewezen, kunnen meewerken aan het onderzoek door het verzamelen van bepaalde gevraagde gegevens, die dan zouden moeten worden uitgewerkt door een deskundige. Op de standplaats Hollandia bracht het werken met jonge en onervaren HPB's, gepaard aan het feit, dat hier speciaal

een groote discontinuïteit bestond (sinds juni 1946 zijn we met een 5e HPB bezig en het aantal toegevoegde adsp. controleur was nog grooter) niet alleen mede, dat de afdelingschef dagelijks moest adviseeren maar meerdere aangelegenheden, w.o. de distributie en het woning-vraagstuk zelf (geheel) ter hand moest nemen, daar de jonge onderafdelingschefs veelal de noodige overwicht en de tact misten tegenover hoofden en andere diensten. Buiten de normale taak van den afdelingschef en zijn bovengeschetste buitengewone bemoeienissen met het plaatselijk bestuur te Hollandia, zijn gedurende verslagperiode met meer of minder succes extra eenige werkzaamheden verricht, die verband hielden met de nog abnormale toestanden. Deze waren:

- a het toezicht op de motorpool en de toewijzing der aanwezige transportmiddelen aan diverse diensthoofden. Hiervan is op het oogenblik overgebleven dan wel uit gegroeid de bemoeienis met benoeming en ontslag van lager motorpool-personeel en de mij opgedragen functie van voorzitter (ns. den resident) der prioriteitscommissie voor Nieuw-Guinea, die zich bezig houdt met de aanvraag en latere toewijzing van nieuwe transportmiddelen en onderdeelen;
- b het toezicht op het beter functioneeren van de waterleiding, thans geheel in handen van den E.A.W.;
- c toezicht op de zich reeds te Kotabaroe bevindende voorraden levensmiddelen en kleding, overname van goederen van de liquideerende Nigieo te Hollandia en distributie hiervan over vn. Noord- en West-, soms ook over Zuid Nieuw-Guinea.

V.z.v. zulks mogelijk was i.v.m. het opnamevermogen der diverse onderafdeelingen, is deze taak beëindigd en sindsdien overgenomen door de bevoorradingsdienst. Bemoeienis op dit gebied bestaan nu hoofdzakelijk in het geven van advies aan de bevoorradingsdienst en de plaatselijke distributiedienst en de pogingen om in de verschillende distributiestelsels der onderafdeelingen, liefst voor heel Nieuw-Guinea, maar zeker voor deze afdeling eenheid te brengen, hetgeen thans met het stelsel van directe en verhoudingsgewijs even ruime allocaties naar de diverse standplaatsen mogelijk moet zijn.

Tenslotte moge - wat het werk van de afdelingschef betreft - nog worden verwezen naar het telegram van den resident ddo. 23/11/46 no. 252/23/11 en ZHEG's besluit ddo. 6/9/46 no. 130 en ZHEG's schrijven ddo. 14/4/47 no. 1024/1a/29, waarbij resp. hem het benoemings- en ontslagrecht van maandgelders met een bezoldiging van f 100,- werd verleend, het recht om bij ontstentenis van ZHEG ambtenaren te beëdigen alsmede bevoegdheid om binnen de afdeling werkzaam lager personeel over te plaatsen, alsmede naar het besluit van den Conica van Nieuw-Guinea ddo. 13 juni 1946 no. 17, waarbij hij werd aangesteld tot tijd. fgd. notaris, alsmede naar het besluit van den directeur van justitie ddo. 14 maart 1947 no. JP 2/47/17, waarbij de benoeming volgde tot plv. land-rechter voor strafzaken voor de onderafdeeling Hollandia. Hoewel het fungeeren als notaris van een afdelingschef normaal is, is het vermoedelijk niet zoo gewoon, dat binnen de tijd van twee jaar behalve 25 ondershandsche akten, 66 notariele akten werden opgemaakt, de laatste grootendeels huwelijksvolmachten, een gevolg van het groote aantal op de basis te Hollandia en Biak werkzame burgers en militairen, die direct na den oorlog naar Indië werden gezonden.

b Amberie- en Papoea-bestuurspersoneel

De Japansche bezetting en de daarop gevolgde ontwikkelingen op Java en Indonesia Timoer sloegen een groote bres in het aantal hier voor den oorlog werkzame ervaren Amberie-bestuurs-assistenten. Deze verliezen waren van zeer uiteenlopende aard. Slachtoffers vielen door de zeer slechte Japansche behandeling, door de Manseren, door de bevolking, in het laatste geval echter dikwijls als gevolg van eigen optreden. Enkeligen konden na de capitulatie niet gehandhaafd blijven door te nauwe samenwerking met de Japanners. Een groot aantal ging terug naar hun geboorteplaatsen, dikwijls zgn. met verlof, doch kwam niet meer terug, hetzij hiertoe gedwongen door familieomstandigheden of doordat de ondervonden ellende en de meer bewust wordende houding der bevolking annex anti-Amberie-gevoelens hen afschrikte, doch veelal ook omdat in de nieuwgevormde Negara Indonesia Timoer goed bezoldigde betrekkingen voor het grijpen lagen en men de kans kreeg op snellere promotie, waarbij ongetwijfeld het gevoel, dat men thans "vrij en voor eigen volk" kon werken mede een belangrijke rol speelde. Intusschen kan aangeteekend worden, dat het verloop de laatste tijd minder groot is geworden en dat vnl. Sangirreezen en Menadoneezen hier van verlof terugkeerden met het inzicht, dat er voor hen in eigen land tengevolge van hun te geringe opleiding geen kans bestond. Intusschen moesten reeds door de NICA-bezetting noodmaatregelen worden getroffen om de geleden verliezen aan te vullen, waarbij men veelal was aangewezen op landschapsschrijvers, onderwijzers, ervaren landschapspolitie-agenten en zich onderscheidende hebbende korano's. Met deze bibit v.z.v. zij uit Papoea's bestond, werd in de eerste NICA-nederzetting "Kota-Nica" een spoedopleiding begonnen, waarbij de beginselen van staats-, administratief- en strafrecht werden onderwezen.

Het geheel stond onder leiding van den ex-Digoelist en communist Soegoro, hetgeen vermoedelijk minder gelukkig is geweest, hoewel wel nimmer geheel duidelijk zal worden, in hoeverre hij kans zag, zijn theoriën ingang te doen vinden. In ieder geval kan worden verklaard, dat bijna allen, die deze cursus gevolgd hebben loyaal zijn. Naar gelang van de examen-uitslag en leeftijd werden de afgeleverden verdeeld in CHBA's en adsp. CHBA's. Zij, die niet slaagden, ongeveer de helft, werden aangesteld als landschapsschrijver.

Alle factoren in aanmerking nemende, mag men tevreden zijn over de resultaten. Er zijn uiteraard mislukkingen geweest, aan de andere kant kan gewezen worden op meerderen, die - hun ontwikkeling en opleiding in acht nemende - uitstekend voldoen. Voortdurende controle blijft echter geboden en het is ook vermoedelijk voor een deel toe te schrijven aan de omstandigheid, dat deze controle in de onderafdeeling Hollandia onvoldoende kon worden uitgeoefend, dat hier de meeste mislukkingen te constateeren zijn. Het grootste deel der leerlingen was begrijpelijkerwijs gerecrueteerd uit de meer ontwikkelde bevolking van Biak en Seroei. Het nadeel was echter, dat deze krachten in Hollandia en Sarmi minder goed bruikbaar waren, hetzij doordat zij hier geen gezag hadden, hetzij doordat ze hier niet konden aarden. Dit is gedeeltelijk de verklaring voor de reeds eerder gesignaleerde omstandigheid, dat op Biak en Seroei uitbreiding van bestuursposten plaats vond, terwijl in Hollandia en Sarmi diverse plaatsen nog niet

opnieuw konden worden bezet. Overigens zou toch ook behoudens een enkele uitzondering, ten sterkste moeten worden afgeraden, deze krachten te gebruiken voor herbezetting der meestal het verst afgelegene en minst onder toezicht staande posten.

Naast abiturienten van de Nicabestuursopleiding heeft aanvulling van het Indonesische bestuurscorps plaatsgevonden met Amberie's, die hier veelal voor den oorlog reeds werkzaam waren als landschapsschrijvers. Onder hen bevinden zich veelbelovende krachten, die na eenige vooropleiding zeker geschikt geacht moeten worden voor de herbezetting der oedikposten en waarvan mag worden verwacht, dat zij, opgegroeid in een moderne tijd en zich spiegelend aan de door hun voorgangers gemaakte fouten, hierin zelf niet zullen vervallen. Geconstateerd is, en dit mag ook voor de naaste toekomst nog wel worden verwacht, dat schrijvers met uitsluitend volks- en vervolgschoolopleiding trachten hun positie te verbeteren door overgang naar de bestuursdienst te vragen. Dit zal zooveel mogelijk moeten worden tegengegaan, daar eenerzijds het tekort aan administratief personeel toch reeds dreigend groot is en anderzijds juist voor de bestuursdienst de best- en niet de minst-opleide krachten moeten worden aangetrokken.

c Administratief personeel

Hetgeen werd meegedeeld omtrent de verliezen bij het bestuurscorps geldt in gelijke mate voor het administratief personeel. Slechts enkele ouderen zijn tenslotte overgebleven, waardoor de bezetting op vele kantoren absoluut onvoldoende is. Dit betreft niet alleen het aantal maar evenzeer de kwaliteit. Op de Papoea-bevolking kan onder de huidige omstandigheden voor aanvulling nauwelijks worden gerekend, daar hun schoolopleiding tot heden absoluut ontoereikend is. De hoge levensstandaard dwingt er toe, om personeel, dat - zij het niet met vrucht - een Europeesche school gevolgd heeft, tot schrijvers I te bombardeeren, hoewel zij hiervoor nauwelijks geschikt zijn.

Als schrijver wenscht niemand uit te komen. Weliswaar zijn in de loop van verslagperiode enkele krachten met betere opleiding uit Ambon en Menado gearriveerd, maar hun aantal is te gering en de vraag zoo groot, dat zij de hoogste eischen kunnen stellen, hetgeen promoties te zien heeft gegeven, die voor den oorlog ondenkbaar waren.

Deze moeilijkheden hebben er reeds toe geleid, dat - wat het aanwerven van administratieve krachten betreft - Nieuw-Guinea tot Indonesië in dezelfde verhouding is geplaatst als Indonesië tegenover Nederland, m.a.w. dat voor Nieuw-Guinea uit Indonesië krachten mogen worden aangenomen op zgn. kortverbandcontract, waardoor men niet meer zoo gebonden is aan de bestaande salarisvoorschriften en contractanten na afloop van hun arbeidsperiode 25 % van het salaris als premie uitbetaald krijgen. Ook deze concessie heeft tot heden nog maar weinig resultaat opgeleverd en heeft bovendien ontevredenheid gewekt bij het hier reeds aanwezige personeel, waartegen men alleen maar het argument kan aanvoeren, dat zij mettertijd, wanneer de beslissing omtrent de status van Nieuw-Guinea zal zijn gevallen, in aanmerking komen voor vaste dienst met recht op pensioen. Hierbij komt, dat met de terugkeer naar meer normale omstandigheden, het voeren van een betere kas-administratie, het weer indienen van begrotingen enz. enz., het administratieve werk snel toeneemt, terwijl - vooral wat de onder-

afdeelingkantoren betreft - de distributie, hoezeer men die ook tracht te beperken, een belangrijk deel van de beschikbare tijd neemt, zoowel van den onderafdeelingchef als van zijn personeel. Gevreesd moet dan ook worden, dat indien niet snel een aantal jonge administratieve krachten loskomt van de dit jaar eindigende schoolcursussen in Menado, Ambon en Makassar, het kantoorwerk volkomen vastloopt. Ter illustratie van dit sombere beeld moge dienen, dat op het afdeelingkantoor, waarvoor een formatie is vastgesteld van een commies, twee klerken en twee schrijvers, de klerken geheel ontbreken en beide schrijvers onvoldoende ervaring hebben.

IV Politie

a Algemene politie

Na de geallieerde bezetting bleek ook van het voordien vrij uitgebreide corps der veldpolitie weinig bruikbaar meer over en van diegenen, die nog beschikbaar waren, wilden de meesten weg uit Nieuw-Guinea en weigerden een verdere verbintenis aan te gaan. Van de voormalige landschapspolitie hebben velen zich tijdens de Japansche bezetting uitstekend gedragen en kwamen zich successievelijk weer melden. Deze menschen echter, die gelijk overal elders veel meer hadden gewerkt als oppasser dan als politieagent, vormden niet het geëigende materiaal om een nieuw corps te vormen. Van een behoorlijke patrouillegang en een opnieuw opnemen van contact met onrustige of zich afzijdig houdende bevolkingsgroepen (Lereh, Goeay) kan dan ook geen sprake zijn, temeer niet waar de aanwezigheid der zgn. "Goederen-basis" met veelvuldig voorkomende diefstallen door geïmporteerde werkkrachten van de NNGPM te Sorong en de werkzaamheden i.v.m. het opsporen der oorlogsmisdadigers, de krachten der nog aanwezige veldpolitie, nu algemeen politie genaamd, ver te boven gingen.

Nadat tengevolge van plaatsgebrek elders te Seventh-Fleet, het door de Amerikaansche marine voor haar menschen gebouwde rust en ontspanningskamp, de Algemeen Politie-School werd ondergebracht, bestond een oogenblik de hoop, dat ter vervulling althans van de boven opgesomde taken uit de abituriënten dezer school zou kunnen worden gerecruteerd. Het bleek echter, dat de recruten was toegezegd, dat zij na afloop der cursus terug mochten naar eigen land voor dienstname aldaar en zodoende kon men tenslotte alleen maar vrijwilligers vragen, wier aantal uiterst gering bleek. Nadat zodoende reeds veel tijd verloren was gegaan, moest nu een eigen recruteering worden opgezet in Boeroe, Ceram, de Kei-eilanden en de Tanimbar, alsmede een eigen opleiding worden georganiseerd. Zodoende konden eerst eind januari 1948 de voornaamste detachementen worden versterkt. Terwijl het er aanvankelijk naar uitzag, dat zoo al niet voor recruten, toch in ieder geval voor voldoende kader zou worden gezorgd, laat ook dit de laatste maanden veel te wenschen over. Goede krachten zijn weggehaald en reeds meerdere malen werden inspecteurs gezonden, die kort daarop wegens ziekte moesten worden afgekeurd voor de dienst alhier. Ook de administratieve bezetting lijkt op niets. De geheele gang van zaken is - wat de algemeene politie betreft - dan ook zeer

onbevredigend te noemen, terwijl hier voor de onderafdeeling Hollandia nog bijkomt, dat het kampement met het oog op de beschikbare plaatsruimte op de zgn. "Base G" ligt, dus ver voorbij Hollandia en de voornaamste sectie op Hollandia-basis werkzaam is, waardoor het gewenschte nauwe contact met den onderafdeelingschef, die te Kotabaroe zit, bemoeilijkt wordt.

Tengevolge van alle genoemde factoren is het niet te verwonderen, dat het politioneele vooronderzoek over het algemeen onvoldoende is, en het parket voortdurend reden geeft tot klachten. Waar voor het belangrijkste deel der politioneele taak in Nieuw-Guinea nl. geregelde patrouillegang, pacificatie en exploratie van nog nooit bezocht gebied - zoo men deze althans met kracht ter hand wil nemen - een zeer groot en duur corps algemeene politie noodig zou zijn, terwijl in Australisch Papoea is aangetoond, dat dit doel zeer goed bereikt kan worden met inheemsche krachten, hetgeen de kosten aanzienlijk drukt, stond vanaf de herbezetting de oprichting van een corps Papoea-politie voor oogen. Ook hiermee kon echter tot heden tengevolge van allerlei omstandigheden geen aanvang worden gemaakt. Als eerste hiervan moet worden genoemde verwording van het Papoea-Bataljon. Dit bataljon, direct na de geallieerde landingen gevormd met de bedoeling het zoo noodig in te zetten voor de guerilla, was aanvankelijk met het oog op afkomst en levensomstandigheden der leden zeer sober opgevoed, doch werd na de overname door de militairen grondig bedorven, doordat die het dezelfde rantsoen en w.o. bier en sterke drank gaven als het KNIL kreeg. Het bekende "beta competeer" was hen spoedig niet vreemd meer en het was al gauw zoo ver, dat zij bij een patrouille koelies noodig hadden om hun vivres te dragen.

Indien men hiernaast zou zijn overgegaan tot oprichting van een Papoea-politie-corps, waaraan met het oog op haar toekomstige taak de eisch dient te worden gesteld, dat het moet kunnen leven van wat de streek, waar zij geplaatst zijn, oplevert, en dat zijzelf hun vivres voor langere patrouilles moeten kunnen dragen, is het duidelijk, dat het nooit die eerbied en gezag zou hebben kunnen afdwingen, die het behoeft om haar taak naar behooren te kunnen vervullen. Daarnaast spreekt vanzelf, dat men in die gebieden, waar het bataljon gelegerd was en het trekken van een vergelijking dus gemakkelijk viel, niet bijster veel voelde voor dienstname op zooveel mindere voorwaarden, met de kans nog te worden uitgelachen en bespot. Er moet dus in de eerste plaats worden gewacht op opheffing van het bataljon, hetgeen eerst na langen strijd met de militaire autoriteiten is geschied, met die restrictie nochtans, dat niet het geheel bataljon werd opgeheven doch de besten bij het KNIL dienst konden nemen.

Het ligt nu in de bedoeling een opleidingsschool te openen te Hollandia, waarvoor de instructeurs beschikbaar zijn. Men zoekt echter nog naar een geschikte plaats, aangezien het niet gewenscht wordt geacht de school te dicht bij Hollandia te hebben met de groote mogelijkheid van politieke beïnvloeding door geïmporteerde basis-koelies. Het meest geschikte terrein is het voormalige Papoeabataljonkampement. Mogelijk zal hierover binnenkort de beschikking kunnen worden verkregen, waarna met de opleiding kan worden begonnen. Met het oog op de recruetering werd reeds lang geleden aan de onderafdeelingschefs bevoegdheid verleend om over te gaan tot aanstelling van de zgn. hulppolitie, geheel bestaande uit Papoea's. Met uitzondering van de onderafdeeling

Hollandia, misschien omdat hier zooveel andere mogelijkheden zijn, heeft men overal voldoende kandidaten aangetroffen. Overal is men reeds bezig met eenvoudige instructie en de besten zullen straks het eerst de school bezoeken. Bij de opleiding zal bijzondere aandacht moeten worden besteed aan het bijbrengen van het inzicht, dat de politie tot eerste taak heeft, de bescherming van de bevolking en niet het misbruik maken van haar macht om eigen behoeften en verlangens te bevredigen. Ook hier zal evenals bij de Papoea-bestuurs-assistentenscherpe en veelvuldige controle noodig zijn. Hoewel over het algemeen eerst kleeding en voldoende bewapening zal worden verstrekt bij het verlaten van de school, werd dit reeds gedaan aan de hulppolitie op Noemfoor en in Seroei, waarheen de grootste contingenten Papoea's van het bataljon afvloeiden en waar het dus raadzaam was deze menschen tegenover de verwende ex-soldaten het noodige aanzien te verschaffen. Tenslotte moet - wat betreft de vooroorlogsche landschapspolitie - nog worden meegedeeld, dat deze werd overgeheveld naar andere betrekkingen w.o. die van *ordonnans*.

V Justitie

Bij mijn komst medio 1946 bestond op het gebied der rechtspraak nog een zeer onge-regelde toestand. Weliswaar had de krijgsraad reeds kort na de herbezetting de meest duidelijke zaken berecht en was men op grond van het rechtsreglement Borneo en Groote Oost juist gereedgekomen met het instellen der Landgerechten, maar hiermee is dan ook alles gezegd. Als voorzitter van de krijgsraad, tevens als landrechter trad op de controleur t/b, die ook was belast met de revisie en het geven van adviezen betreffende de rechtspleging in het algemeen. Het parket bestond uit een jurist, bijgestaan door een adsp. controleur, die samen geen kans zagen zich door de berg rapporten en processen-verbaal betreffende oorlogsmisdadigers en collaborateurs heen te werken.

Sindsdien werd een jurist aangesteld als landrechter, tevens voorzitter krijgsraad, terwijl de parket uiteindelijk vier juristen omvatte. Deze uitbreiding heeft als resultaat gehad, dat het landgerecht geen achterstand meer heeft en het vooronderzoek der oorlogsmisdadigers- en collaborateurszaken grootendeels is voltooid. De zittingen van de Krijgsraad stagneeren echter, naar men zegt door de moeilijkheid met het aanwijzen der militaire leden. Op grond van het bepaalde in het rechtsreglement Borneo en Groote Oost is de stand van zaken in deze afdeling thans zoo, dat de Landrechter te Hollandia *in de geheele afdeling als zoodanig kan optreden, doch zich in de praktijk beperkt tot Hollandia en Sarmi*. De onderafdeelingschefs fungeeren als magistraat, de adspirant controleur t/b te Hollandia als adj. magistraat, de afdeelingchef is *ply. landrechter voor strafzaken in de onderafdeeling Hollandia*. In Biak is de onderafdeelingchef landrechter voor alle zaken, hier treedt de adsp. controleur t/b op als adj. magistraat. In Seroei is de onderafdeelingchef alleen landrechter voor de zaken bedoeld in artikel 116 novies R.O. Hiervoor treedt de hulp-bestuurs-assistent als adj. magistraat op.

Voor de overige zaken treedt de onderafdeelingchef van Biak als landrechter op, de onderafdeelingchef van Seroei als magistraat. Deze indeeling houdt verband met de

meer of mindere ervarenheid der onderafdeulingschefs op het gebied der rechtspraak. Terwijl in juni 1946 dus de regelingen betreffende de gouvernementsrechtspraak bestonden, was dat in zooverre niet het geval met die der adatrechtspraak. De controleur t/b, die belast was met het oplossen van dit vraagstuk, kon er nl. niet achter komen of hier voor den oorlog landschapsrechtbanken dan wel (zoals in Merauke) alleen-sprekende rechters waren opgetreden en concludeerde tenslotte (foutief) tot het laatste op grond waarvan instructies uitgingen. Eerst later werd te Biak een reglement op de zelfbestuursrechtspraak gevonden, waaruit de foute conclusie bleek. Eerst toen ook herinnerde een enkele der overgebleven oudgedienden onder het administratieve personeel zich, hoe het vroeger was geweest.

Zoодоende kan gezegd worden, dat eerst begin 1947 de adatrechtbanken in deze Afdeeling weer in werking traden, waarbij de jongere en onervaren onderafdeulingshoofden zeer aarzelend begonnen. Er zijn fouten gemaakt, maar gelukkig nooit van ernstige aard. De revisie gaf gelegenheid tot het verwerken van diverse opmerkingen in nota's, die de onderafdeulingschefs worden toegezonden en hierbij bleek tevens, dat het reglement niet voldoet en dringend om werking behoeft, waardoor echter tot heden de tijd ontbrak. Bepaalde zaken vn. betreffend de bruidschat in geval van overspel, verlating e.d. worden grootendeels afgedaan binnen de kampong, waarbij indien met niet tot overeenstemming komt, de bestuurs-assistent zijn bemiddeling verleent. In Biak is, ter bestudeering van de betreffende adatregels reeds aan alle bestuurs-assistenten opdracht gegeven om van de door hen bijgewoonde zaken een eenvoudig overzicht op schrift te stellen. De adatrechtbank in Nieuw-Guinea ziet zich steeds opnieuw geplaatst voor de beantwoording van moeilijke vraagstukken, doordat de opvattingen van recht bij de Papoea zoo volkomen afwijken van die, welke bij ons ingang hebben gevonden en successievelijk ook in geheel Indonesië werden doorgevoerd.

Bij de Papoea wordt, met uitzondering van die gevallen, waarin men bang is voor de ongenade der voorvaderen, hetgeen onheil voor de geheele kampong zou kunnen meebrengen en waardoor men zich dus genoodzaakt voelt de dader zelf van het leven te berooven, getracht om iedere misdaad, dus ook moord, verkrachting, mishandeling, op civiele wijze op te lossen, dus middels betaling van vergoeding, in welke vorm dan ook gevraagd. Het gevoel, dat door een dergelijk misdrijf de openbare orde geweld wordt aangedaan bestaat niet. Wordt dus de schuldige krachtens westersch recht uitsluitend gestraft met gevangenisstraf, of wat nog erger is, met boete, die in de landschapskas verdwijnt, dan voelt de aanklager zich bekocht en bedrogen, legt men aan de andere kant aan de beklaagde naast de gevangenisstraf ook de verplichting op tot schadevergoeding, dan voelt deze zich onbillijk behandeld, want dubbel gestraft. Voorloopig zal een middenweg gezocht moeten worden, waarbij vanzelfsprekend ieder geval afzonderlijk in beschouwing moet worden genomen, doch daarnaast dient, zoowel middels besprekingen en uitleg aan de bij de rapat zitting hebbende hoofden als middels deskundige voorlichting in de voorlichtingsorganen getracht te worden, de inzichten van de bevolking in deze materie geleidelijk te wijzigen en in overeenstemming te brengen met de onze, daar dit mede een belangrijke factor is voor het op een hooger niveau brengen van deze innerlijk nog volkomen wilden.

VI Onderwijs

Met uitzondering van het meest oostelijk gedeelte der onderafdeeling Hollandia (districten Arso, Wembi, Njau en Ampas), waar de missie werkzaam was, werd het onderwijs in de geheele afdeeling middels beschavings- en volksscholen verzorgd door de Utrechtsche Zendings-Vereeniging (U.Z.V.), thans Vereenigde Nederlandsche Zending (V.N.Z.) geheeten.

Hoewel vlak voor den oorlog een eerste vervolgschool op het programma stond voor Korido, was dit plan niet tot uitvoering gebracht. Zendingen zoowel als missionarissen, die gedurende de Japansche bezetting geïnterneerd waren geweest, keerden na de capitulatie - v.z.v. zij hiertoe lichamelijk nog in staat waren - direct naar hun arbeidsvelden terug, om in de meeste gebieden een volslagen chaos op onderwijsgebied aan te treffen. Niet alleen het uitvallen van vele onderwijskrachten door de oorlogsellende en het recruteeren uit dit corps voor bestuursdoeleinden waren hieraan schuld, doch ook de in vele gebieden plaatsgevonden hebbende evacuatie van de bevolking, het uiteenvallen van de kampongs en de goedbedoelde doch niet altijd met evenveel kennis van zaken door NICA-ambtenaren gedane pogingen om het onderwijs weer zoo snel en zoo uitgebreid mogelijk op gang te brengen. Ondanks deze verwarring, gepaard aan het groote gebrek aan leermiddelen, schoolmeubilair e.d. werd de ordening met kracht ter hand genomen, waarbij de V.N.Z. vrij spoedig haar geslonken gelederen zag aangevuld met eenige nieuwe krachten. Binnen het jaar echter werden alle ervaren zendingen uit deze afdeeling met verlof naar Nederland gezonden en vrijwel allen tegelijk, waardoor op Biak en op Seroei een jonge onervaren zendeling achterbleef en Sarmi en Hollandia geheel onbezet waren, hetgeen de op gang zijnde ordening ernstig vertraagde. Wel waren in de meeste onderafdeelingen de door de NICA toegestane te groote aantallen scholen weer ingekrompen en in overleg met het bestuur teruggebracht naar de meest geschikte en centraal liggende kampongs, waarbij uiteraard het terugbrengen van de bevolking naar de oorspronkelijke kampongs van belang was, maar er bleef nog veel te wenschen over op het gebied van salariering der onderwijzers, betere distributie van het restant leermiddelen, noodzakelijke overplaatsingen, verwijdering van ongewenschte elementen en herplaatsing der beschikbare krachten.

Het bestaande tekort aan leerkrachten werd nog vergroot door het begrijpelijk verlangen der Amberie's om hun geboorteland en de oorlog overleefd hebbende familieleden op te zoeken, waarvoor op groote schaal verlof werd aangevraagd. Teneinde het onderwijs niet te veel te stagneeren, werden slechts enkele leerkrachten tegelijk met verlof gezonden, waaronder allereerst die met 15 en meer jaren onafgebroken dienst. Aanvankelijk kwam het nog al eens voor, dat deze leerkrachten, eenmaal in hun moederland zijnde, niet meer terug wilden komen en trachtten bij het onderwijs daar geplaatst te worden. Het leven vooral op Ambon is echter ook niet goedkoop en niet alleen is het verloop de laatste tijd minder, maar enkelen, die eerst weigerden, vragen nu weer terug te mogen komen.

Voorloopig zal voor nieuwe krachten ook nog een beroep moeten worden gedaan op Ambon, Sangir en Menado, daar in Nieuw-Guinea geheel opnieuw met de opleiding

zal moeten worden begonnen, hetgeen hier niet alleen beteekent het doorloopen der cursus volksonderwijzers, doch daaraan voorafgaand de vervolgschool, waarover straks meer.

De Missie staat er wat dat betreft vermoedelijk beter voor, daar reeds in 1946 op de Kei-eilanden weer een voorloopig gemengde cursus volksonderwijzers was geopend, waarvan mogelijk ook eenige krachten voor het Arso-gebied beschikbaar kunnen worden gesteld, terwijl men in 1947 reeds weer een eigen cursus had.

De V.N.Z. heeft thans in deze afdeeling 34 beschavingsscholen, dus totaal 154 volksscholen. Hieraan werken in totaal 167 onderwijzers, waarvan 99 ten volle bevoegd, 69 met een verklaring van geschiktheid, 33 abiturienten van een vervolgschool en 34 met een diploma beschavings- of volksschool, zijnde totaal 227 leerkrachten. Te Biak staat men op het punt een vervolgschool te openen voor geselecteerde Papoea-leerlingen uit Biak, Seroei en de Waroppen, met een onderbeheer van de V.N.Z. staand internaat. Het wachten is op de leerkracht. Verder bestaat voor de toekomst het plan, om te Seroei een meisjes-vervolgschool te openen met een daaraan verbonden opleiding in speciaal huis-houdelijke vakken.

Het is duidelijk, dat de laatstgenoemde categorieën volksonderwijzers (de ongediplomeerden) niet voldoen aan de eischen, die gesteld mogen worden, zoodat in de eerste plaats zal dienen te worden gewerkt aan het bijwerken middels extra-cursussen, c.q. vervanging dezer krachten.

Hiermee rekening houdende benevens met afvloeiing en opening van nieuwe scholen in her te bezetten en te openen gebied, zal de eerste jaren een groot aantal leerkrachten moeten worden opgeleid. De eenige school in de afdeeling, waar meer dan volksonderwijs wordt gegeven is de in 1945 opgerichte 3-jarige vervolgschool met Nederlandsch te Joka, die dus dit jaar eventueel candidaten voor een cursus volksonderwijzers kan opleveren. Bij de oprichting van Joka in 1945, gelegen aan het Sentani-meer naast de oude zendingspost, aanvankelijk onder leiding van de resp. NICA-controleurs Bratawidjaja en Manuputty, toen van de eerder genoemde Soegoro, later onder die van ds. Pik en thans voorloopig onder den aldaar geplaatste Europeesche onderwijzer Barink met supervisie van den assistent-resident t/b, werden eenige zeer nadrukkelijke voorwaarden gesteld (sindsdien nog uitgebreid), aangezien ze bedoeld was als voorbereiding voor de hierop aansluitende voor Nieuw-Guinea eerste opleidingen voor Papoea-bestuurs-assistenten en -mantriverplegers, terwijl zij tevens materiaal kan leveren voor de opleiding volksonderwijzers.

De voorwaarden waren de volgende: De school is uitsluitend bestemd voor Papoea's. De toegelatenen moeten afkomstig zijn uit alle onderafdeelingen van Noord- en West Nieuw-Guinea, geselecteerd uit de abiturienten der volksscholen, zoo mogelijk na een vergelijkend examen. Zij mogen niet ouder zijn dan twaalf jaren. Zij worden ondergebracht in een internaat, waarbij er op wordt toegezien, dat zij zich zooveel mogelijk vermengen, teneinde te bevorderen, dat deze straks in de maatschappij vooraanstaande Papoea's een inzicht krijgen in en gevoel hebben voor Nieuw-Guinea als eenheid, in tegenstelling tot de huidige situatie, waarbij bijna iedere stam en soms de afzonderlijke dorpen in hun naaste bureu vijanden zien (hierbij dient te worden bedacht,

dat daarop aansluitend de kandidaten der verschillende opleidingen groepsgewijs nog een aantal jaren in een internaat bijeen blijven). De leiding en het onderwijzend personeel moeten speciaal worden uitgezocht.

In verband met de toen nog heerschende verwarring heeft men bij de eerste jaargang met eenige voorwaarden de hand moeten lichten, hetgeen zich echter gewroken heeft. Biak, Noemfoor en Seroei waren naar verhouding te sterk vertegenwoordigd, hetgeen leidde tot moeilijkheden met de andere groepen, de toegelatenen waren te oud en bleken daardoor zeer gemakkelijk onder invloed van politieke propaganda te geraken, de uit Sarmi aangewezenen bleken achteraf niet voldoende capaciteiten te bezitten om het onderwijs te volgen. Dit heeft ertoe geleid, dat een aantal grooteren wegens onhebbelijk optreden moesten worden verwijderd, en anderen op grond van de overweging, dat van verder leeren geen resultaten konden worden verwacht. Sindsdien zijn op dat gebied geen fouten meer gemaakt.

Een tot op heden niet opgelost probleem is de voeding. De jongens zouden hoofdzakelijk moeten leven van sago en gezouten visch, die beide echter in de omgeving onvoldoende verkrijgbaar zijn en bij aanvoer zeer duur worden. Sinds het wegvallen der subsidies is echter verstrekking van rijst en brood ook kostbaar. De jongens bewerken eigen tuinen, die thans in overleg met de betrokken omliggende kampongs en door bemiddeling van den onderafdeelingsschef zullen worden uitgebreid. Hierop kan door aanplant van oebi een deel van het eigen voedsel worden geproduceerd, hetgeen dan echter met het oog op hun gewoonten het beste kan worden omgezet in wat de Keieezen "embal" noemen en wat wel overeenkomst vertoont met sago-lempeng. Deze vorm biedt het voordeel, dat indien over eenige eenvoudige instrumenten wordt beschikt, groote partijen ineens kunnen worden geooost (of aangekocht) en bewerkt, waarna ze maanden goed blijft, mits af en toe in de zon gelegd tegen het beschimmelen. De Keieezen gebruiken hiervoor een eenvoudige rasp in trommelvorm gemonteerd op de as van een fiets met kettingaandrijving, waarvan reeds een tekening werd gevraagd aan de hier werkzame Keieesche aannemer Hoesein, benevens een zgn. forno, waarvan bij dezelfde Hoesein reeds een model is, en dat ter plaatse uit klei kan worden vervaardigd. Verstreking van deze "embal", verkregen uit eigen aanplant, i.p.v. het steeds duurder wordende brood, zou de voedingskosten m.i. aanmerkelijk drukken.

Of de hooggespannen verwachtingen omtrent de resultaten van het onderwijs te Joka in vervulling zullen gaan, zal moeten worden afgewacht. Of met name de opzettelijk bewerkstelligde ontworteling niet te ver zal gaan, blijft voorloopig een niet te beantwoorden vraag. Van technische zijde is erop gewezen, dat selectie bij leerlingen afkomstig van volksscholen nog niet mogelijk is en men eerst succes heeft bij degenen, die eenige klassen van de vervolgschool hebben doorlopen. M.i. is het grootste bezwaar hierin gelegen, dat het jaarlijks aantal afgeleverden te klein is om te voorzien in de meest dringende behoeften van bestuur, D.V.G. en onderwijs. Het tot heden gedane beroep op de Ambonneezen, die hier vn. voorzagen in de behoeften van bovengenoemde diensten, is tot heden onbeantwoord gebleven, de Indo-Europeaan, hoewel hij Nieuw-Guinea tot stamland wenscht, denkt zich dit stamland blijkbaar alleen bestaande uit vrije boeren en vrije handwerkslieden. Intusschen wordt het personeelstekort bij alle takken van dienst

steeds dringender. In dit licht bezien rijst de vraag, of de op de voorgrond tredende idealen, *nl. het langdurig in internaten bijeenbrengen der studeerenden uit verschillende gebieden en de mogelijkheid om de meest geschikte leerkrachten aan te stellen, niet beter (hetzij dan - wat de eerste voorwaarde betreft - beperkt) kunnen worden overgedragen op de aan Joka aansluitende opleidingen en Joka als eenige vervolgschool van waaruit die opleidingen kunnen worden gevolgd, te vervangen door meerdere vervolgscholen eveneens met internaat, in de daarvoor het meest in aanmerking komende onderafdeelingen. Dusdoende zou het bijeenbrengen van b.v. de groep bestuurs-assistenten worden teruggebracht van 7 op 4 jaar, maar zou daartegenover het voordeel staan van een selectie op latere leeftijd en uit een veel grootere groep, *nl. het totaal der door alle vervolgscholen afgeleverde leerlingen.**

De niet voor de opleidingen in aanmerking komenden zouden - indien daartoe meer geschikt - verder kunnen gaan in technische of administratieve richting, waardoor ook de op dit gebied bestaande groote tekorten zouden kunnen worden aangevuld. Mede een groot voordeel bij het inslaan van deze richting zou zijn, dat de bevolking beter dan nu zou zien, dat het ons ernst is met de belofte om in versneld tempo aan hun ontwikkeling te werken, terwijl het m.i. niet geheel denkbeeldige gevaar zou verminderen, dat de Papoea, om zijn kind beter onderwijs te geven, dit naar Ambon of Ternate zou sturen, wat men op den duur, bij het groeiende verlangen naar opleiding, niet zou kunnen verbieden. Indien dan tenslotte van zending en missie zou worden verlangd, dat zij aan het hoofd der vervolgscholen met internaat een volwaardige gehuwde Europeesche leerkracht zou plaatsen, zou m.i. aan de meeste bezwaren tegen dit plan tegemoet zijn gekomen. Te Hollandia en Biak bestaan i.v.m. de aanwezigheid van basispersoneel en militairen scholen voor westersch onderwijs, op Hollandia bovendien een A.L.S. met Nederlandsch als leervak, die vermoedelijk wel zal worden opgeheven nu het KNIL vervangen is door KL, doch mogelijk ook overgebracht naar Kotabaroe, waar eveneens een school voor westersch onderwijs is.

Onderwijsdienst

In november 1946 werd voor Nieuw-Guinea een eigen onderwijsinspectie ingesteld. Hoewel momenteel moeilijkheden bestaan betreffende de afbakening van haar bevoegdheden in verband met de verantwoordelijkheid van den resident voor het gevoerde beleid, heeft de dienst in het afgelopen jaar zeer nuttig werk verricht door te trachten meer eenheid te brengen in het op diverse punten nog al uiteenlopend beleid der congregaties op onderwijsgebied, door het aanleggen van een centraal kaartregister betreffende alle onderwijskrachten, het geven van voorlichting betreffende de den laatsten tijd zoo dikwijls wisselende salariering, het regelen van de materiele positie der leerkrachten en het recht op verlof der Amberie-onderwijzers, de berekening van zeer ingewikkelde rappelbezoldigingen enz. enz. en waarvoor, wat de technische finesses en cijfermateriaal betreft, moge worden verwezen naar het jaarverslag over 1947 van die dienst. De opmerking wordt eentonig, doch ook deze dienst heeft te kampen met een groot personeelsgebrek, in het bijzonder schoolopzieners, waarvan er in deze afdeeling slechts een werkzaam is voor de onderafdeelingen Biak en Seroei tezamen, een veel te groot gebied om dit werk

naar behooren te kunnen verrichten.

VII *Economische situatie en ontwikkelingsmogelijkheden*

a *Voedselproductie*

Wat de bodemgesteldheid betreft is de onderafdeeling Biak Noemfoor verreweg de armste in deze afdeeling. Indien men de gronden ziet rond de airstrip en bij Bosnik, is het onbegrijpelijk, dat de bevolking in deze gebieden nog kans ziet er iets te planten. Sago is uitsluitend aanwezig in Noord-Biak. Toen tengevolge van de Japansche bezetting, die op de zuidkust zwaar verdedigde stellingen aanlegde, de bevolking naar binnen moest trekken en daarna bij de geallieerde landingen de bodem door bombardementen werd omgeploegd en later bewerkt door bulldozers en scrapers voor de aanleg van een wegenet, airstrip emplacementen en kampen, werd de voedselsituatie voor de bevolking hier uiterst precair, terwijl de aanplantingen van klappers en vruchtboomen verdwenen waren. Hiervan is thans gelukkig door de voortdurende propaganda van het bestuur om weer tuinen aan te leggen geen sprake meer, maar het feit blijft, dat de bevolking hier, in tegenstelling met het noorden niet in staat is voldoende te produceeren voor eigen levensonderhoud. Vanouds vond hier dan ook levendige ruilhandel plaats met de sago-rijke gebieden van de Waroppen, waarbij als voornaamste ruilobject zelfgesmeedde parangs werden aangeboden en tengevolge van welke tochten de Biakkers een zeevarend volk zijn geworden, die het geheele Oosten van de archipel bereizen.

Indien dan ook ergens landbouwvoorlichting noodig is, is het in deze streek. Niet alleen om de bevolking te leeren, de meest produceerende gewassen te planten en voor het zoeken van bestrijdingsmiddelen van de "arfai", een wormpje, dat periodiek groote schade aanricht aan de knolgewassen, doch ook b.v. om de bevolking te leeren, hoe zij haar product moet behandelen om het voor bederf te bewaren. Vooral voor de knolgewassen, die, wanneer men ze eenmaal heeft geoogst, niet lang kunnen worden goedgehouden, is dit laatste belangrijk. In december 1947 b.v. had men in Noord-Biak een dusdanig overvloedige oogst, dat er een aantal feesten tusschen de kampongs onderling moesten worden georganiseerd om de overschotten op te maken. Tegen deze feesten bestaan natuurlijk niet het minste bezwaar, daar hiervan mogelijk allerlei nuttige sociale functies verbonden zijn, maar indien de bevolking zou worden voorgelicht omtrent de bereidingswijze van wat de Keieezen "embal" noemen, een product gelijkend op de hen welbekende sago-lempeng, zou men misschien zelf liever voedsel hebben gespaard op deze wijze, dan alles op te maken, omdat het anders toch maar zou bederven.

Het is begrijpelijk dat de L.V.D. zich meer aangetrokken voelt tot Seroei, waar de mogelijkheden op ieder gebied zoo veel grooter zijn en dat zij daar dus een Europeesche ambtenaar heeft gestationeerd, maar indien binnen afzienbare tijd geen vermeerdering van personeel te verwachten is, zou m.i. toch ernstig dienen overwogen te worden, Biak voorrang te verleen bij de voorlichting. Dat deze bevolking van de lessen gebruik zou maken wordt niet betwijfeld, want, dat zij aanleg heeft voor de landbouw, bewijst de

Biaksche nederzetting op het eiland Liki-Koemamba in Sarmi, waar men van alles plant en wier tuinen zeer gunstig afstaken bij die der eigen bevolking.

In vergelijking met Biak moet Seroei vruchtbaar en rijk worden genoemd. Er valt overvloedig regen en er is in sommige streken, o.a. vlak bij Seroei mogelijkheid van sawah-aanleg, waartoe de Japansche bezetters de bevolking dan ook gedwongen hebben. Thans heeft men de irrigatie-leiding ondanks L.V.D. bemoeienis en aanmoediging door slecht onderhoud onbruikbaar gemaakt.

De bevolking voelt in dit stadium blijkbaar nog niets voor de veel-arbeid-eischende rijstbouw. Men heeft er ook weinig behoefte aan, want er is volop sago op Jappen zelf, zoowel als in de Waroppen en de tuinen leveren meer dan voldoende andere voedselgewassen, terwijl veel kampongs gemeenschappelijk klapperbezit hebben (vroeger in kampongdiens aangeplant) en er veel en goede vruchtensoorten voorkomen.

Uit dit gebied en van uit de Waroppen wordt voortdurend sago geëxporteerd naar Biak, uit Koeroedoe pinang eveneens naar Biak. De klachten in de Waroppen, dat het sago-bestand zeer sterk verminderd zou zijn, vernield en te zwaar geëxploiteerd door de Japanners, komt niet aannemelijk voor, want voor de vrije markt is het sago-aanbod steeds overvloedig en alleen bij opkoop door het bestuur tegen vastgestelde lagere prijzen klaagt men, uit het oog verliezende, dat de prijs der aangeboden inducement ook aanmerkelijk lager is dan die van den Chinees. Op het oogenblik is de aanwezigheid van Seroei voor Biak zeer waardevol. De groote Europeesche bevolking van basis en vlieg-school op laatstgenoemd eiland, heeft een voortdurend groot gebrek aan fruit en groenten. Terwijl het basispersoneel vanuit Noord-Seroei per eigen LST nogal eens groenten haalt, worden vanuit Seroei maandelijks honderden tandans pisang verzonden en plantmateriaal voor de bevolking.

Ook Sarmi staat er - wat eigen voedselproductie betreft - goed voor met gemiddeld voldoende sago en tuinproducten en in het oosten langs de geheele kust een breede strook klapperboomen. Wel zijn de kampongs direct ten oosten van Sarmi door de bombardementen zwaar getroffen, waardoor het grootste deel van het bezit aan klapperboomen vernield werd en een deel der sago-doesoens. Men heeft echter sindsdien niet stilgezeten en weer flink aangeplant.

Een bijzonderheid hier is het voorkomen van inheemsche tabak van vrij goede kwaliteit, waarvoor de controleur Merkelijn getracht heeft belangstelling te wekken bij een Europeesche tabaksmaatschappij op Java. Toegezegd werd, dat de heer Ritzema een plaatselijk onderzoek zou komen instellen in februari l.l., hetgeen echter niet is doorgegaan.

Voor Hollandia geldt in hoofdlijnen hetzelfde als voor Sarmi. Hier zijn de vernielingen het grootst geweest bij Hollandia zelf.

De bevolking in de geheele afdeeling leeft nog in het stadium der gesloten huishouding. De kampong bedruipt zichzelf, waarbij onderlinge hulp een gewoon verschijnsel is en alle leden, die practisch allen dezelfde kundigheden en vaardigheden bezitten, meewerken. Loonarbeid is daarom binnen dit verband onbekend, wel schijnt b.v. op Biak deelbouw bekend te zijn. Wat hier van landbouw is gezegd, geldt ook voor de vischvangst. Met uitzondering van de Biakkers en de bewoners der Sarmi eilanden zijn

de Papoea's geen helden op zee en hun methoden om visch te vangen zijn dan ook vrij primitief en uitsluitend gericht op eigen behoefte. Het gaat mede op voor de fok van varkens en pluimvee, waarbij moet worden opgemerkt, dat de eerste eerder bedreven wordt ter aanvulling van de bij huwelijken en andere adat-plechtigheden benoedigde "barangs" dan voor de consumptie. Wat overigens in meerdere kampongs op het vasteland is opgevallen, is, dat men in de kampong geen beer aanhoudt, maar de zeug, wanneer zij bronstig is, eenvoudig een paar dagen het bosch intrekt om daar te paren met een wild zwijn. Men verzekerde mij meermalen, dat hierbij geen zeugen verdwijnen en zij altijd weer terugkomen en in de kampong hun biggen werpen. Ook het fokken van kippen geschied op weinig deskundige wijze, daar men over het algemeen teveel hanen bij de kippen aanhoudt.

De bovenomschreven wijze van voedselproductie heeft voor Biak en Hollandia, waar zich groote niet voedselproducerende groepen Nederlandsche burgers en militairen vestigden, ernstige moeilijkheden opgeleverd, doordat aan de vooral na de oorlogsjaren zoo groote behoefte aan versche groenten, vleesch en visch niet kan worden voldaan. Dit heeft verschillende gevolgen gehad. De kleine wel voedseloverschottenproducerende groep Amberie's, nakomelingen van vogeljagers uit Ternate, die gevestigd is in het zgn. Kotabaroe Pantai, werd bestormd voor levering van groenten en fruit. Door het bestuur werd getracht een en ander in de hand te houden door deze Amberie's distributie-artikelen te verstrekken op voorwaarde, dat zij hun producten tegen bepaalde prijzen aan ons zouden verkoopen, voor doorverkoop aan belanghebbende groepen (basis, leger, politie) op vastgestelde pasar-dagen. Dit mislukte volkomen, in de eerste plaats, doordat velen toch rechtstreeks naar de pantai gingen en daar particulier inkochten, ten tweede, omdat de verkoop, vooral aan particulieren stroef verliep, daar een of twee menschen van het kantoorpersoneel allen moesten helpen, in tegenstelling met de toestand op een normale pasar. Noodgedwongen is de bestuursbemoeyenis gestaakt, want er was geen houden aan.

De prijzen, die bij particuliere inkoop werden betaald, vlogen omhoog en zijn tot heden buiten alle verhouding. Men betaalt voor pisang *f* 7,50 per kleine tandan, voor een klapper *f* 0,50, voor een bosje bajam of katjang pandjang *f* 0,80, voor ketimoen of laboe *f* 0,50, voor een kip *f* 25/30, voor 1 kg visch plm. *f* 7,50. Toen is van bestuurswege geprobeerd om te Dojo op en om het verlaten erfpachtsperceel van Ebeli, eerst met behulp van Japansche krijgsgevangenen, later met eigen koelies, een voedselbedrijf op te zetten en dusdoende prijsregelend te werken, later ook in Boesoem in het Nimboransche. Dojo heeft eenige oogsten geleverd en is ook nu nog van belang om haar klappers en pisang en ananas-aanplant, maar de gronden zijn te arm gebleken om er geregeld van te kunnen oogsten. De hoop, die men koesterde, dat de verbinding met boesoem snel zou kunnen worden verbeterd en geschikt gemaakt voor auto-transport, is tot heden evenmin in vervulling gegaan. Hierdoor is van prijsbeïnvloeding geen sprake geweest. De bevolking bleef ondanks de hooge prijzen ongeïnteresseerd en verkocht hoogstens eens wat visch of een kip, hetgeen in zooverre begrijpelijk was, omdat men met geld weinig of niets kon koopen. Eerst nadat bij de Chineesche tokohouders weer goederen binnenkwamen en het bestuur over inducementsgoederen (vnl. textiel) beschikte, is het met veel moeite gelukt

om achter Dojo en bij Boesoem wekelijks wat groenten en fruit op te koopen t.b.v. het ziekenhuis en particulieren te Kotabaroe, waarbij de distributie door het ontbreken van een pasar nog steeds moeilijkheden oplevert. De militairen op basis en airstrip legden eveneens eigen voedseltuinen aan, die echter ook nog te weinig opbrengen.

Gedwongen door de hoge prijzen begon het lagere personeel te Kotabaroe op en bij haar erven zelf te planten, eerst uitsluitend ter voorziening in eigen behoeften, later aangelokt door de hoogblijvende prijzen (de vraag overtreft nog steeds het aanbod) ook voor de verkoop. Het tuinareaal breidde zich hierdoor verbluffend snel uit en organisaties werden gevormd voor het bijeenbrengen en doorverkoopen van het product. De gemaakte winsten vormden voor velen der minstbezoldigden een welkome aanvulling op het in deze tijd ontoereikende salaris.

Op Biak, waar hetzelfde probleem bestaat, waren de moeilijkheden nog groter door gebrek aan bebouwbare grond. Hier zoekt men hulp in Seroei, de vliegtuigen van de opleiding haalden groenten uit Makassar en Sentani en verder trachtte het bestuur stimulerend op te treden door de opening van pasars, waar de bevolking het overschot van het weinige, dat zij produceerde, kon verkopen. Om deze op gang te brengen werden verkopers met vrachtauto's opgehaald en alles verliep prachtig. Toen men echter na eenige tijd van meening was, dat het nu ook wel zonder transport zou gaan, bleek dit mis. De bevolking had er de moeite om loopende te komen niet voor over. Ten gevolge o.a. hiervan toonde Biak eind 1947 een index-cijfer van 3100 en dit zal op Hollandia niet veel lager liggen ondanks alle pogingen, die zijn gedaan en alle tijdroovende bestuursbemoeyenis. Dojo is thans voor een jaar particulier verhuurd en Boesoem wordt gaande gehouden in de hoop, dat zending of missie het zullen overnemen voor het stichten van een "landbouwkolonie". Op het gebied van vischvoorziening trachtte het bestuur eveneens maatregelen te nemen, door het doen uitkomen van Ambonneesche visschers. De opbrengsten in de baai van Hollandia waren echter gering, vermoedelijk mede het gevolg van het gebruik van dynamiet gedurende de laatste jaren. Een latere poging op Jarsoen vóór Sarmi gaf eveneens onvoldoende resultaten. Een laatste poging zal nu nog worden gedaan op Koemamba.

Wat de vleeschvoorziening betreft, zal de heer Foerster, erfpachthouder van een deel der Sarmi-eilanden, een varkens- en kippenfokkerij opzetten. Overigens zal aan de vele thans bestaande moeilijkheden eerst gedeeltelijk een eind komen, als tengevolge van de liquidatie der beide basis op Biak en Hollandia een groot deel der Europeesche bevolking afvloeit.

b Landbouwvoorlichtingsdienst

Voor de L.V.D. ligt op dit terrein een mooie maar moeilijke taak, moeilijk omdat de toestanden hier zoo geheel verschillen van de normale, en men kan zich tot heden dan ook niet geheel onttrekken aan de indruk, dat nog teveel gewerkt wordt langs lijnen, die elders een succes bleken, maar hier tot heden meerdere mislukkingen opleverden, zooals de in het Nimboransche georganiseerde beplantingswedstrijd, die verliep, de oebiplantingen in het Arsosche, die de bevolking nog moet leeren eten en de rijstbouw op

Seroei, waar men niet meer aan wilde. De bevolking heeft in het huidige stadium aan dit alles weinig of geen behoefte en zal misschien nog het beste te benaderen zijn middels de bestrijding van plagen in die gebieden, waar deze de voedseltoestand ernstig bedreigen (Biak) en via de scholen, waar bij de jeugd mogelijk meer belangstelling kan worden opgewekt dan bij de ouderen.

c Export-productie

Hoewel ook voor den oorlog de export nog niet veel beteekende en men deze het meest stimuleerde door de belastingheffing (met uitzondering mogelijk van het voedselarme Biak, waar men dus wel gedwongen was, tot het zoeken naar andere bestaansmogelijkheden), was deze groot, vergeleken bij hetgeen er op het oogenblik wordt uitgevoerd. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen.

In de eerste plaats waren groote bevolkingsgroepen geëvacueerd, en zaten dus niet alleen buiten hun normale productiecentrum, doch moesten zich nadien een groote inspanning getroosten, om op de oude woonplaatsen hun huizen weer op te bouwen, tuinen aan te leggen enz. enz.

Vervolgens had de bevolking weinig behoefte aan geld omdat zij zich - dank zij de vrijgevigheid der Amerikanen - in sommige streken goed in de kleeren had kunnen steken en men aan de andere kant voor het geld ook vrijwel niets kon krijgen.

De transport-faciliteiten waren eveneens zeer gering en ontbrak en ontbreekt grootendeels het personeel om de noodige voorlichting en inlichting te geven omtrent productiewijze (copra, damar) en marktprijzen (lola, tripang).

Tenslotte heeft in het bijzonder t.a.v. de damarwinning, de monopoliepositie, die de Dienst van het Boschwezen heeft trachten in te nemen, remmend gewerkt. Dit monopolie was ingesteld met de bedoeling, de tap onder controle te houden, omdat voor den oorlog bij goede prijzen herhaaldelijk geheele damar-complexen bleken te worden doodgetapt. De Papoea wantrouwde het echter, hierin gesterkt door politieke beïnvloeding, hij miste ook zijn voorschot, vivres om het bosch in te gaan en de Chineesche toko, waar hij op zijn gemak uit kon zoeken wat hij wilde. Het gevolg is geweest, dat vrijwel uitsluitend op Seroei getapt is na een zeer uitgebreide propaganda en nadat het Boschwezen in zijn opslag-goedangs ook een soort toko's had geopend. De volgende cijfers mogen aantoonen, hoe gering in deze afdeeling de export is, waarvan ter vergelijking eenige vooroorlogse cijfers tusschen haakjes zijn gevoegd. Sarmi exporteerde in het geheel niets in 1947, Hollandia evenmin, Biak exporteerde in 1947 2½ ton damar (120), lola nihil (30), copra nihil (300). Seroei exporteerde in 1947 45 ton copal (300). Om dit te bereiken was een Europeesche ambtenaar noodig, die hieraan vrijwel al zijn tijd besteedde, aanvankelijk een groote tegenstand tegen het monopolie-stelsel had te overwinnen en die op den duur evengoed thuis moest zijn in de damar-prijzen als in die van allerlei artikelen, die werden aangekocht als inducement, w.o. spiegels, riemen, kapmessen en textiel. Indien het monopolie-systeem, dat op Baik reeds weer werd verlaten, remmend blijft werken, zal het moeten verdwijnen. Voor het vinden van een betere oplossing, dient echter eerst de vraag te worden beantwoord, van wie de damarboomen

zijn, van de bevolking dan wel van het landschap. De bemoeienissen van het boschwezen ter bescherming van het areaal zullen moeten blijven doorgaan, waarbij de bevolking zal moeten bijdragen in de daaruit voortvloeiende kosten. Voor oogen staat hierbij de nummering der boomen en de toewijzing hiervan in eigendom of in gebruik aan de leden der nabije kampongbevolking, middels het aanbrengen van genummerde blikjes. Indien hiervoor wordt betaald kan uit de opbrengst het toezichthoudend personeel worden bezoldigd. De binnengebrachte damar kan daarna onder leiding van het bestuur in veiling worden gebracht. In hoeverre hierbij coöperatievorming gewenscht en mogelijk is, zal moeten worden nagegaan. De taak van Boschwezen hoeft dan dus niet verder te gaan dan het uitoefenen van toezicht op de tap en hoogstens op het sorteeren.

d Dienst boschwezen

Behalve de bemoeienis met de damar heeft deze dienst zich - wat deze afdeeling betreft - tot heden bijna uitsluitend beziggehouden met de oprichting van een zagerij te Kotabaroe en het bijeenbrengen van diverse machines en onderdeelen uit de basis-goederen op Biak. De zagerij functionneert goed maar ook hier heeft men te kampen met gebrek aan koelies voor de houtaankap.

Aan boschonderzoek werd tot heden nog niets gedaan. Plannen bestaan tot opname van het damarcomplex op Biak, welke complex zeer goed moet zijn en geschikt tot opleiding van boschwezen-personeel. Dit is dan ook de reden, dat de eenige boschbouwkundige ambtenaar in deze afdeeling buiten Hollandia op Biak is geplaatst en niet op het voor hout- en damarexploitatie veel belangrijkere Seroei.

Er zijn in deze afdeeling ongetwijfeld mogelijkheden voor verdere ontwikkeling op gebied van de export. De groote moeilijkheid blijft echter voorshands het in beweging brengen van de bevolking. Er kan stimuleerend worden opgetreden middels de belastingaanslag en door het ter beschikking stellen van textiel e.a. inducement-goederen. Getracht moet echter worden, de behoefte op te voeren, daar bv. in Seroei reeds bleek, dat de bevolking in het damargebied t.a.v. textiel vrij snel verzadigd raakte, waarna de opbrengsten achteruit gaan. Het transport is door het inzetten van twee Higgins booten op Biak (voor Boschwezen en B.B.) en van een LCVP op Sarmi verbeterd. De voorlichting en onderzoek naar verdere mogelijkheden laten echter nog veel te wenschen over. Voor Sarmi wordt nu gehoopt, dat de Heer Foerster deze op zich zal nemen en de winning van damar en copra zal bevorderen, daar deze onderafdeeling op dit gebied groote mogelijkheden biedt.

e Handel

De handel vrijwel nog heelemaal gericht op de import, was aanvankelijk geheel en nu nog voor een belangrijk deel in handen van het bestuur. Voor de redenen hiervan en de thans plaatshebbende ontwikkeling, moge worden verwezen naar het onderdeel "distributie".

f Maatschappijen

Cultuur-maatschappijen zijn hier tot heden niet gevestigd. De gronden achter Genjem in het Nimboransche, waar de Negumij voor den oorlog optie op had, zijn ter beschikking, doch van de zijde dier maatschappij werd nog niets gehoord. De eenige belangrijke klapper-onderneming op Wakde, is door de Amerikanen gerooid voor den aanleg van een airstrip. Vermoedelijk zal wel eerst de beslissing moeten vallen omtrent de toekomstige status van Nieuw-Guinea, voordat op dit punt ontwikkelingen kunnen worden verwacht. Het koelie-vraagstuk blijft hierbij het zwakke punt. Biak en Noemfoor, die een arbeidsoverschot hebben tengevolge van de arme grond, zijn hierbij van groot belang, maar de vraag alleen reeds van de N.N.G.P.M. is zoo groot, dat er tegen moet worden gewaakt, dat niet te veel arbeidskrachten worden onttrokken aan de voedselproductie.

g Trans- en emigratie, exploitatie

Reeds in 1946 werd ter onderzoek van kolonisatie-mogelijkheden door de bodemkundige Van Zoelen, in samenwerking met de L.V.D. een bodemkundig onderzoek gehouden in het stroomgebied van de Sekanto en de Tami. In het Sekanto-gebied moest het onderzoek worden gestaakt, doordat hevige bandjirs (die ieder jaar schijnen voor te komen) het geheele gebied tot knie-diepte onder water zetten, hetgeen meteen de ongeschiktheid aantoonde. Wat het Tami-gebied betreft, waren de resultaten beter, hoewel het ook vrij drassig is. Na dijk-aanleg aan de Westzijde van de Tami en drainage zou echter plm. 2.000 ha goede grond beschikbaar zijn. In opdracht van de T. en E.-commissie is onder leiding van Ir. Wehlburg in 1947 een onderzoek ingesteld in Nimboran, Poe en Dojo naar de mogelijkheid van veeteelt. De bevindingen waren teleurstellend. Tenslotte werd zeer recent de Terminusvlakte vanuit de lucht in kaart gebracht, eveneens met het oog op eventuele kolonisatie.

h Distributie

Helaas kan ik het hoofdstuk over economie op dit oogenblik (dus voor Hollandia bijna 4 jaar na de bevrijding) het onderwerp "distributie" niet onvermeld blijven. Helaas, omdat het nog steeds een naar verhouding te groot deel van de tijd der bestuursambtenaren opeischt, waardoor het zoo noodzakelijke buitenwerk in het gedrang raakt. Ter verduidelijking van de huidige situatie moge een kort overzicht voorafgaan. Bij hun vertrek lieten de geallieerden op Hollandia en Biak groote voorraden levensmiddelen e.a. verbruiksartikelen achter, die met al het andere materiaal door het Gouvernement werden overgenomen en onder beheer van de NIGIEO geplaatst, met de opdracht om naast distributie hiervan te zorgen voor import van noodzakelijke aanvulling en export van bevolkingsproducten. Van het laatste is nooit iets terechtgekomen, de import werd redelijk goed verzorgd, de distributie alleen, wanneer hier van bestuurszijde sterk op werd aangedrongen. Eind 1948 werden de NIGEIO-agenten van Hollandia en Biak weggehaald en moest het bestuur, dat reeds de zorg voor de plaatselijke distributie had, hun taak

mede overnemen. Vanaf dat oogenblik heeft men dus naast de plaatselijke distributiedienst de centraal werkende bevoorradingsdienst, die voor de onderafdeeling Hollandia bovendien een deel van het werk (goedangbeheer) der distributiedienst verricht. Terwijl aanvankelijk de toewijzingen voor de onderafdeelingen via Hollandia en Biak liepen, is dit na de liquidatie der overgenomen goederen gewijzigd en wordt alles vanuit Makasser en Ambon rechtstreeks aan de onderafdeelingschefs verscheept, nadat door de bevoorradingsdienst aan de hand der beschikbare gegevens de allocaties zijn vastgesteld, en doorgegeven aan het voedingsmiddelenfonds, dan wel aan de speciaal aangestelde te Makasser wonende handelsvertegenwoordigervoor Nieuw-Guinea. Aanstelling van deze vertegenwoordiger was noodig, omdat in verband met de heerschende goederenschaarschte, de importeurs er niet veel voor voelden goederen naar Nieuw-Guinea te zenden, zoolang zij ze veel dichterbij en dus met minder risico en moeite kwijt konden. Dit was temeer noodzakelijk, omdat in sommige plaatsen de Chineesche tusschenhandel was weggevallen en v.z.v. nog wel aanwezig met een enkele uitzondering niet voldoende kapitaalcrachtig was om rechtstreeks met groote importfirma's in relatie te kunnen staan.

Met uitzondering van de voornaamste voedingsmiddelen en textiel, die via centrale instanties aan Nieuw-Guinea worden toegewezen, hetgeen voorloopig nog wel zal blijven doorgaan, was de gang van zaken voor andere artikelen dus zoo, dat de vertegenwoordiger te Makasser nauw contact onderhield met de importeurs en offertes deed aan de bevoorradingsdienst, die werden doorgeseind naar de onderafdeelingschefs. Deze bestelden dan rechtstreeks bij de vertegenwoordiger, die voor de aankoop en afscheep zorgde, waartoe een crediet was geopend van f 600.000,-. Het ziet er echter naar uit, dat dit systeem binnenkort zal veranderen.

Met het ruimer worden der goederen-voorraden beginnen de importeurs zelf weer belangstelling te koesteren voor Nieuw-Guinea en vooral de "Moluksche Handelsvereniging" die hier vanaf vroeger relaties had en bang is, dat de vertegenwoordiger zich mettertijd als particulier importeur een plaats tracht te veroveren, haalt de oude relaties aan en tracht nieuwe te vinden met de bedoeling de vertegenwoordiger zooveel mogelijk buiten de gang van zaken te houden. Hiertegen kan van bestuurszijde nauwelijks bezwaar bestaan, daar dit een groote ontlasting beteekent.

De bestuursbemoeyenis beperkte zich namelijk niet alleen tot het bestellen der goederen, maar hield tevens in, het ontvangen, constateeren, transporteeren, claimen van verlies, opslaan en doorverkoopen, hetgeen dan voor alle artikelen buiten de essentieele levensmiddelen en textiel kan vervallen. Voor een enkel ander artikel, dat voorloopig wegens schaarschte nog gedistribueerd moet blijven, zooals sigaretten, is de oplossing gevonden, dat het cognossement nog aan de onderafdeelingschef wordt gericht, die zelf constateert en daardoor weet, hoe groot de verstrekkingen zijn en welke prijs mag worden gevraagd, waarnaar hij de distributie regelt, die de Chineesche tusschenhandel heeft op te volgen. Deze ontvangt echter direct zelf en betaalt ook zelf.

De distributie omvat rijst, meel, suiker, en enkele andere levensmiddelen, benevens textiel en sigaretten, en is beperkt tot de werkers en hun gezinnen. Hierbij zijn sinds eenige tijd ook inbegrepen gezinnen van militairen en de bij militairen werkende burgers. Op Hollandia leverde deze overgang geen moeite, op Biak wel, omdat deze groep door

indeeling bij de burgers zeer zwaar achteruit ging, wat betreft de verstrekkingen. De bevolking v.z.v. niet vallende onder deze groep, kan tot heden geen voedingsmiddelen koopen, maar wel textiel, koelies tot 50% van hun loon, producten-leveranciers tot 100%. De distributie-gerechtigden zijn overeenkomstig hun inkomen verdeel in 3 groepen en verder in mannen, vrouwen en kinderen, die middels bonkaarten maandelijks, onderling verschillende toewijzingen kunnen koopen. Sinds korten tijd is het door de ruimere rijst-allocationen bovendien mogelijk geworden, aan werkers de zg. werkerspremie te geven. Het systeem werkt bevredigend. Voor verkoop van de meeste artikelen is de Chineesche tusschenhandel ingeschakeld. Dit levert alleen moeilijkheden op, waar Chinees en bevoorradingsdienst beiden eenzelfde artikel hebben ingekocht tegen verschillende prijs.

Tenslotte moge nog worden opgemerkt, dat het na twee jaren zoeken gelukt is een slager uit te laten komen, waardoor mag worden verwacht, dat in de toekomst ook de voorziening van versch vleesch beter zal worden.

VIII Verkeer en waterstaat

Tot begin 1947 was in deze afdeling een V & W-personeel aanwezig met uitzondering van het onder dat Departement ressorteerende personeel der basis op Biak, Woendi en Hollandia, dat echter uitsluitend tot taak heeft, deze basis te liquideeren. Met het oog op de noodzakelijke opbouw van meerdere plaatsen (de oude onderafdeelingshoofdplaatsen Hollandia en Sarmi zijn o.a. weggevaagd) en de noodzaak om het door de geallieerden gemaakte wegennet te onderhouden, was de aanstelling van een waterstaats-ambtenaar noodzakelijk, welke dan ook in 1947 zijn beslag kreeg. Sindsdien werden uit het basis - V & W-personeel eenige technische krachten overgenomen, die als opzichters fungeeren.

Wat de afdeling Noord Nieuw-Guinea aangaat, beperken de werkzaamheden van deze dienst zich nog in hoofdzaak tot de onderafdeeling Hollandia en wordt t.a.v. dringende vraagstukken in de andere onderafdeelingen volstaan met het geven van advies. Ook deze dienst heeft te kampen met gebrek aan arbeidskrachten en materiaal, waardoor minder gedaan kan worden dan noodzakelijk is.

Vooraf het woningvraagstuk te Kotabaroe vormt voor het bestuur een dagelijksche bron van zorgen. Tot heden had de afdelingschef dan ook met het toewijzen van woonruimte vergaande bemoeienis, omdat het niet gewenscht was, de over het algemeen jonge hoofden van plaatselijk bestuur hier alleen mee te belasten. Wel werd reeds een aantal goede en minder goede nieuwe huizen opgezet, maar het tempo, waarin personeel voor de diverse diensten arriveert kan niet worden bijgehouden, waarbij in het oog moet worden gehouden, dat deze vanuit het NICA-kamp betrokken residentie-hoofdplaats bestond uit de barakken van twee groote Amerikaansche hospitalen, die kennelijk niet werden gebouwd om langer dan vijf jaren dienst te doen, zoodat ook het onderhoud veel arbeid eischt. Terwijl aanvankelijk begonnen is met het bebouwen van nog beschikbare terreinen, is nu allereerst een uitgewerkt plan noodig voor het geheel der te vernieuwen en nog nieuw te bouwen woningen, benoedigde rioleeringswerken, drainage-gooten enz. Eerst als dat is uitgewerkt, zal het mogelijk zijn aan te toonen, dat import van koelies

(gedacht wordt aan Mimika) noodig is, om de werkzaamheden sneller te laten verlopen. Het wegennet, dat door de geallieerden met mechanische hulpmiddelen uit de grond werd gestampt en waarvan heden het belangrijkste gedeelte de verbinding Hollandia-Sentani-Airstrip is, was berekend op het gebruik van transportmiddelen, voorzien van de zg. "bergversnelling" en heeft dan ook geschatte hellingen van 1 op 3. Dit veroorzaakt voortdurende zware afspoeling van het wegdek. Wat het onderhoud aangaat, moet voorloopig worden volstaan met steeds opnieuw opbrengen van een grintlaag en het "scrapen" der uitgespoelde gedeelten.

Een door V & W geëntameerd nieuw project is de aanleg van een autoweg Borowai-Genjem, ter openlegging van dit dichtbevolkte gebied. Verder is bij deze dienst het waterleiding-bedrijf te Kotabaroe in eigen beheer en heeft de E.A.W. technische supervisie over Motorpool en Electriciteitsbedrijf. Biak heeft sinds de geallieerde bezetting eveneens een uitgebreid wegennet. Het is echter nog een vraag, of en zoo ja in hoeverre dat in de toekomst gehandhaafd kan blijven. Een vraag, die tot heden onbeantwoord is gebleven, is die betreffende de scheiding tusschen V & W en de landschaps-technischedienst. Zoolang zonder begroting werd gewerkt, was dit niet belangrijk en indien Nieuw-Guinea mettertijd een eigen status zou krijgen, is het probleem mede opgelost. Mocht dit echter niet het geval zijn, dan zou het m.i. het beste zijn, dat principieel wordt uitgemaakt, wat door V & W en wat door het Landschap zou moeten worden gedaan, waarbij het geen bezwaar zou zijn, indien de E.A.W. tevens als hoofd van de landschapstechnischedienst zou optreden.

b Verbindingen te water en door de lucht

De K.P.M. doet iedere vier weken Hollandia, Sarmi en Biak aan, zoowel op de heen- als op de terugreis. Na liquidatie van de basis te Biak is het gewenscht, dat ook Seroei wordt opgenomen, hetzij op de heen- hetzij op de terugreis. Deze onderafdeeling is aangewezen op een Higginsboot en de B2, beide gestationneerd op Biak, die echter zoowel voor goederentransport en post als voor tournee-doeleinden geregeld ter beschikking worden gesteld. Sarmi heeft bovendien nog een LCVP voor bezoek aan de eilanden en het verzamelen van export-producten. Hollandia en Biak zijn resp. als eindpunt en overnachtingsplaats opgenomen in de luchtlijn Batavia-Hollandia, die eens per week bevlogen wordt en sinds heden bovendien eens per twee weken extra. Bovendien is er vrij geregeld luchtverbinding met Biak middels de zg. "groentenkist" van de Vliedschool, een B25, die hier groenten haalt. Vergeleken met de andere afdeelingen der residentie zijn de verbindingen dus zeer gunstig en kunnen de onderafdeelingen met uitzondering van Sarmi ook voor korte tijd worden bezocht. Waar gewoonlijk een tournee naar Sarmi gedurende vier weken niet gemaakt wordt, moet men of heen of terug loopen.

IX Dienst volksgezondheid

Deze dienst lijdt in de eerste plaats aan gebrek aan geschoold personeel, waardoor aan

zeer belangrijke werkzaamheden te weinig of in het geheel geen aandacht kan worden besteed. Medio 1947 waren in de onderafdeeling Hollandia aanwezig een door de NICA uitgezonden nog zeer jonge arts, die zonder eenige ervaring op dit gebied fungeerde als residentie-arts, een arts tevens leider van het tweede Roode Kruis-team, dat hier tewerk was gesteld, allen met standplaats Kotabaroë, een DVG-arts, speciaal belast met de medische verzorging van het basis-personeel, een militaire arts voor het te Hollandia gelegerde KNIL, een arts voor de eveneens daar (base G) ondergebrachte S.O.P., benevens een DVG-arts, gevestigd te Joka en feitelijk de eenige, die direct voor de bevolking werkzaam was door geregeld zijn ressort (Sentani, Nimboran, Depapre) te bezoeken en overal polikliniek te houden.

Met uitzondering van de residentie-arts hadden allen een meer of minder groote opnamegelegenheid in beheer, van waaruit de ernstige gevallen ter behandeling werden overgebracht naar het centrale hospitaal te Kotabaroë. De M.G.D. verder buiten beschouwing latende, ontbrak aan het geheel alle ervaring van routine, die de vooroorlogische D.V.G. tot zoo'n goed loopend apparaat maakte. Er werd (een bekend naoorlogsch verschijnsel) te royaal omgesprongen met medicijnen en materiaal, hetgeen in de hand werd gewerkt door de groote voorraden, die ook op dit gebied waren achtergelaten door de geallieerden en onder beheer waren gesteld van de Pharmaceutische Dienst. Met administratieve voorschriften op ieder gebied werd door onbekendheid de hand gelicht en op het gebied van bezoldiging bestond een chaos. De ervaren residentie-arts, die eind 1946 hier werd geplaatst, moest dan ook beginnen met de geheele dienst van de grond af aan opnieuw op te zetten en te organiseren, waarbij hij uiteraard veel weerstand ontmoette, in het bijzonder waar het ging om afnemen van ten onrechte verkregen voordeelen dan wel om vermindering van te hooge bezoldigingen. Hier kwam in het hospitaal te Kotabaroë als extra moeilijkheid nog bij, de weliswaar overal bestaande tegenstelling Amberie Papoea, doch die door het dagelijksche nauwe contact van beide groepen veel eerder leidde tot wrijving en zelfs in een enkel geval tot vechtpartijen. Over het algemeen kan gezegd worden, dat de Papoea's, die hier bij het hospitaal werken, behooren tot de groep, die onder invloed der politieke propaganda is geraakt, hetgeen reeds eenige keeren leidde tot een overigens snel verloopende staking en andere manifestaties, zooals onlangs het bekogelen met brood van de keukenbeheerster, nadat bekend was gemaakt, dat de voedingsbijdrage zou worden verhoogd. Hetzelfde geldt voor Biak en Seroei, waar de invloed van Papare zich krachtig doet voelen.

In Biak bestond ongeveer eenzelfde ongeordende toestand als de voor Hollandia beschrevene. Hier werkte aanvankelijk alleen een D.V.G.-arts met enkele niet in teamverband staande Roode Kruis verpleegsters, later na de komst van de vliegschool ook een arts van de M.G.D. Ook hier kon in verband met de vele werkzaamheden ter plaatse weinig aandacht worden besteed aan de bevolking buiten.

Te Sarmi en Seroei was en is tot heden geen arts geplaatst. Weliswaar was voor Sarmi een Japansche arts ter beschikking maar deze kon niet worden geaccepteerd met het oog op de anti-Japansche gevoelens der bevolking. Ook voor Seroei was een arts beschikbaar, doch deze bleek zoo weinig praktisch te hebben, dat het beter werd geacht hem voorloopig te Kotabaroë te plaatsen voor het opdoen van meer ervaring, temeer

waar hij te Seroei zou hebben moeten werken met de tot dat oogenblik aan het hoofd van het ziekenhuis te Seroei staande reeds eerder besproken mantri-verpleger Silas Papare. Sindsdien zijn er eenige wijzigingen gekomen, die grootendeels tevens verbeteringen beteekenden. De S.O.P. met zijn dokter werden naar Java overgebracht en de Rode Kruis-Arts met zijn team vertrokken na beëindiging van hun contract en werden vervangen door een ervaren, oude zendings-arts (een bekwaam chirurg) en D.V.G.-zusters. Biak werd een arts rijker, die meekwam met de als technische hulpkrachten voor de basis uitgezonden ex-N.S.B.'ers, terwijl tenslotte Seroei de beschikking kreeg over een zeer ervaren verpleegster, die in dienst van de zending reeds vele jaren in deze streken werkzaam was geweest, terwijl een tweede kracht hier ieder oogenblik kan worden verwacht.

Voor deze onderafdeeling heeft de zending op medisch gebied groote plannen. Zij wil er twee artsen plaatsen en een opleiding voor mantri-verplegers en -verpleegsters, ondergebracht in internaten. Het is te hopen, dat aan deze plannen spoedig een begin van uitvoering kan worden gegeven. De geïnterneerden zullen uiteraard eerst moeten verdwijnen om een rustige sfeer te scheppen. Is aan deze voorwaarde eenmaal voldaan, dan is Seroei een ideale opleidingsplaats. Reeds nu bestaat het inheemsche D.V.G.-personeel er uitsluitend uit Papoea's, hetgeen, gezien de ervaring, een vereischte is, om de cursus te doen slagen. Ervaren Europeesche verpleegsters zullen een deel der lessen geven en toezicht houden op de internaten, terwijl er, zooals te Hollandia-Biak niet het geval is, voldoende voedsel en fruit beschikbaar zijn.

Naast het tekort aan D.V.G.-artsen, bestaat een nog grooter tekort aan gediplomeerde mantri's-verplegers en vaccinateurs, tot heden vrijwel allen uitsluitend Amberie's, daar de Volksschool-opleiding, die bovendien in Nieuw-Guinea op lager peil staat dan elders, feitelijk niet voldoende is om hieruit kandidaten voor de mantri-verplegers-opleiding te betrekken.

Aanvankelijk bestond te Kotabaroe een opleidingscursus voor "perawat's", ten doel hebbende om op korte termijn personeel op te leiden, dat zelfstandig salversan-injecties zou kunnen toedienen, tegen de zoo veelvuldig voorkomende framboesia. Deze cursus mislukte echter door te geringe schoolopleiding der cursisten. Teneinde deze menschen niet voor de D.V.G. te verliezen, werden zij na selectie op een cursus mantri-verpleger toegelaten onder leiding van de eerder in dit verslag genoemde arts Gerungan. Deze cursus is geen onverdeeld succes. Over het ontwikkelingspeil werd reeds gesproken, leermiddelen zijn er onvoldoende en het toenemende aantal opgenomen patienten verhindert de arts om aan de opleiding voldoende aandacht te besteden. Vermoedelijk zal het hier op uitloopen, dat de cursus langer moet duren dan de normale vier jaar.

Het aantal voor de heele afdeeling beschikbare vaccinateurs is één. Met het oog op de gevaren, die op dit gebied bestaan is de residentie-arts, onder nadere goedkeuring van zijn diensthoofd, begonnen met een opleiding, daar het onder de huidige omstandigheden geen zin heeft en zelfs ongewenscht moet worden geacht om Papoea's naar opleidingscursussen buiten Nieuw-Guinea te zenden.

Tenslotte is eveneens toestemming gevraagd voor een eigen opleiding van mantri's-malaria, speciaal gericht op de behoeften in Nieuw-Guinea, waar het aantal voorkomende

malaria-overbrengende muskieten v.z.v. bekend slechts gering is. Dit alles is niet alleen noodig omdat het steeds moeilijker blijkt gediplomeerd personeel van buiten te krijgen, maar ook zeer gewenscht, omdat deze betrekkingen op het oogenblik behooren tot de nog weinige, die de Papoea zelf kan bekleeden om in eigen land en voor eigen volk werkzaam te kunnen zijn.

b Gezondheidstoestand der bevolking

Hoewel oppervlakkig gezien de bevolking stationair blijft of zelfs achteruit gaat, beschikt men over te weinig cijfermateriaal om te kunnen beoordeelen, of dit geheel of gedeeltelijk aan de gezondheidstoestand moet worden toegeschreven. Wel is de groote kindersterfte bekend en hier heeft men dus een zeker van invloed zijnde factor, maar men kan - en vooral na de chaotische toestanden der afgelopen jaren - niet beoordeelen, of er niet vele andere factoren in het spel zijn, die met de gezondheidstoestand niets uitstaande hebben en zelfs nog niet of er inderdaad stilstand of achteruitgang is.

Het Sentani-district met omliggende gebieden, het eenige in deze Afdeeling, waar een arts zijn werkzaamheden speciaal op de bevolking gericht heeft en waar in het bijzonder de framboesia werd aangepakt, zal over eenigen tijd interessant cijfermateriaal kunnen opleveren.

De meest op de voorgrond tredende ziekten zijn hier nog altijd framboesia en huidziekten. Daarnaast heeft men in sommige streken dysenterie-epidemieën gehad (Ajapo '45, Waroppen '46), die vrij veel slachtoffers eischten. In 1946 werden te Hollandia mazelen geïmporteerd, die een epidemie langs de Noordkust ten gevolge hadden. Ook influenza-epidemieën ontstonden door import (Tanimbar-koelies).

Terwijl tot voor kort geslachtsziekten bij de Papoea in deze afdeeling niet voorkwamen, zijn er helaas de laatste tijd eenige gevallen bekend geraakt op Kajoe Poelau, die konden worden teruggebracht tot hier als baboe geïmporteerde Javaansche vrouwen, die gonorrhoe bleken te hebben. Hoe moeilijk deze ziekte te bestrijden zal zijn moge blijken uit het feit, dat een jonge Papoea-bestuurs-assistent en zijn vrouw weigerden in het ziekenhuis te blijven voor afdoende behandeling. Deze jongen was jarenlang in huis bij den assistent-resident te Manokwari en wist dus iets meer omtrent de Westersche geneeswijze dan de gemiddelde Papoea. Noch vermaningen noch zelfs het dreigen met ontslag mochten echter baten.

Tenslotte moge nog worden gemeld de concentratie van leprozen (26) te Kameri op Noemfoor, die voorloopig nog onder beheer staat van het bestuur, doch die vermoedelijk binnen afzienbare tijd door de D.V.G. zal worden overgenomen en overgebracht naar Warir bij Sorong.

SLOTBESCHOUWING

Deze eerste memorie van overgave voor de nieuwgevormde afdeeling Noord Nieuw-Guinea maakt om de volgende redenen geen aanspraak op volledigheid. In de eerste

plaats stonden, ten gevolge van het vernietigen van alle archieven gedurende de Japansche bezetting, geen betrouwbare cijfers ter beschikking omtrent bv. de klimatologische omstandigheden en de bevolkingssterkte. In de tweede plaats ontbraken de voorschriften omtrent de juiste indeeling, die bij het opmaken dient te worden in acht genomen, waardoor het niet uitgesloten is, dat bepaalde onderwerpen, die gemeenlijk behandeling vinden aan de aandacht zijn ontsnapt, dan wel behandeld werden in ander verband dan gebruikelijk is. Aangezien de noordkust van Nieuw-Guinea, in tegenstelling met het overige gebied dezer residentie en geheel Indonesië, geallieerd landingsterrein was, hetgeen in meerdere opzichten heeft geleid tot bijzondere omstandigheden, die ook heden nog aanwezig zijn dan wel hun nawerking doen voelen, werd, omdat hieromtrent in het archief weinig of geen gegevens berusten, op de daarmee samenhangende verschijnselen uitvoerig ingegaan.

EXPLANATORY NOTE ON HOW TO USE THE INDEXES

Three indexes have been compiled - one of topics, one of places, tribal groups and peoples, and one of persons. The compilation of the first two indexes was complicated by alternative spellings of names by different authors. The Post-World War II spelling reform in Dutch has changed [ee], [oo] and [sch] into [e], [o] and [s] in some environments. Modern Indonesian has changed the old spelling, which was based upon Dutch, in the following way:

dj	-	j
tj	-	c
j	-	y
oe	-	u

In the indexes the original Dutch orthography has been used, with the variations (including abbreviations and hyphens) being noted. Names which nowadays are known in their Indonesian spelling must be looked up under the original spelling as used by the authors: [c] see [tj], [j] see [dj], [y] see [j] and [u] see [oe].

INDEX OF TOPICS

aanplantingen	9, 70, 81, 83, 120, 153
aardappelen	34
aardenpotten	43
aardolie	22, 50, 55
aardrijkskundige beschrijving	1, 7, 20
adat	61, 67, 121, 130, 140, 155
adatgemeenschappen	132
Administratieve indeeling	114, 115, 132, 140
afdeeling	passim
afdeeling West en Noord Nieuw-Guinea	20, 56, 62
afdeeling West Nieuw-Guinea	20
afkomst	26, 27, 146
airstrip	126, 153, 156, 159, 162
Algemeene Politie-School	passim
amberi(e)('s)	passim
amberies	13-15, 135
Amerikaansche invloed	116
Amerikaansche marine	123, 125, 145
ananas	37, 70, 83, 155
animisten	29
ankerplaats	4
antropofagen	31
arbeidsvraagstuk	9, 108, 109

archieven	166
atap	33, 75
Australian Selection Trust Ltd.	51
auto's	19, 122
autochthonen	119
B.O.W.	16, 110
baboe	165
bannelingen	15
barangs	155
Bataafsche Petroleum Maatschappij	50
bataren	34, 41, 77, 83
belasting	4, 17, 35, 60, 61, 65, 125, 141, 158
belastingen	5, 16, 61, 65
belastinggelden	39
belastingheffing	79, 157
belastinginning	61
belastingpenningen	13
Benno-bad	64
bestuur	passim
bestuursmaatregelen	61, 139
bestuurspersoneel	116, 117, 143
bestuursposten	56, 60, 94, 117, 124, 143
bestuursressorten	58
bestuursvacuum	120, 121
bevolking	passim
bevolkingsdichtheid	28, 109, 117
bevolkingsproducten	41, 159
bewapening	33, 147
bezuiniging	56
bibliotheek	1, 19
bijlen	43, 79
Billiton Maatschappij	51
blanken	105
bodem	21, 26, 49, 72, 153
bonkaarten	161
boombast	8, 43
boomschors	32, 33, 40, 42, 105
boorterreinen	47, 55
boschbouw	39
boschproducten	1, 4, 5, 8, 18, 40, 41, 62, 97
boschwezen	18, 40, 157, 158
Bronzen Leeuw	137
bruidschat	67, 101, 148

bruine boonen	34
Bruinkolen	50
buideldieren	47
cacao	9, 18, 37, 38, 47, 70
Caoutchoucbedrijf	38, 95
casado	44
casuaris	48
casuarissen	42
christenen	8, 15, 29, 101, 103
clan	27
collecteloon	4, 61
communisme	13, 15
communist	15, 143
Compenie	11
contactartikelen	60, 63
copal	39, 157
copra	2, 7, 8, 16, 35, 41, 42, 46, 65, 157, 158
credietverschaffing	85
cultuurbezit	30, 104, 105
damar	2, 7, 8, 18, 39-42, 46, 48, 65, 92, 107, 157, 158
damarconcessies	24, 39, 46, 62, 92, 93, 107
dansfeesten	61, 104
dansuif	91
delfstoffen	49
delfstoffenrijk	48
democratie	139
Den Pasar-conferentie	126
devaluatie	47, 75
Dewan Maloekoe Oetara Ternate	128
Dewan Maloekoe Selatan Ambon	128
dierenrijk	47
distributie	76, 119, 142, 145, 149, 155, 156, 158-161
district	4, 10, 21, 35, 52, 59, 64, 114-117, 126, 129, 132-134, 137, 165
districten	3, 58, 59, 62, 64, 109, 115, 116, 132, 134, 149
districtsgerecht	66
djagoeng	34
djamboe	37, 70
Doreh-Club	76, 78
dorpsgerecht	66
dorpsrechtbank	66, 67
douanepost	42
drankmisbruik	4, 6, 14, 61, 138
dubbele zending	95

Duitschers	2, 16
duiven	48
dumps	123
DVG/D.V.G.	44, 137, 151, 163-165
dyphterie	44
dysentrie	165
EAW/E.A.W.	142, 162
economie	128, 139, 159
economische toestand	46, 47, 104, 105
electriciteitsvoorziening	111
electricische-centrale	71
elephantiasis	44
emigranten	27
endogamie	31
ER	27
erfopvolging	4
erfpacht	38, 106
exogamie	31
expeditie	4, 22, 50, 89, 95, 98
exploratie	18-20, 22, 38, 40, 51, 52, 55, 58, 63, 82, 92, 95, 96, 98-100, 109, 112, 146
exploratiетоchten	55, 96, 98, 99
export	157-159, 162
familiebanden	92
fauna	25
feesten	94, 102-104, 153
filaria	104
flora	25, 48
fluiten	29
framboesia	44, 104, 164, 165
gaba-gaba	40
geallieerde legervoorraden	141
geallieerde voorraden	122
geallieerden	116, 118, 122, 123, 125, 159, 161-163
gebiedsomschrijving	89
gebouwen	33, 68, 124
geestenvereering	29
geld	19, 41, 46, 47, 60, 63, 65, 70, 75, 79, 110, 155, 157
geologie	25, 49
geschiedenis	30, 56, 89, 130
gesteenten	49
gesubsidieerde scholen	1, 17, 45, 46
gevangenis	68, 125, 126
gevangeniswezen	65, 67

gewassen	36, 37, 70, 71, 74, 77, 80, 81, 85, 86, 153
geweren	7, 15, 33, 42, 90
gewest	5, 17, 30, 31, 55, 56, 62, 108, 109
geweven	32
gezondheidstoestand	18, 22, 44, 69, 70, 77, 81-83, 85, 86, 112, 165
godsdienst	17, 29, 104, 132
goeroe	1, 17, 30, 33, 37, 61, 62, 65, 101, 129, 134
goeroe's	1, 17, 30, 33, 37, 62
gom copal	39
gomcopal	48
gonorrhoe	165
goud	47, 49-52
gouvernementslandbouwonderneming	38, 109
gouvernementsschool	8
gouvernementsstoomer	2, 9
granieten	50
grenzen	20, 21, 81, 114
grobaks	52
groenten	36, 37, 70, 71, 77, 78, 154-156, 162
groentensoorten	36
grondaanvragen	20, 105, 106, 108
grondenrecht	141
grondrechten	106
grootte	20, 21, 38, 93, 107, 121
guerilla	146
hagel	8, 15
handel	1, 2, 9, 13, 15, 16, 27, 41, 61, 158
handelaars	32
handelaren	3-5, 14, 33, 34, 41, 42, 47, 65, 72, 76, 77
handelsverkeer	25
harta	41
heerendiensten	5, 16, 62, 65
heideneu	29-32, 104
heilsverwachting	120, 121
hongj-tochten	29, 33, 67, 89, 91, 104
hospitaal	17, 63, 163
hospitallen	161
hout	18, 40, 48, 75, 79, 88, 158
houtsnijwerk	43
houtsoorten	40, 48, 97
huidziekten	165
huisvesting	77, 139
huwelijk	31, 101

huwelijken	27, 31, 155
huwelikkwesties	101
huwelijksregeling	61, 101
IMIW/I.M.I.W.	76, 82
import	42, 118, 158, 159, 161, 165
import-koelies	118
Indonesia Serikat	127
Indonesische Federatie	127
inducement-goederen	155, 158
industrie	1, 22, 42, 43
influenza	44, 165
inheemsche rechtspraak	66
inkomsten	35, 43, 47, 61-64, 69, 74, 77, 79
inkomstenbelasting	4, 5, 62, 65
Inlandsch Bestuur	20, 58
internaat	31, 150-152
inwoners	28, 90, 127
IVC/I.V.C.	73, 76-78, 87, 88
jacht	1, 7, 27, 42
jagers	1, 32
Japansche bezetting	119-121, 124, 143, 145, 149, 153, 166
Japansche grondaanvragen	20, 105, 108
Justitie	65, 66, 101, 142, 147
kaarteeringen	51
kajoe-poetih	48
kakoentjes	105
kamponghoofden	4, 61, 63, 67
kampongsplitsing	61
kampongvorming	1, 91
kangeroes	42, 47
Kapitan	61
kapok	37, 38, 47, 70
Karawari tempels	29
karbouwen	41
katholieke kerk	31
katjang	36, 41, 70, 77, 155
katjesschelpen	31
katoen	18, 35-38, 42, 47, 107, 109
katoencultuur	35, 36, 38, 92, 93, 107
katoentuinen	35, 36
kazerne	5, 16
kenteringstijd	25
kepala perangs	90

kepala prangs	89
kerets	27
kerstening	8, 29, 120
ketella	34
Ketjen	82
kiba	36
kiha	34, 77
KIM/K.I.M.	127-130, 136
kindersterfte	165
kippen	2, 41, 71, 155
KL/K.L.	8, 45, 57, 67, 100, 152
kladi	34, 77
klapper	34, 37, 70, 155, 159
klapperonderneming	2, 9
kleeding	32, 63, 121-123, 142, 147
kimaat	18, 22, 25, 26, 112
KNG/K.N.G.-kolonisatie	37, 41, 69-73, 76, 78-82, 85-88
KNIL/K.N.I.L.	118, 126, 136, 146, 152, 163
KNILM/K.N.I.L.M.	40, 51, 55
koeien	41, 71
Koelie Ordonnantie	108
koelie-vraagstuk	118, 159
koeliediensten	122
koeliereservaten	109
koelies	9, 42, 46, 47, 53, 74-76, 81-83, 108-110, 118, 146, 155, 158, 161, 165
koeliewerving	109
koeskoes	42
koffie	9, 37, 70, 83
kolonisatie	18, 37, 41, 46, 47, 55, 68-74, 76, 78-88, 112, 159
Kolonisatie Nieuw-Guinea	68, 80
kolonisatie-gedachte	55
kolonist	35, 41, 69-72, 74-77, 84-86, 90, 111
kolonisten	24, 36, 37, 41, 44, 46, 47, 55, 56, 68-88, 109, 110
Kolonistenbedrijven	71
Koninklijk Magnetisch en Meteorologisch Observatorium	25
koppensnellen	31, 89, 104
koppensneller	89
Korano	61, 91, 121, 123, 127-137, 140, 143
Koreri-beweging	120
kortverbandcontract	144
korwaars	29
KPM/K.P.M.	9, 23, 35, 36, 42, 52, 71, 79, 111, 162
kralen	8, 32, 41, 60

krijgsgevangenen	118, 155
kringgebieden	3
kruidnagelen	37
kruit	8, 15
kusten	23, 27, 29, 32, 34, 35, 42, 48, 89
kustvisscherij	43, 93
laboe	32, 155
Ladangbouw	34
landbouw	1, 18, 21, 22, 24, 26, 34, 37, 38, 49, 63, 87, 95, 105, 128, 139, 153, 154
landbouwcultures	22
landbouwkolonie	156
landbouwmogelijkheden	21
landbouwonderneming	2, 9
Landgerechten	147
Landraad	5, 66
Landschap	2-4, 22, 26, 34, 36, 40, 46, 49, 58, 64, 65, 79, 88, 108, 110, 158, 162
landschapdienaren	47, 59, 63
landschapshoutzagerij	72, 77, 110
landschapskas	5, 51, 62, 64, 65, 148
landschapspasanggrahan	78
landschapspolitieagenten	58-60, 63, 67, 91, 94-96, 121
landschapsrechtbank(en)	66, 67, 148
leeftijdsgroepeering	27
leermiddelen	17, 149, 164
leger	58, 98, 100, 112, 118, 120, 123, 155
legervoorraden	118, 141
lepra	44
leprozen	165
levensstandaard	47, 75, 76, 119, 144
lola	42, 93, 157
loonarbeid	154
loterijen	79
luchtkaarteering	18, 51, 55, 96
LVD/L.V.D.	36, 37, 138, 153, 154, 156, 159
maatschappijen	27, 39, 159
mais	36, 41, 70, 77
Majoor	61, 89
malaria	10, 18, 44, 69, 70, 74, 78, 82, 83, 104, 164, 165
Malino-conferentie	126
manaren	27
mangga	36, 70
mannen- en vrouwenhuizen	29
Manokwari-instructie	57

Manseren	120, 143
mantri	40, 44, 63, 126, 128, 137, 138, 164
manufacturen	42
marine	34, 56, 111, 117, 123, 125, 145
marine-basis	117
masoei	8
massoi	18, 40
Meinier	61
memorie	1, 7, 17-20, 45, 68, 89, 104, 110-112, 114, 120, 121, 139, 165
merdeka	127, 131, 133, 138
meren	23, 24
messias-verwachting	120
MGD/M.G.D.	163
mierenegel	47
mijnbouw	22, 49-51
mijnworm	44
militairen	6, 24, 25, 27, 29, 33, 41, 46, 56-58, 61, 64, 72, 89, 90, 92, 94, 98, 100, 122, 141, 142, 146, 152, 155, 156, 160
mineralen	47, 50
missie	31, 45, 110, 133, 149, 150, 152, 156
missionarissen	30, 149
modder	50
moddervulkanen	22
moerassen	23, 40
moesson(s)	25, 26
mohammedanen	29
Molukken-Instituut	19, 30, 47, 49
Moluksche Handelsvereniging	160
moslims	15
moslimsche bevolking	8
motorzeilvaartuig	2
Mount Elliot Ltd.	51
Nederl. Bijbelgenootschap	33, 102
Nederl. Koloniale Petroleum Maatschappij	50
Nederl. Pacific Petroleum Maatschappij	50
Negara Indonesia Timoer	143
neger-soldaten	122
Negumij	159
New Consolidated Gold Field Ltd.	51
ngase	5, 48, 62
Nica	116, 122-125, 130, 140, 143, 149, 150, 161, 163
Nieuw-Guinear	68
Nigieo	142, 159

nikkel	50
NKK/N.K.K.	36, 37-39, 41, 42, 53, 92-94, 106-109
NNGPM/N.N.G.P.M.	18, 22-24, 40, 46, 47, 50, 51, 55, 56, 63, 92, 96, 99, 101, 105, 109, 115, 159
nokkings	43, 52
nota	54, 55, 139, 140, 148
notenmuskaat	8
NSB/N.S.B.'ers	164
NV/N.V. gebroeders Veth's Handelsmaatschappij	52
NV/N.V. Mijnbouw Maatschappij Stannum	51
NV/N.V. Nanyo Kohatsu-Kaisha	92
oebi	34, 41, 151, 156
olie-exploratie	20
oliepalmen	18, 37, 47
oliepalmencultuur	22, 38
onafhankelijkheid	128
onderafdeelingen	3, 20, 21, 23, 28, 37, 43, 45, 57, 58, 114, 115, 129, 139-142, 149, 150, 152, 160-162
onderafdeelingskassen	62, 63
onderdistrict	59, 115-117, 131
onderdistricten	58, 59, 115-117, 132, 139
onderwijs	1, 8, 45, 46, 95, 112, 128, 132, 139, 149, 151, 152
Onderwijsdienst	152
Ondowafi	130, 135
ontginning	47, 51, 72, 74, 79
ontwerpregeling	136
ontwikkelingsmogelijkheden	19, 21, 153
ontwikkelingspolitiek	18, 58, 112
Onze Toekomst	68, 82
oorlogen	89
openlegging	18, 63, 74, 78, 96, 100, 108, 110, 112, 162
opleidingsschool	33, 37, 146
paalwoningen	1, 33
paarden	2, 52
pacificatie	20, 46, 63, 90-92, 94-96, 112, 124, 139, 146
pacificeeren	60, 91, 94
paden	24, 60
padi	36, 37, 65, 70, 71, 77
pandelingschap	12, 13
papaja	36, 70
papegaai-soorten	48
Papoea-bataljon	123, 126, 146
Papoesche christenen	29
paradijsvogel	7, 48

paradijsvogeljacht	1
paradijsvogels	7, 33, 42, 48, 123
parangmeden	1
parelschelpen	43
pasar	126-129, 155, 156
pastoor	31
patriarchaat	31
patrouillegang	99, 145, 146
patrouilles	2, 5, 6, 11, 29, 94, 98, 99, 146
patrouilietocht	96
pegmanieten	50
Pemerintah Belanda	132
pemoeka's	133, 139
penetratie	91, 96
peniskokers	32
perawat's	164
petroleum	22, 50, 55
Phoenix	9, 16, 37, 39, 92
Phoenix Handel en Cultuurmaatschappij	16
Phoenix-Cultuur Maatschappij	92
pinang	13, 154
pisang	34, 36, 70, 77, 154, 155
PKI/P.K.I.	15
PKII/P.K.I.I.	138
plantenrijk	48
pluimvee	40, 41, 77, 155
pokkenepidemie	104
polikliniek	163
politie	2, 5, 6, 10, 11, 14-16, 34, 56-58, 63, 66, 67, 98, 112, 116, 117, 126, 129, 137, 139, 140, 145, 146, 147, 155
politiek	5, 13, 54, 55, 117, 134, 136, 138
politieke toestand	5, 11, 13, 88, 89, 92, 94, 105
politieke vereniging	124
polygamie	31
postkantoor	66
prauwen	3, 25, 35, 43, 52, 105
prijzen	36, 40, 41, 46, 76, 119, 154-157
propaganda	15, 104, 121, 127, 128, 130, 132-136, 138, 151, 153, 157, 163
Raad van Justitie	65, 66, 118
raaktochten	5, 13, 29, 33, 67, 89, 99
radioverkeer	62
Radja	1, 3, 21, 22, 24, 39, 43, 130, 135
ramboetan	37, 70

rapat	131-136, 139, 148
rapats/rapat's	135, 139
ras	26, 41, 60
rechtsgebied	67
rechtspraak	5, 17, 65-67, 141, 147, 148
regeeringspolitiek	134
regencijfers	25, 26
regenval	25, 26, 38
registratie	60, 90
Republiek Indonesia	128, 133
Residentie-gerecht	66
ressort	2-5, 8, 17, 20, 24, 30, 45, 54, 57, 60, 62, 63, 98, 108, 110, 127, 132-136, 163
rijst	49, 71, 151, 152, 160, 161
rijstbouw	34, 154, 156
rioleeringswerken	161
roof	31
rooftochten	6
rotan	40-43, 48, 60
rubber	9, 22, 38, 47
rubbercultuur	18
ruilhandel	41, 102, 153
sago	4, 9, 13, 34, 40, 41, 43, 48, 65, 151, 153, 154
sagoweer	13
schaking	31
schapen	41
scheepvaart	2, 23, 24
schelpen	8, 16, 31, 32, 41, 42, 123
scholen	1, 17, 45, 46, 64, 65, 95, 101, 120, 149, 150, 152, 157
school	8, 31, 45, 72, 79, 119, 144-147, 150, 152
schortjes	32, 105
Sengadji	61
serpentijn	50
SIKNG/S.I.K.N.G.(-kolonisten)	36, 37, 68, 70-72, 77, 79
Simson-beweging	116, 121, 135
slaven	27, 88, 91
slavernij	12
slikvulkanen	50
sluipmoord	33
smeden	43
sneltochten	27, 90, 91, 103
snijwerk	104, 105
soeanggi-geloof	29, 91
soeangigeloof	104

Soeara Ra'jat	124
S.O.P.	118, 121, 163, 164
spaansche grieptijd	104
steunregeling	70, 74, 75, 84, 86, 87
stoffen	32
suiker	9, 160
suikerriet	34
Sultan	88, 89
sultansonderdanen	5
taal/talen	26, 27, 32, 33, 61, 94, 104, 105, 114, 134
tabak	8, 13, 14, 34, 41, 60, 154
tempels	29
textiel	155, 157, 158, 160, 161
thee	9
theeonderneming	82
tijdperken	54
titels	4
trans- en emigratie	159
transportmiddelen	2, 9, 52, 142, 162
tripang	8, 9, 16, 157
tuberculose	44
tussenhandel	160, 161
uitgaven	62-64, 69, 77, 79, 85, 86, 108, 110, 140
uitheemsche bevolking	92
uitvoer	5, 7, 9, 14, 18, 37, 38, 41, 48, 67, 97, 98
uitvoerartikelen	35
UZV/U.Z.V.	16, 29, 30, 45, 46, 64, 95, 101, 124, 149
V & W	118, 141, 161, 162
vaartuigen	3, 9, 52, 53, 56
varkens	41, 42, 71, 120, 155, 156
vee	41, 71, 77, 79, 81
veeteelt	1, 40, 92, 159
veeten	13, 89
veldpolitie	29, 34, 41, 53, 56-58, 60, 92, 94, 96, 98-100, 110, 112, 120, 129, 133, 145
verbindingen	18, 162
verbindingswegen	24, 60
verbodsbepalingen	7, 15, 30
verkenningstochten	96, 98, 99
verkiezingssysteem	139
verzoekschriften	125, 131
vischvangst	42, 154
vischvoorziening	156
visscherij	1, 42

VKNG/V.K.N.G.	68
vleeschvoorziening	156
vliegtuigen	18, 19, 51, 53-56, 156
VNZ/V.N.Z.	149, 150
voedingsgewassen	70, 71
voedsel gewassen	77
voedselproductie	153-155, 159
vogelhuiden	5, 15
vogeljacht	7, 8, 15, 33
vogeljagers	15, 48, 119, 155
vogels	1, 2, 7, 8, 15, 19, 42, 48
vogelwereld	48
volksgezondheid	44, 162
volksscholen	37, 45, 46, 64, 95, 149-151
volksvoedsel	40
vooroudervereering	29
voortbrengselen	2, 8, 47, 48
vreemde Oosterlingen	15, 28
vrijen	27
vulcanisme	21, 49
vuurboor	105
vuursteen	105
Wambrau	25, 26
wantoestanden	4, 10
waterleiding	64, 110, 111, 142, 162
waterleidingbedrijf	63
watervliegtuigen	24, 53, 54
weefkunst	43
wegen	2, 24, 25, 46, 54, 63, 83, 122
wegennet	153, 161, 162
wereldoorlog	55
werkerspremie	161
womin	27
woningen	33, 34, 56, 64, 65, 79, 81, 82, 101, 108, 111, 161
woningvraagstuk	161
Wum Pasis	25
zelfbewustzijn	124
zendelingen	1, 16, 17, 30, 45, 64, 100-103, 120, 149
zendelingenconferentie	103
zendelingleeraar	1, 8, 10
zending	1, 8, 16, 17, 27, 30, 31, 37, 44, 45, 95, 100-105, 110, 119, 149, 152, 156, 164
zendingsconferentie	100-103

zendingsmethoden	105
zendingsonderwijs	17, 30, 94
zendingsvolksscholen	30, 33
zendstations	56
ziekenhuis	34, 44, 137, 156, 164, 165
ziekeninrichting	44, 72
zilver	50
zout	41, 42, 50, 60
zuurzak	37, 70
zwartwaterkoorts	44, 78, 83

INDEX OF PLACES, TRIBAL GROUPS AND PEOPLES

Abelsdorp	81
Aifatrivier	97
Air Mati	60, 91, 94
Aitegerah	89
Ajaoc-eilanden	93
Ajapo	133, 165
Ajawi	19
Ajer Amoea	50
Akopi	50
Alistam	91
Amaroe	20
Amaromeerstreek	90
Amberbaken	3, 11, 21-23, 26, 49, 52
Amberbakensche	32, 34, 39, 65
Amberie's	119, 120, 122, 124, 126, 138, 140, 144, 149, 155, 164
Amboina	2, 5, 11, 16, 19, 55, 56, 107
Ambon	16, 41, 42, 52, 53, 57, 119, 120, 126, 128, 133, 144, 145, 149, 152, 160
Ambonneezen	26, 27, 129, 136, 151
Amoi	49
Ampas	60, 91, 94, 115, 149
Amsterdam	19, 38
Andai	24, 36, 73, 75
Andjai	25, 90, 94
Anggi	103
Anggigigi	24
Anggigita-moer	24
Anggimeren	21, 24, 33, 34, 56, 57, 60, 89, 90, 94, 95
Anggimerenstreek	22, 46, 89, 90, 94
Ansoes	115
Aoeri-eilanden	21
Apauwer	115, 116
Arfakgebergte	5, 6, 14, 21, 24, 49
Arfakgebied	2, 11
Arfakkers	6, 11, 47
Armatigastreek	4
Armopa	116, 117
Arso	115, 116, 126, 149, 150
Arsodorpen	32
Arsogebied	29
Arsosche	116, 156
Asbakin	49
Asei	133
Auki	40

Australië	41, 47, 48, 92, 118
Australisch Nieuw-Guinea	2, 20, 21, 27, 47, 92, 97, 120, 126, 146
Babo	24, 51, 54-56, 127
Babronko	35
Bameshaboe	96
Bandoeng	73, 80, 118
Base-G	135, 146
Batanta	3, 21
Bataviaversnellingen	96
Batavia	25, 51, 127, 162
Baudji(-)streek	50, 60, 97
Beetaf	7
Beraoer	51, 60
Berauer	91, 94, 95, 97
Biak	passim
Biakkers	27, 46, 124, 153, 154
Bierrivier	49
Bijenkorfberg	49
Bijlslag	69, 72, 80, 81, 83, 85
Biki	49
Bintoeni	24
Biri	39, 49, 50, 99
Boefareh	115, 116
Boemi-rivier(en)	24, 39, 68
Boemi-streek	69
Boeroe	145
Boesoem	155, 156
Bojo	49
Bomberai	22, 51
Bongesche	50
Bonggo(streek)	4, 8, 11, 23, 24, 38, 91, 93, 94, 97, 99, 100, 107, 115-117
Bonserai	49
Borneo	17, 108, 114, 128, 147
Borowai-Genjem	162
Bosnek	2, 3, 5, 8, 10, 11
Bosnik	39, 40, 42, 43, 53, 56, 93, 99, 106, 117, 125, 153
Boven-Apauwer	116
Britsch Papoea	105
Buitenzorg	40
Celebes	26, 42
Ceram	48, 145
China	92
Chineezen	5, 13-15, 28, 35-37, 41, 92, 119

Cycloopgebergte	23, 49, 81
Dejaoe	49
Demba	50, 91, 96, 99
Demta	4, 8, 10, 14, 15, 21, 24, 26, 40, 44, 99, 100, 115, 116
Den Haag	50, 51
Den Pasar	126-129, 155, 156
Depapre	54, 81, 115, 116, 127, 131, 132, 134, 163
Dèpapre	22
Djoekrahoë	91
Dobokonoware	133
Doeboe	116
Doeri-eilanden	21
Dojo	4, 35, 155, 156, 159
Dojobaroe	2, 10, 22, 24
Dom	96
Dorehbaai	23, 108
Dorehoembaai	48, 49, 60
Doromena	127
Duitsch	2, 16
Edi	96
Efman	54, 109
Engeland	36
Engelschen	89
Erkostreek	38, 93, 107
Etia-rivier	114
Europa	39, 44, 112
Europeanen	16, 28, 37, 68, 117, 118, 124, 126, 140, 141
Fadji	121
Fakfak	5, 20, 24, 44, 56
Fanindi	24, 36, 71, 73
Fara	114
Fomb	91
Ganjau	46
Geelvink(-)baai	2, 3, 8, 9, 19, 23-26, 29, 32, 68, 97, 114
Genjem	8, 10, 30, 159, 162
Goeay	91, 94, 99, 115, 116, 122, 145
Gressi	115
Grigidja	114
Halmaheira	20
Haarlem-	21
Hamadi	130, 131, 135, 136
Hamoeka	24
Hattam	46

Hattamgebied	97
Hattamsch	33
Hattamsche	90
Hol Taekan	93
Hol Tae Kan	107
Hollandia	passim
Holmaffin	69
Holtse Kang	38
Hornastreek	90
Humboldt(-)baai	93, 116
Humboldtsbaai	4, 35, 38
Idenburg(-)rivier	97, 114
Idore	24
I(f)far	10, 22, 24, 34, 35, 121, 132, 133
Indey	126-136
Indi	43
Ingaim-rivier	39
Ingsim(-vallei)	90, 97
Iray	24, 33, 56, 57, 60, 62, 94
Irian	1-4, 124, 138
Isjon	50
Jabi-stammen	97
Jabi's	31, 32
Jamoe(r)meer	24, 39, 54
Jangkate	60
Japan	39
Japanners	16, 28, 53, 92-94, 118, 120-122, 130, 143, 154
Japen	1-4
Jappen	2, 7-9, 14, 21, 23, 25, 39, 40, 43, 46, 53, 109, 114, 115, 117, 124-126, 130, 138, 154
Japsi(-stam)	91, 121
Jarsoen	37, 156
Java	15, 36, 44, 55, 68, 78, 79, 82, 83, 85-87, 108, 110, 112, 126, 127, 138, 143, 154, 164
Javanen	15, 110, 125, 126
Jef Kaiboe	37, 51
Jef Kasim	51
Jeffa	37
Jende	25
Jobi	115, 117
Joka	123-126, 150-152, 163
Jotti's	91
Julianadorp	37, 80, 81
Kaap de Goede Hoop	154, 157, 159, 161

Kaap d'Urville	2, 23
Kaap Mamori	2
Kabare	4, 10, 59
Kaboei	37
Kaipoei	115
Kaitjebo	37
Kajoe Poelau	127, 129, 136, 165
Kajoe-Batoe	130-132, 136
Kajoebatoe	129
Kameri	115, 117, 165
Kape-stam	91
Kaptiau	7, 116, 117
Kar(o)onstreek	31, 60, 90, 95, 96
Kebar(streek)	46, 60, 69, 90, 94, 95, 103
Kebarvlakte	25, 54, 69, 90, 97
Keeromrivier	97
Kei-eilanden	145, 150
Keieezen	26, 151, 153
Kelasofak/Kelasofok	60, 91, 94
Kerema	50
Kerenoei	39
Kesasoeni	49
Klamono	51
Koemamba-eilanden	21, 93
Koeroedoe	21, 32, 121, 154
Kojaboe	22, 24
Konrai	89
Korido	4, 8, 30, 43, 117, 149
Korim	117
Koroedoe	13
Korwar	19
Kosing	93
Kotabaroe	125-127, 131, 134, 135, 137, 142, 146, 152, 155, 156, 158, 161-164
Kotanica	121
Kota-Radja	24
Kwawi	30
Kwessar	115, 116
Langgoer	31
Lereh	115, 116, 121, 145
Liki-Koemamba	154
Lingardjati	126, 129, 133
Lorentzrivier	50
Lulofspad	24

Maadik-/Madek	96
Madja-Libitbaai	43
Maffinbaai	23
Maga (see Mega)	23, 26, 60
Mairiboe	54
Makassar/Makasser	37, 42, 52, 65, 66, 101, 120, 137, 145, 156, 160
Malang	69, 82
Malino	126, 138
Mamberamo	19, 21, 23, 24, 27, 29, 34, 39, 40, 49, 50, 53, 56, 91, 94, 96, 99, 114-116
Mampoeri	115, 117
Mandi-stam	91
Mangoapi	24, 36, 73, 75
Manokwari	passim
Mansinam	21, 30
Mapia	2, 9, 37, 52, 93, 109
Mapiagroep	3
Mariboe/Mairiboe	22, 54
Marinevallen	96
Masi-Masi	37
Meervlakte	28, 29, 39, 60, 96, 97, 99, 114, 115
Mega (see Maga)	91, 95
Melbourne	140
Menado	119, 120, 144, 145, 149
Menadoneezen	27, 119, 143
Meos Koena	21
Meraid	46, 95
Merauke	20, 111, 127, 148
Merengebied	90
Midden-Vogelkop	20
Miei	1, 2, 8, 30, 33, 37
Mimika	20, 162
Mios	19
Misoel/Misool	21, 39, 48
Moetoeri-rivier	97
Mokmer	10, 124
Molof	129
Molukken	19, 30, 31, 47, 49, 55, 56, 65, 66, 73, 107, 109
Momi	3, 6, 11, 22-24, 34, 37, 38, 42, 53, 90, 93, 94, 106, 107, 109, 110
Momi-vallei	90
Mongge	37
Mooreilanden	3, 21
Moos Indi	43
Moosarar	37

Moraid-	90
Moraidgebied	60, 91
Naafri	127, 129, 132, 133, 135, 136
Nabire	32, 39, 42, 53, 59, 60, 92-94, 106, 109, 114
Nace	10
Naferboei	3
Namber	3, 11
Naoe	14
Napan	11, 23, 32, 59, 93, 97
Napansche	39
Natoena-eilanden	10
Nederland	20, 36, 68, 89, 119, 128, 144, 149
Negara Indonesia Timoer	143
Nieuw-Oranje	69, 82
Nimboran(gebied)	8, 30, 35, 91, 96, 97, 115, 129, 159, 163
Nimboransche	155, 156, 159
Nimboranstreek	10, 11, 29, 35, 36
Nisa-meer/Nisahmeer	24, 97
Njao/Njau	115, 116, 137, 149
Noeboai/Noeboeay	13, 14, 32
Noemfoer/Noemfoor	2, 3, 8, 11, 21, 40, 42, 43, 46, 109, 114, 115, 117, 121, 126, 136, 147, 151, 153, 159, 165
Noemfooreezen	27, 121
Noesi	93, 106, 115, 117, 124, 125
Nomi	49
Nooi	4
Oemarbaai	23
Onim	89
Onin-Bomberai	51
Oransbari	20, 37, 69, 70, 82, 83, 85-87, 95
Ormoe	130, 131
Padaido-eilanden/Paidaido-eilanden	21, 89, 117
Padaido-groep	124
Pajjen	15
Palao	38, 39, 42, 53, 93
Palembang	36
Papoea	passim
Parai	124
Parijs	48
Pasir-Poetih	24, 73, 75
Pemai	14
Pim	22, 24
Pinkster-Oosthoek	2

Pioniersbivak	23, 25, 53, 56, 60, 91, 94, 96, 97, 99, 110, 115, 116
Podena-eilanden	21
Poe	159
Poelau Noesi	93
Poetih	24, 36, 48, 73, 75
Pom	4, 8, 40, 44, 115
Prafi(-rivier)	24, 49, 95
Prafivlaktes	25, 54, 97
Radja(-)Ampat	1, 3
Radja Empat	21
Randawaja	39
Ransiki-vallei	90, 95
Ransikigebied	22, 38
Ransikivlaktes	22, 54
Rendani	36, 73, 75
Risei-Sajati	138
Roemberpon	21
Rombabaimeer	24
Roon	21, 25, 43
Rouffaergebied	97
Rouffaerrivier	96
Sabang	127
Sabron	22, 35, 54, 81
Sailolof	4, 10, 43
Sainkedoek	60, 91, 94-96
Salawati	3, 4, 10, 21, 39, 46, 51
Salem	96
Salro	24
Samson (see also War)	21, 25, 95
Sanggei	14
Sanggo	95
Sangirreezen	119, 143
Saonek	8, 10, 94
Saphoni	91
Sarmi	passim
Sarmoroai	114
Sarnu	121
Sasorarivier	50
Sausapor	60, 95
Schouten(-)eilanden	1, 3, 19, 21, 23, 25, 53, 114
Seget	95
Sekanto	159
Senggeng	36, 71, 73

Sentani	35, 91, 115, 116, 126, 132-134, 150, 156, 162, 163, 165
Sentani(-)meer	2, 4, 10, 21, 22, 24, 29, 30, 36, 43, 52, 54, 69, 91, 94, 95, 150
Serabei	14
Sereh	132
Seroei	passim
Seroerey	89
Seventh(-)Fleet	125, 126, 145
Sigi	91, 96
Sigiali	46
Siremoekrivier	51
Siriwe	24
Siriwo(rivier)	32, 97
Sjeri	37, 109
Sko Jembe	35
Sko Moko	35
Skou	134
Skou-Jambe	131
Skou-kampongs	129, 132, 136
Skou-Mabo	131
Soebajap	35
Soegoro	125, 126, 132, 143, 150
Soepiori	114, 115, 117, 124
Soerabaia	35, 36
Sokoata-rivier	114
Sorido-post	115
Soridokampongs	140
Sorong	passim
Sowi	36, 73
Splitsingsbivak	96
Straat-Lenna	43
Str. Sagewin	93
Str. Sele	43, 93
Sumatra	17, 108
Sumatranen	125, 126, 132
Sydney	140
Tablanoesoe	44
Tablasoefa	116
Taboe	91, 116
Taimaoe	107
Takar	23, 115-117
Tamahan	89
Tami	96, 159
Tamigebed	97

Tamirivier	91
Tamistreek	32
Tamraugebergte	49, 95
Tanah-Merah	116, 121, 126, 134
Tanahmerahbaai	23, 24, 43
Tandjoeng	3, 21
Tanimbar	145, 165
Tanimbareezen	118
Tapae-stam	121
Taroenggarehs	32
Taronta	116
Teerrivier	50
Terminusvlakte	159
Ternatanen	26, 27, 119
Ternate	9, 15, 29, 41, 42, 56, 66, 77, 110, 128, 152, 155
Tidore	5, 29, 61, 88, 89
Tidoreezen	26, 27, 119
Timboeleng	17
Tobati	115, 127, 129-133, 135, 136
Toein	49
Toem	116, 123
Tombroki	89
Tor	24, 39, 49, 91, 92, 97, 107, 115, 116
Torgebied	29, 32, 60, 96, 99
Torrivier	24, 106
Ujo(-familie)	135
Van Dalen Rivier	96, 97
Verkam	50
Vogelkop	1, 7, 13, 20, 22, 24, 31, 39, 46, 48-52, 63, 89-91, 94-96
Waiijor	3
Waar	21
Waegco	4
Waibiki	49
Waidedorie	40
Waigco	3, 8, 10, 21, 39, 40, 59
Wainami	3, 39
Wainemo	130
Waipoga/Wai Poga	21, 23, 24, 29, 32, 39, 40, 114
Waitoeri	49
Wajori(vlakte)	24, 95, 97
Wakde	9, 21, 37, 93, 106, 108, 109, 116, 123, 159
Wakde-groep	21, 106
Wakde-Toem	116

Wammarivier/Wamnarivier	29, 97
Wandamen	2, 3
Wandam(m)en(-)baai	1, 2, 8, 26, 37, 40, 44, 109
Wanggar	24, 39, 92, 109
Wansra	115, 117
Waponggarivier	3
War Akopi	50
War Samson(-)(Vallei)	21, 22, 25, 49, 50, 95, 97, 123, 167
War-Amoi	49
War-Isjon	50
War-Nomi	49
Ward/Wardo	115
Waren	6, 36, 37, 41, 42, 53, 92, 93, 117, 138
Warèn	25
Wareni	115
Waresstam	32
Waréstammen	96
Wariab	2, 53
Waria-streek	43
Wariap	3, 6, 24
Warir	165
Waris	91, 92, 116
Warmi	69
Waropenkust	2, 4-6, 8-10, 12-14
Warop(p)en	6, 21, 89, 96, 103, 114, 115, 117, 138, 150, 153, 154, 165
Warparperi	3
Warsa	4, 11, 115, 117, 126
Warsamson	49
Wasijor	2, 11
Waupnor	140
Weinamische	39
Wembi	115, 116, 149
Wewak	122
Weylandgebergte	97
Van den Willigen rivier	96, 97
Windsesi	24
Woendi	117, 123, 125, 161
Wonti	13, 115, 117, 138
Wooibaai	40
Wosi	24, 36, 73, 75

INDEX OF PERSONS

Achmed Saleh daeng Rompo	137
Agter	8
Ahr, Paul	37, 93, 106-108
Angganita	121
Arcken, V.J.E.	57, 89, 95
Ario Soerjo Soetanto	15
Asperen, van	30
Balen, van	33
Bannischt	69
Barth	88
Bawene	89
Beets, K.Th.	18-113
Beratoboeci	126
Biela, Von	82
Bijkerk	8, 103
Bonay	116
Bout, D.C.A.	8, 10, 17
Braak, C.	25
Brand, van den	22
Bratawidjaja	150
Brinkman	38
Brown	37
Bruyn, de	140
Bruyn Kops, G.F. de	19
Burger, E.J.	105
Carbasius	22, 38, 95, 109
Cassuto	140
Clerq, J.F.A. de	19
Courtois, J.W.M.	114-
Dano Achmad Sai	66
Delmaar	81
Demena	129-131
Denniger	69
Djahe	91
Djake	91
Doematoeboen	138
Domingoes	133
Douw van der Crab	82, 83
Drege	16
Driest, van	95
Ebeli	38, 155
Eechoud, van	96
Erdmann	51

Evers	38
Feuilletau de Bruyn, W.K.H.	19, 25, 89
Foerster	123, 156, 158
Frohwein	16
Geissler	30
Gerungan	126, 127, 164
Goudswaard, A.	19
Graaff, W. van de	7-17
Gybels	76
Haga, A	88
Haga, B.J.	58, 94, 98, 112
Hamadi, Kaleb	130, 135
Hamadi, Petjar	131
Hanasby	129
Hartweg	8
Hasselt, van	27
Hasselt, F.J.F. van	19, 30, 33
Hasselt, G.J. van	19
Hasselt, J.L. van	19, 33
Hata	94
Held, G.J.	33, 102, 105
Hessing	76, 111
Hoesein	151
Holle	116
Houten	140
Indey, Marthin	126-136
Ingenegeren	118
Ireeuw, Panus	130, 136
Itaar	136
Jens, W.L.	8, 19
Joseph	129, 130, 135
Jouwe, Daniel	130
Jouwe, Lucas	127, 128, 130
Jouwe, Nicolaas	127, 128, 134, 136
Jufuway, Bernabas	127, 134, 136
Kaisiepo, Frans	126, 137
Katuuk, F.	66
Kern	37
Kijne	33
Klein, W.C.	19, 108, 112
Kimso	121
Kouwenhoven	116, 121, 137, 139
Kramps	tot p.35

Kre, Corinus	126, 127, 129-136
Kriesfeld	82, 85, 86, 87
Krom, C.C.	1-6, 7, 9, 10
Kuiper	19, 103-105, 110, 111
Landman	68
Latumahina, Z.	66, 137
Lie Tay heng	15
Lien Tjong	15
Lanto daeng Pasewang	137
Lulofs	56
Madi	89
Mallo	127, 128, 130, 134, 135
Mamano, Andreas	127, 129
Manganang	116
Mangoendi	120
Manufandu, Stephanus	121
Manuputty	150
Mebri, Louis	133
Mecklenburg, Adolf van	2
Merkelijn	154
Milibella	126
Misbach	15
Murray	105
Nadjamoedin Daeng Malewa	129
Neef, de	8
Oemar	121
Ohee	116
Oitehoe	89
Ong boen Hay	15
Ottow	30
Palit	15
Pandjaitau	125, 126
Papare, Silas	137, 163
Pattiapon	121
Peereboom Voller	80, 82, 83, 84
Penniger	69
Peuker	16
Pik	150
Po Nie (Tjin Ek)	66
Poedjasoebrata	126, 127
Pondaag	137
Poortman	56
Pupella	129

Rantoeng	15
Ratulangi	137, 138
Rehatta, C.	53, 66, 90
Reinking	6, 11
Reksesekoro	15
Riele, H.J. te	22
Rips	15
Ritzema	154
Roemkorem	124, 138
Rooyen, van	35, 36
Rouffaer, J.F.	19
Sahari, V.P.	129, 130
Salverda	40
Sande, G.A.J. v/d	19
Schaafsma	110
Schalk	81
Schieler	16, 39
Schiller	18, 113
Schmolz, F.	19
Schneider	8
Schrieber	16, 39
Senin	15
Sielcken	51
Sijauta	133
Simson	121
Skissaert	69
Soegoro	125, 126, 132, 150
Soewarno	137
Souhuwat	44
Staargaard	98, 100
Starrenburg, D.B.	8, 16, 17, 103
Stiller	16, 37
Stüber, B.A.	91
Taboe, Jacob	116
Tan Djoe	15
Timboeleng	17
Timmerman	31
Tip	108
Tjin Ek	64, 66
Tobing	137
Tompo, J.	15
Vehring	37
Veth	51

Index of persons

197

Vink	36
Visset	90
Vrijburgh	118
Wehlburg	159
Wentholt, A.F.	22, 38, 95
Wetabosey	127, 136
Wichmann, A.	19
Winsemius	68, 69
Wollrabe	96
Woriori	138
Yreka	89
Zainal Abidin Alting	88
Zoelen, van	159
Zuylen, van	81

APPENDIX: SCHEMA voor inhoud en indeeling van militaire memoriën.¹

I. AARDRIJKSKUNDIGE BESCHRIJVING.

- a. Ligging, grootte, grenzen.
- b. Algemeene gesteldheid van den bodem.
Horizontale en verticale vorm. Bergen, heuvels, vlakten. Het algemeen karakter daarvan.
- c. Kusten.
Hydrografische gesteldheid. Inhammen, baaien, landingsplaatsen, toestand der kust bij Oost- en Westmoesson.
- d. Rivieren.
Hare beteekenis als hindernis en als communicatiemiddel in verschillende seizoenen.
- e. Wegen en paden.
Verbindingen in de streek zelf en met de nabijliggende streken. Geschiktheid voor bepaalde transportmiddelen. Overgangen van rivieren.
- f. Kampongs.
Ligging, vorm, rand, terrein om de kampong; wegen in de kampong. Huizenbouw, geschiktheid tot de legering van troepen.
- g. Plantengroei.
Invloed daarvan op de beweging in, en het overzicht van het terrein.
- h. Klimaat en moessons.
Invloed der moessons op c, d, e en g.

II. BEVOLKING.

- a. Afkomst, stam- en klassenindeeling.
Aard en afkomst. Verwantschap met de bevolking van omliggende rijken.
- b. Sterkte.
Totale sterkte, afzonderlijke opgave der bevolking van districten en kampongs.
- c. Godsdienst.
Geestelijkheid; fanatisme.
- d. Taal.
Samenstelling van eenvoudige woordenlijsten is gewenscht.
- e. Bewapening en vechtwijze.
Ervaringen uit vroegere oorlogen, gebruik van versterkingen. Inrichting daarvan. Tegenwoordigheid van de hoofden in den strijd. Gebruik van vuurwapenen, aantal aanwezige wapens. Munitie en kruitvoorziening.
- f. Woningen en gebouwen.
Inrichting van de woningen en de bijzondere gebouwen. Idem van vorst en hoofden.
- g. Middelen van bestaan.
Landbouw, veeteelt, handel (waarbij het gebruik van maten, betaalmiddel,

¹ Circulaire Gouvernements Secretaris No. 2325, Buitenzorg, den 22sten October 1912. Bijblad op het Staatsblad van Nederlandsch-Indië. Deel XLVII. No. 7737a.

- gewichten; de gemiddelde prijzen). Jacht, visserij, industrie. Mijnbouw.
- h. Gezondheidstoestand.
Besmettelijke ziekten. Ongezonde centra.
- i. Onderwijs.

III. VOORTBRENGSELEN.

- a. Uit het dierenrijk.
- b. Uit het plantenrijk.
Aanwezige voorraden en hoeveelheden. Reserve-voorraden. Uit- en invoer van vee en levensmiddelen.

IV. TRANSPORTMIDDELEN.

- a. Te land.
Soort en hoeveelheden.
- b. Te water.
Kust- en riviervaartuigen; hoeveelheden.

V. BESTUUR.

- a. Algemeene inrichting.
Lands-, districts- kampongbestuur. Wijze van benoeming der hoofden. Erfopvolging.
- b. Belastingen.
Welke soorten; in-, uit- en doorvoerrechten. Inkomsten van vorsten en hoofden.
- c. Rechtswezen.
Regeling der rechtspraak. Boeten; voornaamste der voorkomende delicten.

VI. POLITIEKE TOESTAND.

- a. Inwendige toestand.
De tegenwoordige vorsten en hoofden (stamboom). Hun wijze van besturen. Verhouding van de bevolking tot de hoofden en vorsten. Verhouding tusschen den vorst en de ondergeschikte hoofden. Hoofden die bijzonder op de voorgrond treden. Samenhang tusschen de onderdeelen van het rijk.
- b. Verhouding tot de omliggende rijken.
Verhouding der vorstenfamilies. Samengaan in vroegere oorlogen. Onderlinge oorlogen.

VII. VERHOUDING TOT HET NEDERLANDSCH-INDISCH-GOUVERNEMENT

De wordingsgeschiedenis dier verhouding. Bestaande contracten. Nog eenige andere onderwerpen zullen soms vermelding verdienen. Zoo kunnen o.a. bij "Bevolking" nog behandeld worden: Volksgebruiken (geboorte, huwelijk, begrafenis, spelen, misbruiken enz.), en Grondbezit. De bestaande toestanden houden meestal nauw verband met de belastingen. Vooral ook van belang als

het Gouvernement de plaats van den vorst inneemt.

TOELICHTING op het Schema voor inhoud en indeeling van militaire memoriën.

Bij de samenstelling van het schema betreffende den inhoud en de indeeling van militaire memoriën is uitgegaan van de veronderstelling, dat deze memoriën niet alleen de gegevens moeten bevatten, welke noodig zijn om eventueele expeditiën naar eisch te kunnen voorbereiden en die, welke ons de factoren doen kennen, welke van invloed kunnen zijn op den gang der operatiën, maar dat daarin ook die onderwerpen worden behandeld, waarvan de wetenschap voor een expeditie-commandant noodzakelijk is, voor het geval dat na het breken van den hoofdweerstand, militair en civiel beleid tijdelijk in een hand worden vereenigd.

Opgemerkt moge hierbij worden, dat laatstgenoemde onderwerpen zoodanig moeten worden behandeld, dat slechts bestaande toestanden in hoofdtrekken worden aangegeven.

Uitgebreide beschouwingen, als b.v. de ontwikkelingsgeschiedenis van het recht, van het belastingwezen e.d., behooren niet thuis in een militaire memorie. (Wel echter die betreffende de afstamming en familiebetrekkingen der hoofden).

Het ontworpen schema kan natuurlijk niet als passend voor elk willekeurig gebiedsdeel worden beschouwd.

Omtrent de bewerking zij nog het volgende opgemerkt.

Een goede overzichtskaart is zeer gewenscht. Alles wat de kaart voldoende duidelijk aangeeft, als b.v. grenzen, grootte, loop der rivieren, afstanden, e.d. behoeft in het lichaam der memorie niet nader te worden omschreven.

Deze wint daardoor aan beknoptheid, dus aan duidelijkheid.

Voorts verdient het aanbeveling, afzonderlijke kaarten over te leggen, waarop aan te geven:

- a. de geologische gesteldheid,
- b. de klimatologische gegevens,
- c. de begroeiing,
- d. de administratieve indeeling,
- e. de bevolking,
- f. de veestapel, a. a. z.

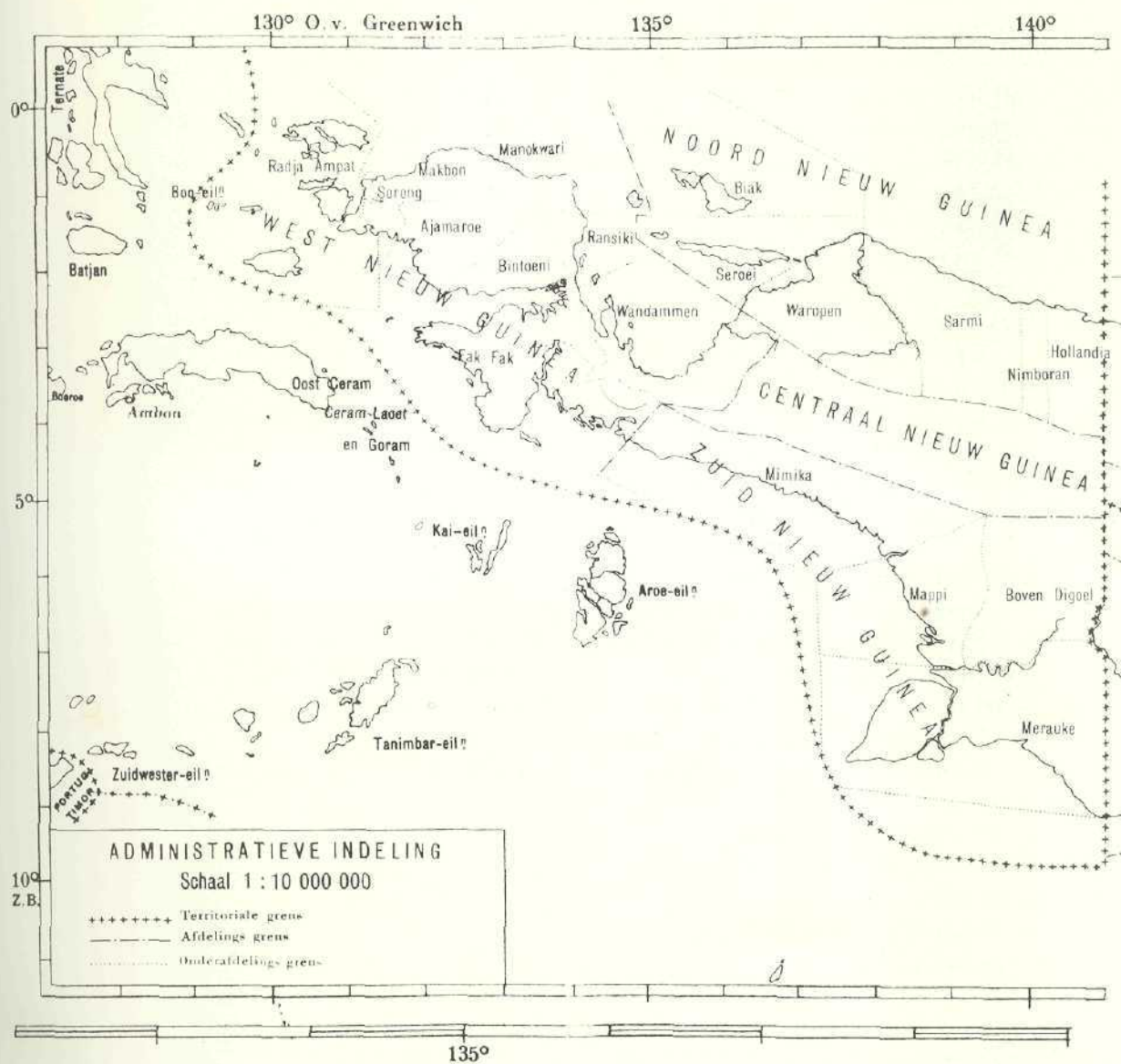
Statistische opgaven, als aantallen inwoners van kampongs (c.q. districten) hoeveelheden prauwen, vee, enz., moeten in grafieken (staatvorm) worden bijgevoegd.

Onderwerpen, welke in boeken of periodieken afdoende en in beknopten vorm zijn behandeld - wat eerst na bestudeering zal blijken - behoeven in de memorie niet beschreven te worden.

Met een onder het betrekkelijk hoofd geplaatste verwijzing naar die boeken of periodieken kan worden volstaan.

Ten slotte moet de memorie een opgave bevatten van de bronnen, waaruit de gegevens zijn geput, zullende daarbij in het kort zijn aan te geven, welke onderdeelen van de memorie in een bepaalde bron worden behandeld.

APPENDIX 2: The divisions North New Guinea, West New Guinea and South New Guinea (1953)¹

¹ Topografische Dienst 1953.